

Дерсу Узала

ВЛАДИМИР АРСЕНИЕВ

ДЕРСУ УЗАЛА

Превод: Зоя Колева

chitanka.info

„Дерсу Узала“ е световноизвестна книга на знаменития пътешественик, изследовател на Далечния изток и писател В. К. Арсениев (1872–1930). Превъзходният литературен език и увлекателният сюжет, който се разгръща на фона на великолепно нарисувани картини от природата и живота на Далечния изток, с право са поставили тази книга в златния фонд на съветската географска и приключенска литература.

А. М. Горки пише на В. К. Арсениев:

„... прочетох Вашата книга с много голямо наслаждение. На Вас се е удало да обедините в себе си Брем и Фенимор Купър... Нанаецът (Дерсу Узала) е обрисуван от Вас отлично, за мен той е по-жива фигура от Следотърсача и е по-художествен“

Посвещава се на паметта на Дерсу
Авторът

Дерсу Узала

Дерсу Узала

I ГЛАВА

ЗАМИНАВАНЕ

ПЛАН НА ЕКСПЕДИЦИЯТА. — МУЛЕТА. — КОНСКА АМУНИЦИЯ. — ИНВЕНТАР. — БАЗИ ЗА ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ. — ПРИСТИГАНЕТО НА ДЕРСУ. — ПОМОЩТА НА МОРЯЦИТЕ. — ЗАЛИВЪТ ПЕТЪР ВЕЛИКИ. — ОСТРОВ АСКОЛД. — ЗАЛИВЪТ ПРЕОБРАЖЕНИЕ. — ПЪТУВАНЕ С МИНОНОСЦИТЕ. — ПРИСТИГАНЕ В ЗАЛИВА ОЛГА. — СЛИЗАНЕ НА БРЕГА. — ГЪРБУША.

От януари до април 1907 г. бях зает със съставяне на отчети за предишната експедиция и едва в средата на май можах да пристъпя към подготовката на новото пътешествие. В подготовка от този род винаги има много прелест. Общият план на експедицията отдавна вече беше набелязан, оставаше само да се разработят подробностите.

Сега трябваше да бъде изследвана централната част на Сихоте-Алин, между 45 и 47° северна ширина, морското крайбрежие от мястото, където бяха завършени работите миналата година, значи от заливчето Терней на север, докъдето ни позволяваше времето, след това течението на Бикин до река Усури.

В общи черти организацията на експедицията от 1907 г. беше такава, каквато бе и през 1906 г. Промени, подсказани от миналогодишния опит, бяха направени само в някои пунктове.

Новият отряд се състоеше от девет стрелци^[1], ботаника Н. А. Десулави, студента от Киевския университет П. П. Бордаков и моя помощник А. И. Мерзляков. Като волнонаемен препарататор с нас тръгна и брат му Г. И. Мерзляков. Конете този път бяха заменени с мулета. Мулетата притежават по-твърда стъпка, ходят добре из планините и са непретенциозни към храната, но затова пък затъват в блатата. В отряда ни останаха същите кучета: Леший и Алпа.

Наложи се да направим някои промени в конската амуниция. От опит знаехме, че спъвалките не са много удобно нещо: закачат се за пъновете и храстите и много ограничават движението на конете, като понякога не им дават да мръднат от мястото си. Конете често ги късат и губят, особено във влажно и дъждовно време. Вместо спъвалки купихме въже за коневръз, двоен брой поводи и звънчета.

В домакинската част също трябваше нещо да променим. Изобщо се отказахме например от бакърените чайници: тежки са, искат постоянно калайдисване и много пъти чучурките им се отлепват. Несравнено по-добри са простите алуминиеви котелки с различен диаметър, защото са здрави, евтини, леки и при пренасяне влизат една в друга. За речен риболов взехме със себе си малка мрежа.

Най-важното нещо в поход е да умееш да предпазиш кибрита си от влага. Твърде често се случва да се измокриш до кости. Тогава кожената или гумената обвивка не помага. В дъждовно време кибритените клечки не се запалват, дори и когато не са били измокрени. Най-добре е кибритът да се затвори в дървена кутия с плътно прилепващ капак. От влагата дървото набъбва и капакът още по-силно се притиска към ръбовете на кутията. Такъв неприкосновен запас от кибрит пазех в своята раница. За тютюна на стрелците бяха купени гумени кесии с дълги връзки. Освен това взехме за всеки случай целолуид, кремък, огниво, прахан и обгорени парцали.

Инструментите и приборите бяха същите, които носихме и миналата година! Прибавихме само бургия с 8 мм диаметър, ренде, длето, пила и жага (напречен трион с чапразило). За да бъдат предпазени от влага, фотографските плаки бяха запоени в цинкови кутии — по дузина във всяка. Не бяха забравени и подаръци за жените и децата на туземците: гerdани, копчета, памучен плат, копринени конци, игли, огледала, джобни ножчета, обици, пръстени, разни висулки, верижки, стъклени маниста и т.н. За мъжете най-ценни подаръци бяха брадвите, трионите, берданите от кавалерийски тип и огнестрелните припаси.

Един месец преди тръгването А. И. Мерзляков беше командирован във Владивосток да купи мулета за експедицията. Важно беше да намери неподковавани животни със здрави копита. На А. И. Мерзляков беше поръчано да откара мулетата с параход в залива Ринда и да ги остави там под грижите на трима стрелци, а самият той

да продължи по-нататък и да уреди по брега на морето бази с хранителни продукти. Бяха набелязани пет такива бази: в залива Джигит, в заливчето Терней, на река Такема, на река Амагу и на река Кумуху, при нос Кузнецов.

През април всичко беше приключено и А. И. Мерзляков замина за Владивосток. Трябваше да се извършат още някои предварителни работи, затова аз останах в Хабаровск още петнадесетина дни.

Възползувах се от това забавяне и изпратих Захаров и Анучино да намери Дерсу. След това той трябваше да излезе на Усурийската железопътна линия и да чака там моите разпореждания.

От село Осиновка Захаров тръгнал с пощенски коне, като надничал във всяка фанза^[2] и разпитвал срещнатите не е ли виждал някой стария голд^[3] от рода Узала.

Малко преди да стигне местността Анучино, в една къщичка край пътя той заварил някакъв голд — ловец, който връзвал раницата си и си говорел сам. На въпроса, познава ли голда Дерсу Узала, ловецът отговорил.

— Това моята.

Тогава Захаров му обяснил защо е дошъл. Дерсу веднага почнал да се стяга за път. Пренощували в Анучино и сутринта тръгнали обратно. На ж.п. спирка Иполитовка чакали четири дни. На 13 юни аз свърших работата си и се сбогувах с Хабаровск. Дерсу и Захаров бяха получили телеграмата ми, излязоха да посрещнат влака и се качиха в нашия вагон.

Много се зарадвах на пристигането на Дерсу. Цял ден прекарахме в разговори. Нанаецът ми разказваше как през зимата уловил в горното течение на река Санда-Баку два самура, които разменил при китайците за одеяло, брадва, котелка и чайник, а с останалите пари си купил китайско платнище и си ушил нова палатка. Патрони купил от руски ловци; удехейски жени му направили обувки, панталони и куртка. Когато снеговете взели да се топят, той се преместил в местността Анучино, където живеел при някакъв познат стар нанаец. Като видял, че много се бавя, почнал да ходи на лов и убил млад елен, чиито рога дал на кредит на китайците.

Впрочем в Анучино го обрала. Там се запознал с някакъв професионален ловец и с наивната си чистосърдечност му разказал, че през зимата хванал самури и изгодно ги продал. Ловецът му

предложил да се отбият в кръчмата и се почерпят. Дерсу с готовност се съгласил. Щом почувствувал главата си замаяна, дал всичките си пари на съхранение у новия си приятел. Когато на другия ден се събудил, ловецът бил изчезнал. Дерсу никак не можел да разбере това. Хората от неговото племе винаги си давали кожи и пари на съхранение и никога нищо не се губело.^[4]

По онова време по крайбрежието на Японско море нямаше редовна параходна връзка. Преселническото управление беше наело за опит парахода „Елдорадо“, който отиваше само до залива Джигит. Параходът нямаше определено разписание и самата администрация не знаеше кога ще се върне и кога отново ще тръгне на път.

Не ни провървя: бяхме пристигнали във Владивосток два дни след отплуването на „Елдорадо“. От това неприятно положение ме избавиха П. Г. Тегерстет и А. Н. Пел, като предложиха да ни вземат на своите миноносци. Те трябваше да отидат до Шантарските острови и по пътя обещаваха да свалят мене и спътниците ми в залива Джигит^[5].

Миноносците потегляха едва през втората половина на юни. Трябваше да се примиря с това. Първо, защото нямаше друг начин да се доберем до залива Джигит, и второ, пътуването по море с военни кораби ми позволяваше да икономисам значителна сума. Пък и загубеното във Владивосток време наполовина се наваксваше от бързината на миноносците.

На 22 юни след пладне ние се прехвърлихме на корабите. Вечерта разговаряхме в каютата с моряците до късно след полунощ. Надявах се да се наспя, но не ми се удаде. Много преди да съмне, се разнесе силен шум — вдигаха котва. Облякох се и излязох на палубата. Зазоряваше се, от водата се отделяше гъста мъгла, беше студено и влажно. За да не преча на матросите, слязох обратно в каютата, извадих от куфара тетрадка и започнах дневника си. Леко полюшване скоро извести, че сме излезли в открито море. Шумът на палубата започна да стихва.

На морската карта на Лаперуз от 1787 г. заливът Петър Велики се нарича Виктория. Албертовият полуостров (наречен днес полуостров Муравьов-Амурски) и Евгениевият архипелаг (островите Руски, Шкот, Попов, Рейнеке и Рикорд) го делят на залив Наполеон (Усурийски залив) и заливчето Герин (Амурски залив).

Към десет и половина часа миноносците се бяха изравнили с остров Асколд, наричан от китайците Циндао, т.е. „Зелен остров“. Този къс суша с високи скалисти брегове, който някакви сили са отделили от материка, прилича на подкова, обърната с отворената си част на юг. Негово продължение в посока на Материка са остров Путятин и нос Майдъл. Днес Асколд е известен като естествен развъдник на петнисти елени-сика.

Преди петнадесетина години тук е имало около четири хиляди елена. Поради браконьерството, дълбоките снегове и прогресивното намаляване на пашата животните почнали бързо да оредяват и сега на целия остров се наброяват не повече от сто и петдесет глави. Опасвайки само полезните треви, елените същевременно са спомогнали да се разпространят по острова растения, негодни за храна. Пълнота изолация и кръвосмешението са намалили плодовитостта им до минимум. Елените ще измрат, ако не им се влее нова кръв от материка. Ловното дружество във Владивосток, на което на времето е принадлежал този остров, малко е мислило за това и сега Асколдският развъдник е пред прага на своята гибел.

Друга забележителност на острова е една златна мина. При обработването ѝ рудата се натрошава, а след това златото се извлича от нея чрез амалгамиране с живак.

В открито море срещнахме ивичести китове и косатки. Набраздените китове плуваха бавно в избраната от тях посока и малко обръщаха внимание на миноносците, но косатките се устремиха след корабите и щом се изравниха с тях, взеха да изскачат от водата. Стрелецът Загурски два пъти гръмна безрезултатно, но третия път улучи. Върху водата се появи голямо кърваво петно. Веднага след това всички косатки изчезнаха.

Привечер стигнахме до залив Америка и там пренощувахме, а на другия ден продължихме пътя си. На 27 юни след обяд минахме нос Поворотний и взехме курс NO (норд-ост). Към четири часа времето почна да се разваля, от изток нахлу мъгла и макар да нямаше вятър, в морето се появи силно вълнение: вълните често изпреварват вятъра.

Миноносците се движеха предпазливо, пипнешком, като слепци, съобразявайки движението си с показанията на уредите. Просто е чудно как в тъмнината и в такава мъгла моряците откриха залива

Преображение и през тесния проход влязоха в него (45°54' сев. ширина и 150°34' изт. дължина).

През нощта духна силен вятър и морето се разбушува. Въпреки лошото време сутринта миноносците вдигнаха котва и заплуваха по-нататък. Не можех да седя в каютата и излязох на палубата. След „Грозний“ в колона по един се движеха другите миноносци. Най-близо до нас беше „Безшумний“. Той ту хлътваше в дълбоките падове между вълните, ту отново изскачаше върху белите им гребени. Щом някоя вълна покриеше лекото корабче откъм носа, на мен ми се струваше, че морето ей сега ще го погълне съвсем, но водата се отдръпваше от палубата, миноносецът изплуваше на повърхността и упорито продължаваше да напредва.

Когато влязохме в залива Олга, вече беше тъмно. Решихме да прекараме нощта на сушата, слязохме на брега и запалихме огън. Противно на очакванията ни, Дерсу бе понесъл морското люшкане леко. Той смяташе и миноносеца за живо същество.

— Моята добре разбирай — негов (сочеше миноносеца „Грозний“) днес страшно се сърдил.

Насядахме край огъня и се разприказвахме. Настъпи нощта. Мъглата, която досега лежеше върху повърхността на водата, се вдигна нагоре и се превърна в облаци. Един-два пъти се опита да запръска дъжд. Около нашия огън беше тъмно — нищо не се виждаше. Чуваше се само как вятърът брулеше храсти и дървета, как вилнееше морето и в селището лаеха кучета.

Най-после започна да се съмва. Пламналата за миг на изток заря веднага отново бе забулена от облаците. Сега вече се виждаше всичко: пътеката, храстите, камъните, брегът на залива и една обърната с дъното нагоре лодка, под която спеше китаец.

Разбудих китаеца и го помолих да ни откара на миноносеца.

На корабите тук-там още се виждаха светлини. При корабната стълба ме посрещна дежурният началник. Извиних му се за безпокойството, после отидох в каютата, съблякох се и легнах.

През нощта морето се беше поуспокоило, вятърът бе стихнал и мъглата започна да се разсейва. Най-сетне се показа слънцето и освети мрачните скалисти брегове.

На 30 юни вечерта миноносците стигнаха до залива Джигит. П. Г. Тигерстет ми предложи да пренощуваме на кораба, а рано сутринта да

започнем разтоварването. Цяла нощ миноносецът бе люлян от мъртво вълнение. Клатушкането бе бордово и аз с нетърпение чаках зората. С какво удоволствие слязохме на твърда земя! Когато миноносците потеглиха, моряците размахаха кърпи. Отговорихме им с фуражките си. Вятърът донесе от рупора „Желаем успех!“. След десетина минути корабите изчезнаха от погледа ни. За място на слизането бе определен заливът Джигит, а не заливчето Терней, в което поради постоянния прибой не можехме да разтоварим мулетата.

Щом миноносците си отидоха, взехме да опъваме палатките и да събираме дърва. В това време някой от хората ни бе отишъл за вода. Върна се и съобщи, че устието на реката гъмжи от риба. Стрелците хвърлиха мрежата и тя така се напълни, че не можах да я изтеглят на брега. Уловената риба се оказа гърбуша. Заедно с нея се бяха хванали и две малки рибки: един вид снеток с тъмни петна отстрани и на гърба (беше изненадващо, тъй като тази риба се движи само покрай брега на морето и никога не навлиза в реките) и бодпоперка — обитателка на плитчините и слепите ръкави, навярно понесена към устието от бързото течение на реката.

Гърбушата още нямаше онзи безобразен вид, който придобива по-късно, макар че челюстите ѝ вече бяха започнали да се извиват и на гърба ѝ се бе появила малка гърбица. Наредих да задържат само няколко риби, а останалите да пуснат обратно във водата. Всички лакомо се нахвърлиха на гърбушата, но скоро им втръсна и после никой не ѝ обръщаше внимание.

След пладне ние с Н. А. Десулави тръгнахме да разглеждаме околностите. Той събираше растения, аз ловувах.

[1] Сагит Сабитов, Степан Аринин, Иван Туртигин, Иван Фокин, Василий Захаров, Едуард Калиновски, Василий Легейда, Дмитрий Дяков и Степан Казимирчук — Б.авт. ↑

[2] Фанза — селска къща, китайски тип — Б.пр. ↑

[3] Голд — старо название на нанаец — Б.пр. ↑

[4] Моят спътник П. П. Бордаков, който прекара два месеца в отряда ни, е описал нашето пътешествие в сп. „Юная Россия“ от 1914 г. Статията „На крайбрежието на Японско море“ е написана твърде живо и точно. У П. П. Бордаков се е промъкнала малка грешка: случаят

с ограбването на Дерсу е станал не в Хабаровск, а в Анучино — Б.авт.

↑

[5] Ескадрата се състоеше от пет миноносеца: „Грозний“, „Гренящий“, „Стерегающий“, „Безшумный“ и „Бойкий“ — Б.авт. ↑

II ГЛАВА

ПРЕСТОЙ В ЗАЛИВА

ЗАЛИВЪТ РИНДА. — ВЕЧНИТЕ ПРЕСЕЛНИЦИ. — ПРИСПОСОБИМОСТ КЪМ МЕСТНИТЕ УСЛОВИЯ ЗА ЖИВОТ. — ЕДНО МНЕНИЕ ЗА ТУЗЕМЦИТЕ. — ПЪРВОБИТЕН КОМУНИЗЪМ. — ТАЙНСТВЕНИ СЛЕДИ. — ХОРА, КОИТО СЕ КРИЯТ В ТАЙГАТА. — ЗЛАТНАТА ТРЕСКА. — ЕКСПЕДИЦИЯ КЪМ ЗАЛИВА. — ПЛАСТУН. — МЪГЛА. — ЗАГУБЕНИЯТ ТРОФЕЙ. — БЕЗСЪННА НОЩ. — СЛУЧАЙНА НАХОДКА. — СТРЕЛБА ПО ПАТИЦАТА. — СЪСТЕЗАНИЕ. — ИЗСТРЕЛИТЕ НА ГОЛДА. — ДЕРСУ УСПОКОЯВА ПИЙНАЛИТЕ СТРЕЛЦИ. — „ПРИКАЗКАТА ЗА ЗЛАТНАТА РИБКА“. — МНЕНИЕТО НА ГОЛДА.

Заливът Ринда се намира на 44°47' сев. ширина и 136°31' изт. дължина и се състои всъщност от два залива: северният се нарича Джигит, а южният — Пластун. И единият, и другият са открити към морето и затова в лошо време невинаги дават закрила на корабите. Най-голямата им дълбочина е 25–28 метра. Планинският хребет, който разделя двата споменати залива, се състои от кварцов порфир и порфирит с примеси от вулканично стъкло (обсидиан). С приближаването си към морето планината все повече се снишава и на самия бряг се превръща в хълмове, високи от 400 до 580 метра.

Около храсталаците по крайбрежните ливади Н. А. Десулави ми обърна внимание на следните растения, които особено често се срещат по тези места: 1) астра с удължени ромбовидни и назъбени листа и виолетово-жълти цветове с бяло колкото копейка качулче, разположени във вид на красиво съцветие — метлица; 2) особен вид сграбиче — едро многогодишно растение с разклонено стъбло, дребни листа и многобройни дребни бледожълти цветове; китайците масово събират корените му за лекарствени цели; 3) голяма ралица със сини цветове, цялата повърхност, на която е покрита с нежен мъх; 4) мъхест здравец с груби, дълбоко нарязани листа и нежни малинови цветове; 5)

тъмнопурпурна динка с оригинални перести листа; 6) едрolistна тинтява — растение с дебел корен и дебело стъбло и със синкавовиолетови цветове, закрити от дългите му листа, и на края 7) от сложноцветните — сосюреята на Максимович, имаща високо стъбло, назъбени лировидни листа и виолетови цветове.

От пернатите този ден видяхме сокола-скитник. Беше кацнал на едно сухо дърво на брега на реката и изглеждаше, че спи, но изведнъж съзря някаква птица и полетя подир нея. На друго място две врани преследваха сврачка. Сврачката се криеше от тях в храстите, но враните я заобикаляха от другата страна и като подскачаха от клонче на клонче, какво ли не правеха, за да хванат малкия разбойник.

На същото място имаше и няколко градински овесарки: малките червеникави птички бяха много разтревожени от крясъците на сврачката и граченето на враните и през всичкото време ту кацаха по клонките на дърветата, ту се спускаха на земята.

В околностите на залива Ринда има петнисти елени. Те живеят предимно на полуостров Егоров, който обгражда залива от североизток. По-рано елените тук бяха много повече, но в 1904 г. паднаха дълбоки снегове и тогава много от тях измряха от глад.

След три дни, на 7 юли, пристигна параходът „Елдорадо“, но нито А. И. Мерзляков, нито мулетата дойдоха с него. Налагаше се да чакаме следващия му рейс. С този параход в Джигит пристигнаха две семейства староверци. Те слязоха близо до нашите палатки и останаха да нощуват на брега. Вечерта отидох при техния огън и видях един старец, който приказваше с Дерсу. Учуди ме обстоятелството, че староверецът разговаряше с голда така приятелски, сякаш отдавна се познаваше с него. Спомнях си за някакви китайци, говореха за тази (удехейци) и мнозина назоваваха по имена.

— Сигурно сте се срещали и по-рано? — попитах аз стареца.

— Естествено, естествено — отговори староверецът, — отдавна познавам Дерсу. Беше млад, когато ходехме заедно на лов. По онова време живеехме на река Даубихе, в село Петропавловка, а на лов ходехме на р. Улахе, били сме и на Фунзин, и на Ното.

И те пак се увлякоха в спомени: спомнях си как са ходили на лов за панти^[1], как са стреляли по мечки, споменаваха някакъв китаец, когото наричали Кривозъбия, споменаваха преселници, които наричаха със странни прякори — Зелената змия и Дървеното кречетало. Според

думите им първият се отличавал със злобния си характер, вторият — с прекалената си бърливост. Голдът говореше и се смееше от душа. Старецът го черпеше с мед и кравайчета. Беше ми приятно да виждам, че обичат Дерсу. Староверецът ме покани да поседна при огъня и ние се разприказвахме.

Дерсу не дочака края на нашия разговор и си отиде, а аз дълго още седях при стареца и слушах разказите му. Когато се наках да си тръгна, разговорът случайно премина върху Дерсу.

— Хубав човек е Дерсу, справедлив е — казваше староверецът. — Едно е само лошото — нечестивец е той, азиатец, в бога не вярва, а ето на, все пак живее на земята тъй, както и аз. Чудно, нали? И какво ли ще стане с него на оня свят?

— Същото, каквото с мен и с теб — отговорих аз.

— Съхрани, царице небесна — каза староверецът и се прекръсти. — Аз съм истински християнин според църквата апостолска, а той — какво? Нечестивец. И душа няма, а пара.

Староверецът с пренебрежение плю и започна да се готви за лягане. Сбогувах се и тръгнах към нашия бивак. Дерсу седеше с войниците край огъня. Още щом го погледнах, разбрах, че се стяга за някъде.

— Ти къде? — попитах го аз.

— На лов — отвърна той. — Моята искам един сърна убий — трябва старовереца помагай, деца много има. Моята броил — шест има.

„И душа няма, а пара“ — спомних си думите на старовереца. Искаше ми се да накарам Дерсу да не ходи на лов заради този „истински християнин според църквата апостолска“, но с това бих му причинил само огорчения и се въздържах.

На другия ден сутринта Дерсу се върна много рано. Беше убил елен и ме молеше да му дам кон, за да докара месото в бивака. Освен това ми съобщи, че видял пресни следи от обувки, каквито няма никой от нашия отряд и никой от староверците. Според думите му непознатите са били трима. Двамата са имали нови ботуши, а третият — стари, разкривени, с железни подкови на токовете. Познавах наблюдателността на Дерсу и не се съмнявах, че изводите му са правилни.

Към десет часа сутринта Дерсу се върна и докара месото. Раздели го на три части. Едната даде на войниците, другата — на староверците, третата — на китайците от съседните фанзи.

Стрелците запротестираха.

— Не може — възрази Дерсу. — Нашата така не мога. Трябва наоколо хора давай. Какво-какво един хора яж — грях.

Този първобитен комунизъм минаваше като червена нишка във всичките му действия. Убитият от него дивеч той делеше с всичките си съседи, независимо от националността им и за себе си оставяше точно толкова, колкото даваше и на другите.

След два-три дни аз, Дерсу и Захаров минахме на другата страна на залива Джигит. Не бяхме се отдалечили и на стотина крачки от брега, когато Дерсу отново видя следи. Те ни отведоха до изоставен бивак. Дерсу започна да го изследва с голямо внимание. Той установи, че тук са нощували руснаци — четирима души, че са дошли от града и че никога по-рано не са идвали в тайгата. Първия извод направи от това, че по земята се търкаляха цигарени и консервени кутии, вестник и коричка от такъв хляб, какъвто се продава в града, втория — от неумелото устройство на бивака, от огъня и главно от дървата. Виждаше се, че пренощуващите са събирали всяко дръвче, което им е попадало под ръка и при това на единия от тях бе изгоряло одеялото.

Оттогава все по-често трябваше да слушам за хората, които се криеха в гората. Ту виждаха самите тях, ту намираха биваци, скрити в храстите лодки, и т.н. Това ставаше подозрително. Ако бяха китайци, бихме допуснали, че са хунхузи^[2]. Но ако се съдеше по следите, бяха руснаци.

Всеки ден донасяше по нещо ново. Най-сетне липсата на продоволствие принуди тези тайнствени личности да излязат от гората. Някои от тях дойдоха в нашия бивак с молба да им продадем сухари. Естествено започнахме да ги разпитваме и научихме интересни неща.

В началото на тази година във Владивосток се разнесъл слух, че в околностите на залива Джигит има извънредно богати залежи от злато и дори диаманти. Обзети от надеждата за бързо и лесно забогатяване, множество безработни се устремили към морското крайбрежие. Дотам те се добирали на малки групи с лодки, двумачтови корабчета и параходи. Слизали някъде на брега близо до залива Джигит и пеш, с торби през рамо, се промъквали скришом към

въображаемото Елдорадо. Златната треска обхванала и стари, и млади. Поединично, по двама, по трима, понасяйки какви ли не лишения, уморени, обезпокоени от дългото и безплодно търсене, тези нещастни, по същество душевноболни хора скитали из планината с надеждата, че ще намерят поне зрънце злато. Те старателно пазели в тайна целта на своето пристигане, криели се из планината и нарочно пускали най-невероятни слухове само за да объркат своите конкуренти. Всички се изпокарали помежду си и се дебнели взаимно. Когато, без каквито и да е данни една група тръгвала да търси злато в някоя клисура, на другата се струвало, че там има диаманти. Тази друга група се мъчела да изпревари първата и нерядко работата стигала до кръвопролития. Като видели, че не е чак толкова лесно да намерят злато и че за това са нужни опит, време и пари, те решили да се заселят тук някъде наблизо. Тогава отишли във Владивосток и след като получили парична помощ от преселническото управление се върнали назад като преселници. Една част от златотърсачите се заселили в заливчето Терней.

Наложи ни се да останем в залива Джигит още петнадесетима дни. Трябваше на всяка цена да дочакаме мулетата. Без товарни животни не можехме да тръгнем на път. Възползувах се от това време и се заех да изследвам близките околности в посока на залива Пластун, където миналата година Дерсу беше срещнал хунхузи. Веднъж ходих на река Кулема и веднъж — на север по морското крайбрежие.

Щом се върнах от тези екскурзии, аз се залових с начертаването на топографските карти. Н. А. Десулави ботанизираше на морския бряг, а П. П. Бордаков прекарваше цялото си време с Дерсу. Разпитваше го за лова на тигри, за религията и задгробния живот.

Два дни седях в палатката си, без да се откъсвам от планшета. Когато най-сетне бе нанесена последната черта и поставена точка, взех пушката си и отидох на лов за сърни.

В десния край на долината на река Йодзихе се простират полегати мочурливи хълмове, обрасли с хилава трева, храсти от леспедеча и редки дъбови, липови и брезови горички. Между хълмовете водата е прорязала дълги оврази. Насочих крачките си към тях. Макар че денят беше слънчев, вятърът довяваше откъм морето мъгла. Тя не проникваше навътре в материка и скоро се разсейваше из въздуха. Докато по крайбрежието е мрачно и влажно, в планината е ясно, сухо и топло. В сферата на нагрятия въздух кондензацията на

парата се прекратява и тя става невидима за окото. Това е обикновено явление, добре известно на жителите от крайбрежния район. Ето защо, колкото и да е хубава земята край морския бряг, китайците никога не се заселват там, а предпочитат да отидат в планината.

Когато се отдалечих на три-четири километра от бивака, намерих малка пътечка и тръгнах по нея към гората. Скоро усетих, че клонките на дърветата почнаха да шибат лицето ми. Научен от опита, разбрах, че пътеката е направена от животни, и тъй като се опасявах, че ще ме отведе някъде далеч встрани, аз я изоставих и тръгнах направо през гората. Дълго бродих из овразите, но нищо не намерих.

Беше минала вече по-голямата част от деня. Свечеряваше се. Ставаше все по-хладно и мъглата взе да прониква по-дълбоко в материка. Като мръсен памук се свличаше тя от планината в долините, разстиляше се все по-нашироко и поглъщаше всичко, до което се докоснеше.

В това време изскочиха две сърни. Бързо вдигнах пушката и гръмнах. Едната сърна падна, другата се отдалечи малко и спря. Гръмнах още веднъж. Втората сърна се препъна, но веднага се изправи и бавно влезе в храстите. Без да губя време, аз се спуснах след раненото животно, но не можах да го догоня. Тъй като се страхувах, че, ще изгубя сърната, която вече бях убил, върнах се назад. Не помнех добре мястото, където се намираше тя и навярно бях минал покрай него. Тогава почнах да я търся в друга посока, но напразно. Храстите и дърветата си приличаха до немай-къде. Животното беше изчезнало, сякаш бе потънало в земята. Реших да се прибера в бивака и утре да се върна тук с хора и да възобновя търсенето. Избрах си посока, която ми се струваше вярна, и тръгнах покрай един овраг.

Изведнъж радиусът на моя кръгзор започна бързо да намалява: падна гъста мъгла и като стена ме отдели от останалия свят. Сега можех да виждам само предметите, които се намираха в непосредствена близост до мене. Насреща ми последователно изплуваха от мъглата ту паднало на земята дърво, ту върбов храст, ту пън, купчина пръст или нещо от този род.

В такова време здрачът настъпва рано. За да не се заблудя, реших да изляза пак на пътеката. Според мен тя трябваше да се намира отляво и отзад. Мина час, втори, а пътеката все не се виждаше. Тогава промених посоката и тръгнах покрай някакъв овраг, но той започна да

извива встрани. Миналата година на река Арзамасовка вече бях нощувал в гората без огън, но това не ми беше послужило за урок: и този път не бях взел със себе си кибрит. На изстрелите ми във въздуха не последва отговор. Бях се изморил и седнах на едно паднало дърво да си почина, но веднага почувствувах, че започвам да зъзна. Студената влага ме принуди да стана и да продължа да вървя. Сигурно бе изгряла луната; тя не се виждаше през мъглата, но на земята стана по-светло. Още един-два часа бродих наслуга. Местността беше поразително еднообразна: поляни, горички, долове, храсти, отделни дървета, пънове — всичко така си приличаше, че по тези неща никак не можех да се ориентирам. Най-после капнах от умора и когато стигнах до първото паднало на земята, дърво, седнах на него, опрях гърба си на един клон и задряхах. Беше ми много студено, затова постоянно скачах и тъпчех на място. Така се мъчих до сутринта. Наблизо лежеше и друго дърво. Стори ми се познато. Щом приближих, разбрах, че е същото, на което бях седнал първия път.

Най-сетне почна да съмва. Във въздуха се разля неясната сивкаво-синя светлина на утрото. Мъглата изглеждаше неподвижна и съннена; тревата и храстите бяха мокри. Един след друг взеха да се пробуждат пернатите обитатели на гората. Отнякъде се появи врана. Изграчи веднъж и лениво полетя през поляната. След нея се събудиха кълвачите, горските гълъби и синявиците. Когато стана съвсем светло, аз се отърсих от сънливостта си и уверено тръгнах по брега на един овраг. Не направих и девет крачки от дървото, на което бях дремал, когато се натъкнах на убитата сърна.

Омаза се, че през цялото време съм кръжил около нея. Ядосах се за безсънно прекараната нощ, но ядът ми веднага се смени от радост: не се връщах в бивака с празни ръце. Това невинно щеславие е присъщо на всеки ловец.

Скоро стана съвсем светло. Слънцето не се виждаше, но във всичко се усещаше неговото присъствие. Мъглата бързо се разсейваше, тук-там надникна синьо небе и изведнъж ярките слънчеви лъчи прорязаха мъглата и осветиха мократа земя. Тогава всичко ми стана ясно, разбрах къде се намирам и накъде трябва да вървя. Чудно ми беше как не съм могъл да взема правилна посока през нощта. Слънцето напече земята, стана топло, приятно и аз ускорих крачка.

След около два часа бях в бивака. Другарите ми не се бяха тревожили за мен, тъй като помислили, че съм останал да нощувам в някоя китайска фанза. Пих чай, легнах на мястото си и потънах в дълбок сън.

Няколко дни по-късно ние се занимавахме с установяване точния мерник на пушките. На хората бяха раздадени патрони и бе посочена целта за стрелба в упор. Когато пробната стрелба свърши, войниците ми поискаха разрешение да открият волна стрелба. Стрелях в бутилка, в бялото петънце на някакво дърво, след това в кръгло камъче, поставено на ръба на една отвесна скала.

Изведнъж отнякъде се появи патица-потапница. Без да обръща внимание на стрелбата, тя кацна на водата близо до брега. Захаров и Сабитов взеха да се прицелват в нея, но тъй като на всеки се искаше да стреля пръв, двамата се горещаха, вълнуваха се и си пречеа взаимно. Двата изстрела се раздадоха почти едновременно. Единият куршум не достигна патицата, другият плисна водата далеч пред нея. Изплашената патица се гмурна и отново изплува на повърхността, но вече по-далеч от брега. Тогава стреля Захаров и пак не улучи. Куршумът плисна водата съвсем встрани. Патицата отново се гмурна. Войниците изоставиха стрелбата по петънцето, строиха се в една редица на брега и откриха непрекъснат огън по отдалечаващата се птица. Според мен тя беше вече на около триста крачки, ако не и повече, когато в бивака се върна Дерсу. Погледнах го и веднага разбрах, че е пийнал. По лицето му играеше усмивка. Щом стигна до палатките, той спря, заслони с ръка очите си от слънцето и взе да гледа по какво стрелят войниците.

Точно в този момент стреля Калиновски. Куршумът плисна на такова разстояние пред птицата, че дори не я уплаши. Като разбра, че стрелците не са могли да улучат патицата, когато е била съвсем близо, Дерсу отиде при тях и усмихнато каза:

— Вашата добре стреляй. Сега моята искам патица стигай.

След това бързо вдигна пушката си и почти без да се прицелва, гръмна. От всички ни едновременно се изтръгна вик на изненада. Куршумът удари непосредствено под патицата и я обля с вода. Тя толкова се изплаши, че с писък се откъсна от мястото си, отлетя малко и се гмурна във водата. След няколко минути отново се появи на повърхността, но вече значително по-далеч. С поразителна бързина

Дерсу пак вдигна пушката си и гръмна. Ако патицата не беше излетяла във въздуха, можехме да помислим, че куршумът е попаднал точно в нея. Сега тя отлетя много далеч. Едва можеше да се забележи с просто око. Взахме биноклите си. Дерсу се смееше и се шегуваше с войниците. Дмитрий Дяков, който се смяташе за добър стрелец, заразправя, че изстрелите на Дерсу били случайни, че самият той стрелял не по-лошо от него. Другарите му предложиха да докаже изкуството си. Дяков приклекна на едно коляно, дълго се гласи и прицелва и най-сетне щракна спусъка. Куршумът рикошира далеч пред патицата. Тя се гмурна и веднага отново се показва на повърхността. Тогава Дерсу бавно вдигна пушката си, прицели се и гръмна. В бинокъла се видя как и този път куршумът разпени водата точно под патицата. Навярно това състезание би продължило дълго, ако патицата сама не му беше сложила край: тя се откъсна от водата и полетя в открито море.

Вечерта чух при войниците шумни разговори. По настроението им отгатнах, че са пийнали. Оказа се, че Дерсу бе домъкнал със себе си бутилка алкохол и бе почерпил с него стрелците. Виното ги бе разгорещило и те бяха почнали да се карат помежду си.

— Не бива да се карате — тихо им каза Дерсу. — По-добре слушайте, моята песен пей. — И без да дочака отговор, занарежда своите приказки.

Отначало никой не го слушаше, после един от спорещите притихна, след него притихна друг, трети и скоро над лагера се възцари тишина. Дерсу пееше нещо тъжно, сякаш си бе спомнил своето минало и се оплакваше от съдбата си. Песента му беше монотонна, но в нея имаше нещо, което докосваше най-чувствителните струни на душата и будеше добри чувства. Седях на един камък и слушах неговата тъжна песен. „Засели се там, където пеят: който пее, зло не мисли“ — спомних си аз старата швейцарска пословица.

Беше станало съвсем тъмно, над нас светеха ярки звезди; иззад планината изгряваше луната. Тя още не се виждаше, но бледата ѝ светлина беше заляла цялото небе.

Пийналите стрелци бяха заспали, а Дерсу все още пееше своята песен, но сега вече полугласно, за себе си. Върнах се в палатката, легнах и също заспах.

На другата вечер седях край огъня и четях на стрелците „Приказката за златната рибка“. В същото време Дерсу дялкаше нещо с брадвата си. Той престана да работи, сложи тихичко брадвата на земята и без да променя позата си, без да обръща глава, почна да слуша. Когато приказката свърши, Дерсу стана и каза:

— Вярно, такъв жена много има. — Той дори плю от яд и продължи: — Горкият дядо. Да бил зарязал тази жена, да бил направил лодка и преселил на друго място.

Всички се засмяхме. Веднага пролича мирогледът на туземеца — скитник. Най-добрият изход от това положение според него беше да се направи лодка и да се отиде на друго място.

Късно вечерта отидох при огъня. Дерсу седеше на дървата и замислено гледаше пламъците. Попитах го какво мисли.

— Много жалко дядото. Бил мирен хора. Колко пъти при море ходил, риба викал — сигурно съвсем скъсал ботуши.

Ясно беше, че приказката за златната рибка му беше направила силно впечатление. Поговорих още малко с него и се върнах в палатката си.

[1] Панти — незаякнали рога на млад сибирски елен, от които се получават лекарства — Б.пр. ↑

[2] Хунхузи — участници във въоръжените банди, които действували в Североизточен Китай по онова време — Б.пр. ↑

III ГЛАВА

ПЪРВИЯТ ПРОХОД

ТРЪГВАНЕ. — ДЕРСУ НАМИРА ОТРЯДА ПО СЛЕДИТЕ. — РЕКА ЙОДЗИХЕ И РЕКА ЛИТЯНГОУ. — ПРИТОЦИТЕ НА РЕКА ЙОДЗИХЕ. — ЛУДЕВА ТАЙГА. — ПАЯЦИ. — ДА-СИНАНЦА И НЕЙНИТЕ ПРИТОЦИ. — ПРОДЪЛЖИТЕЛНИ ДЪЖДОВЕ. — ГЪРБАВИЯТ ТАЗА И НЕГОВОТО СЕМЕЙСТВО. — БЯГСТВОТО ИМ ОТ КИТАЙЦИТЕ. — СЪНЯТ НА ДЕРСУ И ПАНИХИДАТА ЗА УМРЕЛИТЕ.

Най-сетне в края на юни параходът „Елдорадо“ докара нашите дългоочаквани мулета. Пристигането им беше радостно събитие, което ни изтръгна от бездействието и ни даде възможност да тръгнем на поход.

Параходът спря на около четиристотин крачки от устието на реката. Мулетата бяха свалени направо във водата. Те моментално се ориентираха и заплуваха към брега, където ги очакваха стрелците.

Два дни натъкмявахме седлата им и опаковахме багажа. На 30 юни беше последната ни денувка, а на следния ден, 1 юли, потеглихме на път.

При река Йодзихе нашият отряд се раздвои. Аз, Н. А. Десулави, П. П. Бордаков и част от стрелците щяхме да поемем към река Синанца, а А. И. Мерзляков и останалите тръгваха нагоре по река Литянгоу. При последните тазки фанзи в северозападния ъгъл на долината ние трябваше да се разделим. Тогава при мен дойде Дерсу и поиска разрешение да остане един ден при тазите. Обещавахе да ни догони на другия ден вечерта. Изразих опасенията си, че може да не ни намери. Голдът се разсмя и каза:

— Тебе не игла и не птица — лети не може. Тебе земя ходи, крак тъпчи, следа прави. Моята очи има — гледа.

Срещу това вече не можех да възразя. Знаех способностите му да се ориентира по следите и се съгласих. Ние продължихме пътя си, а той остана на река Йодзихе. На втория ден сутринта Дерсу наистина ни догони. От следите ни бе разбрал всичко, което се беше случило в нашия отряд: видял бе местата на нашите почивки, видял бе, че дълго сме стояли на едно място — точно там, където пътеката рязко свърши, видял бе, че съм изпращал хора в различни посоки да търсят пътя. На същото място един от стрелците се беше преобувал. По това, че на земята се търкаляло парцалче с кръв и едно памуче, Дерсу бе заключил, че някой си е претрил крака и т.н. Аз бях свикнал с неговия анализ, но за стрелците думите му бяха откровение. Те го гледаха с учудване и любопитство.

На морските карти река Йодзихе (на удехейски — Йени) кой знае защо е наречена Владимировка и е обозначена като малко ручейче. Долината на Йодзихе е широка около три версти. Левият ѝ край е висок и планински, а десният представлява полегати хълмове, обрасли с редки трепетлики, брези, елша и лиственици. Не може да се разбере къде точно свършва долината и започва планината. По-нагоре по реката картината се променя и планината придобива рязко изразен характер.

Освен дъб тук растат черна и бяла бреза, китайски ясен, орех, клен, бяла ела, корково и тисово дърво, акация, трепетлика и липа, а от храстите — леска, глог, калина, спиреа и леспедеча.

Близо до устието река Йодзихе се разделя на множество ръкави, един, от които стига до дясната страна на долината. Староверците харесаха това място за бъдещото си селище.

Пътеката откъм морето върви нагоре по долината така, че всички протоци на река Йодзихе остават вдясно от нея, но после, точно срещу устието на Дунгоу, прекосява през брод реката при китайските фанзи, разположени в подножието на широка тераса, състояща се от глина, пясък и ръбести отломъци.

Би било справедливо, ако Йодзихе бъде наречена „Сърнена река“. Никъде не съм виждал толкова много от тези грациозни животни, колкото тук.

Сибирската сърна е по-едра от европейската. Сплеснатото ѝ отстрани тяло е дълго метър и половина и високо 87 сантиметра. Красивата ѝ притъпена глава с големи подвижни закръглени уши е

поставена на дълга шия и при мъжките е украсена с два малко разклонени, четалести рога с не повече от шест израстъка. Общият цвят на тялото ѝ през лятото е тъмноръждив, през зимата — кестенявосив. Отзад на бутите, около опашката, козината е бяла. Когато бяга, сърната силно изхвърля задницата си и бялото петно ясно личи. Ловците наричат това петно „огледало“. Защитният цвят прави сърната съвсем невидима: цветът на козината ѝ се слива със заобикалящата я обстановка, вижда се само мяркащото се бяло „огледало“.

Наесен, през октомври, сърните на големи стада напускат гористите местности на Усурийския край и се прехвърлят в Манджурия. Впрочем известен процент животни остават в степите около езерото Ханка. Научили мястото, където сърните минавали реката, казаците ги причаквали и масово ги избивали без разлика на пол и възраст. След прокарането на железопътната линия и заселването на Усурийската долина сибирската сърна престанала да прави такива преходи. Избиването на животните при бродовете спряло и за преходите им днес са се запазили само спомени. Общо взето, сърната е плашливо животно, вечно преследвано от четирикраките хищници и човека. Винаги нащрек, тя се мъчи да долови със слуха и обонянieto си най-малкия намек за опасност. Нейно любимо обиталище са широколистните мочурливи гори, откъдето само вечерно време излиза да пасе на поляните. Дори и тук, при пълна тишина и спокойствие, сърната непрекъснато се озърта и ослушва. Когато бяга изплашена тя може да прави учудващо големи скокове през дерета, храсти и повалени от буря дървета.

В Усурийския край сърната живее навсякъде, където има поляни и горски пожарища. Тя избягва високите планини, покрити със сипеи и гъсти иглолистни гори.

Преследват я заради месото ѝ. Зимните ѝ кожи се използват за: спални чували, кожени кошули и шуби, рогата ѝ се продават по три рубли чифта.

Интересно е, че сърната лесно се примирява с присъствието на други животни, но изобщо не може да понася изюбъра^[1]. Когато в изкуствените развъдници живее с него, тя загива. Тази нетърпимост особено личи в солонците^[2]. В случай че първи открият такава местност, сърните с удоволствие я посещават, докато не дойдат елени.

Ловците много пъти са забелязвали, че след като на солонците се появят изюбри, сърните ги изоставят за по-кратък или по-дълъг период.

Редките гори в планините, полегатите хълмове, обрасли с храстовидна растителност, и широката долина на река Йодзихе, покрита с високи тръстики и пелин, са твърде подходящи убежища за сърните. Често ги виждахме да изскачат от тревата, но толкова бързо отново изчезваха в гъсталаците, че не можахме да убием нито една.

Тук-там се виждаше прясно изровена пръст. Тъй като китайците: държат домашните си свине затворени, оставаше ни да допуснем, че има диви свине. И това се потвърди. А щом имаше диви свине, трябваше да има и тигри. Наистина скоро по пясъка край реката видяхме следи от много голям тигър. Беше вървял, криейки се зад падналите дървета. От това можеше да се заключи, че страшният звяр бе идвал тук, не за да утоли жаждата си, а на лов за сърни и диви свине.

Тазите разказваха, че преди два месеца някакъв тигър отвлъкъл дете от самата фанза. Няколко дни след този случай друг тигър нападнал един работещ в полето китаец и така го наранил, че китаецът същия ден умрял.

В долината на река Йодзихе се въдят много фазани. Срецахме ги едва ли не на всяка крачка. Предпочитаха да живеят най-вече в храстите около нивите и плантациите със сънотворен мак, който китайците сееха за опиум. Сред ракитаците по пресъхналите корита и протоци понякога се срещаха и ресарки, които кълвяха нещо по земята; те полетяваха към дърветата само в случай на тревога. Във въздуха кръжаха няколко морски орела. Ненадейно един от тях започна да се спуска към реката. Промъкнах се тихичко по тревата до брега и взех да го наблюдавам. Той кацна на камъните край водата. Там имаше няколко врани, които вкусно си похапваха риба. Орелът почна да ги пъди. Отначало враните се опитаха да се отбраняват, но след като получиха няколко удара с клюн, отстъпиха местата си и отлетяха. Тогава орелът се зае да лови риба. Влезе право във водата, потопи в нея корема, опашката и крилата си и заподскача. След не повече от минута улови една голяма риба, измъкна я на брега и почна да яде. Щом се насити, пернатият хищник пак се издигна във въздуха. Към него веднага се присъединиха още два морски орела. След това трите

птици записваха плавни кръгове. Те не се гонеха, а спокойно кръжаха в различни плоскости, издигайки се все по-високо и по-високо в безпределната синева на небето. Скоро се превърнаха в малки, едва забележими точки и ако не ги изгубих от погледа си, това беше само защото не откъсвах очи от тях. В същото време откъм пътя чух, че ме викат. Спътниците ми искаха по-бързо да се връщам. След около пет минути се присъединих към отряда.

В долното течение на река Йодзихе се вливат три малки потока: отдясно — Сяо-Йодзихе, дълъг 16 километра, и отляво — Дунгоу, с който вече се бяхме запознали миналата година, и Литянгоу, по който сега трябваше да тръгне А. И. Мерзляков. Река Сяо-Йодзихе е много живописна. Тясната ѝ лъкатушеща долинка е обградена от сравнително високи планини. Според думите на китайците в най-горната ѝ част има мощни жили от сребърно — оловна руда и меден пирит.

Долината на река Литянгоу е някак странна — нито е напречна, нито е надлъжна. На места се разширява до километър и половина, на места се стеснява до 200 метра. В долната ѝ част има много поляни, осяани с камъни и негодни за земеделие. Тук често се срещат възвишения и на места има редки широколистни гори. Колкото повече се изкачваме по долината, толкова по-често се мяркат тъмните силуети на иглолистните дървета, които лека-полека започваха да преобладават.

В горното течение на Литянгоу има китайска звероловна фанза. От нея пътеката свива наляво към планината и води за река Иман. Изкачването на билото Хунтами от южната страна е трудно; при изворите долината става съвсем тясна и е покрита с камъни и повалени от буря дървета.

Населението в околностите на река Йодзихе е смесено и се състои от китайци и тази. Китайските фанзи са струпани предимно на левия бряг на реката, а туземците са се заселили нагоре по долината, край планината.

На следния ден ние се разделихме с китайците. Пътеката отново се прехвърли отвъд реката и ни заведе до мястото, където Йодзихе се разделя на три реки: 1) Синанца, 2) Кулема (етимологията на тази дума не ми е известна) и 3) Хандахеза^[3]. Дълга около четиридесет километра, Кулема тече от запад и извира от планината Сихоте-Алин; Хандахеза е дълга двадесет километра и по нея може да се излезе на

река Сица (приток на Санхобе), при която миналата година ме бе застигнал горски пожар. От мястото, където тези три реки се сливат, започва истинската Йодзихе. Тук отдясно (по течението) се издига високата скалиста сопка^[4] Да-лаза. Пътеката минава в подножието ѝ. Китайците казват, че тази местност е любимо убежище на тигрите.

Река Синанца тече по надлъжната долина между Сихоте-Алин и успоредния на него хребет. Дълга е около 75 километра и е широка до 30 метра. Зад скалистата сопка най-напред идват открити и отчасти блатисти места. След това поляната започва да се изкачва нагоре и незабелязано преминава в тераса, обрасла с рядка широколистна гора. Когато слязохме от нея, вървахме още около половин километър, след което навлязохме в разкошна гора.

Ако искам да си представя девствена тайга, аз винаги мислено се пренасям в долината на река Синанца. Освен обикновения ясен, брезата на Ерман и елшата тук растяха аянски смърч — представител на охотската флора, клен с червени клони и листа като при ясенopodobния клен, песъкинята на Мааки с жълта кора, както при брезата, и с наведени към земята клони, за което доста се бяха потрудили и мечките, и най-после по бреговете на реката имаше много върбалаци, чиито филизи бяха с червеникавогълъбов оттенък.

Подлесът се състоеше от всевъзможни храсталаци, между които следва да се отбележат бодливото цариградско грозде с доста дребни, закръглени, мъхнати листчета и белият дрян с гъвкави дълги клони и ланцетовидни листа, отгоре тъмнозелени, отдолу белезникави.

Горе клоните на дърветата се преплитаха така, че напълно закриваха небето. Особено поразяваха с размерите си тополата и кедърът. Четиридесетгодишното поколение, което растеше под тях, правеше впечатление на жалък храсталак. Люлякът, който обикновено расте на храсти, тук имаше вид на високо над десет метра дърво с обхват на стъблото около шестдесет сантиметра. Старите пънове, богато украсени с мъхове, имаха твърде декоративен вид и напълно хармонизираха със заобикалящата ги буйна растителност.

Гъстите храсталаци, състоящи се от манджурска аралия, лози и лиани, правят тези места трудно проходими, поради което нашият отряд се предвижваше доста бавно; налагаше се често да спираме, да търсим къде има по-малко повалени от буря дървета и да караме мулетата да заобикалят.

Този ден Н. А. Десулави отбеляза в дневника си следните растящи в съседство покритосеменни и спорови растения: 1) клинтония с едри сочни листа, с бели цветове на дълго стъбло, 2) гнездица, украсена с многобройни ароматни виолетови цветове, 3) кокеш — високо растение с дълги полегнали листа и бяло-жълти цветове, 4) папрат, чиито големи ажурни листа имат триъгълна форма и на пръв поглед напомнят листата на орловата папрат, и 5) женска папрат, също с отделни големи листа, формата, на които е непостоянна и се изменя в зависимост от околната среда.

Навътре в гората пъновете се срещаха все по-често и пътеката ставаше все по-непригодна за натоварените животни.

За да избегнем спирането по пътя, изпратихме напред оперативен авангард под ръководството на Захаров, който трябваше да отмества падналите дървета от пътеката и където е нужно, да прави отклонения встрани. Понякога нещо пречеше на прекършеното дърво да стигне до земята. Тогава изсичаха долните му ветки, оставяйки проход във вид на арка. На падналите дървета изсичаха клоните, за да не изранят мулетата краката или коремите си.

След пладне отрядът стигна до лудева^[5]. Тя пресичаше долината на река Синанца и опираше единия си край в скалиста сопка. Лудевата беше стара и трябваше внимателно да гледаме под краката си, за да не попаднем в някоя клопка. Пътеката, към която се придържахме, ни отведе при една изоставена звероловна фанза. Близко до нея имаше построен на колове хамбар, предназначен за съхраняване на продоволствени запаси, кожи на животни, еленови рога и друго ловно имущество.

Тук именно останахме да нощуваме.

Сутринта не можахме да си отспим. На разсъмване се появиха много мушици; въздухът буквално гъмжеше от тях. Мулетата престанаха да ядат и взеха да се притискат към бивака. Пихме на бърза ръка чай, сгънахме палатките и потеглихме.

След звероловната фанза пътеката минава през гъста гора и много криволичи, тъй като заобикаля падналите дървета и гъстите лозови храсти.

Обикновено през втората половина на лятото се появяват големи черни паяци. Те плетат мрежите си във вид на коларско колело, основните нишки, на което са дълги от 5 до 7 метра и са толкова

здрави, че спокойно може да се отстраняват с ръка. През август тези паяци изчезват и на тяхно място се появяват други, по-малки, жълто-зелени паячета с червена шарка на коремчето и на главогръда. Техните противни паяжини се срещаха едва ли не на всяка крачка. Особено много неприятности си имаше онзи, който вървеше отпред: постоянно трябваше да чисти паяжината от лицето си или да отхвърля паяка, вкопчил се в носа му.

Този ден стигнахме до мястото, където Синанца се разделя на две реки: Да-Синанца и Сяо-Синанца. Първата е главната река, втората — неин приток.

С приближаване на вододела гората ставаше все по-мрачна, следите от диви зверове — все повече; пътеката започна често да се губи и да минава ту на едната, ту на другата страна на реката, докато на края съвсем я загубихме.

В този сектор в Синанца се вливат следните планински рекички: Пярлгоу и Изимлу — отдясно; Лаза-гоу и Хунголя-гоу — отляво. Самата Синанца е немноговодна, но струпаната на големи купища ветровална маса показва, че по време на дъжд водата се изкачва много високо и свободно пренася дърветата от място на място.

Колкото повече напредвахме, толкова по-трудно ставаше предвижването ни. Затова реших да оставим мулетата на бивак и на следния ден да продължим пътя си с торби през рамо. Надявахме се да стигнем вододела за два дни, но преходът ни отне четири. Отгоре на всичко времето се развали — заваляха дъждове.

В горното си течение река Синанца приема отляво множество малки ручейчета, извиращи от Сихоте-Алин.

Избрахме си едно от тях и се заизкачвахме на хребета. Според предвижданията на Дерсу дъждът щеше да бъде продължителен.

Облаците пълзяха ниско над земята и забулваха наполовина планините. Следователно от върха на хребета щяхме да видим само онова, което е съвсем близо до нас. Пък и храната, която носехме със себе си, беше на привършване. Това ни принуди на другия ден да слезем в долината.

Два дни прекарахме в палатките. Не можехме да си покажем носа навън. По навъсеното небе ниско, сякаш в надпревара, се носеха тежки облаци и силеха дъжд. Най-после търпението ни се изчерпа и въпреки лошото време ние решихме да тръгнем обратно към морето.

Не се бяхме отдалечили от бивака на разстояние, от което в тихо време се чува пушечен изстрел, когато дъждът изведнъж спря, грейна слънце и всичко наоколо придоби ликуващ вид. Само мътната вода в реката, полегналата трева и разпокъсаната мъгла в планините напомняха за неотдавнашното лошо време.

Уморени от дъждовете, ние рано спряхме на бивак. Вечерта около нашия лагер с рев обикаляше тигър. През нощта поддържахме силен огън и на няколко пъти гърмахме с пушките си.

След около два дни стигнахме до мястото, където бяхме оставили мулетата и част от отряда. При устието на река Синанца заварихме някакво семейство, което се състоеше от един гърбав таза, жена му, две малки деца и още един млад удехеец на име Чан-Лин. Бяха застанали върху камъните в плиткото и ловяха риба. Върху чакъла до бивака им имаше преобърната с дъното нагоре лодка. Светлото дърво и преснообгорените места на бордовете ѝ бяха доказателство, че лодката е току-що издълбана и още не е видяла вода. Гърбавият таза ни обясни, че самият той не умее да прави лодки и затова нарочно е поканил племенника си от река Такема.

Ние поговорихме малко с туземците и продължихме пътя си, а Дерсу остана при тях. На другия ден той ни настигна и ни събщи много интересни неща. Оказа се, че местните китайци искали да отнемат жената и децата на гърбавия таза и да ги отведат на Иман. Гърбавият намислил да бяга. Ако тръгнел по суша, китайците щели да го догонят и убият. Чан-Лин го посъветвал да направи лодка и да избяга по море.

На 25 юли ние тръгнахме към китайската фанза, разположена около река Дунгоу, по долината, на която минава пътят за река Санхобе.

Следващата нощ беше тъмна и дъждовна. Тазите решили да я използват за бягството си. Случило се така, че китайците също решили да извършат тази нощ нападението си, като не само грабнат жената, но и веднъж завинаги се отърват от двамата тази. Дерсу по някакъв начин подушил тази работа и съобщил на удехейците за надвисналата над тях опасност. Той взел пушката си, отишъл във фанзата на гърбавия таза и запалил там огън, сякаш всичките ѝ, обитатели си били в къщи. В същото време тазите тихичко спуснали лодката във водата и настанили в нея жената и децата. Трябвало да

минат покрай китайското селище. Нощта била ветровита, дъждовна и това допринесло за успеха.

За да не се вижда лодката, Дерсу я намазал отвън с кал и въглища. Обаче въпреки старанията си двамата звероловци не могли да заблудят кучетата: усетили ги и бясно се разлаяли. Китайците изскочили от своята фанза, но лодката отминала опасното място, преди те да стигнат реката. Дерсу решил да изпрати тазите до морето. След около един час лодката стигнала до него. Дерсу се сбогувал с тазите и слязъл на брега. Тъй като се опасявал, че може да срещне, китайците, не тръгнал обратно по пътя, а се скрил в гората и едва на разсъмване се върна в нашия бивак.

И 26 юли прекарахме на река Йодзихе. Стрелците поправяха обувките си и перяха бельото си.

Целия ден Дерсу беше в някакво мрачно настроение. Държеше се настрана и не искаше с никого да говори. След това ме помоли за три рубли и отиде някъде. В четири часа след обяд Н. А. Десулави и П. П. Бордаков отидоха на екскурзия из околностите, а аз се залових да чертая маршрута по река Синанца.

На здрачаване пак се появи мъгла. С приближаването на нощта тя ставаше все по-гъста и по-гъста; скоро в нея изчезнаха и противоположният бряг на реката, и китайските фанзи. Заедно с мъглата върху земята сякаш се беше спуснала мъртва тишина, нарушавана само от капките от мокрите листа на дърветата. В това време дойде един от стрелците и взе да разказва, че Дерсук (винаги го наричаха така) седи сам край огъня и пее някаква песен.

Попитах го къде е видял нанаяца.

— Далеч — отговори ми той, — в гората при рекичката.

Стрелецът ми обясни, че трябва да вървя по пътеката, докато отдясно не видя светлина. Там бил огънят на Дерсу. Извървах около триста крачки в указаната посока, но нищо не видях. Вече исках да се връщам, когато изведнъж през мъглата встрани наистина съзрях отблясък на огън. Не се бях отдалечил и петдесет крачки от пътеката, когато мъглата неочаквано се разпръсна.

Онова, което видях, бе за мен толкова неочаквано и ново, че замрях на мястото си и не посмях да мръдна. Дерсу седеше край огъня с лице към мен. Бравата и пушката му бяха до него. В ръцете си държеше нож, с който дялкаше опряна на гърдите му малка пръчка и

тихо пееше някаква песен. Пеенето му беше монотонно, унило, тъжно. Той не дорязваше стружките докрай: те се извиваха една след друга и образуваха качулче. После вземаше пръчката в дясната си ръка и преставайки да пее, неочаквано се обръщаше с въпрос към някого в пространството и се вслушваше, вслушваше се напрегнато, но отговор нямаше. Тогава той хвърляше стружките в огъня и се залавяше да дялка нови. После извади малка чашчица, наля в нея от едно шише водка, намокри показалеца си и пръсна по капка на земята в четирите посоки. Пак извика нещо и се ослуша. Някъде далеч встрани се чу крясък на нощна птица. Дерсу скочи на крака.

Запя високо същата песен и изля целия спирт в огъня. За миг се изви син пламък. След това взе да хвърля в огъня тютюневи листа, сушена риба, месо, сол, зелена кошчрява, ориз, брашно, парче син плат,

нови китайски ули^[6], кутия кибрит и на края празната бутилка. Престана да пее. Седна на земята, оброни глава на гърдите си и се замисли дълбоко за нещо.

Тогава реших да отида при него и нарочно слязох на крайбрежния чакъл, за да чуе стъпките ми. Старецът вдигна глава и ме погледна с очи, в които се четеше тъга. Запитах го защо се е отдалечил толкова от фанзата и му казах, че съм се тревожил за него. Той нищо не ми отговори. Седнах насреща му край огъня. Четири-пет минути седяхме мълчаливо. В това време отново се чу крясъкът на нощната птица. Дерсу бързо стана от мястото си, обърна се в посока на кряска и завика нещо с глас, в който долових нотки на тъга, страх и радост. След това всичко стихна. Дерсу се отпусна на мястото си и започна да стъкмява огъня. Нажежената до червено бутилка се разпука и започна да се топи.

Не го разпитвах какво значи всичко това. Знаех, че сам ще ми каже — и не сбърках.

— Там хора много — започна той. — Китайци, войници... Няма разбирай, смей се, пречи.

Не го прекъсвах. Тогава ми разказа, че предишната нощ му се присънил тежък сън: видял стара порутена юрта и в нея своето семейство, потънало в страшна бедност. Жена му и децата зъзнали от студ и били гладни. Молели го да им занесе дърва и да им изпрати топли дрехи, обувки, някаква храна и кибрит. Онова, което изгарял, той изпращал на близките си, които според неговите представи и на оня свят живеели, както и на този. Тогава деликатно го попитах за крясъците на нощната птица, на които бе отвърнал със силни викове.

— Това ханяла^[7] — отговори Дерсу. Моята мисли, била жена. Сега всичко получила. Нашата може във фанза отива.

Той се изправи и разхвърли настрани огъня. Стана два пъти потъмно. След няколко минути вече вървахме назад по пътеката. Дерсу мълчеше, аз — също.

Наоколо беше тихо. Синият въздух сякаш беше застинал. Гъстата мъгла се спусна в долината и започна да ръми. Когато приближихме към фанзите, кучетата силно залаяха.

Както обикновено, Дерсу остана да нощува отвън, а аз влязох в нашата фанза, опънах се на топлия кан и задряхах. Отвъд стената се

чуваше как мулетата хрупаха сено. Кучетата дълго не можеха да се успокоят.

[1] Изюбър — разновидност на сибирския благороден елен (марал) — Б.пр. ↑

[2] Солонец — местност с богата на соли почва — Б.пр. ↑

[3] Ханда — лос (манджурска дума) и хе-цзи — рекичка (китайска дума) — Б.авт. ↑

[4] Сопка — неголяма планина, възвишение с конусообразна форма (в Сибир и Далечния изток) — Б.пр. ↑

[5] Лудева — капан за елени; дървена ограда, отворена от едната страна, където елените се подмамват главно за да се използват незаякналите им рога(панти) — Б.пр. ↑

[6] Ули — вид обувки от еленова кожа, обикновено със завити нагоре носове — Б.пр. ↑

[7] Ханяла — сянка, душа — Б.авт. ↑

IV ГЛАВА В ПЛАНИНИТЕ

РЕКА ДУНГОУ. — ЛОШО ВРЕМЕ. — МЕЧКАТА, КОЯТО ВАДЕШЕ МЕД. — СРЕЩА С ЧЖАН-БАО. — РЕКА БЕЯ. — ЗООГЕОГРАФСКАТА ГРАНИЦА НА ГОРАЛИТЕ. — РЕКА КУДЯ-ХЕ. — ФАНЗАТА ДУН-ТАВАЙЗА. — РЕКИТЕ ФАТУ И АДМИЛ. — СИПЕИ В ПЛАНИНИТЕ. — ПЛИТКИ РЕКИЧКИ, КОИТО СЕ ВЛИВАТ В МОРЕТО. — ПЪТЕКАТА КРАЙ БРЕГА. — ДИВАТА КОТКА. — НАПАДЕНИЕТО НА БРЪМБАРИТЕ.

На другия ден времето беше мрачно; по небето бавно пълзяха тежки дъждовни облаци, дори и въздухът изглеждаше потъмнял. Същински предутринен здрач. Планините, довчера толкова живописни, изглеждаха намръщени.

На моите спътници беше известно, че ако не вали проливен дъжд, определеният преход обикновено не се отменяше. Само нещо непредвидено можеше да ни задържи в бивака. В 8 часа сутринта, след като уредихме сметките си с китайците, ние поехме по познатата ни пътека, която местните жители са проправили по долината на река Дунгоу към заливчето Терней.

В природата витаеше някаква тъга. Неподвижният и натежал от влага въздух сякаш бе притиснал земята, поради което всичко наоколо се беше притаило. Навъсеното небе, мократа растителност, калната пътека, локвите застояла вода и особено царящата наоколо тишина — всичко говореше за лошото време, което си беше дало почивка, за да може всяка минутка отново да се разрази в още по-силен дъжд.

Към пладне стигнахме горното течение на река Дунгоу и спряхме да починем. Докато седяхме край огъня и пиехме чай, иззад планината неочаквано се показва морски орел. След като описа голям кръг, той майсторски кацна от движение на една изсъхнала лиственица и взе да

се озърта. Захаров гръмна, но не го улучи. Изплашената птица бързо хвъркна от мястото си и полетя към гората.

— Лошо — каза Дерсу, — идва голям дъжд.

На зададените въпроси отговори, че ако в тихо време мъглата се вдига и при това има силно ехо, непременно трябва да се очаква продължителен дъжд.

Към един часа след пладне аз, Н. А. Десулави и П. П. Бордаков тръгнахме напред, а стрелците се заловиха да товарят мулетата. Към три часа се изкачихме на билото, откъдето водата започваше да се стича към река Каимбе. Тук трябваше да спрем на бивак, но аз отстъпих на молбите на другарите си и ние продължихме да вървим. Още не бяхме слезли от вододела, когато заваля дъжд, превърнал се скоро в истински потоп. Накладохме голям огън — мокрехме се и се сушахме в едно и също време. Едва на мръкване, когато ни настигнаха мулетата, взехме да се преобличаме и да опъваме палатки. Впрочем дъждът още повече се усили и продължи до сутринта. Цяла нощ не спяхме, зъзнахме, хвърляхме допълнително дърва в огъня, няколко пъти се опитахме да прием чай и между чайовете дремахме.

На сутринта Н. А. Десулави искаше да се изкачи на планината Хунтами и да събере растения около голите била, но това не му се удаде. Върхът на планината беше обвит в мъгла, а в два часа следобед пак заваля гъст и ситен дъжд. През деня можахме добре да се изсушим, да поправим палатките и хубаво да се наспим.

На следния ден, 29 юли, пак вали. Не можеше да се разбере къде свършва мъглата и къде започват облаците. Този ситен напоителен дъждец вали три денонощия подред с удивително постоянство.

Нашето търпение се изчерпи. Н. А. Десулави не можеше повече да чака. Отпуската му свършваше — трябваше да се връща в Хабаровск.

Въпреки лошото време той реши да отиде в залива Джигит и там да дочака парахода. Дадох му две мулета и двама придружвачи. Към 11 часа сутринта ние се сбогувахме, като си пожелахме добър път и успех.

На обед времето не се промени. Можеше да се опише с две думи: мъгла и дъжд. Пак цял ден не мръднахме от палатките. Аз препрочитах дневниците си, а стрелците спяха и пиеха чай. Привечер задуха силен вятър. Тишината, която до този момент цареше в природата, изведнъж

се наруши. Застиналият въздух се раздвижи и с един могъщ порив отхвърли от себе си апатията.

Обрулените от дърветата листа, завъртени от вихрушката, започнаха да се издигат нагоре. Поривите на вятъра бяха толкова силни, че чупеха клоните, прегъваха до земята фиданките и поваляха сухите дървета.

— Дъждът свършвай — каза доволно Дерсу. — Тази нощ нашата звезди гледай. Утре — гледай слънце.

И наистина към десет часа вечерта тъмният небосвод, осеян с милиони звезди, съвсем се изчисти от облаците. Сияещите нощни светила, сякаш окъпани от дъжда, приветливо гледаха към земята. На разсъмване стана по-хладно.

Следният ден беше последният ден на юли. Когато изгря зората, разбрахме, че времето ще бъде хубаво. В планините тук-там още имаше валма от мъгла. Тя сякаш усещаше, че доживява последните си часове и се криеше в падините. Природата ликуваше: всичко живо приветствуваше всесилното слънце, съзнавайки сякаш, че само то може да сложи край на лошото време.

Ние използвахме този ден за преход до познатата ни гъбарска фанза при езерото Благодат. Трябваше пак да бъхтим из блатата, които след дъждовете бяха станали още по-непроходими. За да ги избегнем, направихме голяма заобиколка, но и това не помогна. Сякохме дървета и храсти, правихме настилки и все пак товарните ни животни затъваха на всяка крачка едва ли не до корем. С голяма мъка минахме през тресавищата и едва на здрачаване можахме да стъпим на твърда почва.

На другия ден тръгнахме рано. Предстоеше ни дълъг път и ни се искаше по-скоро да се доберем до река Санхобе, откъдето впрочем трябваше и да започнат моите изследвания. П. П. Бордаков взе пушката си и тръгна по странични пътища, аз и Дерсу тръгнахме, както обикновено, напред, а А. И. Мерзляков остана с мулетата отзад.

Близо до втората клисура аз седнах да си почина, а Дерсу взе да се преобува. Изведнъж до нас долетяха някакви странни звуци — нещо средно между вой, скимтене и ръмжене. Дерсу ме хвана за ръкава, послуша се и каза:

— Мечка!

Станахме и тихичко се промъкнахме напред. Скоро видяхме виновника на шума. Мечката, средна по големина, правеше нещо при

голяма, израснала почти досами една скала липа. От лицевата страна на дървото имаше знак с брадва: преди нас и преди мечката друг някой също бе забелязал пчелния рой.

От пръв поглед разбрах каква е работата: мечката се опитваше да извади мед. Застанала на задните си крака, тя се пресягаше към него. Да пъхне лапа в хралупата ѝ пречеха камъните. Но мечката беше от търпеливите. Ръмжеше и тръскаше дървото с всичка сила. Около нея се въртяха пчели и жилеха главата ѝ. Тя търкаше муцуната си с лапи, крещеше с тъничко гласче, търкаляше се по земята и пак се залавяше за същата работа. Триковете ѝ бяха много комични. Най-послед се умори, седна по човешки на земята и със зяпнала уста се загледа в дървото, явно съобразявайки нещо. След това изведнъж стана, спусна се към липата и взе да се катери по нея. Като се изкатери донякъде, тя се пъхна между скалата и дървото и опряла предните и задните си лапи в камъка, започна да натиска дървото с гръб. Дървото малко се подаде, но, види се, нея я заболя гръбът. Тогава промени положението си, опря гръб в скалата и почна да натиска дървото с лапи. Липата изпраця и падна на земята.

На мечката това ѝ трябваше. Сега оставаше само да обели кората и да извади питите.

— Нейна много хитра хора — каза Дерсу. — Трябва нейна гони, скоро цял мед яж. — След това викна: — Тебе какъв хора, тебе как чужд мед карабчи^[1]!

Мечката се огледа. Щом ни видя, побягна и бързо се скри зад скалата.

— Трябва нейна плаши — рече Дерсу и гръмна във въздуха.

В това време ни настигнаха конете. При нашия изстрел А. И. Мерзляков беше спрял отряда и идваше да разбере какво става. Решихме да оставим двама стрелци да извадят меда. Трябваше първо да дадат на пчелите да се успокоят, а след това да ги уморят с пушек и да изгребат меда. Не сторехме ли ние това, щеше да го изяде мечката.

След около пет минути отново потеглихме.

С придвижването ни на север по морското крайбрежие ние забелязахме, че представителите на манджурската флора започнаха един след друг да изостават. Първа изостана крушата. За последен път я видях на река Йодзихе. След това амурската акация. Както изглежда, заливчето Терней е за нея северна граница. Най-далеч на север прониква монголският дъб. Затова пък по морския бряг се появиха малки групи лиственици. Освен калината, която се среща тук на всяка крачка, леската и леспедецата видяхме петорните перести листчета и

характерните бледожълти цветове на очеболеца, след това храстовидната ниско растяща офика, даваща дребни и почти безвкусни светлочервени плодове, а до нея — даурската смрика, която се стелеше по земята, вдигнала нагоре гъстите си зелени клонки с матовосин оттенък и миналогодишни изсъхнали плодове.

По-нататък пътуването ни до река Санхобе мина, без каквито и да е приключения. До заливчето Терней ние стигнахме в четири часа след обяд, а един час по-късно пристигнаха и ловците на пчели с девет килограма хубави медни пити. Вечерта казаците ловяха риба в реката. Освен гърбуша в мрежата се бяха хванали и няколко лешанки, месото, на които леко нагарча.

Тук се разделихме с П. П. Бордаков. И той реши да се върне в Джигит с намерение да догони Н. А. Десулави и с него да пътува до Владивосток. Жал ми беше, че губя един добър другар, но нямаше какво да се прави. Разделихме се като искрени приятели. На другия ден той тръгна обратно, а след едно денонощие (на 3 август) потеглих и аз със своя отряд.

На река Санхобе отново срещнахме началника на ловната дружина Чжан-Бао и прекарахме с него цял ден. Оказа се, че много от онова, което ни се бе случило миналата година на Иман, му беше известно. От него научих, че през зимата ходил да разглежда някакъв спорен поземлен въпрос между тазите и китайците, а през пролетта бил на река Ното, където унищожил шайка хунхузи.

Извънредно се зарадвах, когато чух, че смята да тръгне с мен на север. От това имах двойна полза. Първо — той добре познаваше терена на крайбрежния район; второ — неговият авторитет сред китайците и влиянието му върху туземците значително допринасяха за изпълнението на моите задачи.

Малката рекичка Бея (на удехейски — Йеля), по която тръгнах от заливчето Терней, се влива в река Санхобе на два километра от устието. Дълга е към дванадесет километра и тече по блатиста долина, разположена успоредно на морския бряг. От дясната ѝ страна се простират дълги полегати възвишения, а от лявата — скалисти сопки, състоящи се от кварцов порфир, диабаз и диорит.

При изворите си река Бея завива на изток и стига почти до морето. Китайците са прокарали пътеката по възвишенията от дясната страна на долината. Околните планини, за които става дума тук, са

покрити с доста рядка гора предимно от клен, корково дърво, орех, липа и черна бреза. По бреговете на рекичката има много върбалаци и елши. Откритите места са обрасли с леспедеца, шипка и калина. Долу, в низините, е царството на тръстиката, еньовчето и пелина. На места тези тревни положително задушават всички други растения. Само змийският грах (глушината) благодарение на способността си да се вкопчава в тях може още да оспорва правото си на съществуване.

Придържайки се към реката, пътеката върви на изток, но не стига до изворите ѝ, а отново прави завой на север и се изкачва на хребета Кудя-Лин, висок 260 метра. Пътят нагоре по него от юг и надолу — от противоположната страна е стръмен. Куполовидната планина отляво на Кудя-Лин китайците наричат Цзун-ган-шан^[2]. Тя се състои предимно от авгитов андезит.

Зад хребета намерихме малката рекичка Кудя-хе, която на морските карти е отбелязана като Кудия, а тазите я наричат Кудя-Бязани. Тя няма излаз на море: устието ѝ е задръстено от пясък и чакъл. Поради това тук се е образувало голямо блато. Според тазите това са най-хубавите солонци по цялото крайбрежие. Наистина около блатото имаше много следи от диви животни. Между Кудя-хе и морето се издигат високи скалисти планини, покрити откъм защитената от вятъра страна с иглолистна гора. В зоогеографско отношение мястото е много интересно. Тук минава северната граница, до която стигат горалите.

Малките долинки, обградени от ниски островърхи хълмове и покрити с рядка широколистна гора, са доста удобни за малки чифлици на преселници. Крайбрежните възвишения се състоят от фелзитови порфирити, върху които лежат слоеве вулканични туфи.

След Кудя-хе пътеката прекосява малък морски нос и се спуска в долината на друга планинска рекичка — Тавайзи (на удехейски — Омуски), дълга 7–8 километра. Надолу към долината на Тавайзи пътеката е стръмна, почти отвесна. Изкачихме още една височина и се озовахме във великолепната плодородна долина на малката рекичка Адимил, която на картите е обозначена като Акма, а удехейците я наричат Агама. По-точно казано, това са две рекички, които се сливат на един километър от морето. При устието им вдлъбването на бреговата линия е образувало малко живописно заливче. Тук се

натъкнахме на хубава китайска фанза, наречена Дун-Тавайза. Разстоянието от заливчето Терней до нея е 27 километра.

От фанзата излязоха да ни посрещнат двама китайци. Те поеха мулетата от хората, помогнаха да се съблечем и ни поканиха в жилището си. По-радушен прием никъде не съм срещал. У тези китайци нямаше и сянка от раболепие — бяха просто гостоприемни и дебнеха всяко наше желание. По-късно чух и староверците да казват същото за тях. Къде ли са те сега? Единият от тях беше старец; може би вече не е между живите. Във всеки случай всички запазихме най-хубави спомени за тези хора. Тук беше толкова хубаво и уютно, животът на стопаните изглеждаше така тих и спокоен, че реших да прекараме деня у тях. Вечерта седях край жаравата на мангала, пиех чай със солени питки и разпитвах стареца за пътищата, които водят на север.

Река Фату (на удехейски — Фарту) се влива в Санхобе отляво, на един ден път от устието му, и тече откъм североизток успоредно на морския бряг. Планинският хребет, който отделя нейния басейн от рекичките, вливащи се направо в морето, е висок средно 600 метра. Следващата река, която води началото си от Сихоте-Алин, е Билимбе. Тя се влива в морето близо до планината Железняк, малко по на юг от нос Шанц.

Смятах да изпратя част от хората и мулетата по пътеката край морето, а самият аз с Чжан-Бао, Дерсу и трима стрелци да тръгна към изворите на река Адимил, след това да се изскача по река Билимбе на Сихоте-Алин и пак по нея да се спусна към морето.

Сутринта на 4 август почнахме да се стягаме за път. Китайците не ни пуснаха, докато не ни нахраниха, както следва. Нещо повече — снабдиха ни щедро и с храна за из пътя. Поисках да им заплатя, но домакините категорично отказаха да приемат пари. Тогава сложих парите на масата. Те скришом ги предади на стрелците. Аз също скришом ги поставих под един съд, но китайците ме бяха забелязали и когато излизахме от фанзата, хвърлиха парите в краката на мулетата. Трябваше да отстъпя и ги прибера обратно.

В горното си течение река Адимил се състои от две рекички, които текат една срещу друга. На около пет километра от земеделската фанза се намира друга, звероловна фанза, в която живеят трима китайци — ловци на елени. Те ловят животните в ями.

В долината на река Адимил растат широколистни гори, годни само за дърва и изработване на дребни изделия; навсякъде из планината се виждат следи от пожари. По продълговатите възвишения и по полегатите хълмове има гъсти храсти от спиреа, леска и леспедеча. По-навътре в планините расте малко кедър и бяла ела. Широките ивици чакъл край реката и изпочупените дървета в коритото ѝ говорят, че макар и да не стават големи наводнения, все пак през дъждовния период на годината водата тук тече много стремително и размива бреговете.

Тъй като отрядът ни тръгна от фанзата Дун-Тавайза доста късно, трябваше да вървим почти до мръкване. Привечер стигнахме изворите на река Адимил и се разположихме на бивак близо до пътя за река Фату. Въпреки мрачното и мъгливо време денят беше задушен и много горещ. Страхувах се, че ще вали, и попитах Дерсу какво мисли той за времето. Отговори ми, че „мъглата още не знае да се превърне ли в облаци или да се пръсне.“ Каза го по своя начин и пак нарече мъглата „хора“. Излезе, като че ли мъглата разсъждава да се превърне ли в дъжд или да почака още малко.

Към седем часа вечерта мъглата бързо започна да се вдига. В същото време запряска дъжд, който след около петнадесет минути спря, а заедно с това се пръсна и мъглата. На небето се появиха звезди.

На другата сутрин станахме рано, пихме чай и се заизкачвахме на покритата изцяло със сипеи Тигрова планина (595 метра).

Трябва да кажа, че по крайбрежието има повече сипеи, отколкото на запад от Сихоте-Алин. Едни от тях се състоят от еднометрови скални блокове, други от късове, големи колкото конска глава, камъните на трети са колкото главата на човек. В повечето случаи отломъците са ръбести и така плътно наредени, че по тях спокойно може да се върви като по стълба. Древните по произход сипеи винаги са скрити под мощна растителна покривка. Впрочем често ми се е случвало да виждам стари сипеи, покрити само с лишеи. Обикновено те се намират по върховете на планините и отдалеч изглеждат като сиви петна. Понякога тези сипеи заемат по-голямата част от планината. Тогава върху общия им сив фон покритите с растителност участъци изглеждат като зелени острови.

Как са се образували сипеите? Впечатлението е, че по тези места е имало земетресения, от които са рухнали цели скали. В

действителност обаче сипеите се образуват бавно, с векове, и незабелязано за окото. Отначало в каменната скала се появяват пукнатини; техните размери постепенно се увеличават, силата на сцеплението отстъпва пред силата на тежестта, каменните блокове се откъсват, падат и малко по малко на мястото на предишната скала се получава сипей. Скалните късове се търкалят надолу, докато не ги спре някое препятствие.

Движението по покритите с мъхове сипеи е винаги доста трудно: ту слагаш крак накриво, ту попадаш в някоя дупка между камъните. В ниските места сипеите са покрити с пръст и толкова гъста трева, че изобщо не ги забелязваш, но когато се изкачваш нагоре, растителността постепенно изчезва.

През горещите летни дни блатният багулник отделя толкова много етерични масла, че несвикналият човек може да изпадне в безсъзнание. След него идват мъховете и лишеите. Сипеите не са пречка за хората, но за конете и мулетата представляват сериозно препятствие. Трябва да се заобикалят отдалеч.

Щом се изкачихме на хребета, ние се обърнахме на север и известно време вървахме по гребена му. Сега отляво ни беше гористата долина на река Фату, а отдясно — плитките, устремени към морето рекички Секуму, Одега Първа, Одега Втора, Тания, Вязтигни, Хотзе, Йеля и Шакира.

По брега на морето е направена пътека за пешеходци. Тя пресича всички споменати реки на разстояние от три до пет километра от устията им. Твърдата ѝ почва допуска движение на товарни животни. При прехвърлянето на планинските ридове между рекичките пътеката не се изкачва на повече от 125 метра височина.

По цялото протежение от река Секуму до река Шакира са разположени в последователен ред следните планински скали: варовици, варовити пясъчници, гранити, гнайсове и кристални шисти.

Към четири часа след обяд заваля дъжд. Слязохме от хребета и щом намерихме ручей с вода, веднага спряхме на бивак. Стрелците се заловиха да разтоварват мулетата, а ние с Дерсу, както винаги, тръгнахме на разузнаване. Аз поех нагоре, а той — надолу по поточето.

Дъждът в гората е двоен дъжд. Всеки храст и всяко дърво при най-малкото сътресение обливат пътника с вода. Особено много

дъждовна вода се задържа по листата на леспедецата. След пет минути бях толкова мокър, колкото ако целият се бях потопил в реката.

Смятах вече да се връщам, когато неочаквано видях, че от едно дърво слива някакво странно животно. Прицелих се и гръмнах. Животното започна да се мята по земята. С втория изстрел прекратих мъченията му. Беше дива котка (на китайски — елиза). Поразиха ме размерите ѝ. Отначало я взех за рис, но липсата на четчици на ушите и дългата ѝ опашка ме убедиха, че е котка. Беше дълга метър и девет сантиметра. Общият цвят на тялото на дивата котка е тъмнокафяво-жълтеникавосив на едва забележими петна; коремът и вътрешната страна на краката ѝ са мръснобели. Опашката ѝ е по-къса от тази на домашната котка и няма напречни тъмни ивици. От домашната котка се отличава не само по големите си размери, но и по други признаци; по-силни зъби, дълги мустаци и гъста козина.

Дивата котка води самотно съществуване и живее в гъстите мрачни гори, където има скали и хралупести дървета. Това твърде предпазливо и страхливо животно при самозащита е способно на яростно нападение. Ловците са се опитвали да опитомяват малки котета, но винаги безрезултатно. Според думите на удехейците малките на дивата котка не се опитомяват, дори и когато са взети съвсем мънички.

Никой не ходи на лов специално за диви котки и убиването им е случайно. Местните китайци правят от кожата им зимни яки и шапки.

Дивата котка е разпространена из целия Усурийски край, но най-често се среща на Руския остров при Владивосток.

Взех трофея си и се върнах в бивака. Всички вече се бяха събрали, палатките бяха опънати, пламтяха огньовете, готвеше се вечеря. Скоро се завърна и Дерсу. Съобщи, че е видял пресни следи от тигър, някои от които били близо до нашия лагер.

Към осем часа вечерта дъждът спря, макар че небето продължаваше да е навъсено. Дерсу пожела да дежури до полунощ. Надяна козинявите си ботуши, постъкми огъня, застана с гръб към него и започна посвоему да вика нещо към гората.

— На кого викаш, с кого говориш? — попитаха стрелците.

— Амба — отвърна той. — Моята му казва: в бивака много войници има. Войници стреляй, тогава моята не виновен.

И пак завика провлечено и високо: „А-та-та-ай, а-та-та-ай.“ Отвърщаше му ехото, сякаш някой се провикваше в отговор от гората, повтаряйки с различни гласове последната сричка „ай“. Виковете се носеха все по-надалеч и по-надалеч и заглъхваха в далечината.

Изведнъж край нас се дигна силен шум, подобен на цвърчене. Нещо ме удари силно по лицето и в същия миг усетих чуждо тяло на шията си. Вдигнах бързо ръка, хванах нещо твърдо, бодливо и го хвърлих на земята. Беше огромен бръмбар, приличащ на елен, но без рога. Друг такъв бръмбар махнах от ръката си и изведнъж видях още три на ризата и два на одеялото си. Бяха много. Пъплека около огъня и падаха в жарта. Особено страшни изглеждаха онези, които летяха и се мъчеха да кацнат на главата ми. Сkochих от постилката и избягах настрани. Дълго след това намирахме бръмбари ту по одеялата, ту по шинелите, ту в раницата, ту в шапката на някого.

Дерсу обясни:

— Моята преди такъв хора — посочи той един бръмбар — много не гледай: един — един всяка година намирай... Как много негов там се събрал?

Улових един бръмбар и по-късно узнах научното му название — гигантски сечко-бечко. Представител е на фауната, останала в Усурийския край в наследство от третичния период. Бръмбарът беше кафяв, с мъх на гърба и извити нагоре силни челюсти и много напомняше бръмбара сечко-бечко, само че пипалата му бяха по-къси. Тялото му беше дълго девет и половина и широко три сантиметра. Малките му триъгълни очи, разположени отстрани на главата, бяха тъмни на цвят и сякаш прикрити със ситна мрежа.

Загубихме много време с бръмбарите и се успокоихме едва след полунощ.

[1] Т.е. краде — Б.авт. ↑

[2] Цзун-ган-шан — планина, от която тръгват главните пътища — Б.авт. ↑

V ГЛАВА

НАВОДНЕНИЕ

РЕКА БИЛИМБЕ. — ЛОШИ ПОЛИЧБИ. — ДЯВОЛСКОТО МЯСТО. — НОЩНА ТРЕВОГА. — СИХОТЕ-АЛИН.
— ЛОШО ВРЕМЕ. — ЗВЕРОЛОВНАТА ФАНЗА. — ТАЙФУН. — ТРИ ДНИ ПРЕЛИВЕН ДЪЖД. —
РАЗБУШУВАЛИТЕ СЕ СТИХИИ. — НАВОДНЕНАТА ГОРА.

На другия ден ние продължихме пътя си на север по хребета и към десет часа сутринта стигнахме до планината Острая, висока 678 метра. Ориентирахме се и слязохме при едно от поточетата, което ни отведе при река Билимбе.

През всичките тези дни времето беше мрачно; на няколко пътя започваше да ръми дъжд; отдалечените планини бяха забулени с нещо, което можеше да мине и за мъгла, и за някакъв здрач. По облачното небе над източния хоризонт се бяха проточили светли ивици и това ни даваше надежда, че времето ще се оправи.

Оставихме мулетата да се напасат и след това тръгнахме нагоре по река Билимбе, която удехейците наричат Били, а китайците Бин-лян-бей^[1]. Билимбе е дълга около 90 километра и води началото си от Сихоте-Алин. Планинските пътища, които започват от нея, са три: единият води вляво (ако застанем с лице към изворите) към река Санхобе, другият вдясно — към река Такема и третият направо — към Имам. Билимбе тече по сравнително тясна долина и по цялото си протежение приема само четири повече или по-малко значителни притока — по два от всяка страна. Най-големият от тях е река Забитая. Тя се влива в Билимбе отляво (по течението) на 26 километра от устието ѝ. Изворите на Забитая се намират в един планински възел, от

където извираат и реките Амагу и Кулумбе, за които ще стане дума по-долу.

По онова време Билимбе можеше да се нарече пустинна. В долната си част реката е широка около 20 метра, дълбочината ѝ стига до метър и половина, а скоростта на течението ѝ е от 8 до 10 километра в час. В горната ѝ част има няколко звероловни фанзи. В тях през зимата, само докато траеше ловът на самури, идваха китайци от Санхобе.

Този ден ни се удаде да извървим около тридесет километра; до Сихоте-Алин ни оставаха още толкова.

Билимбе е царство на растенията. По бреговете ѝ расте извънредно гъста гора и човек остава с впечатлението, че реката тече по коридор. Надвесените над нея дървета на много места са преплели клоните си и са образували живописни арки.

По бреговете на ръкава ѝ растат светлолюбиви и влаголюбиви храсти. Събраният от мене хербарий съдържа даурска шипка без бодли, с увиснали дребни листенца и средно големи цветове; розова върболиста спиреа, която образува заедно с леспедецата гъсти храсталаци. На същото място можеха да се видят сребристобелите пухчета на повета с дребни листа на дълги разперени дръжки; едра кичеста паченица, притежаваща изумителната способност да се приспособява и цъфти във всякаква обстановка, като понякога се изменя на вид до неузнаваемост; особен вид бързо растяща астра и високо великденче, издаващо присъствието си с големия си ръст и съцветието от бели класовидни четчици.

Към четири часа след пладне почнахме да избираме място за бивак. На едно място реката правеше голям завой. Нашият бряг беше полегат, а отсрещният — висок и стръмен. Тук именно се установихме за нощуване. Стрелците се заловиха да опъват палатките, а Дерсу взе един съд и отиде за вода. След пет минути той се върна крайно недоволен.

— Какво се е случило? — попитах аз.

— Моята мисли, това място лошо — отговори той на въпроса ми.

— Моята в река ходи, искам вода, вземи, риба се кара.

— Как се кара? — смаяха се войниците и се затъркаляха от смях.

— Защо вашата се смей — сърдеше се Дерсу. — Скоро вашата плаче.

Най-сетне разбрах каква била работата. В момента, когато той понечил да гребне вода, от реката подаде главата си риба. Рибата го гледала и ту отваряла, ту затваряла уста.

— Риба също хора — завърши разказа си Дерсу. — Негов също може говори, само тихо. Нашата не разбирай.

Току-що бяхме окачили чайника над огъня, когато ненадейно един камък се нажежи и се пръсна с такава сила, че разхвърли въглените във всички посоки като пушечен изстрел. Един въглен падна върху коленете на Дерсу.

— Пфу! — каза ядосано той. — Моята добре разбирай, това място лошо.

Стрелците пак се разсмяха.

След вечеря взех пушката си и отидох да се разходя край бивака. На около половин километър от него седнах на едно повалено от бурята дърво и се ослушах. Наоколо цареше тишина, само горе, по каменистите плитчини глухо бучеше реката. На отсрещния бряг като исполински часовои се бяха изправили могъщи кедри. Те гледаха сурово, сякаш знаеха някаква тайна, която на всяка цена трябваше да запазят от хората. След топлия дъжд от земята се вдигаха тежки изпарения. Те все повече и повече се съгъстваха и скоро реката потъна в мъгла. От време на време лекият полъх на ветреца раздвижваше мъглата и тогава през нея ясно се очертаваха контурите на обраслия с иглолистна гора противоположен бряг.

В това време съзрях в мъглата нещо грамадно. То плуваше срещу мен по реката бавно и съвсем безшумно. Замръзнах на мястото си, сърцето ми се разтуптя. Но още повече се смаях, когато забелязах, че тъмният предмет спря, после взе да се отдръпва назад и след няколко минути изчезна така тайнствено, както се бе появил. Дали беше някакъв звяр или по реката плуваха изкоренени дървета, не зная. Здрачът, мрачната гора, гъстата мъгла и най-вече тази мъртва тишина създаваха неописуемо зловеща и тъжна картина. Достраша ме. Станах и бързо поех назад. След десетина минути вече приближавах бивака.

Спътниците ми се движеха около огъня и приличаха на дълги привидения. Те ту се устремяваха някъде нагоре, ту изведнъж се смаляваха и се просваха на земята. Попитах Захаров не е ли минало нещо край тях по реката. Отговори ми отрицателно.

Тогава му разказах за видението и се опитах да го обясня с игра на мъглата.

— Хм, какво лошото място — чух гласа на Дерсу.

Обърнах се. Нанаецът седеше край огъня и клатеше глава.

— Трябва негов гони — каза той и грабна брадвата.

— Кого? — попитах аз.

— Дяволът — отговори най-сериозно Дерсу.

След това отиде в гората и взе да сече сурови ели, трепетлики, люляк и други подобни, т.е. дървета, които пращят в огъня. Когато дърветата станаха много, той ги натрупа на голям куп и ги подпали. Яркият пламък изви нагоре, хиляди искри се завъртяха из въздуха. Щом дървата достатъчно се овъглиха, Дерсу с викове започна да ги разхвърля на всички страни. Това зарадва стрелците и те дотичаха да му помагат. Стрелците въртяха горящите главни и ги мяха нагоре. Красиво нещо е въртящата се ракета, която пръска искри във всички посоки. Две главни паднаха във водата. Изгаснаха веднага, но още дълго пушиха. Най-сетне огънят беше унищожен. Една след друга разхвърляните из гората главни бавно изтляваха.

После седнахме да прием чай, а след чая почнахме да се готвим за лягане. Опитах се малко да почета, но не можах да се преборя със съня и незабелязано съм заспал. Стори ми се, че съм спал дълго. Изведнъж усетих, че някой разтърсва рамото ми...

— Ставайте веднага!

— Какво се е случило? — попитах аз и отворих очи.

Беше тъмно — по-тъмно от преди. Гъста като памук мъгла покриваше цялата гора. Ръмеше.

— Някакъв звяр се хвърли от оня бряг във водата — уплашено отвърна дежурният.

Скочих на крака и взех пушката си. След минута чух, че нещо действително излезе на брега и шумно се отърси от водата. В това време към мен приближиха Дерсу и Чжан-Бао. Застанали, с гръб към огъня, ние се напругахме да видим какво става край реката, но мъглата беше толкова гъста и нощта — толкова тъмна, че и на две крачки решително нищо не можеше да се види.

— Ходи — тихо каза Дерсу.

Наистина някакво животно тихичко вървеше по чакъла. След минута чухме, че то отново отърси водата от себе си. Навярно и то ни

беше чуло, защото спря. Погледнах мулетата: притискаха се едно до друго и наострили уши, гледаха към реката. Кучетата също изразяваха безпокойство. Алпа се бе сгушила в ъгъла на палатката и трепереше, а Леший, подвил опашка и прибрал ушите си, боязливо се озърташе.

Но ето че чакълът отново заскърца.

Наредих да разбудят останалите хора и гръмнах. Изстрелът раздвижи сънния въздух. Шумното ехо го подхвана и разнесе далеч из гората. Чуха се бързи стъпки по чакъла и плясък на водата в реката изплашените кучета се откъснаха от местата си и се разляяха.

— Какво беше това? — обърнах се аз към голда. — Изюбър?

Той отрицателно поклати глава.

— Може би мечка?

— Не — отговори Дерсу.

— Тогава какво? — нетърпеливо попитах аз...

— Не знай — отговори той. — Нощ свърши, следа гледай, тогава разбирай.

След суматохата от съня ни нямаше и помен. Всички говорехме, всички изказвахме предположенията си и задавахме на Дерсу въпрос след въпрос. Той казваше, че животното не е било изюбър, защото той по-силно удрял с копитата си по чакъла; не е била и мечка, защото мечката щяла да сумти.

Поседяхме още малко и накрая почнахме да дремем. Аз и Чжан-Бао сами предложихме да дежурим през останалата част от нощта. След половин час всички отново потънаха в дълбок сън, сякаш нищо не се беше случило.

Най-после настъпи предутринният здрач. Мъглата стана сивкавосиня и навъсена. Дърветата, храстите и тревата по земята се покриха с капки роса. Мрачната гора дремеше. Реката изглеждаше неподвижна и сънena. Тогава се пъхнах под мрежата против комари и заспах дълбоко.

Събудих се в осем часа сутринта. Продължаваше да ръми. Дерсу беше ходил на разузнаване, но нищо не беше открил. Животното, приближило през нощта към нашия бивак, след изстрела бе побягнало назад през реката. Ако на плиткото имаше пясък, би могло да се видят следите му. Но сега ни оставаха само предположенията. Щом не е било лос, изюбър или мечка, навярно е било тигър.

Но по този въпрос Дерсу си имаше свое мнение.

— Роба казвай, камък стреляй, тебе, капитан, в мъглата лошо гледай, нощес някакъв лош хора ходи... Моят мисли, това място дявол живее. Друг път моята тук спи не искай.

Към девет часа сутринта напуснахме бивака и тръгнахме нагоре по река Билимбе. Времето не се беше оправило. Дърветата сякаш плачеха: през цялото време от листата им падаха на земята едри капки; дори стволите им бяха мокри.

Колкото по-нататък отивахме, толкова по-тясна ставаше долината. На пътя си срещнахме няколко запустели звероловни фанзи. В тях аз видях само онова, което би забелязал всеки друг наблюдател, но Дерсу видя още много други неща. При оглеждането на едни кожи например той каза, че звероловът е бил с тъп нож и когато ги е одирал, е държал единия им край със зъби. Една захвърлена от ловците кожа от катеричка му разправи, че животното е било премазано от дърво. На трето място Дерсу видя, че във фанзата е имало много мишки и стопанинът ѝ е водил безмилостна война с тях и т.н.

Спряхме за малко в последната фанза и към пладне стигнахме горното течение на реката. Пътеката отдавна беше свършила и известно време вървахме по целина, като често преминавахме от единия бряг на реката на другия.

С приближаването на Сихоте-Алин гората ставаше все по-гъста и по-отрупана с повалени от буря дървета. Дъбът, тополата и липата изостанаха назад, а мястото на черната бреза зае бялата.

Под краката ни се появиха мъхове, върху които растеше много плаун, папрат, дребна горска острица и заешки киселец.

В горното си течение река Билимбе се разделя на две рекички. Ако се тръгне по дясната, може да се отиде на река Кулумбе (горен приток на Иман), а ако се тръгне по лявата (на северозапад), ще се излезе при един от горните притоци на река Арму. Ние тръгнахме по дясната рекичка и тя скоро ни отведе в подножието на Сихоте-Алин. Сега Билимбе приличаше на планински поток, чието корито е осеяно с големи камъни. Водата се стичаше по тях на малки струйки, изчезваше в тревата и неочаквано пак се появяваше някъде встрани, близо до повалените дървета.

Изкачването на билото откъм морето е доста стръмно. На тези места гребенът на Сихоте-Алин е гол. С мъка се изкатерихме на хребета. Искях да спрем тук и да се ориентираме, но от мъгла нищо не

се виждаше. Дадохме на мулетата почивка и потеглихме по-нататък. Рядка, обрасла с мъх иглолистна гора, гъсталаци от блатен багулник и гъст килим от мъхове покриват западните склонове на Сихоте-Алин.

Слязохме малко по-долу от вододела и се разположихме на бивак при първия срещнат ручей.

При вечер времето не се промени; гъстата мъгла продължаваше като саван да покрива земята. Тази примесена със ситен дъжд мъгла започваше да ни досажда. Да вървиш из гората в такова време е все едно да вървиш, когато вали дъжд. Всеки храст, всяко дърво, което случайно докоснеш с рамо, те поръсва с хиляди едри капки.

След вечеря стрелците избърсаха пушките си и веднага легнаха да спят. Искаше ми се да поработя над картата, но работата не спореше. Завих се в наметалото си, легнах с лице към огъня и също заспах.

Следният ден посветих на изследване на западните склонове на Сихоте-Алин. По тях няма истински планински потоци. Водата безшумно сълзи под мъха. Рекичките текат спокойно между ниски брегове, обрасли с обикновена и бяла ела, лиственица и елша.

Исках да се спусна по река Кулумбе до мястото, където миналата година намерих удехейците, но Дерсу и Чжан-Бао ме посъветваха да не се отдалечавам от вододела. Казваха, че трябва да очакваме силни дъждове и в потвърждение на думите си сочеха небето. Сега мъглата се беше вдигнала по-нагоре и приличаше на дъждовни облаци. Моите двама водачи ми обясниха, че когато през време на безветрие мъглата изведнъж престане да пръска и вземе да се вдига нагоре, а заедно с това и кънтящото ехо изчезне, трябва да се очаква много силен дъжд. Наистина през всичките тези дни земята като че ли се мъчеше да се забули в мъгла, да се скрие от нещо, което я заплашваше, но мъглата неочаквано ѝ беше изменила. Влязла сякаш в разбирателство с небето, тя се бе дръпнала настрана, давайки възможност на небесните стихии да се разправят със земята, както си искат.

Чжан-Бао ме съветваше да се върнем на Билимбе и да се помъчим да стигнем до звероловните фанзи. Съветът му беше много разумен, затова още същия ден поехме обратно. От сутринта на билото се кълбеше гъста мъгла. Сега вместо нея иззад хребета пълзяха тежки облаци. Дерсу и Чжан-Бао вървяха отпред, постоянно поглеждаха

небето и нещо си говореха. От опит знаех, че Дерсу рядко греши и щом се тревожеше, значи имаше сериозни основания за това.

Към четири часа след обяд стигнахме до първата звероловна фанза. Изведнъж отново се появи извънредно гъста мъгла; имахме чувството, че за да минем през нея, трябва да употребим усилие. Дерсу стреля във въздуха. Силно ехо се затъркаля из гората. Това окончателно обърка познанията ми по метеорология и аз поисках обяснения от Дерсу. Той беше доволен. Според думите му повторното появяване на мъгла, примесена със ситни капчици, и кънтящото ехо показвали, че дъждът се отдалечава поне до разсъмване. Значи можехме да продължим по-нататък. Тръгнахме по-бързо и по здрач се добрахме до втората фанза, която беше по-уютна и по-голяма по размери.

За няколко минути фанзата заприлича на жилище. Събрахме разхвърляното имущество в един ъгъл, пометохме пода, запалихме печката. Поради мъглата, а може би и защото печката отдавна не беше горяла, коминът не теглеше и цялата фанза се напълни с дим. Трябваше да запалим печката с разгорени въглени. Едва вечерта, когато стана съвсем тъмно, коминът взе да тегли и кановете почнаха да се стоплят. Стрелците бяха наклали голям огън навън, варяха чай и си разказваха нещо смешно. Дерсу и Чжан-Бао бяха седнали край друг огън, мълчаха и пушеха лули. Посъветвах се с тях и реших, че ако на другия ден не завали силен дъжд, ще продължим пътя си. Трябваше на всяка цена да минем „бузите“, защото ако реката започнеше да приижда, щяхме да бъдем принудени да направим голяма заобиколка през скалистите сопки Онку и Чжугдини, което на удехейски значи „Дяволско жилище“.

Нощта мина благополучно.

Беше още тъмно, когато Чжан-Бао разбуди всички ни. Този човек и без часовник беше намерил начин да познава точно колко е часът. Пихме набързо чай и без да чакаме изгрева на слънцето, тръгнахме на път. Ако се съдеше по часовника, слънцето отдавна трябваше да е изгряло, но небето беше сиво и навъсено. Планините бяха обвити с нещо средно между мъгла и дъждовен прах. Скоро закапа дъжд, а след това към неговото шумолене започна да се примесва още някакъв шум. Беше вятърът.

— Започва — каза Дерсу, посочвайки небето.

Наистина през разкъсалата се пелена на мъглата съвсем ясно се видя движението на облаците, които бързо се носеха на северозапад. Много скоро се измокрихме до кости. Сега ни беше все едно. Дъждът за нас не можеше да бъде пречка. За да не заобикаляме скалите, навлязохме в реката и тръгнахме по камъните в плиткото. Всички бяха в бодро настроение на духа; стрелците се смееха и блъскаха един друг във водата. Най-после в три часа след обяд минахме теснините. Опасните места останаха зад нас.

В гората не страдахме от вятър, но всеки път, щом излезехме на реката, започвахме да зъзнем. В пет часа след пладне стигнахме четвъртата звероловна фанза. Беше построена на брега на малък ръкав от лявата страна на реката. Прекосихме реката и започнахме да се готвим за нощуване. След като разтовариха мулетата, стрелците взеха да мъкнат дърва и да разтребват фанзата.

Всеки, на когото се е случвало да скита из тайгата, знае какво значи в лошо време да намериш звероловна фанза. Първо — не трябва да събираш много дърва, второ — фанзата е все пак по-суха, по-топла и по-сигурна от палатката. Докато стрелците шетаха около фанзата, аз и Чжан-Бао се изкачихме на най-близката сопка. Тук отвисоко можеше да се види какво става в долината на река Билимбе.

Силен поривист вятър изтласкваше откъм морето кълбета мъгла. Те се търкаляха по земята като гигантски вълни и се смесваха с дъждовните облаци в планините.

Върнахме се на свечеряване. Във фанзата вече гореше огън. Легнах на кана, но дълго не можах да заспя. Дъждът плющеше по прозорците; горе, навярно на покрива, потропваше кора; някъде свиреше вятър и не можеше да се разбере дали шумолеше дъждът или стенеха замръзналите храсти и дървета. Бурята вилня цяла нощ.

На 10 август сутринта се събудих от силен шум. Не беше нужно да излизам от фанзата, за да разбере какво става. Валеше като из ръкав. От силния вятър фанзата се тресеше из основи.

Облякох се бързо и излязох навън. В природата ставаше нещо невероятно. И дъждът, и мъглата, и облаците — всичко се беше смесило помежду си. Огромните кедри се поклащаха ту на една, ту на друга страна, шумяха сърдито и сякаш се оплакваха от съдбата си.

На брега на реката забелязах Дерсу. Той вървеше и внимателно гледаше водата.

— Какво правиш? — попитах го аз.

— Камъни гледам: вода прииждай — отвърна той и почна да ругае китаеца, който бе построил фанзата толкова близко до реката.

Едва сега обърнах внимание на това, че фанзата наистина се намира на нисък бряг и при наводнение лесно можеше да бъде заляна от водата.

Към пладне, след като поговориха нещо помежду си, Дерсу и Чжан-Бао отидоха в гората. Наметнах дъждобрана си и тръгнах подире им. Видях ги близо до сопката, на която се бях качвал предишния ден. Мъкнеха дърва и ги струпваха накуп. Изненадах се, че ги трупат толкова далеч от фанзата. Не исках да им преча и се изкачих на височинката. Напразно се надявах да видя долината на Билимбе: освен дъжд и мъгла нищо друго не се виждаше. Дъждовните завеси се носеха на талози из въздуха и минаваха през гората. След моментите на затишие бурята сякаш искаше да навакса изгубеното и почваше да бушува още по-силно.

Мокър и премръзнал, аз се върнах във фанзата и изпратих Сабитов при Дерсу за дърва. Сабитов се върна и доложи, че Дерсу и Чжан-Бао не дават от дървата. Знаех, че Дерсу не прави нещо без причина и тръгнах да събирам със стрелците дърва нагоре по ръкава.

След около два часа Дерсу и Чжан-Бао се върнаха във фанзата. Бяха мокри до кости. Съблякоха се и почнаха да се сушат край огъня.

Преди да се смрачи, отидох още веднъж да погледна водата. Прииждаше бавно и види се до сутринта нямаше опасност реката да излезе от бреговете си. Но въпреки това наредих да приберат цялото ни имущество и да оседлаят мулетата. Дерсу одобри тези предпазни мерки. Вечерта, когато се стъмни, заплююща пороен дъжд. Стана зловещо.

Ненадейно всичко във фанзата се освети за миг. Блесна ярка светкавица и след нея се чу силен гръм. Подобно на кънтящо ехо той премина надлъж и нашир по цялото небе. Вързаните мулета задърпаха въжетата, кучетата се разлаяха.

Дерсу лежеше буден на кана и се вслушваше в онова, което ставаше навън. Чжан-Бао седеше до вратата и от време на време разменяше с него по някоя къса фраза. Исках да кажа нещо, но Чжан-Бао ми направи знак да мълча. Затаил дъх и аз взех да се ослушвам. Ухото ми долови отвъд стената слаб звук, подобен на шуртене. Дерсу

скочи от мястото си и бързо изтича навън. След минутка се върна и каза, че трябва веднага да разбудим хората, тъй като реката е излязла от бреговете си и водата заобикаля фанзата. Стрелците наскочаха и започнаха бързо да се обличат. Туртигин и Калиновски объркаха обувките си и се засмяха.

— Какво се смеете? — сърдито викна Дерсу. — Скоро ще плачете.

Докато се обувахме, водата успя да проникне през стените и заля огнището. Въглените в него засъскаха и угаснаха. Чжан-Бао запали борина? На нейната светлина ние сгънахме постилките си и отидохме при мулетата. Те бяха вече до коляно във водата и изплашено се озъртаха настрани. Светехме си с брезова кора и борина, докато натоварихме конете — и то тъкмо навреме. Водата вече бе успяла да промие дълбок проток зад фанзата и ако бяхме закъснели още малко, изобщо не бихме могли да минем. Дерсу и Чжан-Бао избягаха някъде и да си кажа право, аз доста се изплаших. Наредих на хората да се движат близо един до друг и тръгнах към височината, на която се бях изкачвал през деня. Тъмнината, вятърът и дъждът ни срещнаха веднага щом завихме зад ъгъла на фанзата.

Дъждът шибаше лицата ни и не ни даваше да отворим очи. Беше тъмно като в рог. В непрогледната тъмнина ни се струваше, че заедно с вятъра към бездната се носеха дърветата, сопките и водата в реката, че всичко това заедно с дъжда образува една плътна, движеща се с чудовищна бързина маса.

Сред стрелците настъпи объркване.

Тогава видях пред себе си малък огън и се досетих, че са го запалили Дерсу и Чжан-Бао. Зад фанзата вече имаше дълбок проток. Казах на стрелците да се държат за мулетата откъм противоположната на течението страна. До огъня имаше не повече от сто и петдесет крачки. Но ни беше нужно много време, за да ги извървим. В тъмното навлязохме сред повален и от буря дървета, оплетохме се в някакви храсталаци, после пак нагазихме във вода. Тя бързо течеше надолу по долината, от което заключих, че на разсъмване сигурно ще залее цялата гора. Най-после се добрахме до сопката. Едва тук разбрах до каква степен бяха предвидливи Дерсу и Чжан-Бао. Чак сега ми стана ясно защо бяха събирали дървата. Над купчината имаше подпрени с прътове два пласта кедрова кора. И под тази защита Дерсу и Чжан-Бао

бяха запалили огъня. Без да губим време, започнахме да опъваме палатки. Високата скала, в чието подножие се разположихме, ни правеше завет. За сън не можеше и да се мисли. Дълго седяхме и се сушихме край огъня, а бурята бушуваше все по-яростно и шумът на реката ставаше все по-силен.

Най-после започна да съмва. На дневна светлина ние не можахме да познаем къде е била фанзата: от нея не беше останала и следа. Цялата гора бе плувнала във вода; водата приближаваше вече към нашия бивак и беше време да го пренесем по-високо. Хората без много обяснения разбраха какво трябва да правят. Едни се заловиха да пренасят палатките, други — да секат борови клонки и да постилат с тях мократа земя. Дерсу и Чжан-Бао пак се заеха да мъкнат дърва. Пренасянето на бивака и запасяването с дърва продължи към час и половина. В това време дъждът сякаш понамаля. Всъщност имаше само малко затишие. Пак се появи гъста мъгла; тя бързо се вдигна нагоре, след което отново заплиска пороен дъжд. Такъв дъжд не помня да съм виждал нито преди, нито след този. Близките планини и гората изчезнаха зад стена от вода. Отново се завряхме в палатките.

Неочаквано се чуха викове. Опасността се появи оттам, откъдето изобщо не я очаквахме. По клисурата, в края на която се бяхме разположили, идваше вода. За наш късмет едната страна на клисурата беше по-дълбока. Водата се устреми нататък и скоро проми дълбока канавка. Аз и Чжан-Бао пазехме огъня от дъжда, а Дерсу и стрелците се бореха с водата. Никой не мислеше да се суши — добре беше, ако успееше да се стопли. Понякога през мъглата се виждаше тъмно небе, покрито с облаци. Те съвсем не се движеха в посоката, в която духаше вятърът, а на югозапад.

— Лошо — казваше Дерсу, — скоро няма свършвай.

Според думите му такъв тайфун имало през 1895 година. Наводнението го заварило на река Даубихе, около местността Анучино. С малката си лодчица тогава спасил завеждащия пощенската кантора, две жени на войници с децата им и четирима китайци. Два дни и две нощи сновал с черупката си и свалял хората от покривите на къщите и от дърветата. След като извършил това добро дело, Дерсу напуснал Анучино, без да дочака водата да спадне напълно. После искали да го наградят, но не могли да го намерят никъде из тайгата.

Преди мръкване всички още веднъж ходихме за дърва — да се осигурим за през нощта.

На 12 август на разсъмване духна силен североизточен вятър, но скоро стихна. Дъждът се лееше, както преди, безспир. Всички бяхме страшно измъчени и едва стояхме на крака. Трябваше ту да държим палатката, за да не я вдигне вятърът, ту да закриваме огъня, ту да мъкнем дърва. Потокът, който препускаше по клисурата, ни доставяше доста ядове. Водата често се устремяваше към палатките; трябваше да правим бентове и да я отвеждаме настрана. Мокрите дърва горяха лошо и много пушеха. От безсънието и пушека всички ни боляха очите. Имахме усещането, че в тях бяха насипали пясък. Нещастните кучета лежаха под надвисналата скала и не вдигаха глави.

Реката представляваше страшна гледка. От бързото течение на водата ни се завиваше свят. Струваше ни се, че брегът се движи със същата бързина в обратна посока. Цялата долина — от планина до планина — бе заляна с вода. Коритото на реката се определяше само от стремителното течение. По водата плуваха дребни боклуци и големи клонести дървета; те сякаш се спасяваха с бягство от онова с нищо непоправимо нещастие, което се бе случило там някъде в планините. Горските великани, чиито корени бяха подмити от водата, падаха в реката, увличайки със себе си огромни буци пръст и израсналите върху нея млади фиданки. В същия миг течението подхващаше падналите дървета и ги понасяше по-нататък. Реката се мятеше в бреговете си като разярен звяр. Водата с бесни скокове носеше надолу по долината. Там, където изкоренените дървета препречваха пътя ѝ, се образуваха кълба от жълта пяна. По локвите изскачаха мехури. Вятърът ги гонеше по водата, те се пукаха и пак се появяваха.

Мина още един ден. Вечерта дъждът заваля с нова сила. Същевременно се усили и вятърът. Тази нощ прекарахме в някаква полудрямка. Един се вдигаше, друг грохваше от умора на земята.

Природата сякаш искаше да покаже до каква степен може да изтощи човека в борба със стихииите. Така мина четвъртата бурна нощ.

На разсъмване нищо не се бе променило. Невъзможно беше да се разбере откъде идваше този шум: от вятъра, дъжда или от водата в реката. Към девет часа вечерта вятърът промени още веднъж посоката си и задуха от югоизток. Стрелците се бяха сврели в палатките и завити с шинели, лежаха неподвижно. Край огъня оставаха само Дерсу

и Чжан-Бао, но и те, види се, бяха започнали да се уморяват. Що се отнася до мен, аз се чувствавах съвсем разбит. Не ми се искаше нито да ям, нито да пия, нито да спя — просто ми се искаше да лежа и да не мърдам. Около пладне небето сякаш стана по-светло, но дъждът не намаля.

Изведнъж се появиха кратки, но силни вихри. След всеки такъв порив на вятъра настъпваше затишие. Вихрите ставаха по-редки, но затова пък всеки следващ беше по-силен от предишния.

— Скоро свършвай — каза Дерсу.

Думите на стареца веднага прогониха апатията от хората. Всички се оживиха, станаха на крака. Дъждът бе изгубил силата си и валеше на пориви, преминавайки ту в порой, ту в ръмене. Това вече внасяше известно разнообразие и ни даваше надежда, че времето ще се оправи. Поздрач дъждът започна забележимо да стихва и вечерта спря съвсем малко по малко небето започна да се изчиства, тук-там се появиха звезди...

С какво удоволствие се изсушихме, пихме чай и легнахме на суха постилка! Това беше истинска почивка.

[1] Бин-лян-бей — студен като паметник от камък (навярно силно изопачена местна дума) — Б.авт. ↑

VI ГЛАВА

НАЗАД КЪМ МОРЕТО

ПРЕМИНАВАНЕ НА РЕКА БИЛИМБЕ. — СРЕЩА С А. И. МЕРЗЛЯКОВ. — КИТАЙЦИТЕ НИ НАПРАЩАТ ПРОДОВОЛСТВИЕ. — УСТИЕТО НА РЕКА БИЛИМБЕ. — ЕЛЕНОВАТА ОПАШКА. — ПТИЦИ. — ТИГЪРЪТ, УБИТ ОТ ДЕРСУ. — СВЕТЕНЕ НА МОРЕТО.

На следния ден се събудихме рано. През разкъсаните облаци се виждаше слънцето. То се криеше в облаците, сякаш не желаше да погледне към земята и да види какво е направил тайфунът. Мътните каскади с бучене се спускаха от планините; листата на дърветата и тревата по земята още не бяха успели да изсъхнат и блестяха като лакирани; слънцето се отразяваше във водните капки и преливаше във всички цветове на дъгата. Природата отново се връщаше към живота. Облаците се отдалечаваха на изток. Сега бурята бушуваше някъде край бреговете на Япония или южните покрайнини на остров Сахалин.

През целия този ден не мръднахме от мястото си: сушахме вещите си и почивахме. Човек бързо забравя несгодите. Стрелците почнаха да се смеят и да се шегуват помежду си.

Залезът беше пурпурночервен, здрачът — продължителен. Рано легнахме да спим. Трябваше да се наспим и за миналите, и за предстоящите безсънни нощи.

Следващият ден беше 16 август. Всички станахме рано, с изгрева на слънцето. На източния хоризонт все още имаше тъмна ивица облаци. Според моите пресмятания А. И. Мерзляков не беше отишъл далеч с другата част на отряда. Наводнението навярно го бе задържало някъде около река Билимбе. За да се съединим с него, трябваше да се прехвърлим на десния бряг на реката. Налагаше се да сторим това

колкото се може по-бързо, защото по-надолу водата в реката щеше да е повече и преминаването — по-трудно.

За да осъществим този план, най-напред тръгнахме надолу по долината, но скоро трябваше да спрем: реката подмиваше скалите. Водата беше довлякла тук много дървета и ги бе струпала като голям бент. От другата страна се виждаше малко хълмче, което стърчеше над водата. Това място трябваше да бъде изследвано. Пръв мина Чжан-Бао. До кръста във вода той вървеше с прът в ръцете край противоположния бряг и опипваше дъното. Проверката показва, че там реката се разделя на два ръкава, които текат на 30 метра разстояние един от друг. Вторият ръкав беше по-широк и по-дълбок от първия и не беше задръстен с изкоренени дървета. Прътът не можеше да достигне дъното му, защото течението го отнасяше настрани. Дерсу и Чжан-Бао почнаха да секат една голяма тополя. Скоро стрелците отидоха да им помогнат с жагата. Застанали във водата, която стигаше над коленете им, те работеха с голямо усърдие. След около петнадесет минути дървото затреця и с грохот падна във водата. Долната част на тополата отначало понечи да тръгне надолу по течението, но скоро се закачи за нещо и дървото остана неподвижно. По този мост минахме втория ръкав. Оставаше ни да извървим още петдесетина метра през наводнена гора.

Щом се убедихме, че други ръкави няма, ние се върнахме назад.

Хората ще минат, багажът и самарите също могат да се пренесат, но какво да правим с мулетата? Ако ги пуснем да плуват, силното течение ще ги завлече под плаващите дървета, преди да стигнат отсрещния бряг. Тогава решихме да ги прехвърлим с въже. Избрахме най-здравия оглавник, вързахме за него едно въже и промъкнахме края му през баража от натрупани дървета. Когато всичко беше готово, внимателно спуснахме първото муле в реката.

То стъпи накриво и потъна в мътната вода. Силното течение веднага го подхвана и понесе към баража. Водата взе да залива главата му. Бедното животно оголи зъбите си и почна да се задъхва. В този момент го издърпаха на брега.

Първият опит не беше много сполучлив. Тогава избрахме друго място, където наклонът към реката беше по-полегат. Сега всичко тръгна по-добре.

Доста трудности ни създаде и минаването през наводнената гора. В наносната тинеста почва мулетата затъваха, падаха и оставаха без сили. Едва на мръкване можахме да стигнем до планините отдясно на долината. Товарните животни бяха страшно измъчени, но още по-уморени бяха хората. Освен умората усетихме и студени тръпки и дълго не можахме да се стоплим.

Но най-важното беше направено: бяхме минали реката.

Когато мръкна, запръска ситен и чест дъжд. Цяла нощ ръмя.

От мястото, където бяхме минали река Билимбе, до морето оставаха още около четиридесет километра. Извървахме ги за два дни (на 16 и 17 август), без каквито и да е приключения. Както и трябваше да се очаква, надолу реката ставаше все по-пълноводна. В края на малките дерета, отворени към долината, се беше натрупало много пясък и глина. Тези наноси възлизаха на хиляди тонове. И всичко това се беше образувало в продължение на някакви си три денонощия. Тук-там водата бе промила дълбоки оврази, от бреговете, на които бяха станали огромни срутвания, но от свляклата се земя нямаше и помен — бесният поток бе отнесъл и пръснал всичко по долината. Малките, нищожните ручейчета сега се бяха превърнали в буйни многоводни потоци, минаването, на които ни отне много време. Щем не щем, трябваше да се придържаме към високия край на долината и да следваме всичките ѝ извивки.

Колкото повече се приближавахме към морето, толкова по-некачествена и еднообразна ставаше гората. Понякога срещаме групи от брези и лиственици, кленове, липи и дъбове, годни само за дърва за горене.

По струпания покрай реката чакъл растат много кошничарски върби и пирамидални върби, от ствола, на които местното население дълбае лодки. Сред върбалаците по заливания от водата чакъл виждаме особени растителни съобщества. Най-често (в дадения случай) тук може да се видят доста високата охотска лесичина с дребни жълти цветчета, нежните розови цветове на донтостемона, стъблото и горните листа, на който са покрити с лек мъх, и прикрепващият се към върбите схизопенон с вдлъбнати сърцевидни листа; след това водната звездица с характерните за нея бледи листа и възлесто стъбло и цели храсти великолепен лопуш с огромни дебели листа, напомнящи широката част на носовите рога.

Не можахме дълго да се радваме на хубавото време. На 16 август вечерта пак се появи мъгла и пак запръска ситен дъжд. Той продължи цялата нощ и целия следващ ден. Цял ден вървахме едва ли не до колени във вода. Най-после започна да мръква и аз вече губех надежда, че днес ще стигнем до устието на река Билимбе, когато изведнъж чух шума на морето. Оказа се, че в мъглата ние незабелязано бяхме излезли на брега, но разбрахме това едва когато видяхме в краката си заоблечения чакъл и бялата пяна на прибоя. Искях да тръгнем наляво, но Дерсу ме съветваше да свием надясно. Неговите съображения се основаваха на това, че бе забелязал по пясъка човешки следи. Те водеха от река Шакира към река Билимбе и обратно. От това голдът бе заключил, че бивакът на А. И. Мерзляков се намира от дясната страна.

Гръмнах два пъти във въздуха и веднага откъм река Шакира последва отговор. След няколко минути бяхме при нашите. Започнахме взаимно да се разпитваме: с кого какво се е случило и кой какво е видял.

Вечерта дълго седяхме край огъня и споделяхме впечатленията си.

Странно е устроен човек... Този бивак по нищо не се отличаваше от другите ни биваци. И той беше под открито небе, и тук до едноскатната палатка гореше огън, и край него беше мокро и влажно, но все пак всички се чувствуваха така, сякаш се бяха върнали у дома.

Към девет часа вечерта се изля краткотраен, но силен дъжд, след който мъглата веднага изчезна и ние видяхме красивото звездно небе. И това небе, по което като широка ивица се бе разпрострял Млечният път, и тъмният океан, в който едновременно се отразяваха всички небесни светила, изглеждаха еднакво безпределно дълбоки.

През нощта беше студено. Стрелците често ставаха и се грееха край огъня. На разсъмване термометърът показваше 7°C. Когато слънцето постопли земята, всички отново заспаха и спаха до девет часа сутринта.

За минаване на река Билимбе, преди да спадне водата ѝ, не можеше и да се мисли. Но всяко зло за добро. Всички се нуждаехме от почивка; мулетата имаха измъчен вид; трябваше да поправим дрехите и обувките си, да потегнем седлата, да почистим пушките. Освен това продуктите ни бяха започнали да се изчерпват.

Реших да отида на лов и да изпратя двама стрелци при китайците на река Адимил за покупки. През последните пет дни бях занемарил работата си и трябваше да запълня пропуските.

Стрелците Сабитов и Аринин започнаха да се стягат за път, а аз тръгнах към реката, за да видя колко е спаднала водата през нощта. Не бях извървял и стотина крачки, когато чух, че ме викат. Върнах се назад и видях, че към бивака приближават двама китайци с товарни коне. Бяха работници от фанзата Дун-Тавайза, където се готвех да изпратя хората си за продукти. Тъй като знаели, че сега няма да можем да минем река Билимбе, господарите им решили да ни изпратят четири чувалчета брашно, 10 килограма свинска мас, 16 килограма ориз, 4 килограма бобово масло, 4 килограма захар и парче пресуван чай. При това работниците ни заявиха, че им е забранено да вземат от нас пари. Бях трогнат от вниманието на китайците и предложих на работниците подаръци, но те отказаха да ги приемат.

Китайците останаха да нощуват у нас. От тях научих, че на река Йодзихе е станало голямо наводнение, по време на което са се удавили няколко души. На река Санхобе водата отнесла няколко фанзи; нямало пострадали хора, но затова пък загинали много коне и рогат добитък.

Когато на следващия ден си тръгвах, китайците казаха, че ако храната пак не ни стигне, можем да пратим при тях хора, без да се стесняваме.

След като ги пуснахме да си вървят, аз и А. И. Мерзляков отидохме до устието на река Билимбе. Морето изглеждаше много необикновено: на два-три километра навътре от брега то беше кално, жълто на цвят и по цялото това пространство плуваха безброй повалени от бурята дървета. Отдалеч те изглеждаха като лодки, платноходки, гемии и т.н. Някои от тях бяха още със зелените си листа. Щом промени посоката си, вятърът подгони плаващите дървета към брега. Морето започна да изхвърля назад всичко излишно, всичко мъртво и всичко чуждо на неговата волна и жива стихия.

Устието на река Билимбе се намира близо до планината Железняк (460 метра). Тя се състои от кварцов порфирит, прорязан на различни места от жили глъбинна зеленокаменна порода, която при разрушаването си дава едър охрестожълт пясък. Близо до устието, от лявата страна на реката, се издига малка крайбрежна тераса с основа от дребнозърнест туф, а от дясната се разстила блатиста низина. По-

рано река Билимбе е протичала по тази низина. Устието ѝ е било там, където сега се намира река Шакира. С времето морският прибой затрупал старото ѝ корито: тогава реката си проправила път към морето покрай Железняк.

В долното си течение река Билимбе е широка обикновено двадесет и пет метра. Жълтата ѝ мръсна вода течеше на силна струя и ни се струваше, че Билимбе продължава да тече и в морето.

Понесени от реката, продуктите от разрушаването на планината се наслояват във вид на ситен пясък там, където морският прибой надделява над речното течение. В резултат на това около устието на Билимбе се е образувала плитка ивица — пясъчен нанос, — която като бариера прегражда достъпа към реката.

Дните от 19 до 21 август прекарахме на същото място. Стрелците се изредиха да ходят на лов, и то с голям успех: убиха една сърна и два глигана. Дерсу пък уби елен. Той извади от пищялните кости на животното костната мазнина, стопли я на огъня и я изля в една кутийка. Местните хора употребяват тази мазнина за смазване на пушките си. След като се стопи, тя остава течна и не застива на студено.

Вечерта Дерсу ме почерпи с еленова опашка. Набучи я на пръчка и почна да я пече на въглените, без да смъкне кожата ѝ. Еленовата опашка (на китайски — лу-иба) представлява малка торбичка, през която минава тънка ос. Цялото останало пространство е изпълнено с кафеникаво-бяла маса, на вкус нещо средно между мозък и черен дроб. Китайците ценят еленовата опашка като гастрономическо лакомство.

По цели дни прекарвах в палатката, чертаех маршрути, водех бележки в дневниците си, пишех писма. В почивките между тези занятия се разхождах по брега на морето и наблюдавах птиците.

Веднъж от обраслите с тръстика блатата вдигнах едно шаварче. То отлетя малко и веднага се спусна в острицата. Колкото и да го търсих след това, вече не можах да го намеря. На същото място имаше и средно големи стридояди със завити нагоре човки, навярно хранещи се с охлюви; сигурно вече бяха започнали да отлитат на юг. По брега на морето, по пясъка, край самата вода, ситнеха грациозните големи пясъчници; и те се готвеха за отлитане. Върху морската вода се люлееха патици-потапници, бели и гълъбовосиви чайки. Във въздуха около устието на Билимбе с бързината на мълнии се носеха никакви

тъмни дългокрили птички, подобни на лястовички. С мъка ми се удаде да убия една от тях. Оказа се, че е бързолет. Около крайбрежните скали можеха да се видят скални дроздове — тъмнокафяви с бели точки по гърба. Те се сливаха с цвета на околната среда и изкусно се криеха между камъните.

В ручеите, сред храсталаците и в локвите край реката имаше лопатарки^[1].

При приближаването на човек тези доверчиви и кротки патета не проявяваха страх и не отлитаха далеч, а се стараеха да отплуват само малко по-настрани, точно така, както правят домашните патици.

Вечерта дълго разговарях с Дерсу за лов, за животни, за горски пожари и т.н. Той имаше интересни и тънки наблюдения. Разказваше например, че преди двадесетина години две зими поред тигрите се движели от запад на изток. Не само той, но и други ловци забелязали, че всички тигрови следи отивали в тази посока. Според него това е било масов преход на тигрите от Сунгарийския край в Сихоте-Алин. После си спомни, че през 1886 г. имало общ мор по дивите животни. През лятото започнали да измират петнистите елени, след това — изюбрите, а през зимата — дивите свине.

По-рано няколко пъти се бях опитвал да разпитам Дерсу при какви обстоятелства е убил тигър, но голдът упорито мълчеше или се мъчеше да прехвърли разговора на друга тема. Този път обаче ми се удаде да го накарам да разкаже как се беше случило това.

Срещата им станала на река Фудзин през май. Дерсу вървял по долината сред рядка дъбова гора. С него вървяло малко кученце. Отначало то весело тичало напред, но после започнало да проявява признаци на безпокойство.

Тъй като не видял нищо подозрително, Дерсу решил, че кучето се страхува от мечешките следи и без страх продължил по-нататък.

Но кучето не се успокоявало и се притискало към него така, че просто му пречело да върви. Оказало се, че наблизо имало тигър.

Като видял човека, тигърът се скрил зад едно дърво. Съвсем случайно Дерсу тръгнал точно към това дърво.

Колкото повече приближавал човекът, толкова повече се спотайвал тигърът; свил се просто на топка. Без да забелязва опасността, Дерсу ритнал кучето, но в това време тигърът изскочил.

Той направил голям скок встрани, започнал да бие с опашката си и яростно да реве.

— Защо ревеш? — завикал Дерсу. — Моята тебе не закачай. Защо сърдиш се?

Тогава тигърът отскочил на няколко крачки и спрял, но продължавал да реве. Голдът пак му завикал да се маха. Тигърът направил още няколко скока и отново заревал.

Като видял, че страшният звяр не иска да си върви, Дерсу му викнал:

— Е, добре! Твоята не искай ходи — моята стреляй, тогава моята не виновен.

Вдигнал пушката си и започнал да се прицелва, но в това време тигърът престанал да реве и бавно тръгнал към храстите по рида. Не трябвало да стреля, но Дерсу не се въздържал. В момента, когато тигърът бил вече на върха на рида, Дерсу натиснал спусъка. Тигърът се скрил в един гъсталак. След това Дерсу продължил пътя си. Тричетири дни по-късно му се случило да се върне по същия път. Когато минавал край рида, видял на едно дърво три врани, едната, от които чистела клюна си в някакво клонче.

„Нима съм убил тигъра?“ — се мярвало в главата му.

Още щом стъпил на другата страна на рида, той се натъкнал на мъртвото животно. Целият му хълбок бил в червеи. Дерсу много се уплашил: та нали тигърът си отивал, защо е трябвало да стреля? И избягал. Оттогава мисълта, че напразно е убил тигъра, не му давала покой. Преследвала го навсякъде. Струвало му се, че рано или късно ще плати за това и дори отвъд прага на смъртта ще трябва да отговаря.

— Моята сега силно се страхува — завърши разказа си той. — По-рано моята постоянно сам ходи, нищо не се бой, а сега нещо види — мисли, следа види — мисли, сам в тайга спи — мисли...

Дерсу замълча и съсредоточено се загледа в огъня. Почувствувах се уморен и отидох да спя.

След два дни водата в реката започна да спада и можеше да се опитаме да минем на другия бряг. Макар и да плуваха още изкоренени дървета, те не стигаха до морето, а спираха при пясъчния нанос.

Нареждането ми да тръгнем на следващия ден зарадва моите спътници. Всички започнаха да се суетят, да подреждат вещите си и да ги слагат на мястото им. След бурята атмосферата се бе нормализирала

и в цялата природа се бе възцарило спокойствие. Особено тихи бяха вечерите. Нощите станаха прохладни.

Когато се събудих на следния ден, слънцето вече беше високо. Моите спътници бяха пили чай и чакаха само мен. Бързо сгънах постилката си, пяхнах в джоба комат хляб и докато войниците товареха мулетата, тръгнах с Дерсу, Чжан-Бао и А. И. Мерзляков към река Билимбе.

Кучетата веднага преплуваха на другия бряг, но като видяха, че ние не минаваме, се върнаха обратно. Трябваше да потърсим брод. И от едната, и от другата страна имаше дълги плитчини. Едната от тях бе по-нагоре, другата — по-надолу по течението. Очевидно бродът минаваше напъряко. Нивото на реката беше още доста високо, а течението — бързо. Да предположим, че хората и конете можеха да преплуват, но как щяхме да пренесем багажа? Оставаше само едно средство — да направим сал и с него да преминем реката. Тази работа ни отне почти цял ден. Към седем часа вечерта бяхме вече на отсрещната страна, здравата уморени и измокрени. Наплашените през време на наводнението мулета отначало не искаха да тръгнат към водата. Но Дяков преплува реката с едно от тях и тогава останалите, без каквото и да е колебание тръгнаха подире му. На другия бряг се издигаше голяма тераса. На тази именно тераса ние се разположихме на бивак.

Когато на запад угаснаха последните отблясъци на вечерната заря и всичко наоколо потъна в нощния мрак, имахме възможност да наблюдаваме твърде интересно явление от областта на електрометеорологията: светенето на морето и в същото време изключителната яркост на Млечния път. Морето беше тихо. Никъде нито един плисък. И цялата тази гладка водна повърхност излъчваше някаква мъждива светлина. Понякога изведнъж пламваше цялото море, сякаш мълния пробягваше по океана. Пламванията изчезваха на едно място, появяваха се на друго и замираха някъде на хоризонта. Небето беше осеяно с толкова много звезди, че изглеждаше като една непрекъсната мъглявина: от нея особено ярко изпъкваше Млечният път. Дали тук играеше роля прозрачността на въздуха или наистина съществуваше някаква връзка между тези две явления — не смея да кажа. Ние дълго не лягахме да спим, любувайки се ту на небето, ту на морето. На другата сутрин караулните ми съобщиха, че светенето на

морската вода продължило цялата нощ и се прекратило едва на разсъмване.

[\[1\]](#) Определянето на бързолета и на лопатарката е направено от С. А. Батурлин — Б.авт. [↑](#)

VII ГЛАВА

ЕКСКУРЗИЯ ПО СЯО-КЕМА

ПЛИТКИ РЕКИЧКИ, ВЛИВАЩИ СЕ В МОРЕТО. — ЕЛЕНОВИ КОСТИ. — КОМЕТА. — КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА СЛЪНЦЕТО. — РЕКА КОНОР. — СТАРОВЕРЦИ. — ЛОШО ВРЕМЕ. — РЕКА САКХОМА. — НЕДОРАЗУМЕНИЕ С УСЛОВНИТЕ ЗНАЦИ. — РЕКА УГРЮМАЯ. — ПЕЧЕНЕ НА МЕСО В ЗЕМЯТА. — ВИСОЧИНИТЕ ПРИ ИЗВОРИТЕ НА РЕКА ГОРЕЛАЯ. — ЗВЕЗДИ. — СУЕВЕРИЕТО НА ДИВАКА И НА ОБРАЗОВАНИЯ ЧОВЕК. — ЧЕРВЕНИ ВЪЛЦИ. — ВРЪЩАНЕ.

На двадесет и четвърти август ние се разделихме с река Билимбе и тръгнахме покрай брега на морето. Продължение на крайбрежния хребет, който отделя от него река Фату и река Бейцу (притоци на Санхобе), е планината Узловая. По-нататък, на север от нея, в морето се вливат следните малки рекички: Колгатео (на удехейски — Куалигаса), Хао-ма (Хома), Сюригчи (Сюликси), Гицироза, Вестигни, Ойонктого (на китайски — Куандал, а на удехейски — Куанда), Ада, Чуркан (на китайски — Чаан-уоза, а на удехейски — Анкуга) и Конор. В разкритията на този участък от морския бряг се срещат слюдести шисти, варовикови и глинести пясъчници, оцветени от железен окис, след това варовици, шистова глина, мелафири, базалти и андезити. Планината Железняк се спуска към морето във вид на стръмни скали, в чието подножие се простира тясната, на места съвсем изчезваща ивица на прибой. Да се минава оттук през време на вълнение е абсолютно невъзможно. Край река Колгатео има една скала, която удивително прилича на човешка глава. Удехейците я наричат Кадани, тоест „Каменен човек“. Според тяхното предание той бил някога великан. Веднъж великанът влязъл във водата и се развикал, че от нищо не се страхува. Но в този момент владетелят на моретата — Тему — го

превърнал в камък. От тежестта си вкаменената му фигура започнала все повече и повече да потъва в земята. Преди около петдесет години още се виждали раменете ѝ, но сега над водната повърхност останала само главата. Понякога великанът помръдвал и тогава крайбрежните хълмове потръпвали и стенели.

От устието на река Билимбе до Конор по права линия има дванадесет километра. Въпреки хубавото време този ден не можахме да изминем голямо разстояние. Разположихме се на бивак при малката рекичка Сюригчи. Долната ѝ част е блатиста, а горната — покрита с пожарища: някога тук е имало хубава гора. Неотдавнашното наводнение бе размило и двата бряга на рекичката.

Близко до бивака Дяков намери скелетите на два преплели рогата си елена. Тръгнах в указаната посока и скоро наистина видях на земята кости на изюбри. Личеше, че над труповете им се бяха потрудили и птиците, и хищните зверове. Особен интерес представляваха главите на животните. По време на борбата те така сплели рогата си, че вече не могли да се разделят и загинали от глад. Стрелците се опитаха да отделят рогата: на шест души (по трима от всяка страна) не се удаде да сторят това. Представете си с каква сила са се били елените! Очевидно при удара рогата са се разширили и са приели животните в смъртоносните си обятия. Макар че мулетата ни бяха претоварени, реших да домъкна все пак тази рядка находка до първия населен пункт и да я оставя там на съхранение у китайците.

На зазоряване дежурният ме събуди и доложи, че на небето се вижда „опашата звезда“. Не ми се спеше и затова без колебание се облякох и излязох от палатката. Едва се развиделяваше. Нощната мъгла бе изчезнала и само на върха на планината Железняк се бе задържало бяло облаче. Приливът беше в пълната си сила. Морската вода се бе надигнала и заляла значителна част от брега. До изгрева на слънцето имаше още много време, но звездите вече бяха почнали да бледнеят. На изток, ниско под хоризонта, се виждаше комета. Беше с дълга опашка.

Скоро се събудиха и другите и заумуваха какво означава небесната страница. Решиха, че на нея земята дължи неотдавнашното си наводнение, а Чжан-Бао каза, че там, накъдето отива кометата, ще има война. Забелязах, че Дерсу мълчеше, ето защо попитах какво мисли той за това явление.

— Негов така сам постоянно по небето ходи, на хора никога не пречи — отвърна равнодушно нанаецът.

При всичкия си антропоморфизъм той беше прав и приемаше нещата такива, каквито бяха в действителност.

Но ето че на изток запламтя заря и кометата се изгуби. Нощните сенки в гората изчезнаха: по цялата земя се разля сивкавосинята светлина на утрото. И изведнъж ярките слънчеви лъчи изскочиха изпод хоризонта и в един миг осветиха цялото море.

— Дерсу — попитах го аз, — какво представлява слънцето?

Той ме погледна недоумяващо и на свой ред ми зададе въпрос.

— Нима ти никога не си го виждал? Виж! — каза той и посочи с ръка към слънчевия диск, който в това време бе изплувал над хоризонта.

Всички се засмяха. Дерсу остана недоволен; как може да питаш някого какво представлява слънцето, когато същото това слънце се намира пред очите ти? Сметна това за присмех.

Тъй като станахме рано, рано напуснахме и бивака. Както и преди, пътеката вървеше по брега на морето. След река Сюригчи на значително разстояние идват метаморфозирани глинести шишти.

От малките рекички тук най-интересна е Конор. Тя е дълга около десет километра и е образувана от сливането на две рекички: голяма — лява и по-малка — дясна. Изворите на река Конор се намират в същия планински възел (планините Туманная и Дромацер), откъдето извира и река Забитая (приток на река Билимбе). В по-голямата си част долината на Конор е блатиста и покрита с рядка широколистна гора; реката е маловодна, но има доста бързо течение. Около устието си тя се разделя на два ръкава, които текат по дълбоки дефилета. От двете им страни се издигат крайбрежни морски тераси, резултат от негативното движение на бреговата линия.

Починахме малко на Конор и отново потеглихме на път.

Тук пътеката изоставя морския бряг и по поточето Ада тръгва нагоре по планината, след това пресича рекичката Чурига и излиза в долината на река Сяо-Кема, обозначена на морските карти като Сакхома.

При река Сяо-Кема, на около километър и половина от морето, живееше старообречецът Иван Бортников. Семейството му се състоеше от него самия, жена му, двама възмъжали сина и две дъщери.

Трябваше да се види каква уплаха предизвика у тях нашето появяване! Жените грабнаха децата си, изтичаха в къщата и пуснаха резетата. А когато минавахме край тях, изплашено надничаха през прозорците и щом срещнеха погледа на някого, веднага се скриваха. Минахме още около половин километър и спряхме на бивак в стара липова горичка на брега на реката.

Този ден във въздуха имаше някаква мъгла. Тя бавно се съгъстяваше и след пладне погълна далечните планини. Барометърът показваше 757 мм при 14,5°C. На небето от запад през цялото време се задържа тъмен облак с рязко очертани краища. Характерът на вятъра беше непостоянен: ту ставаше поривист, ту настъпваше пълно затишие. Щом слънцето се скри зад облаците, краищата им започнаха да светят, сякаш бяха от разтопен метал. Минаха няколко минути и изведнъж, изскочили от облаците, три пурпурни лъча се проснаха като ветрило по жълтеникавозеления фон на небето. Това явление продължи не повече от две минути. После лъчите взеха да избледняват, а заедно с това и облакът започна бързо да застила небето.

Мислех, че на другия ден, 26 август, времето ще бъде лошо. Но опасенията ми излязоха неоснователни. Сутринта небето се избистри и денят беше съвсем ясен.

Староверците Бортникови живееха заможно, не плащаха държавни налози, обработваха малко земя, занимаваха се с риболов и лов на самури и смятаха, че живеят тук временно. Те не искаха да се качваме на планината и неохотно споделяха с нас сведенията си за близките околности.

Река Сяо-Кема е образувана от сливането на две рекички: Горелая — дълга петнадесет и Сакхома — дълга двадесет-двадесет и пет километра. Тези реки се сливат недалеч от морето. Тук долината става по-широка и отстрани е обградена с невисоки хълмове, които се състоят предимно от базалт, с рязко изразена флуидална структура и листовидна сфероидална самостоятелност.

През време на неотдавнашното наводнение водата доста чувствително бе подровила коритото на реката и навред беше образувала нови ръкави. На места си личеше, че е текла направо по долината, покривайки с пясък и чакъл плодородна земя. Близко до устието всички ръкави отново се сливат и образуват нещо като дълго заливче.

И днешният залез бе много интересен и поразяваше с разнообразието си от цветове. Далечният хоризонт беше яркочервен, небосклонът — оранжев, после жълт, зелен и на зенита — мътно бледен. Там имаше паяжина от перести облачета. Малко по малко паяжината се сгъстяваше и на края се превърна в слоести облаци. Към десет часа вечерта зад тях изчезнаха последните звезди. Барометърът започна да пада.

Сутринта ме разбуди шумът на дъжда. Облякох се и излязох навън. Носещите се ниско над земята облаци, поривистият вятър и дъждът живо ми напомниха бурята на река Билимбе. През нощта барометърът беше паднал със 17 мм. Вятърът няколко пъти промени посоката си и привечер се превърна в истинска буря.

Този ден не можах да работя. Платнището на палатката силно плющеше: струваше ми се; че всеки момент вятърът ще я вдигне и отнесе в морето. Към десет часа вечерта бурята започна да стихва. На разсъмване дъждът спря и небето се изчисти.

28, 29 и 30 август посветих на проучването на река Сяо-Кема (Сакхома). На тази екскурзия взех с мене Дерсу, Аринин, Сабитов и едно муле. Бях си набелязал на отиване да се изкачим по река Сакхома до изворите ѝ, а на връщане да тръгнем по река Горелая назад към морето. Стрелците и мулето с багажа трябваше да вървят с нас, докдето имаше пътека. След това ние продължаваме с раници, а те се връщат по същия път обратно.

Към осем часа сутринта тръгнахме от бивака.

Пътеката започва от къщата на староверците и минава по левия бряг на реката. Тук релефът представлява хълмове с дълги полегати склонове. Разхвърляни го долината на реката, тези гъсто обрасли с леска хълмове се редуват с малки блата и голи каменисти участъци. Помежду им реката е образувала много ръкави, които след неотдавнашния дъжд бяха доста пълноводни. Тези полегати ридове не са нищо друго, освен размити речни тераси, покрити с рядка гора от дъб, корково дърво, клен, черна бреза, топола, бряст и липа на възраст от 150 до 200 години.

Както навсякъде, сред гъстата ниска растителност в долината на Сакхома имаше храсталаци от калина, сорбария и леспедеча. Сред тях бе намерил приют охотският хмел със зимуващо дървесинно стъбло, окачил на едно близко дърво своите вкопчващи се мустачки с бели

пухчета като при глухарчето. На друго място тънките дълги клонки на повета с дребни бели цветчета съвсем бяха оплели един шипков храст. От съседния гъсталак повдигаше красивата си главичка и пищната кукувича опашка, а до нея — отровната чемерика, която лесно можеше да се познае по надиплените груби листа и шапката от бели цветове, вече ръждивокафяви и засъхнали.

По дъното на дългите дерета, прорязващи терасите перпендикулярно на талвега на долината, текат малки лъкатушещи ручейчета. Около устията им храсталаците свършват и тяхното място се заема от тръстиките, които си оспорват откритите и сухи места с обикновения, висок близо два метра пелин.

Тъй като мулето, с което бяха тръгнали Аринкн и Сабитов, се оказа мързеливичко, те постоянно изоставаха от нас. Налагаше се аз и Дерсу често да спираме и да ги изчакаме. Ето защо на една от почивките ние се договорихме с тях, че там, където пътеката се разклонява, ще им поставяме знаци. Те ще им показват в коя посока трябва да вървят. Стрелците останаха да поправят самара, а ние продължихме по-нататък.

Около устието си река Сакхома е широка от шест до осем метра, а дълбока — не повече от метър — метър и половина. Малко по-горе от мястото, където тя се слива с река Горелая, долината се стеснява. От дясната ѝ страна се издигат високи планини, обрасли с гъста смесена гора, а отляво се простират размити тераси с рядка широколистна гора.

Тук пътеката за първи път се раздвои: едната пътека продължаваше нагоре по реката, другата водеше някъде вдясно. Трябваше да поставим условния знак. Дерсу заостри една пръчка и я заби в земята; до нея заби друга пръчица, прекърши я и прекършения край обърна към пътеката, по която стрелците трябваше да тръгнат. След като поставихме знаците, ние продължихме пътя си, уверени, че Аринин и Сабитов ще ги разберат и ще тръгнат във вярна посока. След като изминахме около два километра, ние спряхме. Не помня какво ми потрябва от багажа. Почакахме стрелците, но не ги дочекахме и се върнахме да ги пресрещнем. След двадесетина минути бяхме при разклонението на пътеката. От пръв поглед ни стана ясно, че стрелците не са забелязали нашия знак и са тръгнали по другата пътека. Дерсу почна да ругае.

— Какъв народ! — говореше ядосано той. — Така ходи, глава клати като деца. Очи има — не гледай. Такива хора сред сопките не мога живее — скоро пропадай.

Учудваше го не това, че Аринин и Сабитов бяха сбъркали. Това не беше беда! Но как можеха да се движат напред, след като вървяха по пътеката и виждаха, че по нея няма следи. Нещо повече, заострената пръчка беше съборена. Дерсу позна, че знакът бе бутнат не от копито на мулето, а от човешки крак.

Обаче с приказки работата не може да се оправи. Взех пушката си и два пъти гръмнах във въздуха. След една минута някъде отдалече се чу отговорен изстрел... Тогава гръмнах още два пъти. После запалихме огън и зачакахме. След половин час стрелците се върнаха. Оправдаваха се с това, че Дерсу е поставил такива малки знаци, че лесно можело да не се забележат. Нанаецът не възразяваше и не спореше. Беше разбрал, че онова, което е ясно за него, е съвсем неясно за другите.

Пихме чай и отново тръгнахме напред. На тръгване наредих на стрелците внимателно да гледат под краката си, за да не повторят грешката. След около два часа стигнахме мястото, където от дясната страна в Сакхома се влива река Угрюмая.

Тук пътеката пак се раздвои. Първата пътечка водеше през планината към река Илимo (приток на Такема), а ние трябваше да вървим по втората, за да се озовем при изворите на река Горелая. Дерсу свали раницата си и започна да мъкне паднали дървета.

— Рано е да правим бивак — казах му аз. — Да вървим нататък.

— Моята дърва не мъкни. Моята пътя затваряй — сериозно отвърна той.

Тогава го разбрах. Стрелците му бяха хвърлили упрек, че оставяните от него знаци са незабележими. Сега той бе решил да направи такава преграда, че те да опрат на нея и да спрат. Това много ме развесели. Дерсу трупаше на пътеката дървета, насече храсти, подряза и преви съседните дървета с една дума, направи цяла барикада. Тази преграда подеждва. Натъкнали се на нея. Сабитов и Аринин се бяха ориентирали и тръгнали, накъдето трябва.

Река Угрюмая тече по посока на географската ширина. Нейната тясна долина е покрита с гъста иглолистно-смесена гора. На всяка крачка се виждат следи от разрушителното действие на водата.

Покритите с чакъл и пясък дървета по земята служат като бентове, докато някое ново наводнение не ги пренесе на друго място.

По пътя ние неведнъж видяхме сърни. Гръмнах и убих една от тях. По здрач стигнахме до горното течение на реката и се разположихме на бивак.

Вечерта Дерсу пече сърнешкото месо по особен начин. Най-напред изкопа в земята дупка с размери 40 сантиметра на куб и разпали в нея голям огън. Когато стените на дупката достатъчно се нагряха, той изгреба жарта от нея. След това взе парче месо, обви го в листа от лопуш и го постави в дупката. Покри го отгоре с плосък камък и върху камъка отново накладе голям огън, който горя час и половина. Приготвеното по този начин месо беше удивително вкусно. В никой първокласен ресторант не биха могли така хубаво да го изпекат. Отгоре месото се бе покрило с червеникавокафява коричка, но отвътре беше сочно. Оттогава при всеки удобен случай печяхме месото по този именно начин.

На другия ден стрелците Аринин и Сабитов тръгнаха с мулето обратно, а ние с Дерсу продължихме пътя си по-нататък.

В горното си течение река Угрюмая се разделя на две рекички, които текат под ъгъл от около тридесет градуса. Тръгнахме наляво и започнахме да се изкачваме по хребета, който описва тук голяма дъга, обхващайки от всички страни изворите на река Горелая (река Угрюмая го заобикаля от запад). От тази планина водят началото си и други реки. На запад тече река Сяо-Кунчи (приток на Такема), на юг един от притоците на река Билимбе, на югоизток — Конор. Ако Застанем с лице към горното течение на река Горелая, а с гръб към морето, то върховете, които съставят споменатия планински хребет, се разполагат отдясно наляво в следния ред: Голиат (960), Туманная (970), Шпиц (940), Шанц (1000), Дромадер (1060), Облачная (980) и Алмазная (900 метра). Последната се състои от едрозърнест кварцов порфир. В жилите тук често намираха друзи от планински кристал. Навярно това обстоятелство е станало причина планината да бъде кръстена Алмазна.

Всички хълмове наоколо са обезлесени от пожари; дъждовете са свлекли всичката пръст и са оголили старите сипеи, сред които тук-там са се запазили самотни скали с много странни очертания. Едни от тях приличат на хора, други — на колони, трети — на наковални и т.н.

Ние с Дерсу повървахме по билото на хребета. Тук отвисоко се виждаше надалеч във всички посоки. На юг, в дълбока теснина, се виеше като светло змийче някаква река; на запад в синевата на мъглата се издигаше високата верига на Сихоте-Алин; на север също се бяха проточили планински хребети; на изток те се спускаха на тераси, а зад тях се виждаше тъмносиньото море.

Картината беше величествена и сурова.

На свечеряване слязохме малко по-долу от билото на планината по посока на река Горелая. След неотдавнашните дъждове потоците бяха пълни с вода. Много бързо намерихме удобно място и се разположихме на бивак високо над морското равнище.

Сутринта беше облачно, но привечер небето се изчисти. Златисторозовите лъчи на залязващото слънце известно време се плъзгаха по склоновете на планината, като се изкачваха все по-високо и по-високо. След това изоставиха скалите и почнаха да си играят с облаците по небето, после изоставиха и тях; вечерната заря взе бавно да замира. Силуетите на Дромадер, Шанц и Алмазна планина се открояваха рязко на светлия фон на небето и сега изглеждаха още по-мрачни и по-високи. Докато слънчевата светлина постепенно изчезваше от небето, по земята бавно се разливаше друга, бледосинята светлина на луната. Сенките станаха по-резки и по-тъмни. Наоколо падна обилна роса. Нощта обещаваха да бъде студена и затова се постаряхме да съберем повече дърва; тук от тях имаше колкото щещ.

Аз лежах край огъня и се любувах на звездите. Дерсу седеше срещу мен и се вслушваше в нощните звуци. Той разбираше тези звуци, разбираше какво бръцолови ручейт и за какво си шепне вятърът с изсъхналата трева. Едната му половина бе осветена от червената светлина на огъня, а другата — от бледите лъчи на месеца; сякаш притиснати един до друг, там седяха двама души — червен и син.

Приказвахме си; говорехме за небето, за луната, за звездите. Интересно ми беше да разбера как един човек, който бе прекарал целия си живот сред природата и умът му не бе обременен с книжни аксиоми, си обяснява всички небесни явления.

Оказа се, че Дерсу никога не беше мислил какво представлява небето, какво са звездите. Според него всичко бе удивително просто. Звездата си е звезда; луната — всеки я е виждал, значи няма защо да се описва; небето е синьо денем, тъмно нощем и мрачно в лошо време.

Дерсу се учуди, че го разпитвам за неща, които са известни на всяко дете.

— Наоколо хора разбирай. Нима тебе, капитан, не виждай? — питаше ме на свой ред той.

Така се бях увлякъл в съзерцаването на звездното небе, че забравих къде се намирам. Изведнъж гласът на Дерсу ме изтръгна от моя унес.

— Виж, капитан — каза той, — това малка уикта (звезда).

Дълго се мъчих да се ориентирам към кое светило сочи и едва след обясненията му разбрах, че говори за Полярната звезда.

— Това най-главен хора — продължи голдът. — Негов винаги един място стои, а наоколо всички уикта ходи.

В това време една ярка падаща звезда драсна по небето.

— Какво е това, Дерсу? Как мислиш? — попитах го аз.

— Една уикта падна.

Мислех, че ще свърже това явление с раждането или смъртта на човек, че ще му даде религиозна окраска. Нищо подобно. Явлението беше просто: една звезда бе паднала.

— Китайски хора казват — добави той, — че там, където е паднала звездата, трябва да търси женшен.

За образования човек това явление е сложно: парче астероид, случайно влязло в сферата на земното притегляне и нажежено от триенето с въздуха, което гори за сметка на атмосферния кислород, метеорно желязо, космически прах... Падането на метеорити в продължение на векове сигурно влияе върху обема, теглото и плътността на земята, а всяко най-малко изменение в това отношение влече след себе си изменение в движението на нашата и рефлектира върху движението на другите планети и т.н.

Отърсих се от мислите си. Огънят гаснеше. Дерсу седеше, отпуснал глава на гърдите си, и мислеше. Хвърлих още дърва в огъня и започнах да се готвя за лягане.

На другата сутрин се събудихме от студ. Падналата вечерта роса беше замръзнала и се бе превърнала в скреж. За да се стоплим, пихме чай, после нарахме раниците си и поехме надолу към река Горелая. Долината на Горелая е по-широка от долината на Сакхома и има ярко изразен ерозивен характер. Друга нейна отличителна черта е липсата на гори, повечето от които са били унищожени от пожари. Всички

обърнати към долината планински склонове са покрити със сипеи, обрасли с трева, храсти и отрупани с повалени от буря дървета. Реката е дълга четиринадесет километра и има много прагове. Устието ѝ е широко от четири до шест и дълбоко не повече от 0,6 до 0,9 метра.

Колкото по-надолу слизахме, толкова по-многоводен ставаше потокът. Отдясно и отляво в него се вливаха други такива поточета и скоро той се превърна в доста голяма планинска рекичка. Водата шумно подскачаше надолу по камъните, но този шум е толкова еднообразен, че забравях за него и ми се струваше, че в долината цари пълна тишина.

Да се промъкваш през гъста опожарена гора е винаги трудно. По земята безредно са проснати останали без кора дървета с остри чепове. Те не се забелязват в гъстата трева и затова човек често се спъва в тях и пада. Обикновено за един ден път по такива места с повалени от пожар дървета краката на конете се покриват с рани, дрехите на хората се изпокъсват, а лицата и ръцете им се издраскват до кръв. От опит знаех, че е по-добре да се заобиколи пожарището, дори ако за това е нужно повече време. Ето защо слязохме в потока и тръгнахме по камъните.

Неочаквано след един завой на реката видях някакво животно подобно на куче, но по-високо на ръст. Широка глава, малките мъхнати щръкнали уши, притъпената муцуна, мършавото телосложение и дългата пухкава опашка показваха, че е червен вълк или диво куче от типа на чакалите. Цветът на вълка наистина беше червен, тъмен на гърба и светъл на корема. Животното лочеше вода. Когато излязохме на чакъла, то престана да лочи и с големи скокове се понесе към гората. От крайбрежните храсти хукнаха подире му още два вълка: единият със същия цвят на козината като първия, а другият — по-тъмен. В храстите край нас се мярнаха и още няколко животни. Гръмнах и раних едно от тях. В това време приближи Дерсу. Като разбра каква е работата, той навлезе в храсталаците и започна да търси нещо. След около две минути чух, че ме викна и се обърнах в посоката на гласа му. Голдът стоеше при един голям кедър и ми махаше с ръка. Когато отидох при него, видях на земята голямо кърваво петно и отделни парченца еленова кожа. Според думите на Дерсу червените вълци скитали из тайгата само на глутници и заедно ходели на лов за сърни, като едни изпълнявали ролята на хайка, а други устройвали

засада. Когато се хвърляли върху животното, те го разкъсвали на части и го отмъквали, оставяйки на мястото, както в дадения случай, само кърваво петно и парченца козина. Ловците разправят, че имало случаи, когато вълците са нападали и хора.

Областта, в която са разпространени червените вълци, обхваща долината на река Усури, Южноусурийския край и крайбрежния район на север от залива Олга до нос Плитняк. С други думи, северната граница на разпространението им съвпада с границата на дивите кози и петнистите елени. Най-често червени вълци се срещат в Посиетския, Барабашкия и Суйфунския район.

Починахме малко при рекичката и продължихме пътя си. Привечер стигнахме до брега на морето.

Следният ден, 31 август, прекарахме на река Сяо-Кема, почивахме, събирахме сили. Като видяха, че не се намесваме в личния им живот, староверците промениха отношението си към нас. Донесоха ни мляко, масло, извара, яйца, хляб, разпитваха ни къде отиваме, какво правим и ще настаняват ли около тях преселници.

VIII ГЛАВА

ТАКЕМА

ПТИЦИ НА МОРСКИЯ БРЯГ. — НАСЕЛЕНИЕ. — ДЪГОВИДНО РАЗПОЛОЖЕНИ ПЛАНИНСКИ ГЪНКИ. — РЕКА ИЛИМО. — РЕКА ЦИМУХЕ. — ЛЕШИЙ И ТИГРОВИТЕ СЛЕДИ. — ИЗЮБЪРЪТ. — ПРАГОВЕТЕ. — ПРЕМИНАВАНЕ НА РЕКАТА. — БИВАКЪТ НА СТАРИЯ КИТАЕЦ.

Днес е първият ден на есента (1 септември). След пладне ние се разделихме с река Сяо-Кема и се прехвърлихме на Такема. Разстоянието е малко — само седем километра по хубава пътека, направена успоредно на морския бряг.

Околните планини се състоят от метаморфозирани базалти, авгитов андезит и туфи и имат вид на измити от водата ниски хълмове с полегати склонове. До Такема стигнахме рано, но дълго време не можахме да се прехвърлим на десния бряг. Отсреща, близо до устието на реката, пасеха коне, наглеждани от един стар китаец и някакъв куц таза. Според думите на стареца тазата отишъл с лодката си в селото за продукти и скоро трябвало да се върне обратно. Наложил се да го изчакаме. Докато стрелците варяха чай, аз нямаше какво да правя, затова отидох на морския бряг да погледам птиците.

Те току-що бяха започнали да отлитат на юг. Най-напред забелязах сиви патици и тесноклюни лопатарки. И едните, и другите бяха много. Сивите патици са много плашливи: не допускат до себе си човек и отлитат веднага щом чуят стъпки. Вторите — малки сиви патета със сини огледалца на крилата — са тихи и доверчиви и при приближаването на човек се стараят само да отплуват малко встрани. На друго място видях няколко траурни потапници. Черни, със син оттенък и бели петна на гърба, те бързо плуваха по лагуните и често се

гмуркаха. Убих две от тях, но месото им не можеше да се яде, защото силно миришеше на риба. По отсрещния бряг се движеха на групички много пясъчници. Някои от тях прелитаха и на нашата страна. Бяха червенокраки красавици. Около водата се суетяха каменарки — красиви пъстри птички също с червени крака. Те ситнеха по водата и щом някоя вълна се отдръпнеше, веднага надничаха под камъните, преобръщаха тревичките и търсеха нещо за ядене. По-близо до морето се разхождаха едрите и красиви стридояди с червени човки и сиво-виолетови крака. Те допускаха човек да ги приближи само на сто и петдесет — двеста крачки, след това се вдигаха един след друг, отлитаха на около четиристотин крачки и отново кацваха при водата, озъртайки се на всички страни. Около устието на реката видях грациозни стърчиопашки. Те подскачаха самостоятелно по камъните, размахваха опашници и изобщо не се плашеха от присъствието ми. В морето плуваха обикновени потапници и както изглежда, бяха съвсем равнодушни към прелета. Не ги тревожеха настъпващите студове.

Наближаваше времето на кетовите пасажии и затова в морето пред устието на Такема имаше много чайки. Вече няколко дни чайките отлитаха една по една някъде на юг. След това изчезнаха и ето че сега неочаквано се появиха отново, но вече на ята. Понякога чайките вкупом хвъркваша от водата, прелитаха над пясъчния нанос в устието и кацваха в тихото заливче на реката. Убих две птици. Бяха малки тихоокеански черногърби чайки.

В района на Такема фазани изобщо не се срещат, въпреки че тук земята се обработва повече от десет години. Това се дължи на факта, че между реките Санхобе и Такема има област без нивя и зеленчукови градини. Както изглежда, в Заусурийския край река Такема е северна граница на разпространението на обикновената сврака. В района на залива Олга тази птица е съвсем обикновено явление, но отивайки на север по морското крайбрежие, ние все по-рядко я срещаме.

Най-после куцията таза се върна и ние се заприготвихме да се прехвърлим през реката. Прехвърлянето не беше толкова просто и лесно, както изглеждаше от брега. Течението на Такема е доста бързо, лодкарят таза всеки път се изкачваше на около триста метра нагоре по реката и едва тогава се спускаше към отсрещния бряг, като с всички сили опираше пръта си в дъното на реката, но въпреки това течението го отнасяше към устието.

В долното си течение река Такема се разделя на три ръкава. И трите се вливат в едно дълго заливче, разположено успоредно на морския бряг и отделено от морето с пясъчен вал. По-рано устието на Такема се е намирало на дванадесет километра далече от морето, там, където долината се стеснява и образува „бузи“. За това красноречиво говорят следите от абразия^[1] по лявата страна на долината, в подножието на намиращите се днес навътре в сушата крайбрежни скали от аклировиден гранит.

На десетина километра от морето десният бряг на реката е скалист и се състои от здрав, неподатлив на разрушение гранит с многобройни жили от афанит и скилит.

След като се прехвърлихме на другата страна на реката, ние тръгнахме към фанзите, които се виждаха в далечината. Населението на Такема е смесено и се състои от китайци и тази. Китайските фанзи са 23, удехейските — 11.

В планината от дясната страна на реката, срещу фанзата на Сиу-Фу, китайците са промивали злато, но са престанали да се занимават с тази работа, защото добивът на скъпоценния метал не оправдавал изразходваните усилия.

Тазите на река Такема бяха от онези, които населяват и Южноусурийския край, но влиянието на китайците върху тях бе по-голямо. Те живееха във фанзи, умееха да правят лодки и ски, през лятото се занимаваха със земеделие, а през зимата с лов на самури. Говореха на китайски, а на удехейски знаеха само броенето и отделни думи. Китайците на Такема бяха пълни господари на реката; туземците бяха наплашени и както навсякъде, тънеха в неизплатими дългове.

Когато приближавахме селището, насреща ни излезе старейшината Сю-Кай. Той беше благообразен старец с бяла брада. За престоя тук избрах фанзата на таза Сиу-Фу, построена самотно зад един ръкав.

Следният ден, 2 септември, беше определен за почивка. Любителите на риболова ходиха на реката. Уловиха три кети, една гърбуша и два главоча с пъстра окраска и оранжева ивица на тънмаслинената си гръбна перка. Останалите се занимаваха с дрехите си и чистеха оръжието си. След като се посъветвах с тазите, реших да тръгна нагоре по реката само с Дерсу, Чжан-Бао, Аринин и Чан-Лин, племенник на гърбавия таза, който избяга от река Йодзихе. А

на А. И. Мерзляков наредих да тръгне с останалите мулета към река Амагу и да чака там моето завръщане.

Тръгването беше насрочено за следния ден, но не можахме да го осъществим поради доста лошото време. Най-после, на 4 септември, дъждът престана. Тогава стегнахме раниците си и след пладне четиримата тръгнахме на далечен път.

Крайбрежната ивица на север от нос Видний в географско отношение представлява област, съвсем различна от онази, която бяхме видели по на юг.

Интересна особеност на тази част от Заусурийския край са дългообразно разположените планински гънки. Ето защо и реките текат към морето дългообразно. Такова е течението на реките Такема, Ку-сун, Кулумбе и Амагу. Първите две са обгръщащи, а вторите — обгърнати; освен това горното течение на Такема минава зад горното течение на Кусун, Кулумбе и Амагу на свой ред обгръщат реките Вандагоу, Найну и Момокчи. Река Такема е дълга над сто и двадесет километра, тече по надлъжна долина и в долното си течение прорязва един планински хребет. Тя е бърза и многоводна река с извънредно много прагове. Долното ѝ течение е широко до шестдесет метра, а дълбочината му достига до метър и половина.

От тазките фанзи нагоре по долината води пешеходна пътека, която се придържа към левия бряг на реката и по всевъзможни начини избягва бродовете. Там, където долината се стеснява, трябваше да се катерим по скалите и дори да газим по плиткото в реката. Първите „бузи“ (от кварцово-порфирен туф) се намират на дванадесет километра от морето, вторите — два и половина километра по-нагоре. В разкритията по тези места може да се види диабазов и силно хлоритизиран порфирит. Във вдлъбнатината на една от скалите китайците са направили параклис на божеството, пазител на горите и планините.

Зад „бузите“ долината пак се разширява. Тази местност се нарича Илимo, по името на реката, която се влива в Такема от дясната ѝ страна. Илимo е дълга тридесет и пет километра и води началото си от три планински потока. Най-интересен е левият ѝ приток Чаку, по който се отива към Такунчи (приток на Такема). Според думите на туземците в горното течение на Чаку има висока скалиста сопка, която китайците наричат Ян-Лаза (тоест „Тръбестата скала“). Средният

безименен поток ще отведе пътника при река Билимбе, а десният — при река Сяо-Кема.

Долината на Илимo е права и в долната си част открита и камениста. От лявата ѝ страна се простират тераси, на места блатисти и обрасли с рядка гора от черна бреза, липа и лиственица.

От устието на река Илимo Такема завива на север и продължава в тази посока шест-седем километра. През всичкото време тя се придържа към дясната страна на долината и тече в подножието на планини, покрити със сипеи и почти напълно лишени от растителност. Планините се състоят от глинесто-силициеви шисти и гранитен порфир. От лявата страна на реката се е проточила широка безлесна ивица земя. Тук може да се видят добре запазени двойни тераси. Пръснатите поотделно или на малки групи дървета им придават живописен вид.

Долината на Цимухе изглежда като продължение на долината на Такема. От зелената гора при устието ѝ стърчи самотна безименна скала, която може да служи като прекрасен ориентир. В далечината се вижда високият и напълно оголен планински хребет, който обгражда басейна на река Такема от североизток.

От река Цимухе Такема прави рязък завой на запад и тече по една клисура. Планините от двете страни на клисурата се състоят от полевошпатов порфир с включения от хлорит; отдясно се виждат разкрития от фелзити и кварцов порфир с епидот. Тук има много скали, които под въздействието на водата са придобили странни очертания. Някои от тях приличат на арки, други на допотопни животни с малки глави, трети — на фигурални стълбове и т.н. Те се низят на разстояние от два-три километра. След това долината отново се разширява. През време на дъждовете тук винаги се събира много вода. Тогава реката излиза от бреговете си и залива цялата гора.

В долината на Такема растат мощни девствени гори, до които никога досега не се е докосвала човешка ръка. Струваше ми се, че природата нарочно е избрала тези места, за да покаже каква може да бъде производителната сила на земята.

Кедърът, тополата, кленът, елшата, песъкинята на Максимович, шипката, офиката с бързовидни листа, амурският кисел трън и манджурската аралия, преплетени с лози, актинидии и лимонник, образуват на това място такъв непроходим гъсталак, че човек може да

се промъкне през него само с нож в ръката, с много голяма мъка и с риск да остави дрехите си по храстите.

Вървахме доста шумно. Дерсу нещо разказваше, Чжан-Бао и Чан-Ли се смееха. Изведнъж Леший спря, подви опашка, изгърби се и прибрал уши, започна страхливо да се озърта. Той пусна хората да минат пред него и тихичко се затътри подире им. Скоро се разбра от какво се беше уплашил. По тинестата почва пред нас се виждаха отпечатащи от тигрови лапи. Тигърът току-що беше бродил тук, но дочул нашите гласове, се бе скрил в храстите. В това време моята Алпа, която разбираше само от пернат дивеч, малко поизостана, а след това се завтече да ни догони. Щом чу, че нещо тича отзад, Леший заскимтя, хукна напред и така се удари в краката на Дерсу, че го събори на земята. Ние отначало също се изплашихме и се приготвихме за отбрана. Дерсу стана от земята и каза, като се обръщаше към Леший:

— Твоята с хората не може ходи. Моята тебе не другар. С такъв куче в компания ходи — скоро пропадай.

В края на фразата си той го заплю. И наистина с такова куче е много опасно да се ходи на лов. То може да предизвика някое животно да се спусне към ловеца и в момента, когато той се готви да стреля с пушката си, да го събори.

Към пет часа след пладне ние спряхме на бивак. Раниците ни бяха тежки и всички бяхме капнали от умора. Наоколо имаше много трева и изсъхнали дървета. За да не подпалим гората, ние се разположихме на чакъла край реката.

Наближаваше есента. Здравчът започна да настъпва по-рано, нощите станаха по-дълги, взе да пада обилна роса. Природата оплакваше пролетта и лятото, когато всичко беше младо и се наслаждаваше на живота.

След вечеря отидох да погледя из една камениста плитчина. Щом я прекосих, седнах на един довлечен от водата пън и се загледах в реката.

Нощта беше ясна. Едната страна на реката бе осветена, другата оставаше в сянка. На лунна светлина листата на дърветата изглеждаха посребрени, стволите — белезникавосивкави, а сенките — черни. Ракитакът се бе надвесил ниско над водата, сякаш искаше да скрие

нещо на брега. Наоколо беше тихо, безмълвно, само реката слабо ромолеше в камъните по плитчините.

Изведнъж до слуха ми долетя шумолене, което идваше от храстите. Спомних си срещата с тигъра и се поуплаших. От опит знаех, че шумът още не значи опасност: много често той се дължи на някакво дребно животинче от рода на мишките или жабите. Овладях се и останах на мястото си. След една минута шумът се повтори, после се чу пращане на клони и в осветената от луната камениста плитчина се появи елен. Той приближи до реката и започна жадно да пие вода. Не смеех да мръдна и около две минути се любувах на прекрасното животно. В това време нашите кучета го усетиха и се разлаяха. Изюбърът трепна и сложил рога на гърба си, бегом изскочи от реката, метна се на брега и се скри в гората. Станах от пъна и се върнах в бивака.

Вечерта още дълго седяхме край огъня и приказвахме за лов.

На другия ден всички станахме рано; първите утринни лъчи ни завариха вече на път.

Сега реката зави на запад. На тези места тя е широка от 60 до 80 метра, а дълбочината ѝ достига от метър и половина до два. Такема се смята за най-бурната река по тукашното крайбрежие. И наистина от четири измервания бе установено, че средната бързина на течението ѝ е 10 километра в час.

Благодарение на това, че в долината на Такема има хубави гори, в нея са се запазили и животните. Тук може да се срещнат всички представители на четириногите, като се почне от катеричката и се свърши с тигъра. Особено много са изюбрите. Навсякъде по пътя се виждаха китайски ловни колиби и заложили капани за самури.

През цялото време вървахме по една пътека, направена от животните по левия бряг на реката. Такива пътеки тук има много. Те са слабо утъпкани и често се губят в храстите. По тях четириногите се движат свободно, но човекът върви трудно. Трябва да имаш добра тренировка, за да можеш с товар на гърба да скачаш от камък на камък и да се катериш по наклон, по-голям от четиридесет градуса.

Колкото повече напредвахме, толкова повече се засилваше шумът, който идваше до нас някъде отдалеч. Чан-Лин ни обясни, че този шум се дължи на праговете. На река Такема те са шест. Най-големият е при река Такунчи, а по-малките — около устията на Охотхе

и Чандингоуза. Тук трябваше да се прехвърлим на другия бряг на Такема.

Да минеш през брод дълбока и бърза река не е толкова просто. Ако нивото на водата е ниско, за това не си струва и да се говори, но ако водата стига до кръста ти, в нея трябва да се движиш много предпазливо.

Вече бях казал, че отличителна особеност на тукашните реки е ниската температура на водата, затова се налага да минаваш бродовете облечен. Голото тяло зъзне — особено пищялите. Освен това трябва да вървиш не по права линия и не срещу водата, а косо по течението. В никакъв случай не бива да се обръщаш с лице или гръб към водата, защото течението ще те събори. А за да не те понесе настрани от набелязаната линия, трябва здраво да се държиш на краката си, което може да стане само при условие, че си обут. За по-голяма устойчивост някои хора надяват раници и дори поставят върху тях камъни. Но раниците са и нещо опасно. Ако паднеш във водата, товарът не ти позволява да се изправиш на крака, а за плуване не може и да се мисли.

Решихме да вървим всички заедно, та ако някой отмалее, другите да го подкрепят. Пръв тръгна Чан-Лин, след него Чжан-Бао, мен поставиха по средата, а Дерсу вървеше накрая. Кучетата заплуваха край нас, но течението ги отнесе настрани. Когато влизахме във водата, те вече бяха на противоположния бряг и се отърсваха.

Още при първите крачки почувствах, че ако нямаше раница на гърба ми и здрав прът в ръцете ми, не бих могъл да се справя с течението. Тъй като водата се носеше с голяма бързина, на мен ми се

зави свят, олюлях се и едва не паднах, но Чжан-Бао ме задържа със силната си ръка. В това време свалих с пръта фуражката си; за нея нямаше време да помисля. След една минута се оправих и тръгнах по-нататък. Скоро забелязах, че започнах да вървя по-лесно. Още няколко крачки и излязохме на плиткото. По въздишката, изтръгнала се от спътниците ми, разбрах, че наистина се бяхме изложили на сериозна опасност.

Щом се озовахме на брега, аз започнах бързо да се обличам, но Чан-Лин каза, че повече няма да вървим и ще останем тук да нощуваме.

На самия бряг на реката имаше следи от огън. Пепел, въглени, обгорели главни — това беше всичко, което аз забелязах, но Дерсу видя много повече неща. Най-напред установи, че на същото място са палили огън много пъти: значи тук имаше постоянен брод през реката. След това каза, че последния път — преди три дни — край огъня е нощувал само един стар китаец-ловец, който цяла нощ не бил спал, а сутринта не се решил да мине реката и се върнал назад. Да предположим, че по единствената следа на пясъка можеше да се разбере, че тук е нощувал само един човек; че той не бе спал, личеше по това, че около огъня никой не беше лежал; че е бил ловец, Дерсу заключи от дървената нащърбена пръчица, каквато обикновено употребяват при направата на капани за дребни четириноги; че е бил китаец, разбра по захвърлените ули и по устройването на бивака. Всичко това можеше да се разбере. Но по какво бе познал, че човекът е бил стар? Тъй като не можах да отгатна, помолих го да ми обясни.

— Как твоята толкова години по сопките ходи и не разбирай? — попита на свой ред той.

И вдигна от земята улите. Бяха стари, много пъти поправяни, продупчени. На мен ми беше ясно само, че китаецът ги е захвърлил, защото са били вече негодни за носене, и се е върнал назад.

— Нима не разбирай? — продължи да се учудва Дерсу. — Млад човек най-първо износва върховете, а стар непременно изтъква петата.

Колко проста била работата! Наистина достатъчно е само да се вгледаш в походката на млад и стар човек, за да видиш, че младият ходи леко, почти на пръсти, а старият стъпва на цяло стъпало и повече

натиска петата. Докато ние с Дерсу разглеждахме изоставения бивак, Чжан-Бао и Чан-Лин запалиха огън и опънаха палатката.

Щом се поизсуших, тръгнах надолу по реката със слабата надежда, че ще намеря фуражката си. Течението би могло да я закачи някъде около брега. Ходих до здрач, но не я намерих и трябваше вместо фуражка да вържа главата си с кърпа. С тази своеобразна шапка продължавах да ходя до края на похода.

Когато се връщах, на земята се бе спуснала нощ. Изгряваше луната и поради това зад сопките оттатък реката стана по-светло. Гората по гребена на планината се очертаваше така рязко, че можеше да се различи всяко отделно дърво. На тази светлина сенките в гората изглеждаха като дълбоки дупки, а огънят — по-червен, отколкото бе в действителност. Някъде встрани зарева излюбър, но ревът му секна, преди да стигне до края. Никой не му отговори. Над реката се появи мъгла. Тя се носеше над водата и вземаше странни очертания. Не ми се искаше да се връщам в бивака. Седнах на брега и дълго гледах как лунните лъчи играят с нощните сенки. Чжан-Бао и Дерсу, разтревожени от моето отсъствие, започнаха да ме викат. След петнадесетина минути бях при тях.

[1] Вдлъбнатини в скалите, направени от морския прибой — Б.авт. ↑

IX ГЛАВА

ЛИ-ЦУН-БИН

ВИДРА. — ХАРПУНИТЕ НА УДЕХЕЙЦИТЕ. — ДОЛИНАТА НА ТАКУНЧИ. — ГОРСКИ ПТИЦИ. — САМОТНАТА ФАНЗА. — СТАРИЯТ КИТАЕЦ. — МАЛКА УСЛУГА. — ИСТОРИЯТА НА ЕДИН ЖИВОТ. — ТЕЖКИ СПОМЕНИ. — ИЗПОВЕД. — ДУШЕВЕН ПРЕВРАТ. — РЕШЕНИЕ И СБОГУВАНЕ. — ТАЛИСМАН.

Едва се зазоряваше, когато напуснахме бивака и тръгнахме по десния бряг на Такема. Реката пак зави на север. Измежду притоците ѝ Хумо, Сяо-Кунчи и Такунчи към долината ѝ спускат планински разклонения, които, като приближат реката, преминават във високи речни тераси с масивна основа, състоящи се от кварцов порфир и витрофиров липарит. Там, където планинските разклонения пресичат реката, са се образували прагове, последният, от които прилича на истински водопад. Водата шумно се устремява към тесния коридор и се разпенва в камъните. Около самия праг се е образувала дълбока дупка. Тук водата тече тихо и на слънчева светлина има изумруден цвят. Дълго бих се любувал на прага, ако нещо друго не бе отвлякло вниманието ми.

Ненадейно недалеч от нас, върху повърхността на спокойната вода, се появи някакъв предмет. Беше главата на видра, която селяните в Русия наричат „порешня“. Видрата има дълго тяло (1 м. и 20 см), дълга опашка (40 см), къси крака и кръгла глава с изразителни черни очи. Лъскавата ѝ козина е тъмнокестенява на гърба и отстрани и сребристосива от долната страна на шията и на корема. Когато се движи по сушата, животното събира предните и задните си крака, от което тялото му се извива нагоре като дъга.

В Усурийския край видрата е разпространена равномерно и навсякъде. Предпочита да живее в реки с много риба и особено на такива места, които не замръзват и където около бреговете има кухни под леда. Забелязано е, че за удовлетворяване на естествените си нужди видрата излиза от водата винаги на едно и също място, дори ако за това трябва да преплува значително разстояние. И обикновено на пясъка тук ловците поставят капани. След като унищожи рибата в някой участък, видрата се придвижва нагоре или надолу по реката, като за целта върви по брега. Чувството ѝ за ориентировка е много добре развито. Там, където реката прави голяма извивка, тя пресича образуващия се полуостров на най-тесното му място. Понякога видрата се прехвърля от една река в друга; случвало се е туземци да убиват видри и в планината, далеч, от каквато и да е река. Това плашливо, хитро и предпазливо животно обича да прави ловните си екскурзии през лунните нощи и рядко се показва денем.

Видрата, която наблюдавах, държеше в устата си риба и плуваше към отсрещния бряг. След минута излезе на един мокър камък. Мократа ѝ козина лъщеше на слънцето. В това време тя се огледа и щом ме видя, хвърли рибата и отново чевръсто се гмурна във водата. Накарах спътниците ми да се скрият в храстите с надеждата, че животното пак ще се покаже, но видрата не се появяваше. Искях вече да стана, когато ненадейно във въздуха се мярна някаква сянка, след което нещо голямо и тежко кацна на камъка. Беше морски орел с бяла опашка. Той хвана една риба и леко се вдигна отново във въздуха. В същото време изплува на повърхността видрата, но вече значително по-далеч от нас. Изглежда, че бе изплувала, само за да набере в дробовете си въздух, и после съвсем се скри.

След около три километра стигнахме устието на река Такунчи, където се разположихме на бивак. Чжан-Бао и Дерсу се заловиха да секат дърва, а Чан-Лин тръгна да лови риба с харпун.

Походният риболовен харпун на удехейците прилича на обикновен малък харпун, снабден с ремък. Носят го пъхнат в пояса и при нужда го надяват на дръжка. Обикновено в рибата се прицелват от брега. За целта трябва предпазливо да се приближат до нея. След удара наконечникът се изхлузва от дръжката и рибата го повлича със себе си, но тъй като той е вързан за ремъка, то и рибата се оказва вързана.

Чан-Лин великолепно боравеше с харпуна и уби шест големи пъстърви, от които приготвихме чудесна вечеря.

На следния ден, 8 септември, ние се сбогувахме с Такема и тръгнахме нагоре по река Такунчи. Такунчи е малко по-дълга от четиридесет километра и тече по крива линия от северозапад на изток. Около устието си тя е широка до 6 и дълбока от 1 до 1,2 метра. Водата ѝ е мътна със син опалов оттенък.

Такунчи тече по типична измита долина, стеснена при устието и разширяваща се нагоре. Островърхите, извисяващи се някак самотно сопки с огладени контури и полегати склонове говорят за постоянни денудационни процеси.

При устието си реката мие висока тераса, основата, на която се състои от красиви глинести шисти с тънки прослойки от сиви пясъчници. Малко по-нагоре, от дясната ѝ страна, се виждат разкрития от твърде древни конгломерати, които имат такъв вид, сякаш са минали през огън. По-нататък, от лявата страна, следва акмуровиден плочест гранит, а още по-нагоре — пак глинести, но твърде интензивно нагънати шисти.

Най-интересни от притоците в средното течение на Такунчи са двата малки безименни притока отдясно и големият приток (река Талда) — отляво. Първият води към Илимо, вторият — към река Сакхома (Сяо-Кема), а третият — пак към река Такема. Около устието на всеки от притоците има по една звероловна фанза.

До първата от тях стигнахме много скоро. Поотпочинахме си, пихме чай със сухари и продължихме по-нататък. Цялата долина на река Такунчи, подобно на долината на Такема, е покрита с гъста смесена иглолистна гора. Силно измитото корито на реката и купищата повалени от бурите дървета показват, че през време на дъждове на Такунчи стават наводнения.

Втората половина от пътя минахме леко, без каквито и да е приключения и щом стигнахме до следващата звероловна фанза, ние се разположихме да нощуваме в нея като у дома си.

Нещо стана със слънцето. То вече не светеше тъй, както през лятото, изгряваше по-късно и рано бързаше да отиде на почивка. Тревата по земята започна да съхне и да пожълтява, а листата по дърветата — да посърват. Първи бяха почувствували приближаването

на зимата лозите и кленовете: бяха се изпъстрили в оранжеви, пурпурни и виолетови тонове.

По здрач ние с Дерсу тръпнахме на лов за изюбри. Те вече се бяха събрали на стада. Мъжките не искаха да влизат в борба: отговаряха на призивите на другите, но въпреки това стояха зад стадото и с рога прогонваха женските от мястото, където можеше да се появи съперник.

След вечеря всички се настанихме на топлия кан. Дерсу почна да разказва едно от своите приключения. Около него седяха Чжан-Бао и Чан-Лин и внимателно го слушаха. По кратките им възгласи разбрах, че голдът им разказваше нещо интересно, но сънят така ме беше овладял, че не бях в състояние изобщо да се боря с него и съм заспал като убит.

На 9 септември продължихме да се придвижваме към Сихоте-Алин. В хубавите гори винаги има много птици. Освен обикновените за Усурийската тайга черни и пъстри кълвачи, шишаркотворки, сойки и диви гълъби, врани, орли и горски зидарки тук, близо до реката, по старите пожарища, обрасли вече с млади широколистни дървета, се срещаха отделни сиви кълвачи. Удехейците ги наричат „земни“ кълвачи, защото се хранят на земята, а не по дърветата. Всеки път при приближаването на хора тези птици издаваха ужасни крясъци и се стараеха колкото се може по-бързо да се скрият в листака.

На друго място в тревата видях ръждиви дроздове. Щом чуеха шума от нашите крачки, изведнъж всички дроздове се вдигаха във въздуха и кацаха по клоните на близките дървета, бръцолевейки така, сякаш разменяха мнения за станалото. Из шубраците сновяха малки симпатични птички с ивичести гърбове и бели главички. Бяха сибирски мухоловки. Щом насекомите изчезнеха, те трябваше да отлетят в топлите страни. Това време вече наближаваше. Неслучайно мухоловките бяха започнали да се събират на ята. Над сипеите кръжаха два ястреба. Охотоните бяха за тях лакома стръв. Но тези гризачи са твърде предпазливи. Не се отдалечаваха много от дупките си и при най-малкия намек за опасност чевръсто се скриваха в камъните. И все пак след умело маневриране пернатите хищници не оставаха без плячка.

Залисани в работа, не усетихме как мина денят. Слънцето се готвеше да залезе. Златистите му лъчи проникваха дълбоко в гората и я

правеха особено привлекателна.

Ускорихме крачка.

Малката, едва забележима пътечка, която ни служеше като пътеводна нишка, непрекъснато криволичеше: минаваше ту на единия бряг на реката, ту на другия. Долината ставаше все по-тясна и по-тясна, после съвсем неочаквано изведнъж се разшири. Релефът придоби неясни, мъгляви очертания. Това беше горното течение на река Такунчи. Тук три потока се сливаха в един. Разбрах, че се намирам в подножието на Сихоте-Алин.

Разклоненията на хребета, силно измити и прорязани от планинските потоци, приличаха на сопки, изолирани една от друга. Зад тях се виждаше гребенът на вододела; той ограждаше изворите на Такунчи като висока стена. Тук природата сякаш искаше рязко да разграничи морското крайбрежие от басейна на река Иман. На същото място, където трите потока се съединяваха, имаше полянка и на нея — малка фанзичка, покрита с кора от дървета и суха трева.

При фанзичката заварихме един самотен стар китаец. Когато излязохме от храстите, той най-напред понечи да бяга. Но, види се, самолюбието, преклонната възраст и обичаят на гостоприемството го принудиха да остане. Старецът се смути и не знаеше какво да прави.

По това време вече бяха започнали да преследват браконьерите и да ги изселват извън пределите на Заусурийския край. Китаецът навярно мислеше, че веднага ще го арестуват и с конвой ще го изпратят в залива Олга. От вълнение седна на един пън и дълго не можа да се успокои. Дишаше тежко, на пресекулки и по лицето му изби пот.

В това време слънцето се скри зад планините. Вълшебната светлина в гората угасна; наоколо стана мрачно и прохладно.

Мястото, на което се намираше фанзичката, ми се стори толкова уютно, че реших тук да пренощуваме.

Дерсу и Чжан-Бао приветствуваха стареца по свой начин, а след това се заловиха да кладат огън и да готвят вечеря. Аз седнах настрана и дълго разглеждах китаеца.

Беше висок, малко прегърбен, с черни помътнели очи и дълга рядка бяла брада. Жилестият му врат, тъмното набръчкано лице и изтънелият му нос го правеха подобен на мумия. Облечен бе със стара, отдавна вече избеляла риза от синя даба, препасана със също толкова

стар шарф, отстрани на който бяха окачени ловен нож, лопатка за изкопаване на женшен и торбичка за кремък и чакмак. Беше обул сини панталони и ниски саморъчно направени обувки от еленова кожа с кожени върви за стягане, а на главата му имаше обикновен парцал, почернял от пушек и мръсотия.

Старият китаец не приличаше на обикновените работници — китайци. Тези ръце с дълги пръсти, този профил и гърбав нос, както и особенният израз на лицето му говореха, че е попаднал в тайгата случайно.

„Навярно политически бежанец“ — помислих аз.

Мярна ми се мисълта, че именно аз съм причината за страха му. Стана ми неловко. В това време Аринин ми донесе канче чай и две парчета захар. Станах, отидох при китаеца и му ги подадох. Старецът така се смути, че изпусна канчето на земята и разля чая. Ръцете му трепереха, в очите му се появиха сълзи. Той коленичи и извика сподавено:

— Тау-се-ба, та-лай-я! (Благодаря, капитане!)

Вдигнах го и казах;

— Бупа, бе-хай-па, латурл! (От нищо не се страхувай, дядо!)

Всеки се залови със своята работа: аз почнах да чертая дневния ни маршрут, а Дерсу и Чжан-Бао — да готвят вечеря. Лека-полека старецът се успокои. След чая останах край огъня и почнах да го разпитвам как се е озовал на Такунчи.

Китаецът ми разправи, че се казва Ли Цун-бин, че е на седемдесет и четири години, родом е от Тяньцзин и произхожда от богата китайска фамилия. Още на младини се скарал с близките си. По-малкият брат му нанесъл кръвна обида. В работата била замесена жена. Баща му застанал на страната на брата. Тогава Ли Цун-бин напуснал родителската си къща и отишъл на Сунгари, а оттам се прехвърлил в Усурийския край и се заселил на река Даубихе. По-късно, когато на Даубихе дошли руски преселници, се прехвърлил на река Улахе, след това живял на реките Судзухе, Пхусун и Вай-Фудзин, докато най-после се добрал до река Такема, където прекарал тридесет и четири години подред. Преди това се занимавал с лов. Първата му пушка, за която заплатил с тридесет великолепни самурени кожи, се палела с фитил. След това почнал да търси скъпия корен женшен. На стари години вече не можел да се занимава с лов и станал звероловец.

Това го принудило да се установи на едно място, по-далеч от хората. Харесал си река Такунчи и се преместил тук преди много години. Живеел сам-самин. От време на време някой от туземците се отбивал случайно при него, а и самият той един или два пъти в годината се спускал до устието на Такема. След това старецът си спомни за майка си, за детинството, за градината и къщата на брега на реката.

На края замълча, клюмна глава на гърдите си и потъна в размисъл.

Огледах се. Край огъня седяхме само ние двамата. Дерсу и Чжан-Бао бяха отишли за дърва.

Нощта обещавахе да бъде студена. По усеяното със звезди небе като широка ивица се бе проточил Млечният път. Рязък, студен вятър появяваше от северозапад. Бях премръзнал и отидох във фанзата. Китаецът остана край огъня самичък.

Забелязах, че Дерсу се движеше край стареца на пръсти, говореше шепнешком и изобщо се стараеше да не шуми.

От време на време надничах през вратата и виждах стареца — седеше все на същото място, в една и съща поза. Пламъците на огъня осветяваха старческото му лице и по него играеха червени и черни сенки. На тази светлина той изглеждаше като призрак от оня свят, железен, нажежен до червено човек. Китаецът така бе унесен в мислите си, че съвсем бе забравил, струва ми се, за нашето присъствие.

За какво ли мислеше? Навярно за младостта си, за това, че би могъл да уреди живота си и по друг начин, за близките си, за любимата, за своя прекаран самотно в тайгата живот...

Късно вечерта отново надникнах през прозореца. Вятърът раздухваше угасналия огън. Понякога се появяваше слаб пламък и осветяваше за миг мършавата фигура на стареца.

Той продължаваше да седи на същото място, подпрял с ръце главата си, гледаше въглените и си спомняше далечното минало. Искях да го викна, но не знаейки защо не се реших да направя това.

Най-после привърших работата си и затворих тетрадката. Вече се канех да лягам, когато се сетих за стареца и излязох от фанзата. На мястото на огъня бяха останали само няколко въгленчета. Вятърът ги раздухваше и разнасяше по земята искри. А китаецът седеше на пъна тъй, както и преди един час, и напрегнато мислеше за нещо.

Казах на Дерсу да го повика във фанзата.

— Не бива, капитан — тихо ми отвърна голдът, като силно подчерта думата „не бива“, и прибави, че когато човек си спомня своя живот, не трябва да го безпокоят.

Разбрах, че в такива минути човек наистина трябва да бъде оставен на спокойствие, върнах се във фанзата и легнах на кана.

Вятърът тъжно виеше в комина и сухата трева на покрива шумолеше. Отвън нещо дращеше по стената — навярно сухо клонче на растящ наблизостраст или дърво. Приспиван от тези звуци, сладко заспах. Когато се събудих на другата сутрин, слънцето вече беше високо. Облякох се набързо и излязох от фанзата.

Наоколо всичко беше побеляло от скреж. Водата в локвите беше замръзнала. Под тънкия слой лед имаше въздушни мехури. Засъхналата ръждивожълта трева толкова силно искреше, че ме заболяваха очите. Клоните на дърветата, камъните и утъпканата пътека се бяха покрили със студена матова коричка.

Огледах се и забелязах, че всичко, което довчера се търкаляше в безреда около фанзата, е прибрано и наредено под навеса. Чжан-Бао, Дерсу и Чан-Лин седяха край огъня и тихичко си приказваха.

— А къде е старецът? — попитах ги аз.

Чжан-Бао посочи с ръка към гората. Едва сега забелязах в края на полянката малко олтарче, направено от греди и покрито с кедрова кора. Старецът беше коленичил до него и се молеше. Не исках да му преча и тръгнах към ручея да се мия. След петнадесетина минути старецът се върна във фанзата и почна да подрежда торбата си.

— Закъде се стяга? — попитах аз спътниците си.

Тогава Чжан-Бао ми обясни, че старецът е решил да се върне в родното си място, да се помири с брат си, ако още е жив, и там да свърши дните си.

След като подреди торбата, старецът свали от лявата си ръка дървена гривна и като ми я подаваше, каза:

— Вземи я, капитане, пази я, ще ти донесе щастие!

Благодарих му за подаръка и веднага надянах гривната на ръката си. След това той се поклони доземи в четирите посоки и почна да се прощава със сопките, с фанзата и с ручея, който бе утолявал жаждата му.

Около фанзата растяха две лиственици. Под тях имаше малка скамейка. Ли Цун-бин се обърна към листвениците с трогателна реч. Разправяше, че ги е посадил със собствените си ръце и те са станали големи дървета. Много години почивал тук на скамейката по вечерен хлад, но ето че сега трябвало да се раздели с тях завинаги. Старецът се просълзи отново. Направи дълбоки поклони.

След това се сбогува и с моите спътници. Те на свой ред му се поклониха до земята, помогнаха му да нарами торбата си, подадоха тоягата му и отидоха да го изпратят до гората.

На края на полянката старецът още веднъж се обърна и погледна към мястото, където бе живял в самота толкова години. Като ме видя, той махна с ръка, аз му отговорих по същия начин и усетих на ръката си гривната.

Когато Дерсу, Чжан-Бао и Чан-Лин се върнаха, ние приготвихме раниците си и продължихме по своя път. Щом стигнахме до края на гората, и аз като стареца се обърнах назад.

Нещо сякаш беше умряло! Полянката и фанзичката, които вчера ми изглеждаха толкова уютни, изведнъж ми станаха чужди, пусти.

Изоставена къща! Душата е отлетяла, останал е само трупът.

Х ГЛАВА

СТРАШНАТА НАХОДКА

ПОЛЕГАТИЯТ СКЛОН НА СИХОТЕ-АЛИН. — ГОРНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА АРМУ. — СКЕЛЕТИ. —
ЛУННО СВЕТИЛНО ЯВЛЕНИЕ. — ТЯН-ЧИН-ЛАЗА. — СИХОТЕ-АЛИН. — ПЪЛЗЯЩИЯТ КЕДЪР.

Веднага след фанзичката започнахме да се изкачваме на Сихоте-Алин. Отначало склонът беше полегат, но постепенно ставаше все по-стръмен и по-стръмен. По източния склон на хребета расте смесена иглолистна гора предимно от кедър, обикновена и бяла ела, лиственица, клен и бреза с мъхеста жълта кора. Тревната растителност се състои от папрати, чемерика, момина сълза, царски скиптър, богородична лъжичка, заешки киселец и различни дребни острици.

Пътят нагоре към гребена на Сихоте-Алин беше толкова стръмен, че ни се наложи да се хващаме с ръце за камъните и корените на дърветата. Според показанията на анероида билото е високо 875 метра над морското равнище. Растителността по западния склон на планината е по-еднообразна, отколкото по източния. Разликата в характера на горите е много рязка. На върха на Сихоте-Алин аз очаквах да видя голи скали. Нищо подобно: пред мен се простираше висока равнина, подобна на плато, покрита с рядка, обрасла с мъхове лиственица, без какъвто и да е подлес. Никъде нито храстче, нито тревичка — навсякъде само мъх. За да извадя парче скала, трябваше да ровя дълбоко под него. Вzetите образци се оказаха кварцов порфир и липарит.

В хербария, събран по тези места, фигурират пълзящ канадски дрян с розетка от шест листчета и с червени плодове, след това също

канадски майантеум едва сърцевидни, много лъскави и сочни листа; после особен вид плаун. Канадският дрян на вид малко напомня нискораслата орлова папрат, която има доста прост перест лист.

Отпочинахме си малко и тръгнахме по-нататък. Реших да пресечем платото и да се спуснем към водата от другата му страна. Но колкото и да вървахме, крайт на платото не се виждаше. Пред нас се простираше пустинна блатиста равнина, покрита с посърнала гора. Да имаше поне една сопка, поне някаква височинка или вдлъбнатина! Мислех, че наистина сме попаднали на плато и не знаех дали вървим по дължината му или го пресичаме по най-късия път. Ненадейно чух шум на вода. Това обстоятелство още повече ме учуди. Скоро всичко стана ясно: западните склонове на Сихоте-Алин тук се оказаха толкова полегати, че се снишаваха съвсем незабележимо за окото. Пред нас беше река Арму — най-големият приток на Иман. Арму се влива в него отдясно на средното му течение. Погледнах барометъра. Стрелката показваше 697 мм, което, приведено към морското равнище, даваше абсолютна височина от 770 метра. Значи бяхме слезли само на 105 метра от върха, което представлява средно 10 метра на километър. Водното равнище на реката от западната страна на Сихоте-Алин се оказа с 225 метра по-високо, отколкото от източната.

В горното си течение река Арму се състои от две еднакво големи рекички. Бяхме се озовали точно на мястото на сливането им. Чан-Лин измерваше всяка от тях с два дни път.

След като се посъветвах с него, реших да тръгнем по лявата рекичка (по-близката до Сихоте-Алин), после да се изкачим на вододела, да повървим малко по хребета и да излезем при изворите на река Такема.

На това място Арму стига до 6 метра ширина и около 45 см дълбочина. Водата ѝ е с червеникав оттенък и няма онази ниска температура, която е присъща на бързите планински рекички. Коритото на Арму е затрупано с повалени от буря дървета, което при сравнително бавното течение е напълно естествено: дървото остава да лежи там, където е паднало.

Гората край реката е значително по-гъста и се състои от елша, бяла бреза, смърч и бяла ела; особено често се среща лиственицата. Това е в пълния смисъл на думата тайга: дива, пуста, неприветлива. Всичко живо я избягва: никъде не се виждат следи от животни и за две

денонощия не срещнахме нито една птица. Такава тайга влияе върху психиката на хората, което личеше и по моите спътници. Те вървяха мълчаливо и почти не разговаряха помежду си.

Към три часа след пладне ние, както винаги, започнахме да избираме място за бивак. Дерсу и Чжан-Бао кой знае защо поеха надясно, а аз, Чан-Лин и Аринин тръгнахме по брега на рекичката. Изведнъж чухме зад нас вик: Дерсу искаше да отидем при него. Върнахме се веднага. Промъквайки се през гъсталака, аз видях малка полянка, на която се белееха някакви предмети. Дерсу и Чжан-Бао стояха край тях и внимателно ги разглеждаха. Отначало помислих, че това са буци пръст, но още по лицата на спътниците си разбрах, че беше нещо по-сериозно. Когато отидох по-близо, видях човешки черепи. Бяха шест; наоколо се търкаляха и други кости.

Шест скелета! Как бяха загинали тези хора? Суровата тайга пази тайни от такъв характер.

Дерсу дълго разглеждаше костите и нещо си говореше с Чжан-Бао. Той смяташе, че намерилите смъртта си тук не са били убити, защото на нито един от черепите нямаше счупване; не са умрели и от болести, тъй като от болест хората измират не наведнъж, а един по един: един умре, а другите се влачат по-нататък. Дерсу започна да оглежда стволите на дърветата. По обгорените места върху кората им той установи, че последният горски пожар е бил преди две години. А тъй като по костите също имаше следи от огън, то навярно, когато огънят е шествувал из гората, труповете са били вече скелети. Пожарът беше унищожил остатъците от дрехите, но наоколо трябваше да има предмети, които не са могли да изгорят и по които би могло да се установи националността на умрелите. Дерсу и Чжан-Бао заразравяха мъха и скоро намериха желязна котелка, брадва, ръждясал нож, шило с дръжка, направена от патронна гилза, чакмак, лула, тенекиена кутия и сребърен пръстен. По тези предмети Дерсу разбра, че загиналите са били корейци-златотърсачи. Те навярно са искали да се доберат до брега на морето, но са се заблудили в тайгата и са умрели от глад.

А спасението им е било толкова близко; един преход — и са щели да се озоват във фанзата на отшелника — китаец, при когото бяхме прекарвали предишната нощ.

Обграждащите полянката дървета, безмълвни свидетели на гибелта на шестимата, мълчаливо стояха и сега. Тайгата ми се стори

още по-мрачна.

Всички изведнъж, като по уговорка, свалихме раниците си. Чжан-Бао и Чан-Лин изтръгнаха от земята един пън, изхвърлиха камъните и пръстта под него, а ние с Дерсу отнесохме там костите. След това ги покрихме с мъх, сложихме отгоре същия пън и отидохме да се измием на реката.

Време беше да се подготвим за нощуване. Чжан-Бао и Чан-Лин не искаха да остават при мъртъвците. Взехме раниците си, извървахме още половин километър и като си избрахме едно по-равно място на брега на рекичката, спряхме на бивак.

Привечер се появи мъгла. Тя се прехвърли през вододела и се разпростря по целия западен склон на Сихоте-Алин.

Вечерта имах възможност да наблюдавам интересно метеорологично явление. Към десет часа изгря луната — забулена, почти без светлик. След това мъглата се пръсна и тогава от лунния диск нагоре и надолу се проточиха два дълги, заострени в края лъча. Това явление трая петнадесетина минути, след което мъглата отново се спусна и луната пак изгуби очертанията си; заваля ситен дъжд, който продължи през цялата нощ, до разсъмване.

На 11 септември времето сякаш се бе пооправило. За да не губим напразно време, ние стегнахме раниците си и тръгнахме нагоре по река Арму. Местността беше много равна и еднообразна и аз съвсем забравих, че се намирам в подножието на Сихоте-Алин. Тукашната иглолистна гора с дървесина от много лошо качество расте твърде неравномерно: мочурливите поляни са отделени една от друга от малки горички; дърветата са с изсъхнали върхове и множество сухи клончета.

Към 11 часа сутринта ние се сбогувахме с река Арму и рязко завихме на изток. Тук наклонът беше толкова полегат, колкото и срещу река Такунчи.

Не усетихме как се изкачихме на Сихоте-Алин и се приближихме към урвата от източната му страна. В това време мъглата се пръсна и ние можахме да се ориентираме.

Вляво от нас, на петнадесетина километра, се издигаше някакъв висок връх. Чан-Лин, който добре познаваше тези места, каза, че върхът няма името и се намирал при изворите на река Сица. Ние бяхме точно срещу долината на река Тянь-чин-гоуза, която се влива в Такема

отдясно, по-нагоре от Такунчи. По размери първата е малко по-малка от втората. Брезовите горички при изворите ѝ показват, че някога тук е бушувал голям пожар, който е унищожил цялата иглолистна гора. Погледната откъм Такема, съседната част на Сихоте-Алин има вид на дълго плато. Китайците я наричат Тян-чин-лаза^[1].

Не ни беше съдено да се любуваме дълго на красивата панорама. Облаците отново обвиха Сихоте-Алин, отново заваля ситен и гъст дъжд.

Да се прави скица в лошо време е трудно. Хартията се отпусна, мокрите ръкави размазват молива. Не бях взел чадър, за което искрено съжалявах. За да запази планшета от дъжда, всеки път, щом го отварях, Чан-Лин разгръщаше над него носната си кърпа. Но скоро и това се оказа недостатъчно; кърпата се измокри и започна да пропуска вода.

— Почакай, капитане — каза Дерсу, изтича встрани и почна да одира кората на една бреза, след това отрязва няколко пръчки и бързо направи чадър.

Винаги ме е учудвала находчивостта на голда. Май че нямаше такова трудно положение, от което той не би могъл да излезе. Всичко, каквото му трябваше, Дерсу намираще на мястото, около себе си, под ръка.

Изпълнявайки набелязания маршрут, ние свихме на север и тръгнахме по дължината на Сихоте-Алин към високия куполообразен връх, който виждахме на североизток.

Не можахме да вървим дълго. Тъй като времето беше мъгливо, аз се страхувах, че ще се заблудим в планината, и реших рано да спрем на бивак. За наш късмет Чжан-Бао намери между камъните дупка, пълна с дъждовна вода и близо до нея сухи пълзящи кедри. Опънахме едноскатната си палатка, накладохме огън и почнахме да се сушим.

Преди свечеряване Дерсу отиде на лов и уби една кабарга. Кабаргата е двукопитно животно, приличащо на антилопа. Тя е висока половин и дълга един метър. Задните ѝ крака са малко по-дълги от предните, поради което, когато кабаргата е застанала на четири крака, задницата ѝ е малко приповдигната. Шията ѝ е дълга, главата малка, грациозна, с тъмни изразителни очи и подвижен нос. Кабаргата няма рога и сълзни ямички, затова пък природата я е надарила с бивни зъби: зъбите на женската са малки и не излизат от устата, а на мъжкия са дълги, остри и стърчат 5–6 сантиметра надолу. През брачния период

мъжките се бият помежду си и си нанасят доста опасни рани. За разлика от другите двукопитни кабаргата има жлъчен мехур и мускусна торбичка. Общият цвят на животните е пъстро тъмнокастенов; козината му е груба и чуплива; движенията — поривисти и неуверени; ревят — пронизителен и тъжен. През брачния период мъжките разпространяват около себе си силна миризма.

За вечеря варихме месо от кабаргата; то намирисваше на нещо. Чан-Лин каза, че мирише на мъх; Чжан-Бао твърдеше, че има дъх на смола, а Дерсу посочи блатния багулник. По обитаваните от кабаргата места винаги се среща и едното, и другото, и третото; навярно това беше миризма на мускус.

Целият следващ ден, 12 септември, дъждът ни задържа на едно място. Трябваше да изчакаме да мине лошото време. Есенните дъждове в Усурийския край никога не са продължителни, но затова пък са много силни. Цял ден седях в палатката и чертах скиците си. През нощта задуха силен поривист вятър. Тук-там се показаха звезди и както става винаги в такива случаи, преди да съмне, много застудя. Наоколо пак всичко започна да белее, влажният мъх бе заскрежен и шумеше под краката ни. От стъпките ни по него оставаха дълбоки следи, от което Чжан-Бао и Дерсу бяха много недоволни. Тази предпазливост като червена нишка минаваше през всичките им действия, дори и тогава, когато се намирахме много далеч, от каквото и да е жилище и трудно можеше да се очаква среща с човек.

Огледахме се и видяхме, че се намираме точно срещу изворите на река Сица.

От платото Тянь-чин-лаза Сихоте-Алин завива отначало на североизток, а след това — на северозапад. В този ъгъл се издига остра конусовидна сопка. Според барометричните измервания, височината ѝ е равна на 1230 метра. По-нататък Сихоте-Алин отива на север. На около пет километра от сопката той завива на изток, образувайки двугръб хълм, наречен от нас Камилата (1100 метра). След това хребетът завива още веднъж на запад. Оттук взема старата си посока и стига до най-високия връх, който вчера бяхме видели отдалеч.

Описваната част на Сихоте-Алин е съвсем гола; види се, тук и по-рано не е имало гори. Ако върховете на планината се гледат отдолу (от долините), изглежда, че около голите ѝ била зеленее трева. Неопитният пътник бърза да мине горската зона, за да излезе по-бързо

на алпийските ливади. Но огромно е разочарованието му, когато вместо трева попадне в пояса на пълзящите кедри. Корените на това дървесно растение се намират отгоре, а стъблото и клоните му се стелят по склона точно срещу човека, който се изкачва по планината. Да се промъкваш през такава кедрова гора е много трудно: без брадва тук нищо не можеш да направиш. Кракът ти често се плъзга от клоните и при падането ти постоянно ги яхваш, при което, краката ти не достигат до земята. Няма възможност и да заобиколиш пълзящите кедри, защото те като пръстен опасват върха. Над тях в Сихоте-Алин растат ниско растящ багулник, червена боровинка, рододендрон, мъхове, а още по-нагоре — лишей и едва на края започват голите била.

Този ден стигнахме до подножието на куполообразния връх и спряхме в една седловина близо до него.

[1] Тянь-чин-лаза — скала с небесен цвят — Б.авт. ↑

ХІ ГЛАВА

ПРЕМИНАВАНЕ НА РЕКАТА

ВРЪХ ШАЙТАН. — РЕКА СИЦА. — ИЗВОРИТЕ НА РЕКА ТАКЕМА. — ПРИДОШЛАТА ВОДА. —
ПРЕМИНАВАНЕ НА РЕКАТА СЪС САЛ. — ДЕРСУ В ОПАСНОСТ. — ВЪРЗАНОТО ДЪРВО. — СПАСЕНИЕ. —
ВРЪЩАНЕ ПРИ МОРЕТО. — СМЕШНО НЕДОРАЗУМЕНИЕ. — КРАЙБРЕЖНИТЕ ПЛАНИНСКИ РЕКИЧКИ
СКАЛАТА ВАН-СИН-ЛАЗА. — НЕРПА. — БИВАК ПРИ УСТИЕТО НА РЕКА КУЛУМБЕ. — СЯНКА И ДУША.
— ПЕТНИСТИЯТ ЕЛЕН.

През нощта ние спяхме малко, зъзнахме и затова много се зарадвахме, когато на изток се появиха признаците на зората. Слънцето още се криеше зад хоризонта, но на земята вече всичко се виждаше.

Планинска земя от птичи поглед! Каква красота! Където и да погледнеш — навсякъде планини; хребетите им — ту островърхи като гребени на петли, ту равни като плата, ту куполообразни като развълнувана морска шир — се тулеха един зад друг, отдалечаваха се и сякаш се разтваряха в мъглата.

Но ето че слънцето изгря и стопли земята. Сланата изчезна и тревата от пепелносребриста стана отново ръждивожълта и суха.

Стегнахме раниците си и се заизкачвахме на най-високия връх. Много пъти сядахме да почиваме, след това отново се катерехме нагоре и едва към пладне стигнахме билото. Според барометричните измервания височината на върха се оказа 1570 метра. Нарекох го Шайтан. Той е най-високата точка в централната част на Сихоте-Алин. Източните му склонове са каменисти и стръмни, западните — полегати. Камъните, които покриват билото на Шайтан, прилягат

извънредно плътно и създават впечатлението, че някой нарочно ги е набивал и нагаждал един към друг.

Слизането от планината също ни отне много време. На следната, съседна седловина барометърът показваше 1066 метра. Оттук Сихоте-Алин завиваше на североизток.

Ние не продължихме нататък по планината, а започнахме да се спускаме към долината на река Сица. От висок връх човек винаги трябва да слиза предпазливо, без да бърза, понякога да спира за почивка и да се оглежда.

Сипеите, мъховете и пълзящите кедри останаха зад нас. Тук намерих мъхесто френско грозде. По-надолу растеше офика, дребна лиственица и нискорасла бреза; още по-надолу — кедър, след това — черна бреза, дъб и т.н.

По пладне спряхме да починем. Докато чаят възври, аз успях да направя няколко снимки с фотоапарат.

В горното си течение река Сица се състои от две рекички, всяка от които на свой ред се разбива на два потока, след това още веднъж и още веднъж. Всички поточета се стичат в обширна котловина, прорязана от оврази.

Никъде хребетът на Сихоте-Алин не се извисява така величествено и рязко, както при изворите на Сица. Тук той наистина прилича на висок планински хребет. Във всички разкрития виждах кристални шисти и кварцове, оцветени с меден окис. Китайците разправят, че на река Сица има злато, а в планината — планински кристал. В долината на река Сица някога е имало хубави иглолистни и смесени гори, които по-късно са изгорели. Сега на мястото на пожарищата са израснали двадесет и пет годишни брезови горички.

Смята се, че река Сица е хубаво място за лов. И наистина тук едва ли не на всяка крачка се виждаха следи от изюбри. Изпотъпканата земя, раздърпаните храсти, снопчетата козина и парчетата рога подсказваха, че предимно на това място се водят брачните борби.

Привечер стигнахме до малка ловна фанза, която според думите на Чан-Лин била построена от някакъв кореец-златотърсач. Кореецът не намерил злато, но същата година хванал много самури. Тук ние спряхме. По здрач Чан-Лин и Дерсу отидоха на лов и убиха един сайк^[1]. През нощта те поред сушиха месото му.

По-нататък пътят ни вървеше надолу по река Сица. Тя е широка около четири метра и дълбока 60 см. В долното си течение реката е осеяна с прагове и е много буйна. С отдалечаването ни от вододела долината все повече и повече се стесняваше и на края се превърна в дълбока клисура. От двете ѝ страни се издигат мощни древни речни тераси от глинести шисти с прослойки от жълт дребнозърнест пясъчник и млечнобял кварц. Шистите са силно притиснати и изглеждат плочести. На една тераса отляво се издига самотна скала, която прилича на старинна кула. Ние с Чан-Лин се изкачихме на скалата, за да видим от високо горното течение на река Такема. Изворите ѝ бяха още далече. Такема завива на север и обгръща изворите на Ку-сун. В най-горното си течение тя приема отляво и отдясно още по един приток. Десният се нарича Чен-Шенза, а левият — Сяо-Дунца.

Според думите на Чан-Лин малко по-нагоре от устието на Сяо-Дунца, на левия бряг на Такема, има скалиста сопка, където удехейците се страхуват да ходят: от планината винаги се сипели камъни, там било обиталището на злия дух Какзаму.

От всичко казано по-горе личи, че хребетът на Сихоте-Алин образува с Такема ъгъл. Отначало този ъгъл е малък, но след това, с отклоняването на реката на юг, става все по-голям и по-голям.

Слязохме от Сихоте-Алин в долината на река Сица и останахме да нощуваме в звероловната фанзичка на Чан-Лин, където той за две години бил уловил 86 самура.

На следния ден по пладне стигнахме до река Такема и тръгнахме надолу по течението ѝ, като се придържахме към десния край на долината.

По пътя видяхме една мечка и няколко изюбъра.

Полюбувахме се на красивата планинска панорама и поехме надолу по десния бряг на Такема. Малко преди да стигнем до река Сяо-Дунанца, спряхме на бивак.

Мрачното от сутринта време привечер се разрази в силен дъжд. Още от първите капки се разбра, че дъждът ще бъде продължителен. Опънахме старателно палатките, събрахме повече сухи дърва и затова прекарахме нощта спокойно. На сутринта дъждът заваля още по-силно. Наложихме да денуваме. Моите спътници убиваха времето си в разговори, спяха или си варяха чай, а аз се занимавах с обикновената

си работа. Към единадесет часа сутринта премина кратка буря. Светкавици не се виждаха; гръмотевиците тътнеха някъде горе, облаците се движеха в безреда и вятърът често променяше посоката си. Цял ден и цяла нощ с удивително постоянство валя дъжд. На разсъмване, на 17 септември, облаците се пръснаха и отново стана студено. Върховете на планината заблестяха от сняг и в тази си премяна придобиха празничен вид. Затоплената от слънчевите лъчи земя започна да се размръзва; занемялата вода оживя и на тънки струйки потече по склоновете — по-надолу нейният бяг ставаше все по-стремителен; това повдигна духа на всички ни. Като по уговорка ние бързо приготвихме раниците си и бодро закрачихме по-нататък. Около пладне бяхме близо до река Ъйоготхо (Агато), която се влива в Такема отляво. По Ъйоготхо може да се отиде на река Чее-Бязани (приток на Кусун). Въпреки всичките ни старания този ден можахме да стигнем само до устието на река Тян-чин-гоуза. Малка пътечка ни отведе при една фанзичка, построена сред гъста гора на един километър от Такема. Тук прекарахме нощта, а на другата сутрин отново продължихме да вървим надолу по долината на река Такема.

След бурята времето се беше оправило и ние се движехме доста бързо.

Аз забелязах, че всеки път, щом пътеката се приближеше към реката, моите спътници започваха тревожно да говорят нещо помежду си. Скоро всичко ми стана ясно: от последните дъждове нивото на Такема се беше покачило повече от обикновеното и това беше достатъчно, за да ни попречи да минем реката през някой брод. Оставаше ни или да продължим да вървим по десния бряг до река Сяо-Кунчи и след това през билото на планината да се озовем в долината на река Илимо, или пък да се прехвърлим на другия бряг на Такема, някъде над Такунчи. Пътят през река Илимо беше дълъг и много заобиколен. Посъветвахме се и решихме да се опитаме да минем реката със сал. Само в случай на несполука щяхме да тръгнем към горното течение на река Илимо и по нея да се спуснем към устието на Такема.

За целта трябваше да намерим участък, където реката тече тихо и е достатъчно дълбока. Скоро открихме такова място малко по-горе от последния праг. Талвегът минаваше тук близо до противоположния бряг, а откъм нашата страна се проточваше дълга ивица земя, сега

покрита с вода. Повалихме три големи ели, очистихме ги от клоните, разцепихме ги на две и свързахме доста здрав сал. Салът беше завършен малко преди да се стъмни и затова отложихме минаването на реката за сутринта.

Вечерта още веднъж се съвещавахме. Решихме, че когато водата понесе сала край отсрещния бряг, Аринин и Чжан-Бао ще трябва първи да скочат от него, аз ще се заловя да изхвърлям багажа, а Чан-Лин и Дерсу ще продължат да управляват сала. После скачам аз, след мен Дерсу, последен напуска сала Чан-Лин.

На другия ден така и направихме. Сложихме раниците в средата на сала, върху тях наредихме пушките, а самите ние заехме места по краищата. Още щом отблъснахме сала от брега, течението изведнъж го подхвана и въпреки усилията ни го отнесе далеч по-ниско от мястото, където се надявахме да слезем. Когато салът приближи противоположния бряг, Чжан-Бао и Аринин, грабнали по две пушки, скочиха на земята. От тласъка салът се отдалечи малко към средата на реката. Докато той се носеше покрай брега, аз се залових да изхвърлям багажа. Дерсу и Чан-Лин напънаха всички сили да приближат сала колкото може по-близо до брега, за да ми дадат възможност да сляза. Аз вече се готвех да сторя това, когато ненадейно прътът на Чан-Лин се прекърши и той полетя презглава във водата. Щом се показа на повърхността, Чан-Лин заплува към брега. Тогава грабнах запасния прът и се спуснах да помагам на Дерсу. Малко по-далеч от водата се подаваше камък. Дерсу ми завика да скачам колкото може по-бързо. Тъй като не знаех неговия план, аз продължавах да действам с пръта. Преди да се усетя, той ме вдигна на ръце и ме хвърли във водата. Хванах се за един храст и се измъкнах на брега. В този миг салът се удари в камъка, завъртя се и пак отиде в средата на реката. На сала беше останал само Дерсу.

Затичахме покрай брега с намерение да му подадем прът, но на това място реката правеше завой и ние не можахме да го догоним. Дерсу правеше отчаяни усилия отново да приближи сала към брега, но какво представляваше неговата сила в сравнение с течението на реката! Отпред, на тридесетина метра, бучеше прагът. Стана ясно, че Дерсу няма да се справи със сала и течението непременно ще го завлече към водопада, близо до който стърчеше от водата клон на потънала топола. Колкото повече салът приближаваше към водопада, толкова по-бързо го носеше течението. Гибелта на Дерсу изглеждаше неизбежна. Аз тичах край брега и нещо виках. През гъсталака видях,

че той хвърли пръта, застана на края на сала и в миг, когато салът летеше край тополата, скочи като котка на клона и се хвана за него.

След една минута салът стигна прага. Краищата на гредите два пъти се показаха от водата и после салът се разпадна на части. Радостен вик се изтръгна от гърдите ми. Но веднага се появи нов тревожен въпрос: как ще измъкнем сега Дерсу на брега и дълго ли ще издържи така? Клонът стърчеше от водата косо по течението, под ъгъл от около тридесет градуса. Дерсу се беше вкопчил в него с ръце и крака. За нещастие нямахме нито едно въже. Всички въжета отидоха за свързването на сала и сега пропаднаха заедно с него. Какво да правим? Не биваше да се бавим. Ръцете на Дерсу можеха да премръзнат, да се уморят и тогава... Започнахме да се съветваме. В това време Чан-Лин забеляза, че Дерсу ни правеше някакви знаци с ръка. От шума на водата в реката не можеше да се чуе какво вика. Най-сетне го разбрахме: искаше да отсечем едно дърво. Да повалим дърво в реката срещу самия Дерсу беше опасно, защото можеше да го откъсне от клона, за който се държеше. Значи трябваше да отсечем дърво понагоре. Избрахме една голяма тополя и се заловихме да я сечем, но видяхме, че Дерсу отрицателно ни замаха с ръка. Тогава приближихме към една липа — Дерсу започна отново да маха. Най-сетне спряхме до една голяма ела... Дерсу ни даде утвърдителен знак. Сега го разбрахме. Елата не е с дебели клони и затова няма да заседне в реката, а ще заплава. В това време видях, че Дерсу ми показва ремъка си. Чжан-Бао отгатна какво значи това. Дерсу казваше, че трябва да вържем елата. Бързо взех да развързвам раниците и да събирам всичко, което беше подходящо или можеше поне до известна степен да замени въжетата. За тази работа използвахме ремъците на пушките, коланите и връзките на обувките. В раницата на Дерсу се намери и запасен ремък. Изпонавързахме всичко това и с единия край завързахме елата в основата ѝ. След това дружно се заловихме за брадвите. Подсечената ела се олюля. Още едно усилие и тя политна към водата. В това време Чжан-Бао и Чан-Лин хванаха краищата на ремъците и ги завиха около един пън. Течението веднага започна да отклонява елата към прага, тя описа крива от средата на реката към брега и в момента, когато върхът ѝ минаваше покрай Дерсу, той се хвана за клоните ѝ. След това аз му подадох пръчка и ние вече лесно го изтеглихме на брега.

Първото, което направих, бе да поблагодаря на голда, задето навреме ме изхвърли от сала. Дерсу се смути и заразправя, че точно така трябвало да стане: ако той скочел, а аз съм останел на сала, сигурно съм щял да загина, а сега всички сме пак заедно. Той беше прав, но така или иначе бе рискувал живота си, за да не го рискувам аз.

Човек бързо забравя опасността: едва го е отминала и започва да се шегува. Чан-Лин се смееше от цяло гърло и се кълчеше, имитирайки как Дерсу беше седял на клона. Чжан-Бао пък разправяше, че като го гледал как се е вкопчил в клона, си бил помислил дали голдът няма някакво родство с мечката. И самият Дерсу се смееше на това, как Чан-Лин беше паднал във водата; пошегува се и с мене, задето съм се озовал на брега, без да разбера как и т.н. След това се заловихме да събираме разхвърления багаж. Когато свършихме тази работа, слънцето се беше скрило зад гората. Вечерта дълго седяхме край огъня. Чжан-Бао и Чан-Лин разправяха как всеки от тях се е давил и се е спасявал от гибел. Лека-полека разговорите в бивака взеха да стихват. Още известно време разказвачите мълчаливо пушиха лулите си и след това легнаха да спят, а аз се залових за дневника си.

Наоколо беше тъмно. Реката изглеждаше като бездънна пропаст. В нея се отразяваха звездите. Там горе те бяха неподвижни, а долу плаваха с водата, трептяха и изведнъж отново се появяваха на предишното си място. Беше ми особено приятно, че с никого нищо не се случи. И с това радостно чувство задремах.

На другия ден продължихме пътя си надолу по долината на река Такема и в три и половина след обяд стигнахме вече, без каквито и да е приключения до морето. Това беше на 22 септември. С какво удоволствие се опънах на чистата рогозка във фанзата на тазите! Гостоприемните удехейци ни обградиха с внимание: едни ни донесоха месо, други — чай, трети — суха риба. Измих се, облякох чисто бельо и се залових за работа.

Следващите два дни бяха дъждовни, особено вторият. Изтегнат на кана, аз с удоволствие се излежавах под одеялото. Вечерта, преди да си легнат, тазите за последен път извадиха жаравата от печката и я сложиха по средата на фанзата в съда с пепел. През нощта се събудих от силен шум. Навън бушуваше буря, по прозорците плющеше дъжд. Съвсем бях забравил къде се намираме; струваше ми се, че спя в

гората край огън, под открито небе. В тъмното смътно видях светлината на угасващите въглени и се изплаших.

— Дерсу, Дерсу — развихах се аз. — Ставай по-скоро. Дъждът сега ще залее огъня.

Дерсу стана от леглото си.

— Нищо, нищо, капитане! Сега ние слагаме огън по-близо — каза той и взе да търси брадвата си.

— Пфу! — чух изведнъж гласа му. — Как така заблуди! Нашата във фанза спи. Тебе капитан играй.

Едва тогава се сетих, че спя не в гората, а във фанза, върху кан и под топло одеяло. Със сладостно съзнание легнах пак на леглото си и под шума на дъжда потънах в много-много дълбок сън.

На 25 септември сутринта ние се сбогувахме с Такема и продължихме да вървим на север. Канех Чан-Лин да дойде с нас, но той отказа. Наближаваше времето за лов на самури: трябваше да си приготви мрежа, инструменти, изобщо да се организира за лов през цялата зима. Подарих му малка берданка и ние се разделихме като приятели^[2].

От Такема на север тръгват два пътя: единият — през планината, далеч от морето, другият — по ивицата, нанесена от вълните. А. И. Мерзляков тръгна с конете по първия, а аз — по втория път.

Пътят на А. И. Мерзляков, който започваше от фанзата на удехееца Сиу-Ху, отиваше право на изток и прекосяваше няколко малки възвишения. След като минал рекичката Хуля, Мерзляков завил на североизток, после пресякъл (в горното ѝ течение) още една река — Шооми — и след три дни излязъл на река Кулумбе. Тук някъде, близо до скалата Мафа, видял открити находища от каменни въглища. След това по друга безименна планинска рекичка се озовал на река Найна точно при корейските фанзи.

Както вече казах, аз избрах втория път — по брега на морето.

Когато приближихме устието на Такема, забелязах, че докато сме обикаляли из планините, реката е успяла да измести устието си. Сега то беше в левия край на долината, а там, където бяхме минали реката с лодка, се беше образувал висок вал от пясък и чакъл. Устията на реките в крайбрежния район много често се местят по този начин под влияние на наводненията и дейността на морския прибой.

Големите разкрития по морския бряг на север от река Такема се състоят предимно от лави и от техни туфи (биолитов дацит), по-нататък следват полскошпатови шистови скали и диорит. Брегът е от кулисен тип. И наистина морските носове се подават един зад друг подобно на кулиси в театър. Близко до брега никъде няма острови. Тук-там около разрушените от морския прибой носове са се образували крайбрежни арки. По-късно техните сводове са се срутили и са останали само стълбове — любимо място за почивка на птиците.

От планинските рекички след Такема най-напред идва Коами (на удегейски Агана, а на морските карти Лаоенгоу), след това — при нос Болшев — Шооми (на китайски Сеами, на удегейски Соми). Близко до морето техните долини са се съединили и са образували обширна низина, покрита с рядка гора. Шооми е дълга дванадесет километра. Изворите ѝ се намират близо до планината Туманная, през която се отива за река Такема към местността Илимo.

Долината на Шооми е непропорционално широка, особено в горната си част. Планините от лявата ѝ страна са така измити, че може съвсем незабелязано да се премине в намиращата се в съседство река Кулумбе. Тук видях същите каменни сипеи, каквито имаше и при река Аохобе. Фуниевидните дупки между тях, с диаметър около два метра и дълбочина метър и половина, служат като водоприемници. През тях водата отива в земята, като близо до устието отново се появява на повърхността.

На север от река Шооми планинският характер на страната е изразен много рязко. А може би на човек само така му се струва поради контраста между островърхите сопки и равната повърхност на морето.

Рядката гора, която покрива склоновете на планините, се състои предимно от монголски дъб, амурска липа и черна бреза. От храстите най-разпространени са калината, спиреата, леспедецата, шипката и леската. Тук по каменистите склонове събрах мимоходом камбанка (едроцветен платикодон) — едно от най-обикновените и красиви растения от формацията лещаци и ливади по местата на бившите пожарища, — видовото название, на което подсказва, че има големи цветове; после мащерка с вече повехнали твърди виолетови цветове и едро великденче с кадифеномъхести стъбла и къси островърхи назъбени листа. Какъв е цветът на това растение — не бих могъл да

кажа. Съдейки по увехналите венчета, на мене ми се стори, че е имало не бели, а сини цветове. След това самокитка — пищно високо растение със ситен мъх в горната част на стъблото и големи кадифени листа; засъхналите ѝ цветове, разположени като едро съцветие, навярно са били сиво-сини. И на края дребнолистното плюскавиче с окапали вече цветове, от които бяха останали само дълбоките чашки с подаващи се навън дълги тичинки.

Изследването на река Шооми ни отне доста много време. След пладне се върнахме при морето и тръгнахме към възвишенията, разположени от лявата страна на долината. Удехейците ги наричат Сахадуюни и Канда-дуони (нос на дявола Канда). Всяко от тях е високо около 240 метра.

След около два часа и половина ние наближихме река Кулумбе. Южният нос от дясната ѝ страна заслужава особено внимание. Тук може да се видят великолепни образци от стълбовидно разпадане на базалтите. От лявата страна на реката се издига висока тераса — доказателство за отрицателното движение на бреговата линия.

По бреговете и по островите на Кулумбе расте тънкостьблен върбалак, а на терасата — рядка липова и дъбова гора. Зад нея се издига висока скала, която местните китайци са нарекли Ян-тун-лаза^[3].

След като минахме Кулумбе през брод, ние се изкачихме на терасата, наладихме огън и почнахме да се сушим. Оттук добре се виждаше всичко, което ставаше във водата.

Току-що беше започнала есенната миграция на кетата. Стотици хиляди риби закриваха дъното на реката. Те ту стояха неподвижно, ту изведнъж, сякаш изплашени от нещо, се спускаха настрани и след това бавно се отдръпваха назад.

Чжан-Бао стреля и уби две риби — напълно достатъчно за вечерята ни.

В северния край на долината, на мястото, където крайбрежната тераса опира в планината, на пътя ни се издигаше висока скала от роговообманков андезит. Тук се налагаше да се катерим нагоре, без да се хващаме за камъните, защото се клатеха и измъкваха от гнездата си. От другата страна на скалата пътеката минаваше по един корниз на двадесетина метра над морето. Да вървиш с гърди напред по пътеката е опасно, защото корнизът е тесен — може да се движиш само

странично, обърнат с лице към стената, като се държиш за скалните издатини. Самият корниз е неравен и е наклонен към морето. Тук са загинали много хора. Удехейците наричат тази скала Куле-Рапани, а китайците — Ван-Син-лаза, по името на китаеца Ван-Син — първа жертва на непредпазливостта. Да се върви с ботуши по корниза е рисковано: хората обикновено правят това боси или обуват меки и сухи обувки. Ван-Син-лаза не може да се мине в дъждовно време, сутрин след роса и при поледица.

Тъй като бяхме прекосили река Кулумбе през брод и обувките ни бяха мокри, отложихме минаването на скалата Ван-Син-лаза за другия ден. Започнахме да търсим място за бивак. В това време от водата се показва някакво животно. Вдигнало глава, то с явно любопитство ни разглеждаше. Това беше нерпа.

Пръстеновидният тюлен или нерпата се отнася към разреда на перконогите. Тялото му е дълго над два метра и тежи около осемдесет килограма. По крайбрежието на Усурийския край нерпата се среща навсякъде, но по на север тя става все по-многобройна, което се обяснява с безлюдността на крайбрежието. Цветът на тялото на животното е светлосив със сребрист оттенък и ясно изразени тъмни пръстеновидни петна. По-голямата част от времето си нерпата прекарва във водата, но понякога излиза да почива на крайбрежните камъни. Сънят ѝ е тревожен: тя често се буди и се озърта на всички страни. Слухът и зрението ѝ са развити по-добре от другите сетива. И колкото е тремава на сушата, толкова е пъргава във водата. В родната си стихия тя става смела до дързост и дори напада човек. Отличителна черта в поведението на нерпата е любопитството и любовта ѝ към музиката. Ловците я примамват, като свирят с уста или удрят с пръчка по някакъв металически предмет.

Дерсу викна нещо на нерпата. Тя се гмурна, но след минута пак се появи на повърхността. Тогава той хвърли срещу нея камък. Нерпата се потопи във водата, но скоро отново изплува отгоре и вдигнала високо глава, упорито гледаше към нас. Това изкара голда от търпение. Той взе първата попаднала му под ръка винтовка и гръмна. Куршумът плесна съвсем близо до животното.

— Ех, брат, не улучи — казах му аз.

— Моята негов плаши — отвърна той. — Убий не иска.

Попитах го защо прогони нерпата. Дерсу отговори, че тя брояла колко хора са дошли на брега. Човек може да брой животните, но нерпата?! Това много засягаше ловното му самолюбие.

Останалата част от деня ние разпределихме по следния начин: Чжан-Бао и Дерсу отидоха да огледат скалата — искаха да сринат нестабилните камъни и където е възможно — да издълбаят стъпала, а аз почти до тъмно чертах маршрутите.

Щом свърших с чертането, повиках кучето си, взех пушка и тръгнах малко да поскитам по брега.

Когато стигнах до река Кулумбе, седнах на един камък и се заслушах в тихите като шепот звуци, които винаги изпълват тайгата в часовете на здрача. Безбрежният океан, сънната земя и дълбокото небе с милиони непознати светила изглеждаха еднакво величествени.

Кучето ми седеше до мене и наострило уши, също внимателно се вслушваше в горските звуци. Неочаквано то трепна и загледа нагоре по реката. След това чух зад себе си сумтене и бързо се обърнах. Някаква тъмна маса се движеше близо до реката. Беше голяма мечка. Помнех още урока, който бях получил миналата година на река Мутухе, и не стрелях. Но Алпа не издържа и се разлая. Мечката спря, подуши въздуха, после се обърна назад и с ръмжене навлезе отново в ракиката.

Станах и бързо тръгнах към бивака. Огънят в лагера гореше с ярък пламък и осветяваше с червена светлина скалата Ван-Син-лаза. Около него се движеха хора; познах Дерсу — стъкваше главните. Искрите изхвъркваха нагоре като фойерверк, пръскаха се като дъжд и бавно гаснеха във въздуха.

Четвърт час по-късно бях при другарите си. След вечеря дълго седяхме край огъня и си приказвахме: говореха повече Дерсу и Чжан-Бао, а аз слушах. Времето летеше незабелязано. Когато разговорите ни свършиха, съзвездие Близнаци вече показваше полунощ. Хвърлихме още веднъж дърва в огъня, увихме се в одеялата и легнахме да спим. Не знаейки защо този бивак ми е оставил неизгладимо впечатление.

На другия ден, 26 септември, така се случи, всички станахме много рано. Утринната зора беше пурпурна, слънцето изгря деформирано; барометърът показваше 758, температурата беше 6°C.

Ние се греехме край огъня и пиехме чай. Изведнъж Чжан-Бао извика. Обърнах се и видях мираж. Във въздуха, малко над повърхността на водата, се виждаха параход, две платноходни шхуни, а

зад тях планини; след това се появи постройка, която никак не приличаше нито на руска къща, нито на китайска фанза. Това явление продължи няколко минути, след което започна да избледнява и постепенно се разсея във въздуха.

Тогава всички заговорихме за него. Чжан-Бао каза, че в крайбрежния район миражите се появяват есенно време и то предимно в сутрешните часове. Мъчех се да обясня на спътниците си, какво представлява миражът, но виждах, че не ме разбират. По израза на лицето на Дерсу отгатнах, че той не е съгласен с мене, но от деликатност не иска да ми възразява. Реших да поговоря с него по този въпрос из пътя.

Когато напуснахме бивака, започнах да го разпитвам как си обяснява това явление. Отначало той избягваше да отговаря и вече губех надежда да узная нещо от него, но една случайно произнесена от мене дума даде нужната насока на разговора ни. Казах „сянка“ и попаднах точно където трябваше. Той разбираше думата „сянка“ в смисъл на астрална сянка, в смисъл на душа и се зае да ми обяснява появяването на миража по много сложен начин. Според него душа — сянка (ханя) — имали не само хората, животните, птиците, рибите, насекомите, но и растенията, и камъните, и изобщо всички неодушевени предмети.

— Хора спи — казваше Дерсу, — ханя ходи; ханя назад ходи, хора се събудил.

Докато човек спял, душата напускала тялото, скитала и виждала много неща. На това се дължали и сънищата. Душата на неодушевените предмети също можела да напуска своята материя. Наблюдаваният от нас мираж според Дерсу бил сянката (ханя) на онези предмети, които по това време се намирали в състояние на покой. Така просто, одушевявайки природата, първобитният човек си обясняваше такова сложно оптическо явление като миража.

Преминаването на скалата Ван-Син-лаза наистина беше много опасно. Стараех се да не гледам надолу и предпазливо местех крака си от едно място на друго. Последен вървеше Дерсу. Когато той се спусна към морския бряг, аз облекчено въздъхнах.

Непосредствено зад скалата тече малкото поточе Дзаянкуни (на картите Таянкуни), до него е възвишението Уонгу, след което идват

рекичките Момокчи и Асектани (на картите Остегни). Разстоянието от устието на Кулумбе до Асектани е десет километра.

Тези места са много интересни в зоогеографско отношение. Тук се намира последният естествен резерват на петнистите елени. По размери това животно заема междинно място между сърната и изюбъра и е единствен представител на опашатите елени. Лятната му окраска е доста пъстра: общият тон на козината му е тухленочервен; отстрани на тялото му са разположени седем реда бели петна, големи колкото ябълка; по гърба му минава черна ивица; опашката, която животното постоянно размахва, е украсена с дълги черни косми. През зимата еленът става кестенявосив и петната почти напълно изчезват. Мускулестата му шия е покрита с доста дълга козина, която отпред и на гърдите е малко по-тъмна, отколкото по останалите части на тялото. Рогата на мъжкарите са лишени от долни надочни израстъци, каквито имат изюбрите; китайците ценят младите рога на животното много високо (от 800 до 1200 рубли чифта).

Петнистият елен обитава южните части на Усурийския край. За северна граница на неговото разпространение в басейна на Усури може да се смятат река Иман и — на морския бряг — река Амагу (нос Арка). През последните двадесет години ареалът на елените се е съкратил десет пъти. На местата, където те по-рано са скитали на цели стада, са се заселили корейци и са взели да унищожават горите. Бедните животни започнали да се отдръпват на север, но не могли да издържат на живота в иглолистните гори и много скоро загинали. Сега в целия Усурийски край има само три естествени резервата: 1) остров Асколд в залива Петър Велики; 2) планинската област отдясно на горното течение на река Судзухе (местността Юм-бей-си) и 3) малкият участък на крайбрежието на Японско море, между реките Кулумбе и Найна (нос Арка). Щом подушат това, звероловците бързо ще изстребят останалите елени. Би трябвало местните власти да се погрижат за охраната на тези резервати отсега, докато още не е късно.

[1] Сайк — едногодишно теле-изюбър, отделено от майката — Б.авт. ↑

[2] През 1925 г. Чан-Лин трагично загина пак там, на река Такема, в местността: Илимo — Б.авт. ↑

[3] Ян-дун-ла-цзи — опасна източна скала — Б.авт. ↑

ХІІ ГЛАВА

КОРЕЙЦИ — ЛОВЦИ НА САМУРИ

ПЛИТКИ РЕКИЧКИ В КРАЙБРЕЖНИЯ РАЙОН. — КОРЕЙСКА ФАНЗА. — ВОДЕНИЧКА. — РЕКА НАЙНА. — КОРЕЙСКИ КАПАН ЗА САМУРИ. — ВЛИЯНИЕТО НА КОЛОНИЗАЦИЯТА ВЪРХУ КРАЯ. — НОС АРКА. — РЕКА КВАНДАГОУ. — РЕКА КУДЯ-ХЕ. — СТАРООБРЯДСКО СЕЛО. — УДЕХЕЙЦИ. — КЛИМАТЪТ НА КРАЙБРЕЖНИЯ РАЙОН. — ФЕНОЛОГИЯ. — БОТАНИЧЕСКИ И ЗООГЕОГРАФСКИ ГРАНИЦИ. — РЕКА АМАГУ. — ЛОС.

Колкото се отива по на север, терасите по морския бряг стават все по-високи и по-високи. Те са особено силно развити около устията на планинските рекички Гапакси, Була (на китайски Яндиоза), Толомги, Кулумбе, Момокчи и Найна, където стигат до 15 метра височина. Около Момокчи терасите навлизат в долината и се низят от двете ѝ страни като ясно изразени корнизи. Основата им е масивна, а горната им част се състои от ъгловати отломъци, примесени с глина, поради което отгоре винаги са заблатени. Тук, на морския бряг, за първи път срещнахме лиственици, които растяха на групи.

В района на крайбрежието между Момокчи и Найна се издига високият планински хребет Габади, разположен под остър ъгъл спрямо брега на морето. От едната му страна се намира басейнът на река Кулумбе, от другата протичат няколко малки рекички само с удехейски названия: Яшу (на картите Ячсау), Уяхги-Бязани, Сапке, Капути, Янужа и други. Между тях трябва да се споменат трите планински върха Габади, Дюхане и Яндоюза, а около устието на река Яшу — самотната скала Када-Буди-дуони, отбелязана на морските карти като Планина на очакването.

От Кулумбе до река Найна на север скалите са разположени по следния начин: най-напред идва андезит със стълбовидно, малко ветрилообразно разпадане, по-нататък — дацит с тридимит и силициеви шисти. Близко до устието на река Момокчи (нос Александър) планината се състои от силно изменен кварцов порфирит и твърде плътна грайзеноподобна скала. В нея във вид на редки шлири се среща серен блясък. Между реките Яшу и Момокчи две разклонения от планинския масив са навлезли в морето и са образували носове Ухе-дуони и Копочи-дуони, които имат само удехейски названия. И най-после в крайбрежните разкрития около реката Найна се вижда някаква червеникавокафява, силно метаморфозирана сложна скала. В подножието на найнинските тераси, на самия морски бряг, ние се натъкнахме на една корейска фанза. Обитателите ѝ се занимаваха с лов на морски раци и самури. Във фанзата живееха девет неженени корейци. Двама от тях бяха облечени по китайски и един по удехейски. Корейците имаха плитки и обръснати отпред глави. Дълго ги смятах за такива, каквито изглеждаха, и едва в последствие разбрах какви са всъщност.

Когато приближавахме към фанзата, долових шум на вода, а след това звук от падането на нещо тежко. Отначало не му обърнах внимание, но когато звукът се чу втори, трети, десети път, попитах какво означава това. Чжан-Бао ми обясни, че е корейска мелничка, привеждана в движение от водата.

Такава воденичка се прави около някой ручей по следния начин: на две подпори лежи свободно въртящо се валяче, което минава през дълга кобилица с неравни рамена. Към късото рамо е прикрепено тежко чукало, под което е поставена голяма дървена чутура. Другото (дългото) рамо на кобилицата свършва с кофа. Стичащата се по улея вода напълва кофата. Получила значително тегло, тя се спуска надолу и вдига чукалото нагоре. Щом кофата се наведе, водата от нея изведнъж се излива, тогава чукалото натежава и пада в чутурата.

От всички източни народи на азиатския материк корейците първи са се сетили да използват живата сила на водата. Китайците нямат такива приспособления. Понякога мелничките се правят в къщи или в самата фанза. В такъв случай вместо с кофа кобилицата завършва с плоска лопата, а съоръжението се задвижва чрез натискане с крак. Тази работа обикновено се извършва от жените.

На връщане към фанзата чух още някакъв шум под сайванта: корейците мелеха брашно с ръчни воденични камъни, сложени един върху друг. Към горния бе прикрепена къса дръжка, с помощта на която той се привеждаше в движение. Зърното бе насипано в дървен сандък, откъдето изтичаше в отворието на горния камък, а след това в тясната пролука между двата камъка.

Както и трябваше да се очаква, нашето появяване предизвика сред корейците безпокойство. Във фанзата беше просторно и ние се разположихме на един от кановете. Дерсу се направи, че не разбира езика им, и внимателно се заслуша какво говорят помежду си.

От този разговор той разбра, че сред корейците има няколко рудотърсачи, останалите са ловци, дошли за провизии от река Кулумбе, където имали звероловни фанзи.

27 септември беше посветен на изследването на река Найна, която кой знае защо на морските карти е обозначена като Яходеи-Санка. Тази река е дълга 20 километра; изворите ѝ се намират в планината Карту, за която ще стане дума по-нататък. Отначало Найна тече от север на юг, след това завива на югоизток и последните 10 километра тече към морето успоредно на географския паралел. В ъгъла, образуван от завоя на реката, има звероловна фанза. От нея право на запад отива онази пътека, по която бе минал А. И. Мерзляков със своя отряд.

Корейската звероловна фанза е малка постройка от греди с полегат двускатен покрив от кедрови кори. Тя има два или три прозореца, по един от всяка страна, и две врати, винаги обърнати към някоя рекичка. Отвътре е устроена, както китайските фанзи. В нея има огнище с железен котел и кан за спане, нагряван чрез димни ходове. Цялата вътрешна обстановка е направена грубо, примитивно, за да може човек без съжаление да я изостави, ако му се наложи да отиде на друго място. И отвън, по начина на построяването, и отвътре, по обстановката, корейската фанза винаги може да се отличи от китайската.

Беше есен и корейците вече бяха започнали да ловят самури. Близо до фанзата ние видяхме и капаните им, така наречените „мостове“. За направата им корейците използват паднали дървета, проснати от единия бряг на реката до другия. Понякога, ако мястото им се струва подходящо, а наблизо няма подходящ материал, те нарочно

повалят дървета за тази цел. По средата на дървото правят преграда от малки пръчки, в която оставят тесен проход, а в прохода закрепват вертикално направена от косми примка. Отстрани оглаждат дървото така, че самурът да не може да заобиколи преградата. Единият край на примката връзват за дървена пръчка, която леко закрепват на малка подпорка. За пръчката е вързана 3–4 килограмова тежест (камък). Когато тича по моста, самурът се натъква на преградата, мъчи се да я заобиколи, но изгладеното отстрани дърво не му дава тази възможност; тогава се опитва да прескочи през примката, оплита се, дръпва я след себе си и събаря пръчката от подпорката. Тежестта пада във водата и увлича подире си скъпия хищник.

Корейците смятат, че техният начин за лов на самури е най-добър, защото капанът действа сигурно и никога не се случва самурът да избяга. Освен това във водата животното се запазва непокътнато и кожата му не може да бъде повредена от врани или сойки. В корейските, както и в китайските капани често попадат катерички, ресарки и други дребни птици.

Цялата долина на Найна е покрита с изгоряла гора — пожарът е бушувал тук преди няколко години. Сега на мястото на иглолистната гора са израснали млади брезички, лиственици и трепетлики.

Привечер се върнахме отново в корейската фанза.

Дерсу не обичаше много корейците и въпреки че навън беше студено и ветровито, отказа да ношува във фанзата. Той си направи бивак на морския бряг под защитата на терасата.

След вечеря отидох да го видя какво прави. Дерсу седеше с подгънати под себе си крака и пушеше лула. При него ми се стори толкова уютно, че не можах да си откажа удоволствието да се погрее край огъня му и да поговоря с него на чаша чай.

— Дерсу — казах му аз, — затъжих се за тебе. Когато те няма около мене, чувствавам, че нещо ми липсва.

— Благодаря, капитан — отвърна ми усмихнато той. — Благодаря! Моята също. Тебе сопка сам ходи — моята много се бои.

Той се поотмести. Седнах до него и го попитах защо не обича корейците.

Дерсу почна да си спомня дните на своето детство, когато, освен голди и удехейци наоколо не е имало никакви други хора. Но ето че се появили китайци, а също и руснаци. С всяка измината година животът

ставал все по-труден и по-труден. След това дошли корейците. Горите започнали да горят; самурите се отдалечили, всички други животни станали по-малко. А сега по морското крайбрежие са се появили и японци. Как ще се живее занапред?

Дерсу млъкна и се замисли. Пред него беше възкръснало далечното минало и той целият бе погълнат от тези спомени. Замислих се и аз. Наистина Приморието бързо се колонизира. Не е далеч вече времето, когато от първобитната девствена тайга няма да остане и следа. Ще изчезнат и животните.

Седяхме мълчаливо и мислехме — всеки по свой начин — за едно и също нещо.

— Как ще живеем занапред? — неочаквано повтори Дерсу и дълбоко въздъхна.

— Нищо, старче — отвърнах му аз, — докато сме живи ние, всичко ще има.

В това време към нас приближи Чжан-Бао и усмихнато заразпраща как в тъмното един кореец настъпил главата на друг кореец и как за отмъщение вторият намазал лицето на първия с каша от кощрява. Разговорът взе друга насока.

На следния ден продължихме да вървим на север.

Времето беше мрачно, но не валеше дъжд.

От река Найна до река Амагу има андезити и кварцово-порфирен туф. Особено внимание заслужават разкритията около река Амагу (носовете Белкин и Арка). Тук в пъстрите слоеве на туфа може да се видят кухни с конкреции от варовиков шпат и някаква мека зеленокаменна скала. На морските карти на тези места са отбелязани две крайбрежни арки: едната малка — до самия бряг, другата голяма — във водата. Днес се е запазила само арката до брега. Удехейците я наричат Сангасу, което значи Надупчени камъни, а китайците — Кулунзуйза.

За тези Надупчени камъни туземците имат такова предание. Едни удехейци живеели на река Нахтоху, други — на река Шооми. Шоомийците си взели жени от удехейците на река Нахтоху, но в замяна не им дали, както повелявал обичаят, дъщерите си. Нахтохуските удехейци отишли на Шооми, възползували се от отсъствието на мъжете и грабнали насила толкова момичета, колкото им били нужни. Шоомийците се спуснали с лодки подире им. Когато стигнали до нос

Сангасу, те не се помолили, а, напротив, с викове и ругатни влезли под свода на крайбрежната арка. Тук, горе, те видели един черногуш морски гмурец. Тази птица не била обикновена, а Тему (Косатка — владетелката на моретата). Един удехеец стрелял в нея, но не я улучил. Тогава каменният свод се срутил и потопил двете лодки с двадесет и двама души.

Малко по-нататък от камъните на Сангасу пътеката изоставя морското крайбрежие и тръгва нагоре, като пресича река Квандагоу (приток на река Амагу). Тази река е дълга около 30 километра. Изворите ѝ се намират на същото място, където са и изворите на река Найна. И Квандагоу тече отначало в дълбока клисура, затрупана с каменни отломъци, но след това долината ѝ се разширява. В горната си половина реката тече откъм северозапад, но после рязко свива на североизток и върви успоредно на морския бряг, от който я отделя планинският рид Чанготикалани.

Следващите два носа се наричат Нюмий-дуони и Лаамчи-дуони. Последният нос близо до Амагу носи руското название Белкин, а до него е малкото заливче — Разочарование.

След като излезе от планината, течението на Квандагоу става тихо и спокойно. Реката блуждае от единия край на долината до другия, скоро започва да се разбива на прагове и се слива с река Амагу почти при самото море.

След като прекоси реката, пътеката върви отначало по десния ѝ бряг, после през едно мочурище минава на левия, след това пак се връща на десния и вече се придържа към него до самото устие. В горната си половина река Квандагоу е обрасла с иглолистна гора, а в долната — само с широколистни дървета: обикновена и черна топола, дъб, бреза, трепетлика, клен и т.н.

Пътят по река Квандагоу ми се стори много дълъг. Един-два пъти почивахме, след това пак вървахме с надеждата, че ей сега ще се покаже морето. Най-после гората започна да оредява; пътеката се изкачи на една невисока сопка и пред нас се ширна просторната и живописна долина на река Амагу със старообредското село от другата страна на реката. Почнахме да викаме. Децата ни докараха лодка. Нашето дълго отсъствие беше разтревожило Мерзляков. Стрелците вече се канели да тръгнат да ни присрещат, но староверците ги разубедили.

След няколко минути вече седях на масата в една къща, пиех мляко и слушах доклада на А. И. Мерзляков. Вестта, че съм пристигнал на Амагу, бързо се разнесе из цялото село.

Староверците ме срещнаха много приветливо. Наложих ми се да приемам гости и да ходя по домовете им.

Следните три дни прекарахме в селото. Почивахме и събирахме сили. Всеки ден ходех на морето и разглеждах близките околности. Река Амагу (на удехейски Амули, а на китайски Ама-гоу) се образува от сливането на три реки: самата Амагу, Квандагоу, по която бяхме вървели ние, и Кудя-хе, вливаща се в Амагу пак отдясно, малко по-нагоре от Квандагоу. Ето защо, когато гледаш откъм морето, без да искаш, вземаш Кудя-хе за главната река, а в действителност тя тече от север и затова долината ѝ се закрива от планините.

Кудя-хе е бърза рекичка с много прагове, дълга около двадесет километра. Тя тече по широка долина и също води началото си от хребета Карту. Горната част на долината е покрита с горяла, но не полегнала гора. Израсналата след пожара млада гора се състои главно от трепетлика, лиственица и бяла бреза; по към морето, в планините, преобладават иглолистните дървесни видове.

Личи, че долната част на Амагу, където са се заселили староверците, по-рано е била морски залив. Реките Кудя-хе и Квандагоу някога са се вливали в него самостоятелно. След това се е извършил обикновеният процес: реката е запълнила залива с наноси и морето се е отдръпнало. От лявата страна на Амагу и досега се е запазило дълго торфено блато, но и то вече се намира в период на пресъхване. Сега Амагу се влива в морето близо до нос Белкин и около устието ѝ се е образувало малко заливче, свързано с морето чрез тесен проток.

Старообрядското село Амагу се състоеше от осемнадесет двора. Първите преселници (седем семейства) са дошли тук през 1900 година от река Даубихе. Тъй като живееха далеч в планината, старообрядците бяха запазили облика си на чисти великоруси. Патриархалността в семейството, костюмите, покъщнината, шевиците по дрехите, дърворезбата и т.н. — всичко напомняше древната Рус. В мене се създаде впечатлението, че изведнъж съм се пренесъл с няколко столетия назад. Интересното беше, че те живееха „със задна дата“: за

тях сензационно събитие беше онова, което вече бе минало, от което в Русия отдавна бяха престанали да се интересуват.

При тях се отбиваха японски и много рядко руски плавателни съдове. Затова всичките си покупки старообрядците правеха в Япония и само в краен случай отиваха по суша в залива Олга, извършвайки за целта дълго пътешествие. Препитаваха се със земеделие и лов на самури. Самурите ловяха по всички начини: и по китайски, и по корейски, и по удехейски. Занимаваха се също с лов на елени и лосове, както и с риболов. В нищо — нито в дрехите им, нито в домашната им обстановка, нито в каквото и да било друго — не се забелязваше разкош, но въпреки това по всичко личеше, че са заможни хора. Притежаваха твърде много коне и рогат добитък. Наброих 2 коня и 84 крави.

Освен старообрядците на Амагу живееше и едно семейство удехейци: стар мъж, жена му и трима големи сина. За чест на старообрядците трябва да кажа, че след идването си на Амагу те не са почнали да притесняват местните жители, а, напротив, помогнали са им и са ги научили на земеделие и скотовъдство; удехейците са усвоили руски език, снабдили са се с коне и рогат добитък и са си построили баня.

В края на една широколистна гора около блатото староверците често намирали немного дълбоко в земята гердани, обици, гривни, копчета, стрели, копия и човешки кости. Разгледах мястото и открих следи от жилища. На старите морски карти при устието на Амагу са отбелязани многобройни туземни юрти. Старецът ми разказваше, че преди тридесетина години тук наистина живеели много удехейци, но всички загинали от едра шарка. Според думите на Боголюбски през 1870 година на морския бряг около река Амагу е имало много туземци.

В климатично отношение тази част на крайбрежието рязко се отличава от района западно от Сихоте-Алин. Тук лятото е влажно и прохладно, есента — дълга и топла, зимата — суха и студена, а пролетта настъпва късно. През първата половина на зимата няма сняг; снегове падат едва през февруари и март. Затова пък ноември и декември са страшно ветровити. Обикновено ветровете духат откъм хребета Карту. Според наблюденията на староверците, ако над планината на запад небето било чисто, това предвещавало тихо време; ако обаче от сутринта там имало кълбести облаци — те били верен

признак на силен северозападен вятър. От тридесет дни имало около пет тихи, „объркани“, десет — със силни ветрове, а през останалите петнадесет дни духали ветрове, които можело да се нарекат просто прохладни. На разсъмване обикновено било тихо; вятърът започвал да духа с изгрева на слънцето, като постепенно се усилвал и към два часа след пладне достигал най-високото си напрежение. След това започвал да отслабва и след полунощ съвсем затихвал.

В Южноусурийския край заровените в земята стърготини бързо изгниват и се превръщат в тор, по морското крайбрежие те не гният в продължение на три години. Това се обяснява с факта, че поради студените мъгли земята през лятото никога не е топла и влажна.

Първите снеговалежи около Амагу падат към средата на декември. Есента е дълга и топла, поради което тревите не съхнат, а вехнат. На влажните места, където тревата расте на туфички, долната ѝ част остава още дълго време зелена. Това дава възможност на рогатия добитък да пасе през по-голямата част от годината. Конете трябва да се подхранват само през пролетта. Старообрядците казват, че в годината на преселването си не са имали никакъв сух фураж и през цялата зима държали кравите и конете на паша. Според тях животните им никак не били отслабнали.

Поради това, че пролетта настъпва тук късно, староверците орат едва през май, а косят през август. Тъй като лятото е мъгливо и студено, и житата узряват късно. Жетвата се извършва в края на септември, като понякога продължава и до средата на октомври. Всички зеленчуци, особено картофите, виреят добре, не зреят само пъпеши и дини. В сравнение с басейна на Усури, разположен на същата географска ширина, цъфтежът на растенията и узряването на плодовете закъсняват тук почти с цял месец.

Във флористично отношение река Амагу е не по-малко интересна, отколкото в климатично. В планините растат твърде много тисови дървета. Интересно е, че в крайбрежния район това дърво се среща на малки групи и то не навсякъде. В горите на юг от река Мутухе се срещат тисове само като отделни дървета. Тукашната липа не достига размерите на липата от Южноусурийския край, но затова пък стъблото ѝ е масивно и не е хралупато. В района на горното течение на Усури и по на юг се наблюдава обратното явление: там липата почти винаги е куха, въпреки че расте във вид на голямо дърво.

Елшата на Амагу има също големи размери и се среща не само по бреговете на реките, но и по сенчестите склонове на планините. Дъбът е нискорасъл, с белезникава кора (на юг кората му е тъмна). Макар и да узряват, желъдите не падат сами на земята, а биват обрулвани от силните есенни ветрове. Прави впечатление, че в тукашните гори дърветата имат по-малко болезнени израстъци, отколкото на запад от Сихоте-Алин, и това явление се среща само около горните течения на реките. В Южноусурийския край тези болезнени образувания достигат извънредно големи размери. Около Амагу виреят добре кедърът, лиственицата, смърчът и бялата ела, брезата и трепетликата, затова пък ясенът, кленът и изобщо всички твърди видове дървета се развиват лошо. Манджурската аралия се среща рядко, на вид е хилава и върхарите ѝ са изсъхнали. Река Амагу може да се смята за северна граница на дивото грозде и манджурския орех. Дивата лоза расте ниска, само на припек и на завет, но гроздето ѝ не узрява. На река Кусун (малко по на север) вече съвсем я няма. Селяните не са виждали на Амагу орех, но веднъж по време на наводнение по реката плавало орехово клонче със зелени листа. От това стигнали до заключението, че някъде по реката има такова дърво.

Крайно интересно е влиянието на морето върху растителността. Така например отровата на жълтия кантарион, самокитката и чемериката е несравнимо по-слаба край морето, отколкото в планините. Същото може да се каже и за ухапванията на змиите, и за ужилванията на стършелите и осите.

Около река Амагу все още може да се отглеждат пчели, но това изисква големи грижи. Когато се зазимяват, кошерите трябва добре да се покриват и да се оставя в тях повече храна. На пренесените тук пчели е трудно да събират мед. За да намерят медоносни треви, те трябва да прелитат големи разстояния. Старообрядците забелязали, че ако истинските медоносни треви са малко, пчелите събират мед от други растения, понякога дори и от чемериката. От това пчелите боледуват, но ако им се даде хубав мед, веднага изхвърлят от кошера отровния. По на север опитите на староверците да развъждат домашни пчели свършили неуспешно.

Амагийският район заслужава вниманието на естественика и в зоогеографско отношение. Така например хималайската мечка от юг стига само до река Кулумбе. Тигри се появяват периодично. Пантери

никой не е срещал: за седем години староверците само веднъж са забелязали по скалите някакви следи, но не са сигурни дали са били на пантера или на млад тигър. Чакалоподобни „диви кучета“ се срещат сравнително рядко.

На запад студовете настъпват по-рано, затова самурът и катеричката сменят там козината си също по-рано, отколкото на морския бряг (разликата е почти един месец). Според думите на староверците, когато за първи път пристигнали на Амагу, заварили тук дропли. През 1904–1905 година дроплите все още понякога се появявали, но след това техните прелети съвсем се прекратили. Веднъж, преди две години, по нивите неочаквано се появили няколко фазана. Откъде са дошли — не се знае; на другата година фазаните изчезнали. Друг път върху някаква мърша при морето видели голям тъмноръждивокафяв орел с дълга гола шия. Съдейки по описанията, това е бил черен лешояд. Навярно е прелетял от Централна Азия тук случайно. Река Амагу е южна граница на разпространението на глухаря и северна — на зеления кълвач.

На 4 октомври наредих на хората да се готвят за поход. Сега исках да се изскача по река Амагу до изворите ѝ, след това да се прехвърля през хребета Карту и по река Кусун да се спусна към морския бряг.

Староверците ми казаха, че двете споменати реки са с много прагове, а в планините има много сипеи. Съветваха ме да оставим мулетата при тях в селото и да тръгнем пеш с торби. Тогава реших да тръгна на поход само с Дерсу.

Според пресмятанията ми продоволствието трябваше да ни стигне за две трети от пътя. Затова се уговорих с А. И. Мерзляков, че той ще изпрати удехееца Сале и двама стрелци при скалата Ван-Синлаза, където те ще трябва да ни оставят провизии на видно място.

На следния ден, 5 октомври, в 2 часа след пладне, нарамили тежки раници, ние тръгнахме на път.

Река Амагу е дълга около петдесет километра. Тя води началото си от хребета Карту и го заобикаля откъм запад. Амагу тече отначало на североизток, след това тръгва в посока на паралела и едва при морето се отклонява малко на юг. От притоците ѝ трябва да се посочи само Дунанца, дълга деветнадесет километра. По нея може да се отиде на река Кусун. Цялата долина на Амагу и обграждащите я планини са

покрити с гъста смесена иглолистна гора, годна за строителен материал и за направата на дребни изделия.

Вегетационният период почти беше привършил. Повечето от покритосеменните растения бяха повехнали и само в някои от тях още трептеше живот. Това бяха бисерният анафалис, листата на който от долната си страна са покрити с гъст мъх; особен вид астра с тъмно мъхесто стъбло и люспесто виолетово съцветие кошничка; след това урока — сенникоцветно растение, по листата на което има изпъкнали дъгообразни жилчици, и накрая див високопланински лук с листа като на момината сълза.

Едва забележима пътека ни отведе до мястото, където река Дунанца се влива в Амагу. Това става на десетина километра от морето. Близко до устието на Дунанца има скала, която староверците наричат по китайски Лаза^[1] и извеждат названието ѝ от глагола „лазя“. Наистина, за да минеш тази „лаза“, се налага да лазиш по корем, хващайки се с ръце за камъните. Щом извървахме още около един километър, ние спряхме на бивак при една чакълеста плитчина.

До залеза оставаше повече от час. Възползувах се от това време и отидох на лов нагоре по река Дунанца. Когато се качих на първата попаднала ми сопка, седнах на едно повалено дърво и взех да се оглеждам. Оттук се виждаха Амагу, Кудя-хе, Квандагоу и морското крайбрежие. Листопадът беше в пълния си разгар. С всеки изминат ден гората все повече и повече придобиваше монотонносив безжизнен цвят — доказателство, че приближава зимата. Само дъбовете бяха запазили още листата си, но те бяха пожълтели и от това изглеждаха още по-печални. Лишени от пищните си одеяния, храстите бяха започнали удивително да си приличат. Черната изстинала земя, покрита с опадали листа, потъваше в летаргичен сън; растенията покорно и безропотно се готвеха за смърт.

Така бях погълнат от мислите си, че съвсем забравих защо съм дошъл тук в този час на здрача. Изведнъж зад мен се чу силен шум. Обърнах се и видях някакво непохватно и гърбато животно с бели крака. Опънало напред голямата си глава, то бързо тичаше през гората. Вдигнах пушка и започнах да се прицелвам, но някой ме изпревари. Раздадете изстрел и животното падна сразено от куршум.

След минута видях Дерсу, който се спускаше по стръмнината към мястото, където беше паднал звярът.

Убитото животно се оказа лос.

Беше младо мъжко животно на около три години. Дължината му — от горната устна до края на опашката — беше два метра и 20 сантиметра, височината — от ходилата на копитата му до холката — 1 метър и 70 сантиметра, общото тегло — около 240 килограма.

Това трмаво на вид животно има мощна шия и голяма издължена глава с дебела, завита надолу муцуна. Козината му е дълга, лъскава, добре прилепнала по тялото му; цветът е тъмнокестеняв, почти черен; краката — белезникави. Лосът е много строго животно: достатъчно е един път да го обезпокоите, за да изостави за дълго време някое харесано от него място. Спасявайки се от преследванията на ловеца, той бяга в тръст, а понякога и в галоп. Лосът много обича да се къпе в блатистите езерца. Когато е ранен, той бяга, но през брачния период става зъл и не само че се защитава, но и сам напада хората: изправя се на задните си крака, кръстосва предните, мъчи се с тях да повали врага и ако това му се удаде, започва да го тъпче с ожесточение.

Амагу е южната граница, до която лосът стига на морския бряг. С настъпването на студовете той започва да се предвижва на запад. През ноември все може да се срещне около Сихоте-Алин, но през декември окончателно се прехвърля в басейна на река Бикини. Там, в гъстите гори, където снежната пелена не замръзва, той намира достатъчно храна и благоприятни условия за живот. По външния си вид усурийският лос, малко се отличава от европейския си събрат, но затова пък рогата му са други; те изобщо не са лопатовидни и повече приличат на рогата на изюбъра, отколкото на лоса Дерсу почна да дере кожата и да дели месото на части. Неприятна картина — и въпреки това не можех да не се любувам на работата на моя приятел. Владееше отлично ножа: нито едно излишно рязване, нито едно излишно движение. Личеше си, че ръката му е добре свикнала с тази работа. Уговорихме се да вземем малко месо с нас; Чжан-Бао и Фокин ще вземат мерки да доставят останалото месо на староверците и на нашия отряд.

[1] Скала — Б.авт. ↑

ХІІІ ГЛАВА

ВОДОПАДЪТ

СЛУЧАЯТ С ТИГЪРА. — ЗАБРАНЕНОТО МЯСТО. — ДЕРСУ И ВРАНАТА. — ГОРНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА АМАГУ. — ВОДОПАДЪТ. — ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЕТО. — ХРЕБЕТЪТ КАРТУ. — ЧЕРВЕНИТЕ БОРОВИНКИ. — НОЩУВКА В ПЛАНИНАТА. — СПУСКАНЕ В ДОЛИНАТА НА РЕКА КУЛУМБЕ. — ГРИЖА ЗА ЖИВОТНИТЕ.

След вечеря стана дума за лов. Говореше Дерсу, а ние слушахме. Животът на този човек беше пълен с извънредно интересни приключения. Голдът разказваше как веднъж, преди десет години, ходил на лов за изюбри точно когато растели младите им рога. Това станало край изворите на река Ерлдагоу (приток на Даубихе). Тук, в планината, имало дълги и дълбоки оврази, издълбани от водата; стръмните им склонове били обрасли с гора. Дерсу носел пушка, ловен нож и шест патрона. Близко до бивака си той видял един елен с незаякнали рога, гръмнал и леко го ранил. Изюбърът политнал, но скоро се оправил и хукнал към гората. Там вече голдът го догонил, стрелял още четири пъти, но раните не били смъртоносни и изюбърът почнал да се отдалечава. Тогава Дерсу гръмнал за шести и последен път; еленът паднал в един овраг, който се съединявал с друг подобен овраг. Той лежал във водата точно там, където овразите; се съединявали. Само едното му рамо, шията и главата му били на камъните. Раненото животно повдигало глава и, види се, приключвало сметките си с живота. Голдът седнал на един камък и запушил в очакване изюбърът да издъхне. Изпушил две лули, преди еленът да изпусне последната си въздишка. Тогава Дерсу отишъл при него, за да отреже главата заедно с рогата му. Мястото било неудобно:

непосредствено до водата растяла дебела елша. Дерсу опитвал и тъй, и инак, но имал възможност да застане само в едно положение; клекнал на дясното си коляно, а с лявата си ръка се опрял на един от камъните в потока. С праметната на гърба пушка, той се заловил да одира и изкормя елена. Не бил рязнал и два пъти с ножа, когато изведнъж през бълбукането на водата дочул зад себе си шумолене. Рекъл да се озърне, но в същия миг видял на две крачки от себе си тигър. Животното понечило да стъпи на един камък, но се подхлъзнало и лапата му цопнала във водата. Голдът знаел, че ако направи и най-малкото движение, ще загине. Затова замрял на мястото си и затаил дъх. Тигърът го погледнал, но като видял неподвижната му фигура, си тръгнал. Той обаче усетил, че неподвижният предмет не е пън и не е камък, а нещо живо. Два пъти се обръщал назад и усилено душил въздуха, но за късмет на Дерсу вятърът духал не откъм неговата страна, а откъм страната на тигъра. Страшният звяр не подушил миризмата на еленовата кръв и почнал да се изкачва по брега на оврага. Изпод лапите му в ручея се посипали камъчета и пръст. Но ето, че се изкачил на брега. И изведнъж почувствувал човешката миризма. Козината на гърба му настръхнала, той почнал силно да реве и да удря с опашка по тялото си. Тогава Дерсу силно извикал и хукнал по оврага. Тигърът се спуснал надолу към елена и започнал да го души. Това именно спасило Дерсу. Той се измъкнал от дерето и дълго тичал, тичал като сърна, преследвана от вълци.

Тогава разбрал, че убитият елен принадлежал не на него, а на тигъра. И затова не е могъл да го убие, въпреки че стрелял шест пъти. Дерсу се учудил, как не се сетил за това веднага. Оттогава не бил ходил вече из тези оврази. Сметнал това място веднъж завинаги забранено за него. Бил получил предупреждение...

След вечеря аз и стрелецът Фокин легнахме да спим, а голдът и Чжан-Бао се настаниха по-настрана. Бяха поели върху себе си грижата за огъня.

През нощта се събудих. Около луната имаше матово петно — сигурен признак, че сутринта ще бъде студено. Тъй и стана: преди да се съмне, температурата бързо се бе понижила и водата в локвите беше замръзнала.

Най-напред се бяха събудили Чжан-Бао и Дерсу. Бяха хвърлили още дърва в огъня и сварили чай, преди да разбудят мен и Фокин.

Чудни птици са враните: колко бързо разбират къде има месо! Слънчевите лъчи едва бяха позлатили върховете на планината, а те вече се бяха събрали около нашия бивак. Шумно си разменяха „реплики“ и прелитаха от дърво на дърво. Една от враните кацна много близо до нас и заграчи.

— Къш, проклетнице! Ама аз ей сега ще те сваля — каза стрелецът Фокин и посегна към пушката си.

— Не трябва, не трябва стреля — спря го Дерсу. — Негов не пречи. Врана също искам яж. Негов дошъл види, има хора или няма. Не бива — негов отлети. Нашата отивай, негов тогава на земя скачай, какво — какво останал — яж.

Сякаш в потвърждение на думите му враната се откъсна от дървото и отлетя. Доводите на Дерсу се сториха на Фокин убедителни; той сложи пушката на мястото ѝ и престана да ругае враните, макар, че кацаха още по-близо до него, отколкото първия път.

Дерсу безусловно беше прав. Обичаят „да свалят“ враните от дърветата е жестоко забавление на ловците. Със стрелба по враните се забавляват понякога и образовани хора. Стрелят така, както се стреля в бутилка, само защото черната врана представлява хубава цел.

Враните трябва да се отнесат по-скоро към полезните, отколкото към вредните птици. Като изяждат труповете на загиналите животни от тайгата, умрелите риби от бреговете на реките, мекотелите, изхвърлени от морския прибой и особено разните отпадъци от човешките жилища, те се явяват незаменими санитарни и играят огромна роля в икономията на природата. Вредата, причинявана на стопанството от враните, е много по-малка в сравнение с ползата, която те принасят.

След тази нощувка ние се разделихме. Чжан-Бао и стрелецът Фокин се върнаха назад, а ние с Дерсу продължихме по-нататък.

Оттук долината на Амагу започна да се стеснява и в реката и се заредиха прагове; в планините се появиха сипеи и огромни площи, обезлесени от пожари; затова пък долу, в долината, гората беше по-гъста; към широколистните дървесни видове се бяха примесили и много иглолистни. На двадесетина километра от морето реката отново се раздвои. Едната рекичка (по-голямата) заобикаляше хребета Карту от запад, а другата (по-малката) течеше от юг. От мястото на сливането им започваха безкрайните пожарища. Два пъти прекосяхме реката

през брод и на края отново се озовахме на десния бряг. Оттук нататък долината прилича на клисура. Някои скали имат доста странни очертания. Те постепенно се рушат и се превръщат в сипеи. Понякога откъсналият се отгоре скален блок повлича след себе си и други камъни. Тогава в долината се свлича цял поток от чакъл и изпочупени изсъхнали дървета. Нищо чудно, че удехейците се страхуват от тези места: тук според тях е обиталището на злия дух. Ние с Дерсу вървахме и говорехме за лов. Изведнъж той ми направи знак да спра. Ослушахме се. Отдалеч долиташе някакъв шум, който приличаше и на подземно бучене, и на далечен тътен на гръмотевица.

— Водопад — каза Дерсу и посочи към реката.

Погледнах нататък и видях плаваща по водата пяна.

Ускорихме крачка и след половин час наистина стигнахме до водопада.

От всички водопади, които ми се е случвало да видя, Амагунският е най-красивият. Представете си тесен коридор, горните краища на който са завити малко навътре така, като че ли водата тече по тръба. На едно място тази тръба се прекъсва. Там се е образувал водопад, висок осем метра. Горните краища на тръбата обаче продължават и по-нататък. От това може да се заключи, че отначало водопадът е бил по-долу по течението и ако може да се определи колко от ложето на водопада се размива от водата в продължение на една година, би могло да се каже и кога водопадът е започнал работата си, на колко години е и колко време му остава още да съществува. Скалата, през която водата си беше пробила път, бе кафеникавочервен птауконитов пясъчник с доста плътен цимент. Цветът на водната маса е изумруден. На ярка слънчева светлина бялата пяна, зеленикавосиният цвят на водата и ръждивочервеникавите скали, обрасли с пъстри лишеи и светлозелени мъхове, създаваха извънредно ефектна картина. Под водопада движението на водата беше въртеливо. В продължение на много години тя беше изгладила скалата отстрани и беше образувала „исполински котел“. Когато се приближих към ръба на отвесния бряг, на мене ми се стори, че от време на време земята потреперва от падащата водна маса.

В този момент ми замириса на дим. Обърнах се и видях, че Дерсу разпалва огън. След това започна да развързва раницата си. Помислих, че иска да спрем на бивак и започнах да го убеждавам да

повървим още малко. Голдът се съгласяваше с мене, но продължаваше да развързва раницата си. Извади от нея бучка захар, две клечки кибрит, парче хляб и лист тютюн. Събра всичко това в едната си ръка, взе в другата едно горящо въгленче и започна нещо да говори. Лицето му беше сериозно, очите — наведени към земята. Поради шума на водопада не можах да чуя какво точно казваше. След това отиде на брега и хвърли всичко във водата.

— Какво направи? — попитах аз.

— Нашата постоянно така — отвърна той. — Негов — посочи към водопада — е все едно гръм, гони дявола.

И на мен водопадът ми направи зловещо и същевременно очароващо впечатление. В него имаше нещо живо, стихийно. А какво впечатление можеше да направи той на човека, който одухотворяваше и уподобяваше на хората всичко на този свят.

Дерсу мълчаливо започна да нарежда раницата си. Тъй като исках да му покажа, че споделям неговите мисли, взех онова, което първо ми попадна под ръка — парче суха риба и голяма главня, — и приближих към водопада.

Когато забеляза, че искам да ги хвърля във водата, Дерсу се спусна към мене, размахвайки ръце; изглеждаше разтревожен. Разбрах, че ме спира.

— Не трябва, не трябва, капитан! — говореше изплашено и бързо той.

Дадох му главнята и рибата. Той хвърли главнята в огъня, а рибата в гората. След това нарами раницата си и ние поехме по-нататък. По пътя започнах да го разпитвам защо ми попречи да хвърля огъня и рибата във водата. Дерсу веднага ми обясни: във водата хвърлили само онова, което нямало в нея, а в гората можело да се хвърли само онова, което нямало на земята. Тютюнът се хвърлял във водата, а рибата — на земята. Във водата можело да се хвърли съвсем малко огън — само едно въгленче, но в огъня не бивало да се излива вода; не бивало също да се хвърля във водата голяма главня, защото и огънят и водата щели да се разсърдят. Тогава твърдо реших да не се меса в такива работи, за да не се случи на двама ни, както той се изрази, нещо лошо.

Извървахме още около половин километър и спряхме на бивак.

Когато на следния ден, 7 октомври, се събудих, Дерсу беше на крак. Навярно бях спал много дълго, защото неговата раница беше вече стегната и той търпеливо чакаше да се събудя.

— Защо не ме разбуди? — попитах го аз.

Отговорил ми, че днес ни предстояло да се изкачим на висока планина и затова трябвало да събера повече сили и да се наспя, както се следва.

Преди да потеглим, погледнах барометъра си: показваше 458 метра. Денят обещавахе да е тих и топъл. Още от самия бивак започнахме да се изкачваме по хребета Карту, главната ос на който е разположена от североизток на югозапад. Колкото по-високо се изкачвахме, толкова по-широко се разкриваше хоризонтът пред нас. Наоколо, докдето стигаше погледът ни, никъде нямаше гора; никъде нито едно дръвче, дори и изсъхнало. Много тъжен вид имат такива планини С изчезването на горите е изчезнал и подлесът, изчезнали са и мъховете; дъждовете са измили тънкия слой хумус и са оголили материковата почва. Където и да погледнеш — навсякъде една и съща еднообразна, мрачна картина: сиви скали и сиви сипеи. Хребетът на Карту представлява безжизнена и безводна пустиня.

Първата сопка, на която се изкачихме, беше висока 900 метра. Починахме малко на върха и продължихме пътя си. Втората бе почти на същата височина, но поради това, че преди нея се спуснахме в една седловина, тя ни се стори много по-висока. На третия връх барометърът показваше 1016 метра.

Погледнах часовника си: двете стрелки показваха пладне. Значи за три часа и половина бяхме успели „да покорим“ само три върха, а главният хребет беше още пред нас.

Измъчваше ме силна жажда. Изведнъж видях замръзнали червени боровинки и лакомо се нахвърлих на тях. Дерсу с любопитство ме наблюдаваше.

— Как е негов име? — попита той, сложил на дланта си няколко зрънца.

— Боровинки — отвърнах аз.

— Тебе разбирай — отново попита той, — може негов яж?

— Може — отвърнах аз. — Нима не познаваш този плод?

Дерсу отговори, че го е виждал често, но не знаел, че се яде.

На места боровинките бяха толкова много, че цели пространства изглеждаха боядисани в бордо. Събирайки плодове, ние незабелязано се изкачихме на един висок 1290 м. връх. Тук за първи път навлязохме в сняг, дълбок петнадесетина сантиметра.

Според думите на старообредците тази година първият сняг на Сихоте-Алин паднал на 20 септември, а на хребета Карту — на 3 октомври и вече не се бил стопил. На 7 октомври снежната линия бе слязла до 900 метра над морското равнище.

Оттук завихме на юг и почнахме да се катерим на следващата височина (1510 метра). Това изкачване беше особено трудно. Честа гълтахме сняг, за да утоляваме измъчващата ни жажда.

Източният склон на хребета Карту е много стръмен, западният — е полегат. Тук може да се наблюдава как става разрушаването на планините. Отгоре през всичкото време се свличат дребни камъчета, които постепенно засипват долините, погребвайки под себе си участващи плодородна почва и млада растителност. Такива са резултатите от горските пожари.

Колкото и да се мъчехме този ден да стигнем до най-високия връх, това не ни се удаде. Със залязването на слънцето пак щеше да духне студеният северозападен вятър. Време беше да помислим за бивак. Затова ние се спуснахме малко по-долу от гребена на планината и почнахме да търсим място за нощувка на западния ѝ склон. Сега имахме три грижи: трябваше да намерим първо вода, второ — топливо и трето — защита от вятъра. Имахме късмет да намерим всичко това заедно на едно място. На километър от седловината имаше пълзящи кедри. Вмъкнахме се навътре в тях и се настанихме дори с известни удобства. Снегът ни замени водата. Сред кедрите имаше много изсъхнали. Събрахме повече дърва и запалихме силен огън. Откъм изложената на вятъра страна опънахме платнището на палатката, под нас настлахме клончета и ги покрихме отгоре със сърнешки кожички.

Нощта беше лунна и студена. Предположенията на Дерсу се оправдаха. Щом слънцето се скри зад хоризонта, веднага задуха рязък, студен вятър. Той разрошваше клончетата на пълзящите кедри и раздухваше пламъка на огъня. Палатката се издуваше и аз много се страхувах да не се откъсне от колчетата си. Лунният диск ярка осветяваше земята; снегът блестеше и искреше. Голият хребет Карту сега изглеждаше още по-пустинен.

Уморени от дневния преход, ние не се заседяхме дълго край огъня и рано легнахме да спим.

Първото, което ми се хвърли в очите, когато се събудих сутринта, беше мъглата. Скоро ми стана ясно — валише сняг. Добре, че се бяхме ориентирали предишния ден, та сега можахме още от бивака да вземем върна посока.

Пихме чай със сухари и пак започнахме да се изкачваме на хребета Карту. Този път ни предстоеше да се изкачим на най-високата сопка, която моряците наричат Амагунско бърдо. Дали защото бяхме с пресни сили или пък снегът ни караше да бързаме, но така или иначе на тази сопка ние се изкачихме много скоро. Височината ѝ е 1660 метра. Оттук води началото си река Кулумбе (на удехейски Куле), която според староверците е дълга 50–60 километра. И тя като Амагу тече по крива, но само че в друга посока, а именно — към юг и югоизток.

Когато слязохме на 1200 метра, снегът се смени с дъжд. Беше доста неприятно, но нямаше какво да се прави — налагаше се да търпим.

Близо пет километра вървахме през пожарища и едва когато слязохме на 680 метра, видяхме жива гора. Това беше тясна ивица растителност край една рекичка, предимно от бреза, бяла ела и лиственица.

Към пладне дъждът се усили. Есенният дъжд не прилича на летния: лесно може да се простудиш. Бяхме премръзнали и затова се наложи рано да спрем на бивак. Скоро ни се удаде да намерим колиба от кори. Начинът на построяването ѝ, както и някои от захвърлените вещи показваха, че е била направена от корейци. Пооправихме я, събрахме дърва и се заловихме да сушим дрехите си. Към четири часа след обяд дъждът престана. Тежката завеса на облаците се разкъса и ние видяхме хребета Карту целия в сняг.

Когато слънцето се скри зад хоризонта, по западния небосклон от край до край се разля пурпурна заря. След това изгря луната. Около нея пак имаше гъсто матово петно и голям венец — безспорен признак, че утре пак ще има дъжд.

Вечерта записвах наблюденията си, а Дерсу печеше на шиш месо от лоса. През време на вечерята хвърлих парченце месо в огъня. Като видя това Дерсу, бързо го измъкна оттам и го хвърли настрани.

— Защо хвърляш месо в огън? — недоволно попита той. — Как може напразно го гориш! Нашата утре заминавай, тука други хора идвай — яж. В огъня хвърляй месо — негов така пропадай.

— Кой друг ще дойде тук? — попитах на свой ред аз.

— Как кой? — учуди се той. — Енот идвай, язовец или врана идвай; врана няма — мишка идвай, мишка няма — мравка идвай. В тайгата много разен хора има.

Стана ми ясно: Дерсу се грижеше не само за хората, но и за животните, дори и за такива дребни насекоми като мравката. Той обичаше тайгата и нейното население и по всякакъв начин се грижеше за нея.

Разговорът ни премина върху лова, браконьерите и горските пожари.

Без да усетим, ние се заседяхме до полунощ. Най-после Дерсу започна да дреме. Затворих тетрадката си, завих се с одеялото, легнах по-близо до огъня и скоро заспах. През нощта в съня си чух как той стъкна огъня и почувствувах, че ме покрива със своя брезент.

XIV ГЛАВА

ТЕЖКИЯТ ПРЕХОД

ДЕНУДАЦИОННАТА ДОЛИНА НА РЕКА КУЛУМБЕ. — БРОДОВЕТЕ. — СКАЛАТА МАФА. —
ОТПАДНАЛОСТ. — ЗАСТУДЯВАНЕ. — ПОВАЛЕНАТА ОТ БУРЯ ГОРА. — ТРЕСКА. — КОШМАР. — ГЛАД. —
МОРСКИЯТ БРЯГ. — ВАН-СИН-ЛАЗА. — РАЗОЧАРОВАНИЕ. — МИНОНОСЕЦЪТ „ГРОЗНИЙ“. —
СПАСЕНИЕ. — ВРЪЩАНЕ НА АМАГУ. — ЗАМИНАВАНЕТО НА МЕРЗЛЯКОВ.

С пукването на зората отново застудя; мократа земя така бе замръзнала, че хрущеше под краката ни. От реката се вдигаше пара: температурата на водата беше значително по-висока от тази на въздуха. Преди да тръгнем, ние проверихме с каква храна разполагаме. Беше ни останал хляб още за два дни. Това не ме тревожеше много. Според моите пресмятания не бяхме много далеч от морето, а там при скалата Ван-Син-лаза удехеецът Сале и стрелците трябваше да ни донесат храна.

През нощта обувките ни бяха изсъхнали. Когато изгря слънцето, ние с Дерсу се облякохме и бодро тръгнахме напред.

Не съм виждал по-характерна денудационна долина от тази на Кулумбе. Притисната от планините, реката през всичкото време се вие между отвесни скали. Имаш впечатлението, че планинските хребети тук са се стремили да създадат на всяка крачка прегради за водата, но последната беше надвила и насила си бе проправила път към морето.

Може да се каже, че околните планини са напълно лишени от дървесна растителност: гора расте само около реката, обрамчвайки я от двете ѝ страни като с бордюр. В нея преобладават лиственици, смърчове, брези и елши. На откритите места, разположени по-близо до планината, са се приютили даурска шипка и обикновена офика, а край

нея — скален пелин, листата на който се намират при основата на стъблото. На пръв поглед никой не би се досетил, че той е роден брат на ливадния пелин. На друго място се натъкнахме на блатен багулник и разни видове папрати. Първият вид беше с малък по размери ажурен лист; вторият имаше ръждивозелени листа с червеникав оттенък от долната страна; макар и прост, не можеше да се отрече, че листът на третия беше изящен.

През долината на Кулумбе не минава никаква пътека. Наложих ни се да вървим по целина. Тъй като не искахме да прекосяваме реката, ние се опитахме да се движим по брега, но скоро се убедихме, че това е невъзможно: още първата скала ни принуди да се прехвърлим на другия бряг. Понечих да се преобуя, но Дерсу ме посъветва да вървя с мокри обувки и да се стоплям с бързо ходене. Не бяхме извървели и половин километър, когато отново трябваше да преминаваме на десния бряг на реката, после на левия, след това пак на десния и т.н. Водата беше студена; страшно ме боляха пицялите — сякаш бяха стиснати в менгеме.

Отстрани се извисяваха стръмни планини, които рязко завършваха в долината с отвесни скали. Не можехме да ги заобикаляме: това щеше да ни отнеме много време и да удължи пътя ни с още три-четири дни, което при ограничените ни продоволствени запаси беше съвсем нежелателно. Ние с Дерсу решихме да вървим направо, като се надявахме, че зад скалите ще има открита долина. Скоро обаче трябваше да се убедим в обратното: пред нас отново се изпречиха скали и отново се наложи да се прехвърляме от единия бряг на другия.

— Уф! — мърмореше Дерсу. — Нашата върви като видри. Мъничко по брега ходи, виждай, вода има — гмуркай се, после пак на брега и пак гмуркай се...

Сравнението беше твърде сполучливо. Точно така се движат видрите.

Дали ние посвикнахме с водата или слънцето ни постопли, а може би стана и едното, и другото, но започна да ни се струва, че бродовете не са толкова страшни и водата не е толкова студена. Аз престанах да ругая, а Дерсу да мърмори. Вместо по права линия нашият път вървеше на зигзаг. Така се мъчихме до обяд, а привечер попаднахме в истинско дефиле. Беше дълго повече от четиристотин

метра. Наложих се да вървим направо по коритото на реката. Понякога се измъквахме на крайбрежната ивица и се греехме на слънце, след това пак влизахме във водата. Най-после почувствувах, че съм уморен.

Денят беше превалил и се захлади. Предложих на Дерсу да спрем. На едно място между скалите имаше нисък бряг и водата беше изхвърлила на него много дървета. Излязохме на брега и най-напред накладохме голям огън, а после се заловихме да приготвяме вечерята.

След това пресметнах бродовете. На едно разстояние от петнадесет километра бяхме минали тридесет и два брода, без да смятам дефилето, през което бяхме вървели само по реката. През нощта на небето пак се появиха облаци и преди да се съмне, заваляситен и чест дъжд. Сутринта станавме по-рано от обикновено, похапнахме, пихме чай и тръгнахме на път. Първите шест километра вървахме повече по водата, отколкото по сушата.

В средното си течение река Кулумбе много криволичи. През цялото време тя се притиска към скалите и образува в подножията им дълбоки вировете. На много места коритото ѝ е задръстено с камъни и повалени дървета. Мога да си представя какво става тук по време на наводнения! И двамата — първия път аз, втория — Дерсу, хлътнахме във вировете и здравата се измокрихме.

Най-после тясната и скалиста част на долината остана зад нас. Планините като че ли почнаха да се отдръпват встрани. Зарадвах се, защото предполагах, че морето е близко, но Дерсу ми посочи някаква птица, която според думите му живеела само в глухи гори, далеч от морето. Веднага се убедих, че е прав. Пак се заредиха бродове, които по-нататък ставаха все по-дълбоки. Един-два пъти палихме огънове главно за да се посгреем.

Към дванадесет часа на обяд бяхме при голямата скала Мафа, което, преведено от удехейски, значи мечка. По очертанията си скалата наистина прилича на мечка и се състои от плътен пясъчник с прослойки от кварц и варовиков шпат. В подножието ѝ видяхме утъпкана наскоро пътека, която пресичаше река Кулумбе и отиваше на север. Зад скалата Дерсу откри бивак и по оставените в него следи разбра, че тук е нощувал Мерзляков с отряда ни на път от Такема за Амагу.

Сметнахме, че ако тръгнем по пътеката, ще излезем при корейците на река Найна, а ако тръгнем направо, ще се озовем на

морския бряг при скалата Ван-Син-лаза. Пътят към Найна ни беше съвсем неизвестен и при това не знаехме за колко време можем да го минем. До морето разчитахме да стигнем ако не днес, то във всеки случай утре до обяд.

Закусихме с остатъците от месото и продължихме да вървим. Към два часа след обяд ситният дъжд се превърна в пороен. Това ни накара да спрем по-рано и да потърсим спасение в палатката. Бях страшно премръзнал, ръцете ми бяха вкочанявали, пръстите ми не се свиваха, зъбите ми тракаха. За беда дървата се случиха мокри и горяха лошо. Най-после огънят се разгоря и ние се заловихме да сушим дрехите си. Бях много отпаднал и усещах тръпки. Дерсу извади от торбата си последния сухар и ме посъветва да хапна. Но на мек не ми беше до ядене. Пих чай и легнах край огъня, обаче не можах да се стопля.

Около полунощ дъждът спря, но земята започна да се заскрежава. През нощта Дерсу не спа и през цялото време поддържаше огъня.

Към три часа на разсъмване в природата се случи нещо необичайно. Небето изведнъж се изясни. Температурата на въздуха започна толкова бързо да спада, че преди да успее да се изцеди от клонките на дърветата, дъждовните капки замръзваха по тях във вид на ледени висулки. Въздухът стана чист и прозрачен. Посребрена от лъчите на изгряващото слънце, луната беше съвсем ясна, сякаш се бе измила и приготвила за празник. Слънцето изгря пурпурно и студено.

Сутринта станах с главоболие. Продължавах да усещам тръпки и тъпи болки в костите. И Дерсу се оплакваше, че се чувства отпаднал. Нямахме какво да ядем, пък и не ни се искаше. Пийнахме малко гореща вода и тръгнахме на път.

Скоро ни се наложи пак да нагазим във водата. Днес тя ми се стори особено студена. Когато излязохме на противоположния бряг, дълго не можахме да се сгреем. Но ето че слънцето изскочи иззад планината и изстиналият въздух почна да се стопля под съживителните му лъчи.

Колкото и да се стараехме да избягваме бродовете, не можахме да се отървем от тях. Но все пак забелязахме, че станаха по-редки. След няколко километра реката се разби на ръкави, между които имаше острови, обрасли с ракитаци. Тук се срещаха много ресарки.

Стреляхме, но не можахме да убием нито една: ръцете ни трепереха, нямахме сили да се прицелим, както трябва. Вървахме унило един зад друг и почти не разговаряхме.

Изведнъж отпред се появи някаква светла ивица. Помислих, че е морето. Но голямо беше разочарованието ни, когато приближихме към нея. На земята лежеше прекършена цяла гора. Беше повалена от миналогодишната буря — същата, която ни застигна на 20, 21 и 22 октомври, когато се прехвърляхме през Сихоте-Алин. Навярно центърът на тайфуна беше минал точно оттук.

Трябваше или да заобиколим повалената гора, или да вървим по островите, сред раки така. Тъй като не знаехме каква е дължината и ширината на ветровалния участък, ние предпочетохме второто. Цялата река бе задръстена с нападали дървета и следователно навсякъде можехме спокойно да минаваме от единия бряг на другия. На разстояние от пет-шест, ако не и повече километра бурята не беше пощадила нито едно дърво. Движехме се доста бавно. Често спирахме и почивахме. Но ето, че ветровалният участък свърши и пак трябваше да нагазваме във водата. Преброих още 23 брода, после обърках сметката им и престанах да ги броя.

След пладне ние с мъка влачехме краката си. Чувствувах се напълно изтощен и Дерсу беше болен. На едно място видяхме дива свиня, но не ни беше до лов. Днес рано спряхме на бивак.

Тук силите окончателно ме напуснаха; имах силна треска и кой знае защо лицето, краката и ръцете ми бяха отекли. Цялата вечер Дерсу работи сам. После ме унесе. През всичкото време сънувах някаква тъничка паяжина, която се обвиваше около мен и постепенно ставаше все по-дебела и по-дебела, като на края вземаше чудовищни размери. Струваше ми се, че планинският хребет Карту се движи с ужасяваща бързина и ме смазва с тежестта си. Аз скачах ужасен и виках. Хребетът Карту изведнъж изчезваше и на негово място отново се появяваше паяжината и тя отново започваше да надебелява и в същото време да придобива бързо въртливо движение. Понякога смътно усещах на главата си студена вода.

Колко бе продължило това мое състояние, не зная. Когато дойдох на себе си, видях, че съм покрит с кожената куртка на голда.

Беше вечер; на небето блестяха ярки звезди. Дерсу седеше край огъня; изглеждаше измъчен и уморен.

Оказа се, че съм се мятал трескав и съм бълнувал повече от дванадесет часа. През това време Дерсу се грижил за мен, без да мигне. Слагал на главата ми мокра кърпа, топил краката ми на огъня. Помолих го за вода. Той ми подаде чай от някаква трева с противен сладникав вкус. Настояваше да пия колкото може повече. След това легнахме един до друг, покрихме се с един брезент и двамата заспахме.

Следният ден беше 13 октомври. Сънят бе възвърнал малко силите на Дерсу, но аз се чувствах съвсем разнебитен. Не можехме обаче да прекараме деня на същото място; нямахме нито троха за ядене. Затова пряко сили станахме и тръгнахме по-нататък надолу по реката.

Долината все повече и повече се разширяваше. Ветровалните участъци и пожарищата останаха зад нас; вместо кедъра, смърча и бялата ела взехме по-често да срещаме брезови горички, ракитаци и лиственици, които изглеждаха годни за строителен материал.

Вървах като пиян. И Дерсу едва превъзможваше слабостта и с голяма мъка влачеше краката си. Когато забелязахме пред нас, отляво, високи скали, ние съвременно се прехвърлихме на десния бряг на реката. Тук Кулумбе изведнъж се разбива на осем ръкава и това до голяма степен ни облекчи при преминаването ѝ. Дерсу се мъчеше по всевъзможни начини да ме ободри. Понякога почваше да се шегува, но по израза на лицето му разбирах, че и той страда.

— Каза, каза (чайка) — изведнъж завика той, като сочеше една бяла птица, която се мяркаше из въздуха. — Морето не далече.

И сякаш в потвърждение на думите му зад завоя отляво се показва скалата Ян-тун-лаза — същата, която бяхме видели при устието на Кулумбе, когато отивахме от река Такема за Амагу. Надеждата, че приближава края на страданията ни, ми вдъхна сили. Но сега отново ни предстоеше да се прехвърляме на левия бряг на Кулумбе, която на това място беше събрала водите си в едно корито: течението ѝ беше бързо. Напреки на реката лежеше дълга лиственица. Тя беше извънредно неустойчива и прехвърлянето ни отне много време. Най-напред Дерсу пренесе през реката пушките и торбите ни, а след това ми помогна да мина и аз.

Най-после стигнахме скалата Ян-тун-лаза. Тук в края на една дъбова горичка малко починахме. До морето оставаше още километър и половина. На това място долината прави остър завой на югоизток.

Събрали сетни сили, ние се затътрихме по-нататък. Скоро дъбовете започнаха да оредяват и ето че пред нас блесна морето.

Трудният ни преход беше свършен. Тук някъде стрелците трябваше да ни оставят продукти и ние можехме да не мръднем от мястото си, докато не оздравеем напълно.

В шест часа след пладне стигнахме до скалата Ван-Син-лаза. При нея ни очакваше още по-горчиво разочарование: продуктите ги нямаше. Претършувахме всички ъгълчета, надничахме зад повалените дървета и големите камъни, но никъде нищо не намерихме. Оставаше ни още една надежда: може би стрелците са оставили храната от другата страна на скалата Ван-Син-лаза. Голдът сам изяви желание да отиде дотам, но когато се изкачил на върха, видял, че корнизът, по който минава пътеката, е покрит с лед и не се решил да върви по-нататък. Огледал отгоре целия бряг, но там нищо не забелязал. Когато се върна назад и ми съобщи тази печална вест, той веднага се помъчи да ме утеши.

— Нищо, капитан — каза той, — около морето винаги може намери яж.

След това тръгнахме към брега и обърнахме един камък. Изпод него изскочиха множество дребни морски рачета. Те се разбягаха на всички страни и пъргаво се скриха под другите камъни. Започнахме да ги ловим с ръце и скоро събрахме около двадесетина. На същото място намерихме и две прамолюски и стотина морски охлювчета-литорини. След това избрахме място за бивак и запалихме голям огън. Прамолюските и охлювчетата изядохме сурови, а раците сварихме. Това наистина не беше много, но все пак първите пристъпи на глада ни бяха утолени.

Знаех изпълнителността на моите хора и никак не можех да си обясня защо не бяха донесли продуктите на уговореното място. На следния ден трябваше да минем през скалата Ван-Син-лаза и да се опитаме да стигнем до корейските фанзи на река Найна, като вървим по брега на морето.

Треската ми беше минала, но все още чувствавах слабост. Дерсу искаше утре рано да отиде на лов и затова побърза да си легне. Аз дълго седях край огъня, за да се греея.

Нощта беше ясна и студена. На небето ярко светеха звезди и се отразяваха във водата. Червеният полумесец изгря късно. Той

замислено гледаше заспалата земя. Високите планини, безпределният океан и дълбокото тъмносиньо небе — всичко беше толкова величествено и грандиозно. Шепотът на Дерсу ме изтръгна от моя унес: блънуваше нещо на сън.

Уморен от тежкия път, измъчен от треската, аз легнах до него и заспах.

Едва се развиделяваше. Здрачът на нощта все още се бореше с утрото, но вече си личеше, че не е в състояние да спре изгряващата зора. Нейната неясна светлина заливаше тихото море и пустинния бряг.

Огънят бе почти угаснал. Разбудих Дерсу и двамата се заловихме да раздухваме въглените. В това време до слуха ми долетяха два отривисти звука, които ми заприличаха на вой.

— Изюбър реве — казах аз на своя приятел. — Побързай: може би ще го убиеш.

Дерсу се нагани да тръгне, но после спря, помисли малко и каза:

— Не, това не изюбър. Сега викай него не може.

В това време звуците се повториха и ние добре чухме, че идват откъм морето. Сториха ми се познати, но не можех да си спомня къде ги бях чувал по-рано.

Аз седях до огъня с гръб към морето, а Дерсу бе седнал срещу мен.

Изведнъж той скочи на крака и като протегна ръка, каза:

— Гледай, капитан!

Огледах се и видях миноносеца „Грозний“, който се показваше иззад носа.

Като по уговорка ние гръмнахме два пъти във въздуха, после се спуснахме към огъня и почнахме да хвърляме в него водорасли. Вдигна се бял пушек. „Грозний“ изсвири няколко пъти пронизително и зави към нас. Забелязаха ни... Изведнъж сякаш планина падна от плещите ми. И двамата се развеселихме.

След няколко минути бяхме на борда на миноносеца, където радушно ни посрещна П. Г. Тигерстет.

Оказа се, че на връщане от Шантарските острови той се отбил на Амагу и там научил от А. И. Мерзляков, че съм в планината и някъде около река Кулумбе трябва да изляза на морския бряг. Староверците му разказали, че удехеецът Сале и двама стрелци трябвало да ни доставят продоволствие при скалата Ван-Син-лаза, но по пътя ги застигнала

буря и лодката им се разбила в скалите. Всичко, което носели със себе си, потънало. Те веднага се върнали на Амагу: смятали да вземат отново продукти и пак да излязат да ни пресрещнат. Тогава Тигерстет решил да тръгне да ни търси. През нощта стигнал до Такема и поел обратно, а на разсъмване наближил река Кулумбе, като давал сигнали със сирената. Тези сигнали аз бях взел за рев на излюбър.

П. Г. Тигерстет се нагърби да ме откара при отряда. Седяхме на отрупаната с храна маса и пиехме чай; дори не забелязахме как стигнахме до Амагу.

Тук А. И. Мерзляков, позовавайки се на ревматизма си, поиска разрешение да замине за Владивосток. Веднага се съгласих. Заедно с него пуснах и стрелците Дяков и Фокин, като им наредих да излязат да ме пресрещнат на река Бикин с хранителни продукти и топли дрехи.

След един час „Грозний“ вдигна котва.

Сбогувах се с моряците повече от приятелски. Застанал на брега, аз видях на мостика командира на миноносеца. Той ми махаше с фуражката си за сбогом. Когато „Грозний“ се отдалечи толкова, че вече не можех да различавам хората на него, аз се върнах в старообредското село.

Сега в отряда ми оставаха само седем души: аз, Дерсу, Чжан-Бао, Захаров, Аринин, Туртигин и Сабитов. Последните четирима не пожелаха да се върнат във Владивосток и доброволно останаха с мен до края на експедицията. Това бяха най-преданите и най-добрите хора в отряда.

XV ГЛАВА

ДОЛНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА КУСУН

ХРЕБЕТЪТ КАРАМИНСКИЙ. — ПОДВИЖНИЯТ ПЯСЪК. — РЕКА СОЕН. — МАЛКИТЕ ПЛАНИНСКИ ПОТОЦИ. — РЕКА ВИТУХЕ. — ПОСЛЕДНИТЕ ПРЕЛЕТНИ ПТИЦИ. — ЛЕТЯЩИТЕ КОКОШКИ. — ТУЗЕМЦИТЕ НА РЕКА КУСУН. — СВЕЩЕНОТО ДЪРВО. — ЖИЛИЩЕТО НА ШАМАНА. — МОРСКИЯТ СТАРШИНА. — СБОГУВАНЕ С ЧЖАН-БАО. — ТРЪГВАНЕ.

През следващите пет дни почивах и се готвих за поход на север по морското крайбрежие.

Наближаваше зимата. Голите скелети на дърветата изглеждаха безжизнени. Тяхната красива лятна премяна, сега пожълтяла и потъмняла, се търкаляше ненужна по земята. Къде се бяха дянали онези ярки и разнообразни багри, с които в ранна есен е толкова богата растителността на Усурийския край!

Тъй като храненето на мулетата ставаше все по-трудно и по-трудно, реших да ги оставя до пролетта при староверците.

На 20 октомври сутринта ние тръгнахме на път. Старообрядецът Нефед Черепанов изяви желание да ни изпрати до река Соен. В този отрязък от пътя в морето се вливат няколко малки рекички, които имат само местни наименования: Меяку (на китайски Михейзуйза), Найна, Калама, Гианкуни и Лоси.

Планинският хребет, от който те водят началото си, наричан от староверците Караминский, е разположен успоредно на морския бряг и отделя басейна на река Амагу от гореизброените рекички. Най-високите точки на Караминския хребет — Киганкуни. Лисуха, Водолей и трите братя — имат заоблени контури и се състоят от мелафири, базалти и техните туфи.

Както тревната, така и храстовидната растителност на планината са много пищни; затова пък дървесната растителност и тук, както навсякъде по морското крайбрежие, е извънредно бедна. Редките гори се състоят предимно от лиственица, елша, дъб, черна и бяла бреза.

Тъй като от река Амагу бяхме тръгнали доста късно, ние не можахме да отидем много далеч и останахме да нощуваме на река Соен.

Соен (на удехейски Суа или Соага) се състои от две рекички — Гага и Огоми, дълги по 7–8 километра, които се сливат на километър и половина от морето. Рекичката Гага има три притока: отдясно — Нунги (с притока Дагдасу) и Дуни, а отляво — само Ада, по който се отива на Кусун. Рекичката Огоми има два притока: Канходя и Цагдаму. Около устието на Соен се образува малко, но дълбоко заливче, свързано с морето чрез тесен проток. Това заливче и тресавището до него са остатъци от някогашна лагуна.

Когато стигнахме до реката, беше около два часа след обяд. Откъм морето духаше силен вятър. Вълните шумно се разбиваха в брега и с пяна се разливаха по пясъка. От реката към морето се бе проточила пясъчна ивица.

Аз, без каквото и да е страх тръгнах по нея, но изведнъж почувствувах в краката си тежест. Реших да се върна, ала за свой ужас усетих, че не мога да мръдна от мястото си: бавно потъвах във водата.

— Подвижен пясък! — развиках се аз с несвойствен за мене глас и се подпрях на пушката си, но и тя започна да затъва в пясъка.

Стрелците не разбираха какво става и с недоумение следяха движенията ми. Но в това време пристигнаха Дерсу и Чжан-Бао и ми се притекоха на помощ. Дерсу ми подаде прът, а Чжан-Бао започна да хвърля под краката ми изхвърлени на брега дървета и клони. Когато се хванах за пръта, аз освободих отначало единия си крак, после другия и не без мъка се измъкнах на твърда почва.

Според думите на Черепанов и Чжан-Бао подвижните пясъци по морския бряг са нещо твърде обикновено. Морският прибой прави пясъка рохкав и опасен за пешеходците. Щом обаче морето се успокои, по пясъка свободно може да мине не само човек, но и добре натоварен кон. Нямаше какво да се прави, трябваше да спрем и да чакаме.

На пет километра от морето, точно срещу мястото, където притокът Ада се влива в река Гага, има топъл извор. Скалата наоколо е

диабаз. По-точно казано, тук има два извора: топъл и студен. И двата бликат на дъното на малко езерце, дълго два метра, широко пет метра и дълбоко 60 см. От дъното със съскане се отделя сероводород. Температурата на водата е 28,1 С°; температурата на повърхността на Земята около езерцето е 12 С°, а на въздуха 7,5°С.

През нощта морето се успокои. Черепанов беше казал истината: на сутринта пясъкът беше станал толкова плътен, че дори не оставаха следи от стъпките ни.

Около река Соен Караминският хребет се отдръпва малко навътре в материка, като на север постепенно става по-висок. Успоредно на морето се появява верига от хълмове, измити по дължината си от вълните.

От морските носове, с които туземците обикновено свързват някакви предания, може да се отбележат два: Омулен Гахани и Сугдема Оногони. В тях морският прибой е издълбал дълбоки пещери, скалата постепенно се е разрушила и на много места са се образували самотно стърчащи каменни стълбове.

На десетина километра от река Соен пътеката изоставя морския бряг, прехвърля се през малка височинка от роговообманков андезит и излиза при река Витухе — първия десен приток на Кусун. Витухе тече успоредно на морския бряг от югозапад на североизток и по пътя си приема само един безименен поток. Околните планини са обрасли с бреза, млад дъб и сибирска бяла ела.

Бе късна есен, но въздухът беше още толкова топъл, че хората се движеха само по фланели. Сутрин имаше слани, но през деня температурата отново се покачваше до 4-5°С. Дългата и топла есен е характерна за Заусурийския край.

Въпреки напредналия сезон тук-там в гората все още можеха да се видят прелетни и постоянни птици. Из сухата трева на полето, където пасяха конете на староверците, сновяха сиви скорци. Бяха весели и игриви. По-нататък, в една рядка гора, забелязах голям пъстър кълвач — повсеместно срещана и наистина пъстра птица. Из същата гора прехвъркваха от място на място белокоремни синигерчета. Към тях се присъединиха и други дребни птички, сред които познах белоглавата овесарка. Всъщност тя отдавна трябваше да е отлетяла на юг; навярно поради дългата есен и късната пролет и прелетите на птиците от крайбрежния район закъсняват. Срещаме и някакви

пъстри птички с червени петънца по главата, навярно брезови скатии. Толкова ранното появяване на тази северна гостенка можеше да се обясни с факта, че след горските пожари в планините на Заусурийския край бяха израснали много брезови горички, в които има за нея обилна храна. Навярно реките Амагу и Кусун са южната граница на разпространението ѝ в Заусурийския край. Тази розова птичка предпочита гористите планински райони и води скрит начин на живот. След това видях два азиатски гащати мишелова. Тези пъргави хищници през цялото време се носеха из въздуха, описвайки големи кръгове. Щом видяха, че приближаваме, те се спуснаха към нас и с пронизителни крясъци започнаха да се вият над главите ни. На някакво дърво край брега на един поток бе кацнала обикновена сврака. Познах я по грака и по черния и белия цвят на оперението ѝ. Когато нашият отряд приближи, тя хвъркна от дървото и разперила дългата си опашка, полетя с неравен полет на някъде.

След като мине височината, пътеката тръгва по блатистата долина на река Витухе. По пътя си тя пресича четири доста мочурливи низини, обрасли с рядка лиственица. По сухите места преобладават дъбът, липата и черната бреза с подлес от спиреа и даурска калина. Пътеката ни отведе на ръба на висока отвесна скала — древна речна тераса. Рядката гора и храстите изчезнаха и пред нас се разпростира широката долина на река Кусун. В далечината се виждаха китайски фанзи.

Когато след дълъг път пред очите ни се появиха жилища, хората, конете и кучетата тръгнаха по-бодро. Щом слязохме от терасата, ние ускорихме крачка.

Кучето ми тичаше напред и старателно оглеждаше храстите край пътя. Скоро наближихме нивите; снопите вече бяха прибрани и наредени на кръстци. Изведнъж Алпа направи стойка. „Нима са фазани?“ — помислих аз и приготвих пушката си. Забелязах, че Алпа бе много смутена; непрекъснато се озърташе и сякаш питаше да продължава ли работата си или не? Дадох ѝ знак: тя предпазливо тръгна напред, като усилено душеше въздуха. По стойките ѝ разбрах, че тук нямаше фазани, а нещо друго. Изведнъж шумно се вдигнаха три птици едновременно. Стрелях, но не улучих. Птиците летяха някак си тежко: често махаха с крила и неумело се спуснаха надолу, преди да кацнат на земята. Следях ги с очи и видях, че отидоха в двора на най-

близката до нас фанза. Излезе, че са домашни кокошки. Тъй като местното население не ги храни, те са принудени сами да си търсят храна из нивите и да се отдалечават много от жилищата. Очевидно способността им да летят се е развила постепенно, в резултат на постоянно упражняване. Изплашени от някое животно, те е трябвало да се спасяват не само с бягство, но и с помощта на крилата си.

Кокошките и пътеката ни отведоха при фанзата на стария удехеец Люрл. Семейството му се състоеше от петима мъже и четири жени.

Удехейците на река Кусун не се занимават с градинарство, а за тази работа наемат китайци. Те се обличат наполовина по китайски, наполовина по удехейски, говорят на китайски и само в случай че искат да си кажат нещо по-секретно, използват родния си език. Женските им носии се отличават с пъстрите си шевици. На гърдите, по края на полите и на ръкавите си са украсени и със светли копчета, дребни раковини, звънчета и разни медни дреболии, поради което всяко движение на притежателките им се съпровожда с шумолящо звънтене.

Имах голямо желание да се запозная по-отблизо с кусунските удехейци. Ето защо въпреки настойчивите покани на китайците отседнах при туземци. Скоро ми се удаде да спечеля доверието им; те с готовност отговаряха на въпросите ми и се мъчеха по всякакъв начин да ми услужат. Особено много грижи полагаха за Дерсу.

Преди около четиридесет години в крайбрежния район е имало толкова много удехейци, че, както се изразяваше Люрл, белите лебеди, докато прелетели от река Самарга до залива Олга, ставали черни от дима на юртите им. Тогава границата на разпространението им се спускала до река Судзухе и на запад от нея. Най-много удехейци живеели на реките Тадушу и Тетюхе. На Кусун имало 11 юрти, на Амагу — само 3, а на Такема — 18.

Както навсякъде, и кусунските удехейци тънат в дългове към китайците. Първобитната им честност сега е намаляла. Те не казват колко самури са хванали: по-лошите дават на кредиторите си, а по-хубавите запазват за себе си и после скришно ги продават някъде настрана. Тази измама е единственото им средство за борба с китайците, които безмилостно ги експлоатират. Затова се стремят да вземат колкото се може повече на кредит, като разчитат, че кредиторът им от страх да не изгуби всичко, което има да взема, ще им опрости

част от дълга. Понякога това им се удава, но понякога китайците изгубват търпение и жестоко се разправят със своите длъжници.

Следващия ден посветих на изследване на околностите.

Река Кусун (на китайски Кусун-гоу, а на удехейски Кун или Куги) се влива в морето малко по на север от нос Максимов. Между устията на Витухе и Кусун се е образувало дълго заливче, отделено от морето с вал от чакъл и пясък, широк 80 метра. Обикновено в него чакат китайските лодки, които в лошо време са се оказали в открито море. По-рано тук са се криели и японски рибари — браконieri. Без съмнение и долната част на долината на Кусун по-рано е представлявала лагуна: както вече неведнъж споменах, такива лагуни има и на други места по крайбрежието.

Река Кусун се придържа към лявата половина на долината. Тя тече в едно корито, но отстрани са се образували множество пресъхващи ръкави, играещи ролята на водоотводни канали. Ето защо през дъждовния сезон на годината долината на Кулумбе не се залива от водата. Според сведенията на удехейците през последните тридесет години тук не е имало нито едно наводнение.

Левият терасовиден бряг на реката се издига на около 30 метра и се състои от бяла глина, в която може да се видят пиритови люспици. Някъде в планината удехейците добиват доста големи късове обсидиан. Растителността в долното течение на Кусун е доста невзрачна и еднообразна. Около реката, по островите и по сухите ръкави има гъсти раkitови храсти. Те приличат на високи пирамидални тополи с клони, които се издигат нагоре едва ли не от самия корен. Сред тях се срещат трепетлики и доста елши.

Всички удобни земи са разположени от дясната страна на реката, където почвата е доста плодородна и се състои от тиня и чернозем с прослойки от чакъл и пясък, поради което тревните растения виреят много добре, а специално тръстиките достигат 2,5–3 метра височина. В съобщество с тях, а понякога и отделно, расте извънредно много обикновен пелин, а около реката — по чакълестите и пясъчните наноси се среща и друг пелин с високо разклонено стъбло и гъста пищна метлица. Тук имаше множество други тревисти и цветни растения, но те бяха толкова увехнали, че по външния им вид не можах да ги определя дори и приблизително. По-нататъшното събиране на хербарен материал нямаше смисъл.

Кусунските тази-удехейци се намираха в период на преход от ловен към земеделски начин на живот. Поради това, че бяха много отдалечени, китайското влияние върху тях не беше толкова силно. Затова тук можах да видя много неща, които не се срещат в южните райони на Усурийския край. Така например близо до едно дълбоко езеро бе издигнато свещено фигурно дърво „Тхун“. Цялото дърво беше покрито с резба, а на главните му разклонения бяха закрепени идоли, изобразяващи хора, птици и животни. За хората това място беше забранено: тук бе обиталището на злия дух Огзо. Историята на дървото е следната. Преди няколко години при езерото се заселило едно семейство удехейци, състоящо се от трима мъже, три жени и седем деца. Веднъж единият от братята излязъл нощем от фанзата и дочул откъм езерото плясък на вода и сумтене. Когато приближил, видял някакво голямо животно, което приличало на тюлен-сивуч. Езерото нямало връзка нито с река, нито с морето. Удехеецът изплашено изтичал в къщи. Тогава всички решили, че това е бил дяволът.

Малко по-късно децата в семейството започнали едно след друго да умират. Извикали шамана. На втория ден от баенето той посочил мястото, където трябвало да поставят дървото „Тхун“, но и това не помогнало. Смъртта отнасяла човек след човек. Очевидно дяволът се бил заселил в самото жилище. Оставало последното средство — да му отстъпят фанзата. Така и направили. Взели всичкото си имущество и се преместили на река Уленгоу.

На един километър от фигурното дърво се намираше жилището на шамана. Веднага го познах по заобикалящата го обстановка. Край пътеката имаше четири кола с груби изображения на човешки лица. Това бяха „цзайгда“, пазителите на пътя. Те имаха на главите си ножове, за да поразяват дявола. По дърветата се мъдреха мечешки черепи и дървени идолчета. На същото място имаше и пънове от дървета, закопани с острите им краища в земята и с корените нагоре. И по тях бяха направени груби изображения на човешки лица. Срещу самия вход на жилището бе поставен голям дървен идол на Мангани-Севохи с меч и копие в ръцете, а до него — две лиственици с изсечени клони, чиято кора беше обелена на пръстени.

Вътрешната обстановка на фанзата по нищо не се отличаваше от фанзите на останалите туземци. На стената висеше тъпан с дървено

чукче, колан с дрънкулки, шаманска пола с някакви рисунки по нея и дървена маска, поръбена с мечешка кожа. Шаманът я облича през време на религиозните церемонии, за да може със страшния си вид да изплаши дявола.

От стария Люрл научих, че Кусун е най-южната, а един (нос Гладкий) — най-северната река, по която от крайбрежния район може да се отиде на река Бикин. По един може да се излезе и на Бикин, и на Хор в зависимост от това, по кой от двата горни притока се тръгне към билото. Той ми съобщи също, че есента в крайбрежния район на Заусурийския край е винаги дълга и реките замръзват с месец, а понякога с месец и половина по-късно, отколкото на запад от вододела. Затова аз реших да вървя по морския бряг, докато реките замръзнат и едва тогава да тръгна към Сихоте-Апин.

В заливчето на Кусун заварихме стария лодкар, манджуреца Хей-ба-тоу, което, преведено, значи морски старшина. Той беше опитен мореплавател и бе започнал да пътува покрай бреговете на Усурийския край от най-ранно детство. Баща му се занимавал с морски занаяти и благодарение на това синът му от дете свикнал с морето. По-рано Хей-ба-тоу плавал край бреговете на Южноусурийския край, но през последните години руснаците го накарали да се прехвърли на север.

Хей-ба-тоу искаше още веднъж да иде до река Самарга и да се върне обратно, но Чжан-Бао го уговори да тръгне с нас покрай брега на морето. Беше решено на следния ден удехейците да закарат вещите ни при устието на Кусун и вечерта да ги прехвърлят в лодката на Хей-ба-тоу.

Когато се върнахме обратно, беше съвсем тъмно. Във фанзите блещукаха светлини. В нашата къща се бяха събрали почти всички китайци и удехейци. Беше многолюдно и тясно. Дерсу ми съобщи, че „всички хора“ са дошли да ни чествуват за това, че сме се отнесли дружелюбно към тях. Китайците бяха донесли водка, свинско месо, брашно, плодове и устройха вечеря.

Не дочаках края на пиршеството и рано легнах да спя. През нощта през пролуките на вратата виждах светлина и чувах хорски гласове, но напиване, кавги и ругатни нямаше. Китайците мирно си говореха и обсъждаха бъдещите събития.

На другия ден сутринта станах рано и веднага почнах да се стягам за път. От опит знаех, че ако не ги подканяш, удехейците дълго

няма да се приготвят. Така и стана. Удехейците най-напред поправяха обувките си, после лодките и ние можахме да тръгнем едва към обяд.

На Кусун трябваше да се разделим с Чжан-Бао. Обстоятелствата го принуждаваха да се върне на река Санхобе. Той не искаше да ми вземе пари и обеща пак да ми помогне, ако следващата година се върна в крайбрежния район. Стиснахме си ръцете и се разделихме като приятели.

След като минахме Кусун, ние се качихме на терасата и тръгнахме към морето. Оттук до Тахобе крайбрежието се състои от туфи и базалтова лава. Под влияние на сладката вода и слънчевите лъчи туфите бяха красиво изпъстрени.

Сутринта беше доста студено (-10°C), но след изгриването на слънцето температурата започна да се повишава и към един часа след пладне достигна 3°C . Есента на морския бряг се отличава именно с това, че през деня е доста топло и смело можете да вървите само по риза, привечер се налага да обличате фланела, а нощем — да се увивате в кожени одеяла. Затова наредих всички топли дрехи да бъдат изпратени с лодката по море, а със себе си взехме само храна и оръжие. Хей-ба-тоу трябваше да дойде с лодката си при устието на река Тахобе и там да ни чака.

От река Кусун до река Тахобе има седем километра. В този участък в морето се вливат няколко планински потока, които удехейците наричат Догум, Тохонкси, Сюнди, Ампо и Диенсу.

XVI ГЛАВА

СОЛОНИ

РЕКА ТАХОБЕ. — ОБИДЕНАТА КАТЕРИЧКА. — ОБИТАЛИЩЕТО НА ДЯВОЛА. — ГРЪМОТЕВИЧНА БУРЯ СЪС СНЯГ. — АГДИ. — ДЕЛИКАТЕСЪТ НА СОЛОНА. — ЗАСНЕЖЕНОТО БИЛО. — ИЗДРЪЖЛИВОСТТА НА ТУЗЕМЦИТЕ НА СТУД. — РЕКА КУМУХУ. — ЛОСОВЕ. — ВРЪЩАНЕ ПРИ МОРЕТО.

Устието на река Тахобе се намира между носовете Максимов и Олимпиада. По-рано то е било в левия край на долината, но после се е преместило, в резултат на което се е образувал сляп ръкав. Този ръкав по-късно се е превърнал в блато.

В долното течение на реката долината е покрита с рядка гора от бряст, липа, дъб и черна бреза. Откритите, чисти и годни за заселване места се намират на два километра по-нагоре от морето.

Тук ние се натъкнахме на малка фанзичка. В първия момент помислих, че стопаните ѝ са удехейци, и едва вечерта научих, че били солони.

По външен вид новите ни познати малко се отличаваха от усурийските туземци. Сториха ми се само малко по-ниски на ръст и с по-широки кости. Освен това бяха по-подвижни и по-експанзивни. Отначало те говореха на китайски, а след това на някакво наречие — смес от солонски и голдски език. И дрехите им много приличаха на удехейските, но не бяха толкова пъстри и имаха по-малко орнаменти.

Цялото семейство се състоеше от десет души: стар баща, двама възрастни сина с жените си и пет малки деца.

Как се бяха озовали тук от Манджурия? От разговорите разбрахме, че по-рано новите ни домакини са живеели на река Сунгари, но за по-добър лов се преселили на река Нор, която се влива

в Усури. Там обаче се появили многобройни хунхузки шайки и китайското правителство изпратило срещу тях свои войски. Семейството на солоните попаднало между два огъня: от едната страна ги нападали хунхузите, от другата — правителствените войски, които избивали безразборно всички. Тогава солоните избягали на Бикин, след това се прехвърлили през Сихоте-Алин и се установили на морския бряг.

Следващите четири дни бяха посветени на изследването на реките Тахобе и Кумуху. По-младият от солоните — Да-парл — изяви желание да ни съпровожда. Беше младеж със здраво телосложение, без брада и мустаци. Държеше се гордо и гледаше стрелците отвисоко. Неволно обърнах внимание на леката походка, ловкостта и изяществото на движенията му.

След два дни тръгнахме на поход.

Река Тахобе е дълга 68 километра и тече от запад на изток с малко отклонение на юг. От двете ѝ страни има широки до 200 метра чакълести ивици, отрупани с повалени от буря дървета.

На 24 октомври стигнахме до река Бали, а на 25 приближихме вододела. Планините загубиха резките си очертания. Появиха се невисоки сопки с полегати склонове.

През 1907 година кедрите в крайбрежния район родиха богата орехова реколта; на запад от Сихоте-Алин орехи изобщо нямаше. Затова пък в басейна на Усури се народиха много желъди, а дъбът в Заусурийския край, напротив, беше безплоден.

Ние вървахме по левия бряг на реката. Аз, Дерсу и Да-парл отпред, а Захаров и Аринин на петнадесетина крачки по-назад. Изведнъж на едно паднало дърво пред нас забелязахме катеричка. Беше застанала на задните си лапички и гризеше кедрова шишарка с прибрана към гърба си опашка. Когато приближихме, катеричката грабна пляката си и бързо се изкатери на един кедр. Отгоре тя любопитно започна да разглежда хората. Солонът тихичко се промъкна до дървото, викна и с всичка сила удари ствола с тоягата си. Катеричката се изплаши, изпусна шишарката и се изкачи още по-високо. На Да-парл това му трябваше. Той вдигна шишарката и без да обръща ни най-малко внимание на обиденото животно, продължи пътя си. Катеричката подскочаше от клонче на клонче и със свистене изразяваше неудоволствието си от извършения посред бял ден грабеж.

Смяхме се от сърце. Дерсу не знаеше, че по този начин може да се снабдява с орехи, и реши в бъдеще да използва солонския метод.

— Твоята не трябва се сърди — говореше той на катеричката, за да я утеши. — Нашата долу ходи, как да намери орехи? Твоята там гледай, там много орехи — посочи той към един голям кедър; катеричката сякаш го разбра и тръгна нататък.

Впрочем две думи за манджурската катеричка. Този представител на гризачите има удължено тяло и дълга пухкава опашка. Малката му изящна главичка е украсена с големи черни очи и малки закръглени ушички, които завършват с кичур дълги черни, разположени ветрилообразно косми. Общата му окраска е пепелносива опашката и главата му са черни, а коремчето — бяло. Много рядко се срещат отделни екземпляри с жълти петна.

Катеричката води ту заседнал, ту скитнически живот в зависимост от това, дали изборията от нея район има изобилна храна. Тя своевременно забелязва кой дървесен вид ще даде лоша, кой — богатата реколта и предварително се прехвърля ту в дъбови, ту в кедрови или в широколистни гори с подлес от леска. Тя през целия ден е в движение и дори при лошо време пак излиза от гнездото си, за да се поразходи по дървото. Може да се каже, че катеричката изобщо не понася покоя и само когато е тъмно, лежи на едната си страна, свита и прехвърлила опашка през главата си. Зазори ли се, катеричката е на крак. Сякаш движението ѝ е така необходимо, както водата, храната и въздухът.

Преди двадесетина години кожата на катеричката струваше 20 копейки. Но с нарастването на търсенето ѝ цената растеше и днес стига до 3 рубли на парче.

Главни врагове на катеричката са златката, самурът и човекът.

През целия ден беше мъгливо; небето бе покрито с паяжина от слоесто-перести облаци; около слънцето се появиха „венци“; те все повече намаляваха разстоянието помежду си и на края се сляха в едно матово петно. В гората беше тихо, но по върховете на дърветата вече се разхождаше вятърът.

Това явно тревожеше Дерсу и солоната. Те споделяха нещо между си и често поглеждаха към небето.

— Лошо — казах аз, — вятърът започва да духа от юг.

— Не — провлече Дерсу. — Негов така ходи — и посочи на североизток.

Стори ми се, че греша и започнах да възразявам.

— Гледай птица! — възкликна Дерсу. — Виждаш, тя гледай вятър.

Наистина на един смърч бе кацнала врана с обърната на североизток глава. Това бе най-изгодното положение за нея, тъй като вятърът се плъзгаше по перата ѝ. Ако беше кацнала напреки или със задната си част към вятъра, студеният въздух щеше да прониква под перушината ѝ и тя щеше да зъзне.

Привечер небето се заоблачи, излъчването на топлина от земята се намали и температурата на въздуха се повиши от 2 до 10°C. Това беше неблагоприятен признак. За всеки случай ние укрепихме добре палатките си и събрахме повече дърва.

Но опасенията ни излязоха напразни: нощта мина благополучие.

Когато сутринта се събудих, най-напред погледнах небето. Облаците бяха заприличали на паралелни ивици с посока от север на юг.

Не биваше да се бавим. Бързо стегнахме торбите си и тръгнахме нагоре по река Тахобе. Надявах се, че този ден ще се доберем до Сихоте-Алин, но поради лошото време не ни се удаде да сторим това.

Около обед отново се появи гъста мъгла. Планините станаха тъмносини и навъсени. Към четири часа рухна дъжд, а след това заваля мокър и гъст сняг. Пътеката изведнъж побеля; сега можехме да я проследим далеч през гъсталаците и повалените дървета. Вятърът стана рязък и поривист.

Трябваше да спрем на бивак. Недалеч от десния бряг на реката се издигаше самотна скала, която приличаше на развалини от замък с кули по ъглите. В подножието ѝ растяха ниски брези. Мястото ми се стори удобно и аз дадох знак за спиране.

Стрелците се заловиха да събират дърва, а солонът отиде в гората да търси подпори за палатката. След една минута го видях да тича назад. Щом се отдалечи на стотина крачки от скалата, той спря и погледна нагоре, после потича още малко и когато се върна в бивака, тревожно заразказва нещо на Дерсу. Голдът също погледна към скалата, плю и хвърли брадвата си на земята.

След това двамата дойдоха при мен и ме замолиха да преместя бивака. Попитах за причината. Солонът ми каза, че когато почнал да сече едно дърво под скалата, дяволът два пъти го замерил отгоре с камъни. Дерсу и солонът толкова убедително ме молеха да се махнем оттук и по лицата им беше изписана такава тревога, че аз отстъпих и наредих да пренесат палатката на около четиристотин метра надолу по реката. Там намерихме още по-удобно място от предишното.

Всички дружно се заловихме за работа; събрахме дърва, накладохме големи огньове. Дерсу и солонът положиха много труд, за да направят някаква ограда: сякоха дървета, забиваха ги в земята и ги подпираха с прътове. За тази цел не пожалиха дори и одеялата си.

Когато го запитах защо правят това, Дерсу ми обясни, че са направили оградата, за да не може дяволът да вижда от скалите какво става в бивака. Досмеша ме, но не го показах, за да не обидя стария си приятел. Моите стрелци се бяха разположили наблизко и малко мислеха за това, дали ги гледа дяволът от сопката или не. Интересуваше ги повече вечерята.

През нощта времето още повече се влоши. Хората се бяха пъхнали в палатките и се сгряваха с горещ чай. Към 11 часа преди полунощ изведнъж заваля гъст сняг, след което нещо блесна на небето.

— Светкавица — възкликнаха едновременно стрелците.

Преди да успея да им отговоря, се чу рязък гръм.

Тази придружена със сняг гръмотевична буря продължи до два часа пред нощта. Мълниите святкаха често и имаха червеникав оттенък. Тътенът им мощно и продължително се търкаляше по небето; усещаше се как земята и въздухът потреперват от него.

Този вид буря беше толкова ново и необикновено явление, че всички хвърляха любопитни погледи към небето, но то беше тъмно и само при святкането на мълниите можеха да се видят тежките облаци, които плуваха в югозападна посока.

Една от гръмотевиците беше особено оглушителна. Падна гръм точно там, където се намираше скалистата сопка. Към неговия трясък се присъедини и някакъв силен шум; бе произлязло срутване. Трябваше да се види колко се развълнува солонът! Той реши, че дяволът се сърди и разрушава сопката.

Да-парл накладе още един огън и се скри зад оградата. Погледнах Дерсу. Беше смутен, учуден и дори изплашен: дяволът на

скалата, който хвърляше камъни, придружената със сняг гръмотевична буря и срутването в планината — всичко се беше смесило в главата му и според него имаше връзка едно с друго.

— Ендули^[1] гони дявола! — каза доволно той и заговори нещо на солона.

В това време бурята започна да се отдалечава, но на небето още дълго святкаха мълнии, озарявайки с широки пламъци хоризонта. В тези мигове особено отчетливо можеха да се видят контурите на далечните планини и тежките дъждовни облаци, които изливаха примесен със сняг дъжд.

Дълго време още отдалеч долиташе глухият тътен на гръмотевиците, от които земята и въздухът потреперваха.

След като пиха чай, стрелците легнаха да спят, но аз седях още дълго край огъня и разпитвах Дерсу за дяволите и за необичайната гръмотевична буря. Той охотно ми отговаряше.

— Гърмът — това е Агди. Когато дяволът дълго се задържи на едно място, богът Ендули изпраца буря и Агди прогонва дявола. Така че където се е разразила бурята, там е бил дяволът. След като дяволът си отиде (тоест след бурята), наоколо се възцарява спокойствие: зверовете, птиците, рибите, тревите и насекомите също разбират, че дяволът си е отишъл, и стават жизнерадостни и весели...

Що се отнася до бурята, Дерсу каза, че по-рано светкавици и гръмотевици имало само през лятото, а зимните бури били донесли руснаците. Тази буря била третата, която той помнел през живота си.

Увлечени в разговора, ние не забелязахме как бе минало времето.

Започваше да се развиделява... От тъмнината изплуваха гористите сопки. Дяволската скала и храстите, надвиснали над реката. Всичко предвещаваше облачно време... Но неочаквано иззад планините на изток се появи кървавочервена заря и обля в пурпур навъсеното небе. В това златисторозово сияние ясно се очертаха всеки храст и всяко клонче по дърветата. Наблюдавах като омагьосан светлата игра на лъчите на изгряващото слънце.

— Е, старче, време е и ние да подремнем — обърнах се аз към Дерсу, но той вече спеше, опрян на едно паднало дърво, проснато на земята край огъня.

На другия ден всички се успахме и станахме много късно.

По небето все още пълзяха облаци, но вече не изглеждаха толкова страшни, както през нощта.

Хапнахме, пихме чай и пак тръгнахме нагоре по река Тахобе, която трябваше да ни отведе на Сихоте-Алин. От нашия бивак до главния хребет имаше още един преход. Според думите на солоняма да се изкачваме много.

От другата страна на хребета се намира река Михе, приток на Бикин, която тече успоредно на Сихоте-Алин.

Аз не тръгнах към нея, а поех надясно по поточето Ада, за да изляза на един от горните притоци на съседната река Кумуху, като възнамерявах по нея да се спусна към морето. На свечеряване ние за малко не стигнахме до вододела и спряхме на бивак сред една гъста гора.

Вечерта солонът уби една катеричка, одра я, надяна я на шиш и се залови да я пече, като заби шиша в земята близо до огъня. След това взе стомахчето на катеричката и го сложи върху въглените. Когато то се зачерви, солонът започна апетитно да дъвче съдържанието му. Стрелците се разплюваха, но това ни най-малко не смути солоняма. Той каза, че катеричката е чисто животно, което яде само орехи и гъби, и предлагаше да вкусим от този деликатес. Всички отказахме...

В това време Аринин, който започна да поправя огъня, бутна катеричката и тя падна. Той я постави на предишното ѝ място, но не така, както преди, а с главата надолу. Солонът се засуети и бързо я обърна с главата нагоре, като каза, че катеричката трябвало да се пече само по този начин, защото иначе щяла да се обиди и ловецът нямало да има sluка; рибата, напротив, се поставяла на огъня само с главата надолу, а опашката ѝ трябвало да бъде нагоре.

На 28 времето беше също намръщено, както и предишния ден. Потоците все още клокочиха в планините, но вече бяха започнали да се поддават на студа. Навсякъде из водата плаваше ледена каша, край бреговете се появиха ледени корици, тук-там по дъното им започна да се образува лед.

Още от бивака пътят ни тръгваше нагоре. А колкото по-високо се изкачвахме в планината, толкова по-дебела ставаше и снежната покривка. На билото снегът беше дълбок до коляно. Тъмнозелената иглолистна гора се бе облякла в бяла премяна и изглеждаше празнично. Натезалите от снега смърчови клони се бяха привели към

земята; те оставаха в това напрегнато положение, докато някое случайно паднало отгоре клонче или шишарка не събаряше пухкавия снежен кит, обсипвайки ни със студен снежен прах.

Представата за зима беше пълна. В гората цареше удивителна тишина.

Според барометричните измервания височината на билото беше 880 метра над морското равнище.

Солонът ни подканваше да бързаме, тъй като скоро щял да задуха северозападният вятър и щяло да бъде истинска беда, ако лошото време ни настигнело тук.

Виелицата е нещо обикновено в планината, когато веднага след като падне сняг, задуха вятър. А признаците на вятъра вече бяха налице: облаците бързо се носеха на изток; бяха станали по-леки и по-прозрачни и вече можеше да се посочи къде се намира слънцето.

Послушахме съвета на солона и забързахме.

Към Кумуху се спускахме по също такава стръмнина, по каквата се изкачвахме откъм река Тахобе.

Гората, която покриваше северния склон на вододела между басейните на двете споменати реки, е смесена иглолистна, мрачна и отрупана с повалени дървета.

Предсказанията на солона се сбъднаха. Когато ние се озовахме в ниското, в планината се чу шум, който постепенно се усилваше и се спускаше към долината. Погледнах назад: заснежените сопки „пушеха“ — започваше виелицата.

Малко поточе ни отведе при каменистата, задръстена с повалени дървета рекичка Цаони, която се влива в Кумуху отдясно. След полудневна почивка ние се измъкнахме от ветровалния участък и вечерта стигнахме до река Кумуху, която на това място е малко по-широка от Цаони и почти не се отличава от нея по характера си. В горното си течение Кумуху е не по-широка от 4–5 метра. Ако от това място се тръгне нагоре по нея към Сихоте-Алин, то пак може да се излезе на река Михе, но вече при самите ѝ извори. Казват, че от устието на река Цаони до Сихоте-Алин има един ден път.

Както винаги, спряхме на бивак на брега на реката.

На мръкване небето се изясни и нощта обещаваха да бъде студена. Осланях се на одеялото си и легнах настрани от огъня, отстъпвайки мястото си на солона, който беше облечен много леко. В

три часа сутринта се събудих съвсем премръзнал. Колкото и да се мъчех да се завия по-хубаво, нищо не помагаше: студеният въздух намираще откъде да се промъкне и го усещах ту в рамото, ту в краката си. Трябваше да стана.

Наоколо беше тъмно: огънят бе изгаснал. Събрах тлеещите главнички и почнах да ги раздухвам. След минута се изви пламък и аз можах да видя всичко наоколо: Захаров и Аринин лежах под защитата на палатката, а Дерсу спеше седнал и облечен.

Когато събирах дърва, видях, че солонът е заспал съвсем настрана, далеч от огъня. Беше и без одеяло, и без топли дрехи и лежеше върху насечените смърчови клони, покрит само със своя платнен кафтан. Тъй като се страхувах да не се простуди, аз започнах да разтърсвам рамото му, но той спеше толкова дълбоко, че едва го събудих. Да-парл стана, почеса се по главата, прозя се, след това пак легна на предишното си място и шумно захърка.

Удехейците са удивително издръжливи на студ. Те свикват с него от детинството си, от момента, когато за първи път вдъхнат въздух.

Аз се постопах малко край огъня, след това се пяхнах в палатката при стрелците и едва тогава заспах, както следва.

На другата сутрин всички станахме много рано. Храната, която носехме със себе си, бе на привършване и затова трябваше да бързае. Сутрешната ни закуска се състоеше от печена катеричка, остатъци от една изпечена в пепел питка и горещ чай.

Когато потеглихме, слънцето току-що изгряваше. То се показва иззад гората, светло и лъчезарно, и освети с ярките си лъчи заснежените планински върхове.

Река Кумуху (на удехейски Куму), наречена от руснаците река Кузнецов, води началото си от хребета Сихоте-Алин, тече в посока на географския паралел и само в долната си част се отклонява на юг и се влива в морето при нос Олимпиада (46°12,5' сев. ш. и 138°20,0' изт. д. по Гринуич). По пътя си Кумуху приема следните притоци: отляво — реките Яаса I, Яаса II, Усмага, Тапку, Ного, Тагди, Хандями и Дионго, а отдясно — освен Цигони, по която бяхме дошли ние, още Лиго, Цаолосо, Бутиче и Амурта. Най-бързата от тях е Лиго, а най-спокойната — Тагди. От Тагди може да се отиде на река Сваин, която се влива в морето на север от река Кузнецов.

С лодките си удехейците стигат до река Тагди; нагоре по Кумуху могат да се движат само по леда с шейни, в които са впрегнати кучета или елени. В средната част на Кумуху, особено отляво, между реките Тагди и Ласа, се виждат следи от някогашни пожарища. Както навсякъде, горите са изгорели предимно по хребетите и са се запазили само в долините.

Река Кумуху е интересна още и с това, че точно тук се срещат манджурската и охотската флора. Първата я виждаме в долините, втората — по планинските хребети. Създава се впечатлението, че едната флора като клин се врязва в другата. Сега, когато листата бяха окапали, от планините добре се виждаше къде свършват широколистните и къде започват иглолистните гори. Долините изглеждаха сиви, а хребетите — тъмнозелени.

Тук сред храстовидната растителност още можеха да се срещнат някои представители на манджурската флора, като например 1) леска, лешниците на която са вложени в удължена тръбичка, покрита с гъсти бодливи власинки; 2) шипка с червеникави клонки и силно удължени плодове, които остават по вейките едва ли не през цялата зима; 3) калина, която ражда в изобилие сочни светлочервени плодове; 4) от перуниковите — виещ се брей, мъжките и женските екземпляри на който се различават помежду си; 5) актинидия, образуваща гъсталаци сред подлеса, 6) лимонник, с гроздове от червени плодове, от които в устата остава леко парене като от пипер.

В средното си течение Кумуху е широка 20 метра, а по фарватера си е дълбока около един метър. Средната бързина на течението е 8 км в час при обикновено ниво. Според думите на туземците близо до морето има находища от каменни въглища на повърхността.

Независимо от всичките ни усилия този ден можахме да стигнем само до река Тагди. До морето оставаха още двадесетина километра.

Когато набеязаният маршрут е към края си, човек винаги бърза: иска му се пътят да свърши по-скоро. Всъщност, когато стигнехме до морето, ние нищо нямаше да спечелим. От устието на Кумуху пак щяхме да тръгнем по някоя река към планината; пак щяхме да устройваме биваци, да опъваме палатки и да събираме дърва за през нощта; но все пак в края на набеязания маршрут винаги има нещо особено привлекателно. Затова всички си легнахме рано, за да станем по-рано.

Когато на другия ден източният хоризонт порозовя, всички станаме като по команда и започнахме да се стягаме за път. Аз взех пешкира си и тръгнах към реката да се мия.

Природата все още се намираше в онова състояние на покой, когато всичко дреме и се наслаждава на предутринния отдых. От реката се вдигаха студени изпарения; на земята бе паднала обилна роса... Но ето че лек утринен ветрец премина през гората. Мъглата веднага се раздвижи и се показва противоположният бряг. Бивакът стихна — хората бяха започнали да закусват. Изведнъж до слуха ми долетя хрущене: нещо вървеше по чакъла. Огледах се и видях две сенки — едната висока, другата по-ниска. Бяха лосове — женска и едногодишно теле. Те стигнаха до реката и започнаха жадно да пият вода. Майката отметна глава и зачеса със зъби хълбока си. Любувах се на животните и се страхувах да не ги забележат стрелците. Изведнъж женската усети опасността и вдигнала големите си уши, внимателно загледа към нас. От устните ѝ капеше вода и по спокойната повърхност на реката се образуваха кръгове. Тя трепна, издаде дрезгав рев и се спусна към гората. В този миг пак духна вятър и противоположният бряг отново потъна в мъгла. Захаров гръмна, но не улучи и аз в душата си се зарадвах, че стана така.

Най-сетне изгря слънцето, мъглата придоби оранжеви оттенъци. През нея започнаха да се очертават храстите, дърветата, планините...

След половин час ние вървахме по пътеката и весело бъбрехме помежду си.

На една поляна съвсем близо до морето се бе заселил старовецът Долганов, който експлоатираше туземците, живеещи по съседните реки. Не ми се искаше да спирам при човек, който осигуряваше благополучието си за сметка на бедняците, и затова тръгнахме направо към морето, където при устието на реката намерихме Хей-ба-тоу и лодката му. Той беше пристигнал на Кумуху още в деня на тръгването си от Кусун и ни бе чакал тук около една седмица.

Вечерта стрелците накладоха големи огньове. Настроението им беше весело, сякаш се бяха върнали у дома си. Хората така бяха свикнали с походния живот, че съвсем не забелязваха трудностите.

Почти цял ден никъде не ходихме. Трябваше да починем, да съберем сили и да приведем в ред вещите си. Най-после настъпи 1

ноември — първият ден на зимния месец. Сутринта температурата падна до -10°C и духаше силен вятър.

В която и посока да духаше вятърът — от континента към морето или обратно, от морето към континента, — той винаги минаваше по долините. Ако долините са разположени в северозападна посока, вятърът духа с такава сила, че събаря дървета и вдига покривите на къщите. Обикновено с изгряването на слънцето вятърът стихва, а към четири часа след обяд започва да духа отново.

От река Тахобе до Кумуху има пешеходна пътека, прокарана по планината, която не се отдалечава от морето. Това разстояние е 16 километра. В топографско и геологично отношение цялата местност между двете споменати реки представлява обширна лавова покривка. Сега това са ниски хълмове, прорязани от дълбоки оврази. Някога тук е имало хубава гора, но от нея са останали само пънове и отделни изсъхнали дървета. По овразите, за които споменах, текат към морето потоците Цала, Анкуга, Лолобинга, Тахалун, Калама и Кумолун.

[1] Ендули — богът на небето — Б.авт. ↑

XVII ГЛАВА

СЪРЦЕТО НА ЗАУСУРИЙСКИЯ КРАЙ

ПЛИТКИТЕ РЕКИЧКИ КРАЙ МОРСКИЯ БРЯГ. — СУХАТА МЪГЛА И ЗВУКОПРОВОДНОСТТА НА ВЪЗДУХА. — ОБОНЯНИЕТО НА ЛОВЕЦА. — ТРЕВОГА И СЪМНЕНИЯ. — НА ПЪТ ЗА РЕКА НАХТОХУ. — ЧОВЕШКИ СЛЕДИ. — УДЕХЕЕЦЪТ ЯНСЕЛИ. — ПРИТОЦИТЕ НА РЕКАТА. — УДЕХЕЕЦЪТ МОНГУЛИ. — КИТАЕЦЪТ, КОЙТО БЕ ОТКРАДНАЛ САМУРА. — ТУЗЕМНОТО НАСЕЛЕНИЕ. — ГРОБИЩЕТО. — ТРЕВОЖНА НОВИНА. — ИЗЧЕЗВАНЕТО НА ХЕЙ-БА-ТОУ. — БЕЗИЗХОДНО ПОЛОЖЕНИЕ.

На река Кузнецов ние се сбогувахме със солона. Той се върна на река Тахобе, а ние продължихме да вървим на север. На Хей-ба-тоу беше наредено да гребе покрай морския бряг и да ни чака при устието на река Холонку.

От падналия сняг не бе останал и помен, въпреки че през цялото време температурата беше доста ниска. Никъде не се виждаха следи от топенето на снега и все пак той бе изчезнал някъде. Това се дължеше на прекалено сухите зимни северозападни ветрове, които поглъщат цялата влага и правят през това време на годината климата на Заусурийския край сходен с континенталния.

И тукашната растителност е хилава, както навсякъде по морското крайбрежие.

Забелязваше се, че преобладават иглолистните дървесни видове; все по-често и по-често се появяваше лиственица, а дъбовите гори отстъпваха на заден план.

При река Кумуху пътеката, която досега ни водеше покрай брега на морето, свърши. От нос Олимпиада до река Самарга — на протежение от 150 километра по права линия и на 230 километра в действителност — брегът е планински и съвсем пустинен. Обраснала с

мъх иглолистна гора покрива като гъста своеобразна четка всички планини и стига до самия бряг на морето. Тази част от пътя се смята за много трудна. Дори удехейците избягват да се отбиват насам. Разстоянието, което може да се измине по морето с лодка за половин ден, едва ли може да се извърви по брега пеша и за четири денонощия.

През този ден ние не направихме голям преход и спряхме на бивак при река Бабков. Тук можеше да се видят добре изразени крайбрежни тераси, високи около 12 метра. През тях реката си е прорязала тясно корито, което прилича на каньон. Тук-там по широкото блатисто плато се срещат самотни бели брези, лиственици и гъсти горички от млад дъб.

Лодката на Хей-ба-тоу можеше да спира само в устията на онези реки, които нямат наносни плитчини и имат поне малко заливче. Река Бабков не притежаваше тези качества и Хей-ба-тоу я бе отминал с намерение да спре около нос Сосунов.

Още от сутринта времето беше необикновено тихо. През целия ден из въздуха се носеше суха мъгла, която следобед започна бързо да се сгъстява. От бяло слънцето стана жълто, след това оранжево и на края червено; в този си вид то се скри зад хоризонта. Направи ми впечатление, че свечеряването беше много краткотрайно; нощта се спусна някак си изведнъж. Морето съвсем се уталожи; не се чуваше никакъв плисък. Сякаш то беше потънало в сън. Към 10 часа вечерта изгря луната. Беше извънредно голяма и изглеждаше много странно. Дори и в полунощ тя все още не беше изгубила оня червеникав оттенък, който е характерен за нея, когато се намира ниско над хоризонта. Отвесните скали край морския бряг, гората в планините и самотните храсти изглеждаха някак си по-други — не такива, каквито бяха обикновено. В полунощ мъглата се сгъсти до такава степен, че човек можеше да я види непосредствено до себе си подобно на дим, но не беше дим, защото не миришеше на изгоряло. Същевременно въздухът придоби изумителна звукопроводност: обикновеният говор звучеше отдалеч силно и кресливо; шумоленето на мишката в тревата се чуваше толкова силно, че неволно те караше да трепваш и да се обръщаш. Сякаш се бяхме пренесли в друг свят, озарен не от луната, а от някакво непознато мъждукащо светило. След това въздухът се изпълни със звуци, които приличаха на гръмотевичен тътен, на глухи взривове или на далечни оръдейни залпове. Тези звуци долитаха

някъде откъм морето. Може би за пръв и последен път в живота си ние чувахме подземно бучене.

Това явление навяваше на всички ни страх; Дерсу разправяше, че никога в живота си не е чувал нещо подобно.

Реших, че трябва да се обърна към приборите: барометърът показваше 759, анемометърът — пълно затишие, а температурата на въздуха беше 3°C. Това интересно явление продължи до разсъмване. Когато мъглата изчезна, отново духна студен северозападен вятър.

След река Бабков морският бряг прави малка извивка. За да съкратим пътя си, ние тръгнахме нагоре по един от притоците на река Каменная, прехвърлихме се през малко планинско възвишение, което тук достига до 430 метра височина, и излязохме близо до устието на река Холонку, където заварихме Хей-ба-тоу и лодката му. Вятърът сякаш искаше да навакса загубеното през време на нощното затишие и сега духаше особено силно; анемометърът показваше 215.

Останалата част от деня използвах, за да разгледам долната част от долината на Холонку. Тук пак имаше лагуна, дълга пет и широка един километър, отделена от морето с двоен вал. При устието си река Холонку е прекомерно широка и дълбока — това е най-дълбокото място на предишната лагуна. Дължината на двата вала е около 500 метра; единият вал е образуван от големи огладени валчести камъни, обрасли с лишеи, което показва, че камъните отдавна се намират в състояние на покой. Валът откъм морето е по-малък по размери и очевидно е бил неотдавна натрупан от морския прибой. Сега на мястото на лагуната се е образувало блато, обрасло с мъх, сини боровинки, блатен багулник и къпини.

Вечерта наредих на Хей-ба-тоу да се прехвърли на следния ден с лодката си на река Хатоху и там да ни изчака. Ние пък щяхме да тръгнем нагоре по река Холонку до Сихоте-Алин и след това по река Нахтоху щяхме да се спуснем назад към морето.

Задължих хората си да вземат от лодката всичко необходимо още същата вечер, тъй като Хей-ба-тоу искаше да тръгне на другия ден още в ранни зори.

На 3 ноември аз се събудих по-рано от другите, облякох се и излязох от палатката.

Картината, която се откри пред очите ми, бе необикновено красива. На изток бе пламнала зората. Озареното от лъчите на

изгряващото слънце море бе застинало неподвижно като разтопен метал. От реката се издигаше лека мъгла. Изплашено от стъпките ми, едно ято диви патици шумно се вдигна от водата и с крякане полетя някъде отвъд блатото.

Когато слънцето се показва на хоризонта, видях далеч в морето платноходката на Хей-ба-тоу.

Сварих чай и събудих спътниците си.

След като закусихме солидно, ние приготвихме торбите си и също поехме по набелязания маршрут.

Река Холонку (на удехейски Халанку) е отбелязана на картите като река Светлая. Тя е дълга около 90 километра, тече по посока на географския паралел и води началото си от Сихоте-Алин. Ако се тръгне нагоре по реката, в долната ѝ половина ще се срещнат последователно следните притоци. Отдясно — Хунди и Дя; първата е малко по-голяма от втората. Съомговите риби не отиват по-нагоре от реката Дя, но по-голямата част от тях свива към Хунди. Отляво Холонку приема само един приток — Талмакси, — по който може да се отиде на река Пия, вливаща се в морето на двадесет километра по на север от нос Плитняк. В долината на Холонку по-рано е имало хубави гори, но сега всички са унищожени от пожари. Гора се е запазила като самотни островчета само около горното течение на реката.

През този ден ние тръгнахме сравнително късно и затова не можахме да изминем голямо разстояние. Още с първите ни крачки Дерсу стигна до заключението, че река Холонку е необитаема, че местните жители се отбиват тук рядко и че преди две години корейци са идвали тук на лов за самури.

Колкото по на север отивахме по морския бряг, толкова по-често срещахме лиственици, каменна бреза и аянска ела. Дървета, като тополата, бряста и липата, се мяркаха по-рядко, а корковото дърво и орехът бяха изчезнали напълно. Затова пък по-многобройни ставаха ракитаците и елшите. Дребнолистната храстовидна бреза приличаше на дърво. Леспедецата започна да отстъпва мястото си на спиреата с мъхести листа. По скалистите склонове от дясната страна на реката, недалеч от морето, забелязах особен вид френско грозде, на което не само стъблото, но и плодовете и листата са покрити с бодли, и особен

вид смрика, която се стели по земята като дълги камшици, обсипани с дребни игловидни листчета.

Преди да мръкне, Дерсу отиде на лов, но се върна с празни ръце. След като окачи пушката си на един клон, той седна край огъня и съобщи, че в гората намерил някакъв предмет, но забравил как той се нарича на руски.

Тъй като дълго не можа да си спомни думата, аз започнах да му задавам подсказващи въпроси. Изведнъж Дерсу се сети:

— Синчетата на дъба! — възкликна простодушно той и ми подаде един обикновен желяд.

После ми каза, че го е намерил на сопката от лявата страна на реката, макар че никъде наблизо не видял самото дърво. Очевидно желядът е бил занесен там от някоя птица или от дребно животно, като катеричката или бурундука.

С всеки изминат ден ставаше все по-студено и по-студено. Средната денонощна температура бе спаднала до 6,3°C и дните чувствително намаляваха. За да се защитим от вятъра, трябваше да правим нощувките сив най-гъстите части на гората. За да си приготвим дърва, налагаше се рано да спираме на бивак. Ето защо през деня не можехме да изминем голямо разстояние и за маршрут, който през лятото вземахме за едно денонощие, сега губехме двойно повече време.

На 4 ноември сутринта всички се събудихме от студ. Термометърът показваше -11°C и духаше силен вятър. След като се посгряхме край огъня и пихме горещ чай, ние тръгнахме на път.

През цялото време, като се започне от морето, по планините отстрани се занизаха безкрайни пожарища.

Вляво пред нас се издигаше планината Плоская, висока 600 метра, която местните жители наричат Кямо. От планинския хребет, в който тя влиза, водят началото си три притока на Холонку: реките Пуйму, Сололи и Дагди — единственото място в басейна на Холонку, където все още се срещат изюбри и диви свине. С лодка можеше да се отиде нагоре само по Сололи.

Близо до устието на река Пуйму ние се натъкнахме на порутена корейска звероловна фанза, край която имаше стара дъсчена лодка. Това показва, че заключенията на Дерсу бяха правилни.

След като избрахме място за нощувка, аз наредих на Захаров и Аринин да опънат палатката и тръгнах с Дерсу на лов. Тук по двата бряга на реката все още на места се бе запазила тясна ивица жива гора от трепетлика, елша, кедър, ракета, бреза, клен и лиственица. Ние вървахме — Дерсу отпред, аз малко зад него — и тихичко си говорехме. Изведнъж той ми направи знак да спра. Отначало помислих, че се ослушва, но скоро видях, че се повдига на пръсти, навежда се настрани и усилено души въздуха.

— Мирише — прошепна голдът, — хора има.

— Какви хора?

— Диви свине — отвърна той. — Моята миризма намери тях.

Колкото и да душех въздуха, аз не усещах никаква миризма. Дерсу предпазливо тръгна напред и малко надясно, като често спираше и душеше въздуха. Така извървахме около 150 крачки. Изведнъж нещо се метна настрани. Беше една дива свиня с шестмесечно прасе. След нея още няколко свине побягнаха в различни посоки. Гръмнах и убих малкото.

На връщане попитах Дерсу защо не стреля по дивите, свине. Голдът ми отговори, че не ги е видял, а само чул шума откъм храстите, когато те побягнали. Беше недоволен: отначало ругаеше на глас, а после изведнъж свали шапката си и започна да се бие по главата с юмрук. Засмях се и му казах, че вижда по-добре с носа си, отколкото с очите. Тогава още не знаех, че това малко произшествие е предвестник на ония трагични събития, които се разиграха по-късно.

Прасето тежеше 24 килограма и ни дойде тъкмо навреме. Вечерта ние се гощавахме с прясно дивечово месо; всички бяхме весели, шегувахме се и се смеехме. Само Дерсу не беше в настроение, непрекъснато хъмкаше и гласно се питаше как така не е видял свинете.

След вечеря стрелците се разделиха на смени и започнаха да сушат месото на огъня, а аз се залових за моя пътен дневник.

На 5 ноември сутринта беше пак студено (-14°C); барометърът се бе вдигнал на 757. Небето беше чисто; изгрялото слънце не топлеше, но затова пък излъчваше много светлина. Студът ни ободряваше и придаваше на всички ни енергия. Един-два пъти се наложи да минаваме от единия бряг на реката на другия. По тези места Холонку е широка към 6 метра и коритото ѝ е задръстено от повалени дървета.

Днес пресякохме още два притока, които се впиват в Холонку отляво: Монинги I, Монинги II и Тигдамугу. Те водят началото си от планината Кямо. В долините на реките Монинги обитават лосове; често откривахме пресни следи, но тъй като имахме достатъчно продоволствие, не спирахме, за да не губим време. От река Тигдамугу до река Олосу (горен ляв приток на Холонку) има един ден път. По самата река Холонку и по притока ѝ Олосу може за един ден да се стигне до вододела. Източните склонове на тази част от Сихоте-Алин са голи, а западните са покрити с иглолистна гора.

Сега вървахме без водач по ориентирите, които ни беше дал Солонът. Планините и рекичките толкова си приличаха, че лесно можехме да сбъркаме и да тръгнем по друг път. Това най-много ме тревожеше. Дерсу, напротив, се отнасяше към всичко равнодушно. Беше така свикнал с гората, че види се, друга обстановка не би могъл и да си представи. За него беше напълно безразлично къде ще нощува — тук или другаде...

Съгласно указанията, които ни беше дал солонът, ние стигнахме до втория безименен поток след река Тигдамугу и спряхме при него на бивак. По този именно поток трябваше да вървим, за да излезем на река Нахтоху.

През нощта спях лошо. Кой знае защо през цялото време ме безпокоеше една и съща мисъл — във вярна посока ли вървим. Ами ако сме тръгнали по друг поток и сме се заблудили! Аз дълго се въртях в постелята си, на края станах и отидох при огъня. Край него седешком спеше Дерсу. До него лежаха и двете ни кучета. Едното от тях сънуваше нещо и тихичко лаеше. Дерсу също бълнуваше. Когато чу стъпките ми, той сънено викна „Какъв хора ходи?“ — и веднага отново потъна в дълбок сън.

Над потъналата в нощен мрак земя се бе разпрострял тъмният небесен свод, обсипан с милиони звезди, които приливаха в цветовете на дъгата. По него, от край до край, като широка лента се очертаваше Млечният път. От другата страна на реката като стена се беше изправила мълчаливата гора. Наоколо беше тихо, много тихо...

Поседях край огъня около половин час. Тревогата ми премина. Отидох в палатката, увих се в одеялото и заспах, а на сутринта се събудих едва когато всички вече се стягаха за път. Слънцето, току-що

показало се на хоризонта, изпращаше лъчите си към върховете на планините.

Изкачването започна от самия бивак. Още от първия хребет видяхме долината на река Пия: зад нея се издигаше друг гол каменист планински хребет, след това трети, покрит със сняг. Зад тях по всяка, вероятност трябваше да е река Нахтоху.

По пътя срещнахме множество малки рекички, навярно притоци на река Пия. Лошо е, когато вървиш без водач: като сляп си. Привечер стигнахме до някаква река, а към два часа след пладне на другия ден бяхме на третото било.

Пътят нагоре беше дълъг, но не беше стръмен. Долу, в подножието на хребета, расте смесена гора, която нагоре към билото постепенно става рядка и келява. Широколистните дървесни видове скоро отстъпиха мястото си на иглолистни, а на мястото на храстите и тревистите растения се появиха мъхове и блатен багулник.

Колкото по-високо се изкачвахме, толкова по-дълбок ставаше снегът. Когато забелязах горе светла ивица, аз се зарадвах, защото помислих, че върхът е близко, но радостта ми беше преждевременна: следваха пълзящи кедри. Добре, че не заемаха голямо пространство. Щом се промъкнахме през тях, ние стъпихме на голо било, лишено от каквато и да е растителност. Погледнах барометъра — стрелката показваше 760 метра.

Оттук се откриваше великолепен изглед на всички страни. На северозапад се виждаше ниската и блатиста местност, през която се отива от река Нахтоху за Бикин. От другата страна, докдето стигаше погледът ни, се простираха някакви други планини. Подобно на гигантски вълни с бели гребени, те продължаваха някъде на запад и се губеха в мъгливата далечина. На североизток се виждаше Нахтоху, а далеч на юг — синьото море.

Студеният пронизителен вятър не ни позволи дълго да се любуваме на красивата панорама и ни принуди да се спуснем в долината. С всяка нова крачка снегът ставаше все по-малко и по-малко. Сега ние стъпвахме по замръзнал мъх, който хрущеше под краката ни и оставаше притиснат към земята.

Аз вървах отпред, а Дерсу отзад. Изведнъж той тичешком ме изпревари и внимателно започна да оглежда земята. Едва сега аз

забелязах по нея човешки следи; те вървах в същата посока, в която отивахме и ние.

— Кой е минал оттук? — попитах аз голда.

— Малък крак; такъв руснаци нямат, китайци нямат и корейци също нямат — отвърна той и добави: — Това е унта^[1], носът нагоре.

Хора съвсем неотдавна ходи. Моята мисли, нашата скоро го догонвай.

Други, съвсем незабележими за нас следи му разкриха, че този човек е бил удехеец, че се занимава с лов на самури, че е държал в ръцете си пръчка, брадва и мрежа за ловене на самури. Като съдеше по походката му, Дерсу реши, че е бил младеж. От това, че бе вървял направо през гората, избягвайки храстите и придържайки се към откритите места, Дерсу заключи, че удехеецът се е връщал от лов и навярно е отивал към своя бивак. След като се посъветвахме, ние решихме да вървим по неговите следи, още повече, че те водеха в желаната от нас посока.

Гората свърши и отново се проточиха безкрайни пожарища. Така вървахме около един час. Изведнъж Дерсу спря и каза, че усеща миризма на дим. И наистина след десетина минути ние се спуснахме към реката и там видяхме барака и край нея — огън. Когато се озовахме на стотина крачки от бараката, от нея изскочи човек с пушка в ръка. Това беше удехеецът Янсели от река Нахтоху. Той току-що се беше върнал от лов и си готвеше обед. Торбата му беше на земята, а до нея бяха опрени пръчка, пушка и брадва.

Заинтересува ме как Дерсу бе познал, че Янсели трябва да има и мрежа за самури. Той отговори, че по пътя е видял отрязано клонче от офика, а до него захвърлен на земята счупен обръч от мрежа. Ясно, че клончето е било нужно за нов обръч. И Дерсу запита удехееца има ли мрежа за самури. Удехеецът мълчаливо развърза торбата си и подаде онова, за което го попитаха. Един от средните обръчи на мрежата наистина беше нов.

От Янсели разбрахме, че се намираме на река Дагди, която тече към Нахтоху. С голяма мъка го уговорихме да ни стане водач. Привлякоха го не парите, а патроните за берданата му, които обещах да му дам на морския бряг. По пътя започнах да го разпитвам за местата, по които вървахме.

Река Нахтоху (на удехейски Накту или Нактана), наречена от топографите река Лебедев, е голяма колкото река Холонку и изворите ѝ също се намират в планините на Сихоте-Алин, която тук се нарича Кунка-Киамани. В горната половина на течението си тя се състои от две реки: Нунгини и Дагди. Двете рекички се сливат по средата на пътя между морето и Сихоте-Алин. Отдясно на Нахтоху се вливат две реки: Амукти и Хагдиги.

Пространството между Дагди и Нунгини е заето от високи скалисти сопки, сред които се открояват върховете Ада и Тионгони. Река Дагди приема отдясно още две реки: Малу-Сагди, Малу-Наиса и два потока — Ейфу и Адани, — които извираат от планина със същото име, а отляво — няколко малки рекички: Джейджа, Ада I и Ада II и Тионгони. От устието на Дагди може да се стигне до Сихоте-Алин за три дни.

Цялата местност отдясно на река Дагди до река Локтоляги е обезлесена от пожари. Планините отляво са покрити изключително с иглолистни гори. Долу, в долината, участъците на пожарищата се редуват с участъци от смесена гора, значителна част от която е също иглолистна.

В началото на ноември е доста хладно. От двете страни покрай брега реката беше скована от ледени ивици и това значително облекчи нашето пътуване. Всички притоци бяха замръзнали. Ние ги използвахме, за да съкратим пътя си, и привечер стигнахме до мястото, където Дагди се слива с Нунгини. Оттук всъщност започва и истинската река Нахтоху.

През последните два дни духаше силен северозападен вятър. Той чупеше клоните на дърветата и като перца ги носеше из въздуха. На 6 ноември привечер вятърът изведнъж утихна. Ние така бяхме свикнали с неговия шум, че неочаквано настъпилата тишина ни се стори дори подозрителна.

В един вир на реката Янсели намери малма, която в Заусурийския край заменя пъстървата. Тази риба беше за нас прекрасна вечеря, след която пихме чай и рано легнахме да спим. Охраната на бивака предоставихме на кучетата.

През втората половина на нощта небето се заоблачи. От Дерсу се бях научил да разпознавам времето и можех приблизително да кажа какво предвещават облаците в този сезон: ако през време на безветрие

тънките слоести облаци са на ивици, това предвещава вятър и колкото по-продължително е безветрието, толкова по-силен ще бъде вятърът.

Сутринта закусихме по-солидно, за да не спираме през деня, и към девет часа потеглихме.

След сливането на реките Нунгини и Дагди Нахтоху започва да криволичи, но тъй като имахме опитен водач, където беше възможно, пресичахме „кривките“ напреки и доста бързо се движехме напред.

В този участък Нахтоху приема отляво реките Бия и Локтоляги, по които се отива на една от крайбрежните реки — Ехе. До забележителните планински върхове човек може да се изкачи тук само по река Малу-Сагди. За изкачване срещу течението са нужни четири денонощия, а за спускане по течението — един ден. Янсели ни каза, че в река Нахтоху навлизат кета, морска малма и гърбуша. По-голямата част от кетата тръгва по река Локтоляги, малмата стига нагоре до праговете на река Дагди, а гърбушата — до река Нунгини.

След пладне Янсели ни изведе на една пътечка, която вървеше покрай реката. Край нея бяха заложени капани за самури.

Попитах водача ни кой лови тук самури. Той отговори, че това място отдавна принадлежи на удехееца Монгули, когото навярно скоро ще срещнем. И наистина не бяхме извървели и два километра, когато видяхме някакъв човек: той стоеше край един капан и внимателно го разглеждаше. Като ни видя, че идваме откъм Сихоте-Алин, той отначало се изплаши и понечи да бяга, но щом видя Янсели, веднага се успокои. Както става винаги в такива случаи, всички спряхме едновременно. Стрелците запушиха, а Дерсу и удехейците поведоха оживен разговор помежду си.

— Какво се е случило? — попитах аз Дерсу.

— Манза самур откраднал — отвърна той.

Според думите на Монгули някакъв китаец, който минал по пътеката преди два-три дни, извадил самура от капана и го заложил отново. Изказах предположение, че капанът може би е бил празен. Тогава Монгули ми посочи кръв — явно доказателство, че капанът е действувал.

— Дали пък в капана не се е хванала катерица? — отново попитах аз.

— Не — отговори Монгули, — когато гредата е притиснала самура, той е гризал колчетата и е оставил по тях следи от зъбите си.

Тогава го попитах защо смята, че именно китаец го е откраднал. Удехеецът отговори, че човекът, който е откраднал самура, е бил с китайски обувки и на лявата обувка отзад липсвал единият гвоздей^[2]. Доводите му бяха напълно убедителни.

След като поотпочинахме, ние продължихме пътя си и към пет часа стигнахме до устието на река Ходе.

Вечерта край огъня имах възможност добре да разгледам новите си познати. Нахтохуските удехейци са ниски на ръст, мършави, имат овално лице с изпъкнали скули, вдлъбнат нос, кафяви, широко поставени очи с малка монголска гънка на клепачите, доста голяма уста, неравни зъби и малки ръце и крака.

— Като че ли са детски! — казваха спътниците ми, като разглеждаха обувките им, направени от обработена лосова кожа, подобни на мокасини със завити нагоре върхове.

Цветът на кожата на удехейците може да се нарече маслинен със слаб жълтеникав оттенък. През лятото слънцето така ги обгаря, че заприличват на червенокожи. Това впечатление още повече се усилва от пъстротата на костюмите им. Дългите, прави, черни като катран коси, сплетени на две къси плитки, са свити на две и здраво стегнати с червени шнурове. Плитките се носят на гърдите, при раменете. За да не пречат, когато човек се навежда, отзад, под тила, те са съединени с връзка, украсена с бисер и раковини.

Облеклото на нахтохуските удехейци се състои предимно от три кафтана: два долни, от плат, и един горен, направен от тънка изюброва кожа, изработена като велур. Ризите се закопчават на дясното рамо и отстрани и се носят свободно около талията. Ръкавите около китките се стягат с особени наръкавници. Други принадлежности на костюма са късите панталони и наколенниците, които се връзват за коланите с ремъци. На главата си имат бяла качулка, която се спуска на гърба и рамената, и малка шапчица, към която са прикрепени изправена опашка от катерица и няколко шнурчета с пискюлчета. Целият костюм от главата до петите, отпред и отзад е обшит с цветни ивици и е богато украсен с червени орнаменти, изобразяващи спирали, стилизирани риби, птици и животни.

Удехейците са големи любители на металическите украшения и особено на гривните и пръстените. Някои старци още носят в ушите си обици; сега този обичай вече не се спазва. Всички мъже, дори и

момчетата, носят в пояса си два ножа; единият обикновен, ловен, а другия малък и крив, който владеят много майсторски и който им заменя шилото, струга, свредела, длетото и всички други инструменти.

Говорихме до среднощ. Време беше да отидем да починем. Удехейците се заеха да охраняват бивака, а аз се настаних до Дерсу, легнах с гръб към огъня и скоро заспах.

На другия ден ние напуснахме бивака рано и тръгнахме по пътеката, прокарана по брега на реката. В този участък Нахтоху приема от дясната си страна два притока: Хулеми и Гобиляги, а отляво — само малката рекичка Ходе.

Долната част на Нахтохуската долина е гъсто обрасла с даурска бреза и монголски дъб. Като се започне от Локтоляги, тя постепенно поема на юг и едва около Хулеми пак завива на изток.

От Ходе долината веднага започва да се разширява. По планините отстрани растат иглолистни, а в долината долу — смесени гори, в които преобладават тополата и каменната бреза. Освен тези дървесни видове ние срещаме тук и дребнолист клен със сива кора и гъста корона, планински бряст — красиво стройно дърво със светлосива кора и тис — оригинално иглолистно дърво с червени плодове. След това идват дървета, които човек не знае къде да причисли: към храстите или към дърветата. Такива са например широколистният чашкодрян с дългокрили плодове и храстовидната елша с лъскава тъмна кора. В долината на Нахтоху много често се срещат бързоволистната спиреа и горският нокът, чиито черни, кисели плодове са покрити със сивкав налеп.

Последните дни бяха студени и ветровити. Анемометърът показваше 225. Ивиците лед край бреговете на реката на някои места се бяха съединили и образували естествени мостове. По тях можеше спокойно да се минава от едната страна на реката на другата.

На десетина километра от река Гобиляги гората свършва и започват открити места. На последната поляна намерихме три удехейски фанзи. Тукашните удехейци съвсем наскоро си бяха изградили китайски постройки. Преди няколко години те са живеели още в юрти. Около всяка къщичка имаше малки зеленчукови градинки, обработвани с наемния труд на китайците. Китайците са изполичари на удехейците в лова на животни с ценна кожа. От разговорите стана ясно, че река Нахтоху е последният северен пункт, до който китайците

са разпространили своето влияние. Тук те бяха само петима: четири постоянни жители и един пришелец от река Кусун.

Удехейците, които ни придружаваха, се спуснаха към него и почнаха да разглеждат обувките му; липсваше им един гвоздей. Те развързаха торбата му, извадиха от нея самура и разказаха всички подробности около кражбата. Тъй като предполагаше, че са го наблюдавали от някой храст, китаецът си призна всичко.

Удехейците се отдалечиха, доволни, че са намерили плячката си. Но не така се отнесоха към случилото се останалите китайци. Те си поговориха шепнешком, а после съобщиха на провинилия се, че той е опозорил всички тях и трябва да напусне река Нахтоху завинаги и да се премести на друго място. Виновният изслуша присъдата прав, с непокрита глава и обеща още на другия ден да напусне долината, за да не се върне никога повече в нея.

От селището на туземците до морето има не повече от осем километра. Недалеч от последната фанза пътеката се раздвои. Аринин тръгна наляво, а ние поехме право към брега на реката. Скоро Аринин се върна и ни събщи, че в една малка лодка сред ракитаците лежи „морският бог“. Казах му да донесе идола, но скоро размислих и сам се запътих нататък. „Морският бог“ в лодката се оказа мъртъв младенец в ковчег. Трупчето му бе изсъхнало и се бе превърнало в мумия. До него имаше цяло гробище. Едни ковчези бяха поставени на къси колове и имаха навес, други бяха пхнати между стволите на раките. Около гробовете бяха разхвърляни разбити лодки, счупени шейни, изпокъсани риболовни мрежи, весла и харпуни.

Исках да отворя един от ковчезите, но в това време чух отстрани гласове и тръгнах към тях. След една минута от храстите излязоха двама удехейци, току-що пристигнали от река Един.

Те ни съобщиха крайно неприятна новина: на 4 ноември нашата лодка тръгнала от река Холонку и оттогава никой нищо не е чул за нея. Спомних си, че този ден духаше много силен вятър. Пугуй (така се наричаше единият от нашите нови познати) видял как някаква лодка се борела в морето с вятъра, който я отнасял все по-далеч и по-далеч от брега; но той не знаеше дали това е била лодката на Хей-ба-тоу.

За нас това беше непоправима беда. В лодката се намираще всичкото ни имущество: топлите дрехи, обувките и продоволствените запаси. С нас беше само онова, което можехме да носим: леки есенни

дрехи, по един чифт ботуши, одеяла, платнища на палатките, пушки, патрони и твърде ограничен запас от храна. Знаех, че на север на река Един все още живеят удехейци, но те бяха толкова далеч и толкова бедни, че не можехме и да се надяваме да приютят при себе си целия ни отряд.

Какво да правим?

С такива мисли ние стигнахме до нискораслата гора, която отделя поляните на Нахтоху от морето.

Обикновено ние отивахме при лодката весело, сякаш в къщи, но сега Нахтоху беше толкова чужда и толкова пустинна като всяка друга рекичка. Беше ни жал и за Хей-ба-тоу, този може би вече загинал славен моряк. Ние вървахме мълчаливо: всички мислехме за едно и също: какво ще правим? Стрелците разбираха колко сериозно е положението ни, от което сега трябваше да ги изведе. Най-послед пред нас нещо блесна; гората изведнъж свърши, появи се морето.

[1] Унти — обувки, които носят туземците — Б.авт. ↑

[2] Китайските обувки (ули) имат на петите по два гвоздеа с големи плоски главички — Б.авт. ↑

XVIII ГЛАВА

ЗАВЕЩАНИЕТО

ПОДГОТОВКА ЗА ЗИМУВАНЕ. — РЕКА ЕДИН. — ТЪРСЕНЕ НА ЛОДКАТА. — РОСОМАХАТА. —
МОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ МЕЖДУ РЕКИТЕ КУМУХУ И НАХТОХУ. — РЕКА ПИЯ. — СЪДБОНОСНИЯТ
ИЗСТРЕЛ. — УПЛАХАТА НА ДЕРСУ. — ДОГОВОРЪТ. — ВРЪЩАНЕ НАЗАД.

Някога при река Нахтоху е имало лагуна, отделена от морето с пясъчна коса. Сега на мястото ѝ има голямо блато, бреговете на което са обраснали с мъх. Тук много често се срещат блатен багулник, чиито клонки са покрити в гъсти ярко ръждиви власинки; сини боровинки със сиви листчета и някакво растение с гъсти, много дребни и завити като тръбичка листчета. Сред тези храсти все още можеше да се видят прецъфтели и увехнали: блатна сабица с пълзящи корени; къпина с бодливи полулежащи стъбла и жълти плодове; блатно секирче с крилато стъбло и плоски бобови плодове, което по външен вид прилича на усурийската глушина; след това усурийска перуника с груби сухи и сиви листа и на края обикновената за блатата пущица — високо и красиво бяло растение.

Морските носове от двете страни на малкото заливче, в което се влива река Нахтоху, са изградени от пъстри вулканични туфи. Северният нос се нарича на удехейски Чжаали-дуони, а южният — Маас-дуони. Тук, в подножието на отвесните крайбрежни скали, ние устройхме бивака си.

Вечерта аз и Дерсу седяхме край огъня и се съвещавахме. Откакто изчезна лодката, бяха минали четири дни. Ако е била някъде наблизо, тя отдавна би се върнала назад. Аз предлагам да отидем на Амагу и да презимуваме при староверците, но Дерсу не бе съгласен с

мене. Той ме съветваше да останем на Нахтоху, да се заемем с лов и като се сдобием с кожи, да си ушим нови обувки. Според него ние можехме да получим от туземците сушена риба и кощрява. Но веднага възникнаха нови затруднения: с всеки изминат ден ставаше все по-студено и след две седмици щеше да бъде невъзможно да се ходи с леко есенно облекло. Все пак предложението на Дерсу беше най-разумно и ние се спряхме на него.

След вечеря стрелците легнаха да спят, а ние с Дерсу още дълго седяхме край огъня и обсъждахме нашето положение. Аз предлагам да отидем във фанзите на удехейците, но Дерсу ме съветваше да остана на морския бряг. Първо — защото тук можехме по-лесно да си намерим прехрана; второ — защото той още не губеше надежда, че Хей-ба-тоу ще се завърне. Ако бил жив, лодкарят непременно щял да тръгне обратно и да ни търси по брега на морето; в случай че не ни намери, можел да си замине и тогава пак сме щели да останем с празни ръце. Нямаше как да не се съглася с неговите доводи. Една от друга по-мрачни мисли минаваха през главата ми и не ми даваха спокойствие.

Поривистият и студен вятър шумеше в сухата трева и бясно раздърпваше едно израснало наблизко самотно младо дървче. Някъде от тъмнината, откъм високите крайбрежни скали, долитаха странни, приличащи на вой звуци.

Безпокойството продължи да ме измъчва през цялата нощ.

Беше ми обидно до сълзи, че трябва да се върна назад, преди да съм довел работата си докрай. От друга страна пък, да тръгна на зимен поход без необходимата екипировка беше безразсъдно. Ако бях само с Дерсу, бих го направил, без да се замисля, но с нас имаше хора, моралната отговорност за които лежеше върху мен. Чак на разсъмване малко подремнах.

На другия ден вятърът беше много силен; анемометърът показваше 242 при температура на въздуха -6°C и при атмосферно налягане 766 мм.

Когато разбраха, че оставаме тук за дълго и дори може би за през цялата зима, стрелците се заловиха да събират изхвърлените от вълнението на брега дървета и да правят землянка. Това беше разумно хрумване. Те изградиха печка от плочиести каменни шишти, коминът на която направиха по корейски, от хралупесто дърво. Входелите закриха

с платнищата от палатките, а по покрива наслагаха мъх с чимове. Вътре в землянката настлаха смърчови клони и суха трева. Получи се, общо взето, доста удобно помещение.

На 10 ноември в бивака ни се отбиха удехейци от нос Сосунов. Един от тях взе пръчка и сръчно ми начерта на пясъка план. Когато разгърнах пред него 40-верстата карта, той бързо се ориентира и сам започна да посочва на нея реките, планините и носовете, без да бърка имената им. Смаях се: толкова бързо свикна с мащаба и веднага разбра какво е проекция. Помня как ме учеха да разчитам топографски карти и колко време ми трябваше, за да свикна да правя това, а тук един обикновен непросветен туземец, който никога не беше виждал карта, се ориентираше по нея толкова свободно, сякаш цял живот се беше занимавал само с това. Предполагам, че хората, на които им се налага да скитат из планините, свикват да гледат земята отгоре в проекция. Едновременно с това у тях се развива и чувство за мащаб.

На следния ден аз и Дерсу решихме да се отправим на юг по морския бряг и да видим дали там няма следи от пребиваването на Хей-ба-тоу, като между другото се опитаме и да полонуваме.

Със същата цел Захаров и Аринин поеха на север, а Сабитов и Туртигин — нагоре по реката, към устието на река Ходе.

Ние тръгнахме от река Нахтоху рано и поехме по образуваната от прибой ивица.

Още от сутринта времето беше мрачно; на небето — само облаци. Един слънчев лъч се промъкна през тях, плъзна се по водата, освети като с прожектор сопката на брега и пак се скри в облаците. След това заваля ситен сняг. Тъй като се страхувах, че ще ни застигне снежна буря, не ми се искаше да напускам землянката. Светлата ивица на запад и движението на облаците в югоизточна посока обаче бяха сигурен признак, че времето ще се оправи. Тъй като и Дерсу беше на същото мнение, ние бодро тръгнахме на път. След два часа снегът престана и мъглата се пръсна. Денят беше чудесен — топъл и тих.

Планинските потоци все още бълбукаха, но по заглъхващия шум личеше, че скоро и те ще се покрият с ледена кора и съвсем ще замлъкнат. Там, където по-рано от пукнатините на камъните незабелязано бе сълзяла вода, сега се бяха образували големи ледени издутини, които непрекъснато се увеличаваха и изглеждаха като замръзнали водопади.

Ние вървахме по брега на морето и умувахме върху това, какво се бе случило, че Хей-ба-тоу беше изчезнал безследно. Повдигахме този въпрос вече за стотен път и винаги стигахме до един и същ извод: трябва да си направим обувки и да се върнем при староверците на Амагу.

На около 150 крачки пред нас тичаше моето куче Алпа. Изведнъж аз видях две живи същества: едното бе Алпа, другото също приличаше на куче, но беше по-тъмно на цвят, пухкаво и късокрако. То тичаше с неловки и тежки скокове при крайбрежните скали и сякаш искаше да изпревари кучето. Беше росомаха — най-едрата представителка от семейство Порови. Най-големите размери, до които достига това космат и тромаво животно с мечешки стъпки, са един метър на дължина и 45 см на височина. Общата му окраска е тъмнокафява, гърбът му е черен, от двете страни на тялото — от рамената към опашката — се проточва по една широка светлосива ивица.

Козината на долната част на тялото и на горната половина на краката му е значително по-дълга, отколкото на останалото тяло. Росомахата има къса шия, дебела, удължена глава и въоръжени със здрави и силни нокти крака.

Тя живее из горите по планините, където се срещат сърни и особено кабарги. Росомахата с часове седи неподвижно на някое дърво или камък край пътеката на кабаргата и я дебне. Тя великолепно е изучила нрава на своята жертва, познава любимите ѝ пътеки и навиците ѝ; добре ѝ е известно например, че при дълбок сняг кабаргата препуска все по един и същ кръг, за да не утъпква нов път. Ето защо, когато подплаши кабаргата, росомахата тича подире ѝ, докато не се затвори кръгът. След това се изкатери на дървото и зачаква кабаргата отново да мине край нея. В случай че това не ѝ се удаде, улавя жертвата си по друг начин: преследва я, докато тя падне от умора. Ако междувременно види друга кабарга, росомахата не се спуска подир нея, а продължава да преследва първата, дори когато тя се намира извън полето на зрението ѝ. Росомахата е голяма злосторница: щом се вмъкне в помещение за продукти, започва настървено да унищожава всичко, което ѝ падне пред очите. Тя непременно ще изпомърси сушеното месо, рибата и останалото продоволствие и едва тогава ще си отиде. По-рано туземците са ценели

кожата ѝ повече от самурената и едва когато дошли китайците и руснаците, разбрали грешката си. Преди двадесетина години кожата на росомахата струваше не повече от три рубли. Ловците не я преследват нарочно; убиват я само ако случайно попадне на мушката им.

Росомахата е разпространена по целия Усурийски край, като на юг стига приблизително до 44° сев. ширина. Тя не се среща в Посиетския, Барабашкия и Сайфунския район и около Николск-Усурийския. В планините на Сихоте-Алин може да се види доста често.

Алпа спря и започна любопитно да разглежда случайната си спътница. Искях да стрелям, но Дерсу ме спря, като каза, че трябва да пазим патроните. Забележката му беше съвсем разумна. Аз повиках Алпа обратно. Росомахата побягна и се скри в един от овразите.

Крайбрежната линия между реките Холонку и Нахтоху е леко вдлъбната и се ограничава от носовете Плитняк, Бакланий и Сосунов (на удехейски Хуо-ло-дуони, Леникто-дуони и Хорло-дуони), които навлизат доста навътре в морето. След тях брегът отново извива на северозапад и при нос Олимпиада пак навлиза в морето.

Като се върви от река Нахтоху в посока на Унтугу, скалите по морското крайбрежие са разположени в следния ред: най-напред са силициевите шишти, а след това андезитът, като на места се забелязва и стъкловиден базалт. Още по на юг се нижат някакви дълбочинни зеленокаменни скали, след тях — базалтов андезит и още по-нататък — порфирит. Покривните пластове се състоят от цветни редуващи се слоеве туфи. Много интересна тук е отвесната скала Хадие с плочеста вертикална и дъговидна слоистост. Около река Пия има две скали, Садзасу-мамаса-ни, които по форма наподобяват хора. Удехейците разправят, че някога те наистина са били хора, но всесилният Тему (господарят на рибите и другите морски животни) ги превърнал в скали и ги принудил да охраняват крайбрежните сопки.

Тук на брега бяха натрупани голямо количество сухи изхвърлени от вълните дървета. Щом избрахме място за бивак и оставихме вещите си, аз и Дерсу тръгнахме в различни посоки на лов.

Силно лъкатушещото корито на река Пия блуждае по долината и ако наблюдава реката от птичи полет, у човек се създава впечатлението за дантела. В долната част на долината почвата е наносна: тинята и ивиците нов пясък, затиснали тревата и храстите, говорят, че в края на

лятото тези места два пъти са били заливани от водата. Близко до морето расте храстовидна елша и високостъблена ракета, по-нагоре до долината — лиственица, бяла бреза, трепетлика и топола, а още по-нататък — клен, черна топола, ясен и тук-там смърч и кедър. Склоновете на планините, които обграждат долината, са обрасли откъм слънчевата страна със заклеявял дъб, а от северната — със стара, покрита с мъх иглолистна гора.

Не стана нужда дълго да търсим дивеч. Когато ние с Дерсу отново се срещнахме, денят преваляше. Слънцето вече надничаше зад планините, лъчите му бяха проникнали навътре в гората и озаряваха със златисто сияние стволовете на тополите, остриите върхове на смърчовете и мъхнатите шапки на кедрите. Някъде встрани от нас се раздаде пронизителен вик.

— Кабарга! — прошепна Дерсу в отговор на моя въпросителен поглед.

След две-три минути аз видях животното, което приличаше на сърна, само че бе значително по-ниско на ръст и с по-тъмна окраска. От устата му стърчаха надолу чифт тънки бивни зъби. Като се отдалечи тичешком на стотина крачки, кабаргата се спря, обърна към нас грациозната си главичка и замря в очаквателна поза.

— Къде е? — попита Дерсу.

Аз му посочих.

— Къде? — отново попита той.

Започнах да насочвам погледа му с ръка по линията на онези предмети, които се открояваха и повече се забелязваха, но колкото и да се стараех, той нищо не виждаше. Дерсу бавно вдигна пушката си, още веднъж внимателно се вгледа в мястото, където се намираше животното, гръмна — и не улучи. Изстрелът се разнесе широко по цялата гора и замря в далечината. Изплашената кабарга се метна настрана и се скри в гъсталака.

— Улучих ли? — попита ме Дерсу и по очите му разбрах, че не бе забелязал резултатите от изстрела си.

— Този път не — отвърнах аз. — Кабаргата избяга.

— Нима моята не улучи? — изплашено попита той.

Ние тръгнахме към мястото, където стоеше кабаргата. На земята нямаше кръв. Без съмнение Дерсу не беше улучил. Започнах да се шегувам с приятеля си, но той седна на земята, сложи пушката на

коленете си и се замисли. После изведнъж скочи бързо на крака, направи на дървото голям знак с ножа си, грабна пушката и тичешком се отдалечи на около 150 крачки. Мислех, че иска да се оправдае пред мен и да докаже, че случайно не бе улучил кабаргата. Обаче от това разстояние петното на дървото не се виждаше добре и той трябваше да се приближи. Най-после си избра място, постави поставката за пушката си и започна да се прицелва. Дерсу се цели дълго, два пъти отдръпва главата си от приклада и изглежда, че не се решава да натисне спусъка. Най-после гръмна и се завтече към дървото. От това, как веднага се отпуснаха ръцете му, разбрах, че не е улучил белега. Когато отидох при него, видях, че шапката му е захвърлена на земята, пушката също; смутеният поглед на широко отворените му очи беше насочен някъде в пространството. Докоснах рамото му, Дерсу трепна и бързо-бързо заговори.

— По-рано никакъв хора първи не може намери животно. Постоянно моята първи вижда. Моята стреляй — винаги в неговата риза дупка прави. Моята куршум никога не бърка. Сега моята петдесет осем години. Окото лошо гледа, не мога виждай. Кабарга стреляй — не улучи, дърво стреляй — също не улучи. При китайците не искай ходи — тяхна работа моята не разбирай. Как сега моята по-нататък живеи?

Едва сега разбрах колко неуместни са били шегите ми. За него, който изкарваше препитанието си от лова, отслабването на зрението беше равносилно на гибел. Трагизмът на станалото се увеличаваше още и от обстоятелството, че Дерсу беше съвсем самотен. Къде да отиде? Какво да прави? Къде ще склони на стари години побелялата си глава?

Дожаля ми до болка за стария човек.

— Нищо — казах му аз, — не се страхувай. Ти много си ми помагал, много пъти си ме спасявал от беда. Аз съм ти задължен. Ти винаги ще намериш при мен подслон и парче хляб. Ще живеем заедно.

Дерсу се засуети и започна да събира вещите си. Вдигна пушката си и я погледна като вещ, която сега му беше съвсем ненужна.

Слънцето току-що се беше скрило зад хоризонта. От планините от изток се проточиха дълги сенки. Незамръзналата още вода в реката блестеше като огледало; в него се отразяваха храстите и дърветата, които растяха край брега. Сякаш и там долу, под водата, съществуваше свят като нашия и светло небе като нашето...

При реката ние се разделихме. Дерсу се върна в бивака, а аз реших още малко да потърся дивеч. Дълго скитах из гората, без да видя каквото и да е. На края се уморих и тръгнах да се връщам.

На запад бавно гаснеше зарята. Посинелият въздух бе станал сънно неподвижен; долината придоби мрачен вид и заприлича на дълбока пукнатина в планините.

Изведнъж в храстите нещо се размърда. Замрях на мястото си и се приготвих да стрелям. Отново се чу лек трясък и от елшите изскочи сърна. Започна да пасе трева, явно без да ме забелязва. Бързо се прицелих и гръмнах. Нещастното животно се хвърли напред и заби муцуна в земята. След минута животът го напусна. Взех ремъка си, вързах краката на сърната и я метнах на плещите си. Нещо топло потече по врата ми: беше кръв. Тогава оставих ловния си трофей на земята и се развиках. Скоро чух да ми се обажда Дерсу. Той дойде без пушка и ние заедно понесохме сърната на един прът.

Когато наближихме бивака, вече се бе свечерило напълно. Луната беше изгряла и осветяваше с фосфоресциращите си лъчи морето, крайбрежните камъни, гората и водата в реката. Наоколо беше тихо. Само лекият нощен ветрец слабо шумолеше в тревата. Този шум е толкова еднообразен, че привикналото ухо не го забелязва. В нашия бивак гореше огън; неговата светлина трептеше по земята на червени петна и се смесваше с черните сенки и с бледните лъчи на месеца, който крадешком се промъкваше през клончетата на храсталаците. В далечината се виждаше високият нос Бакланий, обвит в морски изпарения.

След лова се чувствавах уморен. Докато вечеряхме, аз разказвах на Дерсу за Русия, съветвах го да изостави пълния с опасности и лишения живот в тайгата и да дойде да живее с мен в града, но той продължаваше да мълчи и да мисли упорито за нещо.

Най-после усетих, че клепките ми натежават. Увих се в одеялото си и заспах.

През нощта се събудих. Луната се беше изкачила високо на небето; звездите, които се намираха ниско над хоризонта, блестяха като брилянти. Минаваше полунощ. Имах чувството, че цялата природа бе потънала в дрямка. Няма нищо по-прекрасно от безпределно широкото море, заляно от лунна светлина, и небето, обсипано с тихи сияещи звезди. Тъмната вода, грамадните скали на

брега и мълчаливата гора в планините напълно хармонираха помежду си и създаваха величествено красива картина.

Край огъня седеше Дерсу. Още от пръв поглед разбрах, че не беше лягал да спи. Той се зарадва, че съм се събудил и започна да грее чая. Забелязах, че се вълнува, че прави всичко, за да ми угоди и да ми попречи да заспя отново. Аз се подадох на желанието му и казах, че повече не ми се спи. Дерсу хвърли още дърва в огъня и когато те се разгоряха, стана от мястото си и тържествено заговори.

— Капитан! Сега моята ще говори. Твоята трябва слушай.

Той започна да разказва какъв е бил животът му по-рано, как е останал самотен и как изкарвал прехраната си, като ходел на лов. Пушката му винаги го спасявала. Той продавал младите еленови рога и срещу тях получавал от китайците патрони, тютюн и платове за облекло. Никога не мислел, че очите могат да му изменят и че няма да може да ги купи вече срещу никакви пари. От около половин година усещал, че зрението му отслабва, но се надявал, че това ще мине. Днес окончателно се убедил, че повече не го бива за лов, и това го изплашило. После си спомнил думите ми, че при мен винаги ще намери подслон и къшей хляб.

— Благодаря, капитан — каза той. — Горещо благодаря! — И: изведнъж коленичи и се поклони до земята.

Бързо отидох да го вдигна и заговорих, че, напротив, аз му дължа живота си и ако той дойде да живее при мене, ще ми достави само удоволствие. За да го отвлека от тъжните му мисли, предложих да се заловим за чая.

— Почакай капитан — каза Дерсу. — Моята още не свършвай говори.

След това продължи да ми разказва за своя живот. Каза ми, че когато бил още млад, един стар китаец го научил да търси и да познава корена женшен. Но той никога не продавал намерените корени, а ги пренасял живи в горното течение на река Лефу и ги посаддал в земята. За последен път бил на женшеновата си плантация преди петнадесетина години. Всички растения виреели добре: там имало 22 корена. Той не знаеше дали са още запазени или не, но вярваше, че са запазени, защото били посадени в едно затънтено място и наоколо нямало човешки следи.

— Всичко корен на тебе! — завърши той дългата си реч.

Това ме порази; започнах да го увещавам да продаде корените на китайците и да вземе парите за себе си, но Дерсу настояваше на своето.

— Моята не трябва — говореше той. — На моята малко останало живее. Скоро умирай. Моята горещо искай панцуй^[1] на тебе подари.

Изразът на очите му беше толкова умолителен, че аз не можех да се противя. Моят отказ би го обидил. Съгласих се, но взех от него дума, че след завършване на експедицията той ще дойде с мене в Хабаровск. Дерсу също се съгласи.

Решихме напролет да отидем на река Лефу и да потърсим скъпоценните корени.

Посребрената луна се бе спуснала на запад. На източния небосклон се бяха появили нови съзвездия. Носещата се из въздуха влага бе паднала на земята и покриваше всички предмети с тънък сребрист скреж. Това бяха верни признаци, че скоро ще се зазори.

Дерсу още веднъж хвърли дърва в огъня. Яркият трептящ пламък се изви нагоре и освети с червеникаво сияние храстите и крайбрежните скали — безмълвни свидетели на нашия договор и на задълженията, които поехме един към друг.

Но ето че на изток се появи розова ивица: изгряваше зората. Звездите бързо започнаха да гаснат; вълшебната нощна картина изчезна и в потъмнелия сиво-син въздух се разля неясната утринна светлина. Червените въглени на огъня прегоряха и се покриха с пепел; главните димяха — струваше ми се, че огънят се скрива вътре в тях.

— Хайде да поспим малко — предложих аз.

Дерсу стана и поправи палатката; след това и двамата легнахме, покрихме се с едно одеяло и заспахме като убити.

Когато се събудихме, слънцето вече беше високо. Утрото беше мразовито и ясно. Водата в езерцата се бе покрила с тънък блестящ слой лед; само незамръзналите места изглеждаха като тъмни петна.

Закусихме на бърза ръка със студеното месо, пихме чай и щом стегнахме торбите си, тръгнахме обратно към река Нахтоху.

Там заварихме всички заедно. Аринин бе убил тюлен-сивуч, а Захаров — нерпа. По този начин се бяхме снабдили със значителен запас от кожа и предостатъчно месо.

От 12 до 16 ноември ние останахме на Нахтоху. През това време стрелците ходеха за червени боровинки и събираха кедрови орехчета.

Дерсу размени при удехейците двете сурови кожи за една обработена кожа от лос и накара местните жени да ни скроят ботуши, които ние сами ушихме — всеки според крака си.

На 17 сутринта ние се сбогувахме с река Нахтоху и потеглихме назад към староверците. Когато тръгнахме, аз още веднъж погледнах морето с надеждата, че отнякъде ще се покаже лодката на Хей-ба-тоу. Но морето беше пустинно. Вятърът духаше откъм материка и затова на брега беше тихо; в далечината обаче се образуваха големи вълни. Махнах с ръка и дадох сигнал за тръгване. Мъчно ми беше, че се връщаме назад, но нямаше какво да се прави. Обратният ни път мина, без каквито и да е приключения.

На 22 ноември достигнахме Тахобе, а на 23 сутринта бяхме на Кусун.

[1] Панцуй — женшен — Б.авт. ↑

ХІХ ГЛАВА

ЗАВРЪЩАНЕТО НА ХЕЙ-БА-ТОУ

СИЛНИЯТ ВЯТЪР. — ПРИКЛЮЧЕНИЯТА НА ХЕЙ-БА-ТОУ. — ЕКИПИРАНЕ ЗА ЗИМЕН ПОХОД. —
УСТРОЙСТВО НА НАРТИТЕ. — РИБОЛОВ. — УДЕХЕЙЦИТЕ И СТУДЪТ. — ПУСТИНАРКИ. — ЗИМНИЯТ
ПОХОД. — В НАВЕЧЕРИЕТО НА ТРЪГВАНЕТО. — НАРТОВИЯТ ОБОЗ. — РЕКА КУСУН И ПРИТОЦИТЕ Й.
— ТИГРОВАТА СКАЛА. — СКАЛИТЕ. — ОПОЖАРЕНИТЕ ГОРИ. — ПАЛАТКАТА ЗИМЕ. — ГОРСКИТЕ
ПТИЦИ. — НАЦИОНАЛНОСТТА НА ДЯВОЛИТЕ. — УДЕХЕЕЦЪТ СУНЦАЙ.

В геоложко отношение тази част от крайбрежието е много интересна. Между Унтугу и река Кузнецов скалите са разположени в следния ред: отдясно на потока Унтугу Сагди се виждат открити конгломерати от дребни заоблени камъчета, простиращи се от североизток на югозапад (51°), с ъгъл на наклона 18° ; по-нататък, при нос Хорло-дуони, има червени метаморфози рани лави; още по на юг, около река Канчжоу — цветни редуващи се слоеве базалтов туф, дебели 120–130 м., а още по-нататък — някаква вулканично зеленокаменна скала с шлири. Около поточето Куа се издигат високи крайбрежни тераси с масивна основа, изградени от някаква тъмна неправилно напукана скала, и на края, близо до отвесната скала Хадие, видяхме същата неизвестна скала, но с плочеста вертикална слоевидност.

На 22 ноември ние стигнахме реката Хобе, а на 23 сутринта бяхме на Кусун.

Още от предишния ден времето беше започнало да се разваля. Барометърът стоеше на 756 при 10°C . Небето бе забулено от облаци. Към 10 часа сутринта започна да прехвърква сняг и не спря до обяд.

След кратка почивка при туземците на Кусун аз исках да продължим пътя си, но те ме посъветваха да останем при тях още един ден. Удехейците казваха, че след дълго затишие непременно трябва да се очаква много силен вятър. Местните китайци също бяха разтревожени и често поглеждаха на запад. Попитах какво има. Те ми посочиха покрития със сняг хребет Кямо.

Едва сега забелязах, че неговите контури, които доскоро се виждаха отчетливо и ясно, бяха станали неясни и размазани; планините сякаш „пушеха“. Според думите на китайките вятърът от хребета Кямо стигал до морето за два часа.

Те връзваха покривите на фанзите за най-близките пънове и дървета, а наредените на кръстци снопи покриваха с мрежи, изплетени от трева. И наистина към два часа след обяд започна да духа откачало тих и постоянен, а след това все по-засилващ се вятър. Едновременно с него долиташе и някаква вихрушка от сняг, прах и вдигнати от земята сухи листа. Привечер вятърът достигна най-голямата си сила. Аз излязох с анемометъра, за да измеря скоростта му, но един негов порив счупи колелото на прибора и едва не ме събори на земята. За миг зърнах да летят из въздуха дъска и парче дървесна кора, отнесени от някакъв покрив. Вятърът бе изтъркалял през целия двор и бе притиснал към оградата и една китайска двуколка, която преди това стоеше до фанзата. От една лошо привързана купа сено за няколко минути не остана и помен.

На разсъмване вятърът взе да стихва. Силните му пориви започнаха да се редуват с периоди на затишие. Когато съмна, не можах да позная мястото: една фанза беше разрушена до основи, на друга бе отнесена едната стена, на земята лежах много изтръгнати от корен дървета. С изгряването на слънцето настъпи пълно затишие; след половин час вятърът отново задуха, но вече от юг.

Трябваше да продължим да вървим, но никак не ни се тръгваше. Спътниците ми бяха уморени, китайците бяха толкова гостоприемни. Реших да останем при тях още един ден — и добре направих. Същата вечер откъм морето дотича един млад удехеец и ни съобщи радостна новина: Хей-ба-тоу се беше завърнал с лодката си и с цялото ни имущество. Спътниците ми викаха „ура!“ и радостно си стискаха ръцете.

И наистина имаше на какво да се радват: дори самия аз бях готов да затанцувам.

На другия ден още в ранни зори ние бяхме на брега. Хей-ба-тоу се радваше не по-малко от нас. Стрелците се бутаха около лодкаря и го обсипваха с въпроси. Оказа се, че силният вятър го застигнал при река Канчжоу и го отнесъл към остров Сахалин. Хей-ба-тоу не загубил присъствие на духа и с максимални усилия се придържал по-близо до брега, тъй като знаел, че иначе ще бъде отнесен в Япония. От остров Сахалин той се прехвърлил в пристанището Императорское (сега Советское) и оттук вече тръгнал на юг покрай морския бряг. На река Нахтоху той научил от удехейците, че сме тръгнали за Амагу и решил да ни догони. Вчерашната буря го заварила на река Холонку, а след това за един ден стигнал до Кусун.

В главата ми веднага узря нов план: реших да се изкача по река Кусун до Сихоте-Алин и да се прехвърля на Бикин. Продуктите, инструментите, топлото облекло, обувките, снаряжението и патроните — сега всичко беше при нас.

Хей-ба-тоу също реши да презимува на Кусун. Да се плува по море вече бе станало невъзможно; край бреговете имаше много плаващ лед, устията на реките замръзваха.

Без да се бавят, стрелците започнаха да разтоварват лодката. След като свалиха мачтите, кормилото и платната ѝ, те я измъкнаха на брега, поставиха я на дървени трупчета и я укрепиха от двете страни с колчета. На другия ден се заловихме да се снабдяваме с нарти^[1]. Три купихме от удехейците, а три трябваше да си направим сами. Захаров и Аригин ги биваше за дърводелци. За помощници им бяха дадени още двама удехейци. На Дерсу бе възложено общото ръководство на работата. Неговите всевъзможни забележки бяха винаги на място, стрелците свикнаха с тях и вече не спореха с него. Те не пристъпваха към никаква работа, докато не получеха неговото одобрение.

За изработването на нартите изгубихме 10 дни. От време на време спътниците ми ходеха на лов; понякога носеха нещо, но по-често се връщаха с празни ръце. Бяхме се сприятелили с кусунските удехейци и познавахме всички по лице и по име.

На 25 ноември аз, Дерсу и Аригин тръгнахме с туземците да ловим риба при устието на Кусун. Удехейците бяха взели със себе си тръстикови факли и тежки дървени чукове.

Между ръкавите на един от обрасналите с трепетлика, елша и раката острови ние се натъкнахме на някакви странни колиби, покрити с трева. Веднага познах, че са направени от японците. Това бяха колиби на браконieri, съвсем незабележими както откъм сушата, така и откъм морето. Една от тези колиби използвахме и ние. Заливчето беше съвсем замръзнало. Ледът беше гладък като огледало, чист и прозрачен; през него добре се виждаха плитчините, дълбоките места, водораслите, камъните и потъналите дървета. Удехейците направиха няколко дупки в леда и пуснаха в тях двойна мрежа. Когато се стъмни, те запалиха тръстиковите факли и се завтекоха към дупките, като от време на време със сила хвърляха чуковете си на леда. Изплашена от светлината и шума, рибата като бясна се спусна напред и се заплете в мрежите. Уловът беше добър. Първия път хванаха един морски таймен, три морски малми, четири сивена и единадесет червеноперки. След това удехейците отново хвърлиха мрежите в дупките и подгониха рибата от другата страна; после се прехвърлиха на езерото, оттам на ръкава, след това на реката и отново в заливчето.

Към 10 ч. вечерта риболовът приключи. Някои от туземците тръгнаха да се връщат, другите останаха да нощуват в колибата. Сред последните беше и удехеецът Логада, когото познавах още от миналата година. Нощта беше много студена и ветровита. Студът се усещаше дори и край огъня. Около полунощ аз се сетих за Логада и попитах къде е. Един от другарите му отговори, че Логада спи отвън. Облякох се и излязох от колибата. Беше тъмно, студеният вятър режеше като с нож лицето ми. Повървях малко по реката и се върнах. Казах, че никъде не съм видял огън. Удехейците ми обясниха, че Логада спи без огън.

— Как така без огън? — попитах слисан аз.

— Така! — отвърнаха ми равнодушно те.

Тъй като се страхувах, да не би да се е случило нещо с Логада, аз запалих фенерчето си и тръгнах отново да го търся. Двама удехейци пожелаха да ме придружат. На петдесетина крачки от колибата, край брега, ние намерихме Логада, който спеше върху един наръч суха трева.

Беше облечен с куртка и панталони от обработена изюброва кожа; ботушите му бяха направени от необработена кожа от лос; на главата си имаше бяла качулка и малка шапчица със самурена опашка.

Косата му беше покрита със скреж, по гърба му имаше също такъв бял пласт. Раздрусих рамото му. Той стана и започна да чисти с ръце скрежа от миглите си. От това, че не трепереше и не свиваше раменете си, ми стана ясно, че не е премръзнал.

— Не ти ли е студено? — учудих се аз.

— Не — отвърна той и веднага попита: — Какво се е случило?

Удехейците му казаха, че съм се тревожил за него и дълго съм го търсил в тъмнината. Логада обясни, че в колибата е многолюдно и тясно и затова решил да спи отвън. После се зави по-плътнo с куртката си, легна на тревата и отново заспа. Върнах се в колибата и разказах на Дерсу за случилото се.

— Нищо, капитан — отвърна ми голдът. — Тези хора студа не се страхуват. Негов постоянно на сопка живей, самур гони. Където го завари нощта, там спи. Негов постоянно гръб на месечина греи.

Когато съмна, удехейците пак отидоха да ловят риба. Сега използваха друг способ. Над дупката в леда бе поставена малка кожена палатка, затворена от всички страни. Слънчевите лъчи проникваха под леда и осветяваха дъното на реката. Ясно се виждаха чакълът, черупките на мекотелите, пясъкът и водораслите. Спуснатият във водата харпун достигаше почти до дъното. Бяха опънати непосредствено една до друга четири такива палатки. Във всяка от тях седна по един човек; останалите тръгнаха в различни посоки и започнаха тихичко да подгонват рибата. Щом стигнеше до дупката в леда, ловците я пробождаха с харпуните. Този лов беше още по-резултатен от предишния. За една нощ и за един ден удехейците уловиха 22 таймена, 136 сивена, 240 морски пъстърви и извънредно много червеноперки.

Когато се връщахме от морето към фанзите, моето куче вдигна четири непознати птици. Те се придържаха предимно към пясъка и толкова наподобяваха околната среда, че не можеше да се забележат дори и от близко разстояние; видях птиците отново, едва когато се вдигнаха въз въздуха. Гръмнах и убих една от тях. Беше пустинарка, която вятърът навярно случайно бе понесъл насам от източна Монголия. В Заусурийския край тази птица се появяваше за първи път. Когато я показах на туземците, те започнаха шумно да изразяват учудването си, като казваха, че никога не са виждали такава птица. И

веднага я кръстиха посвоему: „Мафа“ (мечка). Нарекоха я така, защото краката ѝ приличаха на мечо стъпало.

Скоро се убедих, че птиците, които бях видял, не са единствените тук. По пътя срещнахме още няколко ята. По-късно научих, че в края на ноември същата година пустинарки са били забелязани и около залив Олга, и около река Самарга. Там те се задържали около една седмица и след това изчезнали пак така неочаквано, както се появили.

Докато хората ми правеха нартите и ските, аз обикалях из околността, но по-голямата част от времето си прекарвах в къщи. Трябваше всичко да проверя, да предвидя. От личен опит знаех, че не бива да пренебрегвам многовековния опит на туземците. По-късно имах много случаи да съм благодарен на удехейците за съветите им и да съм доволен, че съм ги изпълнил.

На 2 декември стрелците завършиха дърводелската работа. Дадох им още един ден, за да се подготвят напълно. До първото китайско селище на Бикин с нас реши да дойде старият манджурец Чиши-у. На трети след пладне ние натоварихме багажа си на нартите. Сутринта трябваше да съберем само постелките си и да прием чай.

Вечерта удехейците камланиха^[2]. Те молиха духовете да ни покровителствуват и да ни дадат щастлив лов по пътя. Във фанзата се бяха събрали много хора. Китайците пак бяха донесли от своето вино и разни сладки неща. Удехейците се понапиха: през цялата нощ танцуваха край огньовете и пяха песни под думкането на тъпаните.

Преди да се съмне, аз отидох в най-далечната китайска фанза и малко подремнах.

На 4 декември сутринта температурата беше -19°C . Барометърът показваше 756 мм. Лек ветреца подухваше от запад. Небето беше безоблачно, дълбоко и синьо. В планините се белееше сняг.

В началото на всеки поход винаги се закъснява. Обикновено забавянето става заради придружвачите: ту обувките им не са готови, ту още не са закусили, ту нямат тютюн за из пътя и т.н.

След безкрайни подканвания едва към 11 часа сутринта ние най-после тръгнахме на път. Китайците излязоха да ни изпращат със знаменца, кречетала и ракети.

През последните четири дни реката беше напълно скована от студа. Ледът беше равен, гладък и блестеше като огледало. Беше се

образувал дънен лед и при замръзването на реката нивото на водата се бе покачило, поради което всички ръкави бяха изпълнени. Това ни позволи да съкращаваме пътя си и да вървим напреки, избягвайки завоите на реката и местата, където плаваха ледени блокове.

Нашият обоз се състоеше от осем нарти^[3]. Всяка нарта беше с 30 килограма полезен товар. Впрегатни кучета нямахме, защото аз не разполагах с пари, пък и едва ли на Кусун биха се намерили толкова кучета, колкото ми бяха необходими. Затова трябваше да мъкнем нартите сами.

През зимата удехейците превозват товарите си по особен начин. Към предната част на нартата се привързва въже или ремък, които завършват с примка, надявана през рамо. Отстрани, до най-близката подпора на плаза, се прикрепва дълъг прът, наричан правило. Човек държи правилото с дясната си ръка, направлява с него нартата и я крепи при острите завои.

Времето беше благоприятно за нас. Нартите бързо и леко се плъзгаха по леда. Хората вървяха весело, шегуваха се и се смееха.

В средното течение на Кусун, между реките Че и Дзава, се издига самотна скала, която туземците наричат Чжеле-Кадани. Старецът Люрл ми беше разказвал, че веднъж той и група ловци дълго време стояли на бивак край тази скала. Един от другарите му забелязал на върха на скалата тигър. Животното лежало на едната си страна, без да мърда. Удехейците прекарвали тук няколко дни. През това време два пъти валил сняг, който почти напълно покрил животното. За тяхно учудване обаче на шестия ден сутринта тигърът неочаквано станал, отърсил се от снега и започнал да се спуска към реката. Тогава ловците разбрали, че той е бил мъртъв само за известно време (тигърът можел винаги да прави това по свое желание). Неговата душа (ханя) била напуснала тялото му и се скитала някъде далеч, но после се върнала обратно и тигърът оживял отново. Удехейците се изплашили и избягали. Оттогава смятали, че скалата Чжеле-Кадани е забранено място за тях. Друго тайнствено място отляво на долното течение на Кусун е една скала, която прилича на човешка глава. Удехейците я наричат Када-Делин, т.е. Каменната глава.

Според наблюденията на туземците съомговите риби се изкачват по река Кусун до различни места: кетата стига до река Сололи,

гърбушата — до Бягаму и както винаги, най-далеч прониква малмата. Тя се среща най-много на река Агдин.

Река Кусун е дълга около сто километра. Тя води началото си от Сихоте-Алин и тече по крива на североизток. По характер Кусун е също така бърза и осеяна с прагове, както и Такема. От река Кусун се виждат най-близките разклонения на Сихоте-Алин. При изворите на Йоня I, Йоня II, Йоня III и Олосо се намира високата планина Йоня-Кямони, която се вижда добре от морето. Според думите на удехейците в котловината между трите ѝ върха има сладководно езеро.

Скалите, от които са образувани близките планини, са разположени от морето нагоре по течението на реката в следния ред: отначало има базалти, след това андезити и порфирити, после някаква тъмна лава с кухини, изпълнени с яркозелени конкреции; по-нататък идва дребнозърнест базалт и около река Буй — авгитов андезит. На десетина километра над Буй има каменни въглища. Преди тридесетина години през време на един горски пожар те са се запалили и оттогава непрекъснато тлеят под земята. Другаде открити залежи на каменни въглища има отляво на Кусун при поточето Необе, на 25 км от морето. Доскоро цялата долина на Кусун е била покрита с гъсти смесени гори. Два големи последователни пожара са ги унищожили напълно. Сега кусунската долина представлява едно безкрайно пожарище. Най-много са пострадали горите при реките Буй, Холосу, Фу, Бягаму, Сололи и Цзава III. Жива гора се е запазила само по реките Одо, Агдин и Сидекси (или Сиденгей).

В долината на Кусун се срещат изюбри, сърни, кабарги, златки, порове, самури, росомахи, червени вълци, лисици, кафяви мечки, рисове и тигри. Най-много тигри има при реките Сиденгей II и Одеге.

През този ден ние не изминахме голямо разстояние и рано спряхме на бивак. При първия бивак бяхме заели места в палатката наслуки — кой където сварил. Аз, Дерсу и манджурецът Чиши-у се бяхме настанили от едната страна на огъня, а стрелците — от другата. Този ред се спазваше след това по целия път.

През зимата, особено когато духат силни ветрове, двускатната палатка трябва да се опъва много добре. Скелетът ѝ се прави от стъбла на ракити, каквито винаги растат край реката в изобилие, и от всичките му страни се опъват платнища; отгоре се оставя отвор за излизане на дима. За да има в палатката тяга, едно от платнищата

трябва да се приповдигне малко (обикновено платнището откъм входа). Но за това пък заедно с чистия въздух в палатката влиза и студ. И в това отношение пак ни помогна Дерсу. Той ни донесе едно хралупато дърво и го постави на земята така, че единият му край се оказа при огъня, а другият остана отвън. Това хралупато дърво беше отлично духало. Веднага се създаде тяга и въздухът в палатката се пречисти. За постилки стрелците нарязваха смърчови клони и отгоре ги покриха със суха трева. През нощта всички спяхме великолепно.

На другия ден (5 декември) аз станах преди спътниците си, облякох се и излязох от палатката. Предутринният здрач бе изтласкал нощния мрак на запад. Изгряваше зората. Клоните на дърветата в гората пукаха от студ; термометърът показваше -20°C . От незамръзналите места в реката се вдигаше пара. Дърветата, които растяха в съседство с тях, се бяха накичили със сняг и изглеждаха като бели корали. Около една дупка в реката играеха две видри. Те се движеха някак странно, извивайки се като змии, и издаваха звуци, които приличаха на свистене и хихикане. Понякога едната от тях се изправяше на задните си крака и започваше да се озърта. Въпреки, че ги наблюдавах от храстите, те все пак ме усетиха и се гмурнаха във водата.

На връщане започнах да бия ресарки и се прибрах в бивака от другата му страна. От палатката излизаха гъсти кълба дим, примесен с пара. Там мърдаха хора, навярно моите изстрели ги бяха разбудили.

След като пиха чай и се обуха с по-топли обувки, стрелците доста бързо прибраха палатката, стегнаха багажа върху нартите. Само след тридесетина минути ние бяхме готови за път. Слънцето изгря, обвито в мъгла и кървавочервено. Започна новият ден.

По островчетата жива гора, които се бяха запазили като оазиси край реката, можеше да се съди каква е била растителността по тези мера. В тях растяха в изобилие кедри и тополи, тук-там се виждаха сиво-кафявите клонки на храстовидния клен с изсъхнали розови плодове, а наред с тях — амурски люляк, който сега можеше да се познае само по снопчетата засъхнали плодове, останали по върховете на голите тъмносиви клонки. По-отблизо можах да разгледам само един жасминов храст и амурски кисел трън със запазени замръзнали плодове.

При настъпването на зимата броят на птиците в Заусурийския край много намаля. Най-често се срещаха кръсточовки — пъстри миловидни птички с човки, горната и долната половинка, на които се кръстосваха. Те се събираха на малки ята, в които червените мъжки птици се държаха отделено от жълто-сивите женски. Кръсточовките често се спускаха на земята, кълвяха там нещо и ни допускаха толкова близо до себе си, че можехме да разгледаме оперението им в подробности. Дори когато се изплашеха, те не отлитаха далеч, а кацаха пак някъде наблизко. След това в низходящ ред по броя на представителите си трябва да посочим зидарките. Познах ги по окраската и по издаваните звуци, които приличаха на тих писък. На едно място забелязах две японски кралчета, които се криеха от вятъра в клоните на смърчовете. Тук-там се мяркаха пъстри кълвачи с бели и черни пера и червена надопашка. Струваше ми се, че за тези закачливи и кресливи птици студът и вятърът не бяха страшни. Червеникавите сойки — пискливи през лятото и мълчаливи през зимата — също се бяха сврели в най-гъстата част на гората. Щом ни видяха, те започваха пронизително да крещят, предупреждавайки другарките си за надвисналата опасност. Срещаха се и големоклюни врани и някакви дневни хищници, които поради голямото разстояние не можехме да разгледаме. По местата, където снегът край притоците се беше стопил, ние на два-три пъти изплашвахме потапници. Те се движеха на двойки — навярно мъжка и женска. Сабитов свали един потапник с винтовката си. Куршумът го разкъса на части и аз много съжалих, че не можехме да одерем птицата с перата ѝ, за да може да бъде определена.

Към четири часа ние стигнахме до поточето Олосо. Оттук започвахме пожарищата.

През този ден никъде повече не ходихме; избрахме си една оцеляла горичка, пяхнахме се по-навътре в нея и там си устройхме уютен бивак.

Вечерта стрелците си разказваха разни страшни истории, говореха за привидения, таласъми, за това, с кого какво се е случило, кой какво е видял.

Странно нещо; стрелците вярваха в съществуването на своите дяволи, но в същото време недоверчиво и с насмешки се отнасяха към удехейските. Същото беше и по отношение на религията; неведнъж

съм забелязвал, че удехейците се отнасят към чуждата религия с много повече търпимост от европейците. Незачитането на чуждата религия при тях никога не отива по-далеч от равнодушието. Това можеше да се забележи и при Дерсу. Когато стрелците разказваха различни небивалици, той ги слушаше, спокойно пушеше лулата си и по лицето му не можеше да се забележи нито насмешка, нито вяра, нито съмнение.

На 6 декември ние станахме преди зори. Термометърът показваше -21°C . С изгряването на слънцето нощният вятър започна да стихва и от това сякаш стана по-топло.

По-рано, когато долината на Кусун е била залесена, в нея са се въдели много самури. Сега тя се е превърнала в пустиня. По планините са израснали трепетликови и брезови горички, а местата на заливаните от водата гори са заети от тънкостволни ракити, елши и млади лиственици.

Този ден ние стигнахме до устието на река Буй, която китайците наричат Уленгоу. Тук трябваше да се разделим с Кусун и да свърнем към Сихоте-Алин.

При устието на Уленгоу живееше удехеецът Сунцай — типичен представител на своя народ. Беше наследил от баща си шаманско звание. В жилището му бяха наредени множество дървени идолчета. Освен това той се славеше като добър ловец и ловък, енергичен и силен лодкар по бързеите на реката. Сунцай охотно се съгласи с моето предложение да ни придружи до Сихоте-Алин при условие, че ще прекарам у него един ден. Казваше, че трябва да изпрати брат си на лов, да излекува болната си стара майка и сам да се подготви за далечен път.

Майката беше на около шестдесет години. Тя бе пазителка на древните традиции, обичаи и обреди, знаеше много предания, знаеше в какви случаи се налага глоба (байта) и се смяташе за авторитетна при решаването на много спорни въпроси, свързани с откупа, даден за булката при сключване или разтрогване на браковете.

Съгласих се да прекарам целия следващ ден при Сунцай и не съжалявах. Домакинът и майка му се оказаха доста общителни и аз можах да науча много интересни неща за шаманството и да запиша няколко приказки.

Вечерта на масата беше поднесена цяла замразена риба — ленок (по размери малко по-малък от младата гърбуша). Въпреки предубежденията на европейците към суровата риба ние ѝ оказахме нужната чест.

[1] Нарта — лека шейна на три стойки с плазове, подвити нагоре — Б.авт. ↑

[2] Извършваха обредите си — Б.авт. ↑

[3] Две нарти принадлежаха на придружаващите ни туземци — Б.авт. ↑

XX ГЛАВА

ПРЕЗ СИХОТЕ-АЛИН

РЕКА УЛЕНГОУ. — ПОЖАРИЩЕТО. — ВОДА ВЪРХУ ЛЕДА. — ТРУПЪТ НА КИТАЕЦА. — ХОРСТ. — МЕСТНОСТТА МААКА. — ОБЛАЦИ И СНЯГ. — ЗАПАДНИЯТ СКЛОН НА СИХОТЕ-АЛИН. — ДИКУША. — ДЯВОЛСКАТА ЮРТА. — РЕКИТЕ МИГЕ И БЯГАМУ. — ВИЕЛИЦА. — ГОРНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА БИКИН. — ИЗОСТАВЕНАТА ЮРТА. — ПРОГОНВАНЕТО НА ДЯВОЛА. — СТРАХОВЕ. — НОЩНИТЕ ЗВУЦИ.

Следващите четири дни (от 9 до 12 декември) ние използвахме за поход по река Уленгоу. Тя води началото си от хребета на Сихоте-Алин и тече отначало на югоизток, след това на юг, после тридесетина километра отново на югоизток и последните пет километра отново на юг. В средната си част Уленгоу се разбива на множество малки поточета, които се губят сред камъните и повалените дървета в гората. Поради продължаващите с години пожари гората в планините е напълно унищожена. Тя се е запазила само по двата бряга на реката и по островите между ръкавите.

Когато гледа замръзналите ръкави, човек може да си помисли, че Уленгоу е пълноводна и през лятото. В действителност това не е така. Водата от планините бързо се оттича надолу, без да оставя след себе си особено забележими следи. През зимата е съвсем друго. Водата изпълня ямите, ровините и ръкавите и замръзва. Над леда се появява отново вода, която също замръзва, и ледената покривка непрекъснато надебелява и се разраства на ширина. Това значително облекчаваше предвижването ни. В големите реки водата отнася повалените дървета, но в малките те остават да лежат там, където са паднали. Тъй като знаехме това, ние взехме със себе си няколко брадви и две жаги. С

тяхна помощ стрелците бързо разчистваха задръстванията и си проправяха път.

След 1 декември силните северозападни ветрове започнаха да стихват. Понякога се случваха и съвсем тихи дни. Сега показанията на анемометъра се колебаеха между 60 и 75, но в същото време и студовете започнаха да се усилват.

С приближаването ни към билото все по-често попадахме на вода върху леда. Такива места се забелязваха отдалеч по издигащите се от тях изпарения. За да ги заобиколим, ние се изкачвахме по склоновете и губехме много сили и време. Трябваше много да внимаваме да не намокрим краката си. В това отношение удехейските обувки, направени от рисова кожа и съшити с върви от жили, са незаменими.

Тук ни се случи малка неприятност, която ни забави с почти цял ден. През нощта ние не бяхме забелязали, че водата се е приближила към бивака. Една нарта бе замръзнала в леда и се наложи да я освобождаваме с брадви; след това стопявахме леда по плазовете на огъня и поправяхме повредите. Научени от опита, при следващите биваци вече не оставяхме нартите на леда, а ги качвахме на дървени трупчета.

С всеки изминат ден движението ни ставаше все по-трудно. Често се озовавахме ту в гъста гора, ту на каменисти сипеи, отрупани с повалени от буря дървета. Отпред вървяха Дерсу и Сунцай с брадви в ръце. Те изсичаха храстите и малките дървета, които пречеха на нартите да минават, или трупаха дървета на онези места покрай ровините и по стръмнините, където нартите можеха да се преобърнат. Колкото по-навътре навлизахме в планината, толкова повече сняг газехме. Навсякъде, където и да погледне човек, чернееха дървета с обгорели стволове, останали без кора и без клончета. Пожарищата изглеждат много печално. Никъде нито една следа по земята, нито една птица...

Аз, Сунцай и Дерсу вървахме отпред; стрелците се движеха бавно зад нас, но ние чувахме гласовете им. На едно място аз спрях, за да разгледам скалите, които се подаваха изпод снега. Когато след няколко минути догонвах приятелите си, забелязах, че те вървят приведени и внимателно гледат нещо под краката си.

— Какво има? — попитах аз Сунцай.

— Един китайски хора преди три дни ходи — отвърна Дерсу. — Нашата негова следа намирай.

Наистина тук-там едва-едва личаха почти напълно засипани от снега човешки следи. Дерсу и Сунцай обърнаха внимание на още нещо — че следите вървяха на зигзаг, че китаецът често бе сядал на земята и че два от биваците му бяха много близо един до друг.

— Болен е — решиха те.

Ускорихме крачка.

Следите през цялото време водеха край реката. По тях се виждаше, че китаецът вече не се е опитвал да минава през ветровалните участъци, а ги е заобикалял отстрани. Вървахме така още около половин час. Но ето че следите рязко завиха настрани. Тръгнахме по тях. Изведнъж от едно близко дърво отлетяха две врани.

— А-а! — каза спирайки Дерсу. — Хората умирай.

Наистина на петдесетина крачки от реката ние видяхме китаеца. Той седеше на земята, опрян на някакво дърво; лакътят на дясната му ръка лежеше отпуснат върху един камък, а главата му се бе килнала наляво. На дясното му рамо беше кацнала врана. При нашето появяване тя уплашено отлетя от покойника.

Очите на умрелия бяха отворени и засипани със сняг. Моите спътници изследваха мястото около него и стигнаха до извода, че когато се е почувствувал съвсем зле, китаецът е решил да спре на бивак. Той смъкнал торбата си и направил опит да опъне палатката си, но тъй като силите му са го напуснали, седнал под дървото и така умрял. Манджурецът Чиши-у, Сунцай и Дерсу останаха да погребват китаеца, а ние продължихме пътя си. Цял ден работихме без отдих, без дори да спрем за обяд, и все пак минахме не повече от десет километра. Повалените дървета, наводненият лед, мочурищата и засипаните със сняг дупки между камъните създаваха такива препятствия, че за осем часа ние можахме да извървим само четири километра и четвърт, което прави средно 560 метра в час. Привечер стигнахме гребена на Сихоте-Алин. Барометърът показваше 700 метра.

На другия ден — 14 декември — сутринта беше тихо и студено. Слънцето изгря червено и дълго време не даваше топлина. Снегът по върховете на планината придоби нежно розов цвят, а на сенчестите места — синкав оттенък.

Когато разглеждах околностите, аз забелязах, че встрани от нас от земята се вдигаха кълба пара.

Повиках Дерсу и Сунцай и тръгнах с тях нататък, за да разбере на какво се дължи това. Оказа се, че там има железно-сероводороден топъл извор. Скалата наоколо беше червена; пяната — бяла, варовита; температурата на водата — +27°C. Топлият извор на Уленгоу е добре известен на местното население като място, където винаги има лосове, но удехейците грижливо крият мястото от руснаците.

От горещите изпарения всичко, освен извора беше покрито със скреж, по камъните, по върбовите храсти и по нападалите на земята дървета се бяха образували чудни шарки, които като елмази блестяха на слънцето. За съжаление поради студа не можах да взема със себе си вода за химически анализ.

Докато ходихме до топлия извор, стрелците бяха успели да вдигнат палатката и да вържат спалните чували.

Изкачването ни на Сихоте-Алин започна непосредствено от бивака. Отначало качихме на билото целия багаж, а след това замъкнахме и празните нарти.

На самото било имаше малък китайски параклис със следния надпис: „Си-жи Циго вей-дассуай. Цзин цзай да цин чжей шай лин“ (Някога в държавата Ци беше главнокомандуващ. Сега при дацинската династия охранява горите и планините). В проекция тази част на Сихоте-Алин представлява начупена линия, която отначало отива на североизток, след това завива на изток и после пак на североизток. Тук Сихоте-Алин представлява нещо като разседна издатина (хорст). По-късно на много места са станали повторни срутвания, зад свляклата се земя се е насъбрала вода и са се образували водоеми. Източният склон на Сихоте-Алин е много стръмен. Изворите на река Буй (Уленгоу) представляват няколко малки поточета, които се сливат на едно и също място. Деретата, по които текат те, правят местността много пресечена. Според барометричните измервания абсолютната височина на билото е 860 метра над морското равнище. Нарекох това място на името на Мааки, който през 1855 година е работил в Амурския край. Двете височини отстрани на превала имат местни наименования: дясната е Атаксеони, висока 1120 метра, а лявата — Адахуналянгзян, висока 1000 метра. Моите спътници ги нарекоха Опожареният конус и Гребеновидната планина.

Източният склон на Сихоте-Алин е съвършено гол. Човек трудно може да си представи по-неприветлива местност от изворите на река Уленгоу. Дори не ти се вярва, че тук някога е имало жива гора. Само отделни дървета продължават да се крепят на корените си. Сунцай казваше, че по-рано тук е имало много лосове, поради което и реката е наречена Буй, което ще рече лос; но откакто горите са изгорели, всички животни са отишли на други места и цялата долина на Уленгоу се е превърнала в пустиня.

Когато стрелците изкачиха на билото и последната нарта, слънцето беше изминало по-голямата част от пътя си по небето.

Цял ден времето беше хубаво, ясно и слънчево. Термометърът показваше $-17,5^{\circ}\text{C}$, барометърът — 685. Лек ветрец довяваше от изток малки купести облачета. Отдалеч ни се струваше, че облачетата плават високо по небето, но когато приближеха към Сихоте-Алин; имахме чувството, че са започнали да се спускат към земята. Над вододела облаците минаваха съвсем ниско и получаваха някакъв сивкавожълт оттенък. Всяко облаче изпускаше съвсем ситен искрящ снежен прах и около слънцето се появяваха „венци“ с цветовете на дъгата. Щом обаче облачето отминеше, това светлинно явление изчезваше.

Тук западният склон на Сихоте-Алин е полегат, но не толкова, колкото при изворите на Арму. Непосредствено зад билото започва гора от смърч, бяла ела и лиственица. По бреговете на рекичките расте бреза с жълта мъхеста кора, планински клен и елша.

Изобилието от мъхове и влага не бе позволило на пожарите да се разпространят отвъд вододела, макар че и от тази страна тук-там се открояваха обезлесени от пожари места; през бинокъла се виждаше добре, че местата не бяха сипеи, а пожарища.

Щом вързахме багажа на нартите, ние веднага тръгнахме на път.

Гората, която покрива Сихоте-Алин, е ниска, стара и закелявяла. Изборът на място за бивак в такава гора винаги създава много трудности: натъкваш се или на оплетени от корените на дърветата камъни, или на скрити под мъха прекършени клони. Още повече грижи създава топливото. На градския жител навярно ще се стори странен фактът, че човек може да върви през гората и да не намира дърва... А всъщност това е така. Смърчът, бялата ела и листвениците дават много искри, които обгарят палатките, облеклото и одеялата. Елшата е дърво, което съдържа много вода и дава повече дим, отколкото огън. Остава само каменната бреза. Но сред иглолистната гора на Сихоте-Алин тя се среща само тук-там като единични дървета. Сунцай, който добре познаваше тези места, скоро намери всичко, което ни беше необходимо за бивак. Тогава аз дадох знак за спиране.

Стрелците започнаха да опъват палатките, а ние с Дерсу отидохме на лов с надеждата, че може би ще ни се удаде да убием някой лос. Недалеч от бивака аз видях три ресарки, които вървяха по снега и изобщо не ни обръщаха внимание. Искях да стрелям, но Дерсу ме спря.

— Не трябва, не трябва — каза бързо той. — Тях може така вземай.

Учудих се, че тръгна към птиците, без да се страхува, но още повече се учудих, когато видях, че и птиците не се страхуваха от него и като домашни кокошки — тихо, спокойно се отдръпваха настрана. Най-сетне ние приближихме на четири метра от тях. Тогава Дерсу извади ножа си и без да им обръща ни най-малко внимание, започна да сече една млада еличка. След това очисти дръвчето от клончетата и върза към края му въжена примка. После отиде при птиците и надяна примката на шията на едната от тях. Уловената птица започна да се мята и да маха с крила. Другите две, досещайки се, че трябва да полетят, се вдигнаха от земята и кацнаха на една растяща наблизост лиственица: едната на долния ѝ клон, другата на върха. Тъй като предполагах, че птиците сега са много изплашени, аз исках да стрелям, но Дерсу пак ме спря, като каза, че на дървото било по-удобно да се ловят, отколкото на земята. Той отиде при лиственицата и тихичко, като се стараеше да не шуми, вдигна пръчката. Когато надяваше примката на шията на долната птица, той по невнимание докосна с пръта човката ѝ. Птицата отметна глава, пооправи се и пак се загледа към нас. След една минута тя безпомощно се мяташе по земята. Третата птица бе кацнала толкова високо, че от земята не можеше да се достигне. Дерсу се покатери на дървото. Лиственицата беше тънка, крехка и много се клатеше. Вместо да отлети, глупавата птица продължаваше да стои на мястото си, здраво хванала клоната с краката си и балансираше, за да не загуби равновесие. Щом като се изкатери дотам, откъдето можеше да я стигне с пръчката си, Дерсу метна примката на шията ѝ и я смъкна долу. По такъв начин ние уловихме и трите птици, без да гръмнем нито веднъж. Едва сега забелязах, че птиците бяха по-едри от ресарките и с по-тъмно оперение. Освен това мъжкият имаше и червени вежди над очите си като пъдпъдъците. Излезе, че беше черна ресарка или „дикуша“, която в Заусурийския край се среща само в иглолистните гори на Сихоте-Алин, южно от изворите на Арму. Тя съвсем не отговаря на името, което са ѝ дали староверците. Може би са я кръстили „дикуша“ (дивачка), защото живее в най-дивите и затънтени места. Китайците я наричат „дашугирл“ (голяма ресарка). Изследването на гушата ѝ показва, че се храни със смърчови игли и боровинки.

Когато приближавахме бивака, беше вече тъмно. В палатката гореше огън и тя приличаше на голям фенер, в който са запалили свещ. Осветени от пламъка на огъня, димът и парата се издигаха на гъсти кълба нагоре. В палатката се движеха черни сенки: познах Захаров с чайника в ръка и манджуреца Чиши-у с лула в устата. Кучетата усетиха, че идва някой, и с лай се спуснаха срещу нас, но щом ни познаха, започнаха да се умилкват. В палатката всичко беше готово и стрелците пиеха чай. Сунцай нарече дикушите посвоему и каза, че богът Ендури^[1] нарочно създал една неплашлива птица и ѝ заповядал да живее в най-пустинните места, за да не би случайно заблудилият се ловец да загине от глад.

Вечерта отпразнувахме минаването на Сихоте-Алин. За вечеря бяха сервирани дикушите, след това си сварихме шоколад, пихме чай с ром, а преди да си легнем, аз разказах на стрелците една от страшните повести на Гогол.

Сутринта веднага почувствувахме, че Сихоте-Алин ни е отделила от морето: на разсъмване термометърът показваше -20°C . Тук ние се разделихме със Сунцай. По-нататък можехме да вървим сами; реката трябваше да ни отведе на Бикин. И въпреки това Дерсу най-подробно го разпита за пътя.

Когато слънцето изгря, ние вдигнахме палатките си, подредихме нартите, облякохме се по-топло и тръгнахме надолу по Ляоленгоуза — планинска рекичка с прагове и корито, задръстено от нападали дървета и камъни. На петнадесетина километра от местността Маака Ляоленгоуза се слива с друга река, която тече от североизток.

Удехейците я наричат Миге. По нея може да се излезе на река Тохобе, където живеят солоните. Според думите на Сунцай там Сихоте-Алин е ниска, а склоновете ѝ са дълги и полегати. Река Миге е дълга петдесет километра и много лъкатуши. Горите около нея се състоят само от иглолистни видове.

От сутринта времето беше мрачно. Из въздуха летеше снежен прах. С изгряването на слънцето задуха вятър, който към обяд се засили и стана поривист. По реката бушуваха снежни вихри; те се зараждаха неочаквано, като по уговорка, носеха се в една и съща посока и пак така неочаквано изчезваха. Могъщите кедри гледаха сурово, поклащаха се и фучаха, сякаш роптаеха срещу лошото време.

Когато е студено, човек трудно върви срещу вятъра. Ние често спирахме и палехме огньове. Ето защо за цял ден можахме да минем не повече от десет километра. Спряхме да нощуваме там, където реката се разделя отведнъж на три ръкава. Поради ветровитото време в палатката беше задимено. Това ни принуди рано да си легнем.

През нощта около луната се появи матово, неясно и размазано петно.

На 17 декември сутринта времето не се беше подобрило. Вятърът духаше с предишната си сила: анемометърът показваше 220; термометърът -30°C . Въпреки това ние продължихме пътя си. Правеше впечатление, че на запад от Сихоте-Алин снегът беше значително повече, отколкото в крайбрежния район.

В средното си течение река Миге е широка 6–7 метра. На много места край бреговете ѝ се виждат тънки ледени корнизи. Те са се получили вследствие намаляването на водата в реката, след като отгоре е била вече замръзнала.

На това място река Миге тече през широка долина, покрита с гъста иглолистно-смесена гора. От широколистните дървесни видове тук растат елши, песъкини, ракити, трепетлики, брястове и брези. Ако се съди по следите, които виждахме по пътя си, в долината на Миге обитаваха лосове, кабарги, вълци, видри, катерички, самури и навярно мечки.

На 19 декември нашият отряд стигна до река Бягаму, която тече от югоизток и по която може да се излезе на река Кусун. И по размери, и по пълноводност тази река е два пъти по-голяма от Миге. Около устието си тя достига 20 метра ширина и метър — метър и половина дълбочина. Според думите на удехейците цялата долина на Бягаму е покрита с пожарища; гора сее запазила само около Бикин. По-рано Бягаму е била един от най-богатите на диви животни райони; тук е имало особено много лосове. Сега това място е пустиня. След пожарите всички животни са се прехвърлили на Арму и Кулумбе, притоци на Иман.

След като изминахме още два километра по течението на реката, ние спряхме на бивак в една гъста смърчова гора на левия ѝ бряг. Това беше нашият дванадесети бивак от морето.

Привечер Захаров отиде на лов, но вместо дивеч донесе риба, която беше уловил в един вир под леда. Бяха червеноперки, толстолоби

и леноци — всичко 9 парчета.

20 декември използвахме за преход до Бикин. Десният бряг на Бягаму е висок, левият — нисък и горист. Планините имат китайско название Бей-си-лаза и Дан-цанза. Техните голи върхове сега бяха покрити със сняг. Белотата им рязко се открояваше от тъмната зеленина на иглолистната гора.

Бягаму заобикаля Бей-си-лаза от юг и след това завива на запад.

В долното си течение реката се разделя на двойни ръкави, които образуват острови, покрити с гора. В горното ѝ течение растат лиственица, смърч и бяла ела, в средното — кедър, а по-долу по долината — хубави смесени гори от ясен, планински бряст, топола, бряст, елша, песъкия, люляк, чашкодрян, липа и тънкостеблена ракита.

Измерих няколко смърча. От 40 измерения на четири места, (по 10 измерения на всяко място) аз получих цифрите 44, 80, 103 и 140 сантиметра. Тези цифри показват, че колкото по-далеч отивахме от Сихоте-Алин, толкова по-доброкачествена ставаше гората.

От едрите бозайници в горното течение на Бягаму се срещат лосът, рисът, кафявата мечка и росомахата; по-надолу по течението — изюбърът, дивата свиня и тигърът. От птичето население видях по снега следи от глухари, след това няколко пъти срещнах големоклюни врани, сойки и сойки-ронжи, сокерици, пъстри и черни кълвачи, зидарки и червенушки. Дерсу ми съобщи, че когато през зимата реките започват да замръзват, всички едри грабливи птици се спускат към долните течения на реките, където могат по-лесно да си намират храна.

Бягаму се влива в Бикин като широка около сто метра и дълбока 2–2 1/2 метра река.

Бикин (на удегейски Бики, на китайски Дизинхе) е една от най-големите реки в Усурийския край. Тя е дълга към 500 километра ѝ изворите ѝ се намират в планините на Сихоте-Алин на еднаква географска ширина с нос Гладкий.

Близо до устието на река Бягаму имаше самотна удегейска юрта. Личеше, че в нея отдавна не живее никой. В представата на туземците такива изоставени юрти винаги служат за обиталища на зли духове.

Според часовника ние отдавна трябваше да си устроим бивак. Аз исках да вляза в юртата, но Дерсу ме помоли да почакам малко. Той

нави на една пръчка брезова кора, запали я, пхна факелът в юртата и започна с викове да я размахвана всички страни. Захаров и Аринин се смееха, но той съвсем сериозно им обясняваше, че когато се внесе огън в юртата, дяволът излита през отвора на покрива заедно с дима. Едва тогава човек може да влезе в нея без страх.

Стрелците изметеха сметта от юртата, закриха с платнище от палатките входа и накладоха огън. Веднага стана уютно. Наоколо се разля приятна топлина.

Късно вечерта войниците пак си разказваха страшни истории: говореха за мъртъвци, гробища, запустели къщи и привидения. Изведнъж нещо силно изтрещя на реката — като оръдеен изстрел. Разказвачът спря на половин дума. Всички изплашено се спогледаха.

— Ледът се пропука — каза Захаров.

Дерсу обърна глава в посока на шума и силно завика нещо на своя език.

— На кого викаш? — попитах аз.

— Нашата изгони дявол от юрта, сега негов се сърди и леда пука — отвърна голдът.

И като подаде глава от платнището на палатката, той пак силно завика на някого в пространството.

— Все едно, нашата не се страхува. Твоята трябва друг място отиде. Там нагоре има още една празна юрта.

Когато се върна на мястото си, лицето му беше пак равнодушно, съсредоточено. Войниците се кикотеха в шепите си. Впрочем със своите таласъми те бяха също толкова наивни, колкото и Дерсу с дявола си.

В това време някъде далече ледът отново изтрещя.

— Замина — каза Дерсу доволно и махна с ръка в посока на шума.

Облякох се и излязох от юртата. Нощта беше ясно. По чистото безоблачно небе плуваше пълна луна. Снегът искреше и от това изглеждаше още по-светъл. В нощния въздух пак се беше възцарило спокойствие.

Когато свърших работата си, аз още веднъж пих чай, увих се в одеялото и сладко заспах, обърнат с гръб към огъня.

[1] Божеството, сътворило света — Б.авт. ↑

XXI ГЛАВА

ЗИМНИТЕ ПРАЗНИЦИ

СРЕДНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА БИКИН. — ЗИМЕН ЛОВ НА ДИВИ СВИНЕ. — ВЕЧЕРЯ В ЮРТАТА. — НЕДОРАЗУМЕНИЕ ПРИ РАЗМЯНАТА НА ПАРИ. — ПРЕДСТАВАТА НА ТУЗЕМЦИТЕ ЗА РАЗСТОЯНИЯТА. — ЕЛХА В ГОРАТА. — ИГРИ ВЪРХУ ЛЕДА. — ЛОТАРИЯ.

Както и трябваше да се очаква, на разсъмване студът се усили и стигна до -32°C . Колкото повече се отдалечавахме от Сихоте-Алин, толкова повече температурата се понижаваше. Известно е, че в приморските страни по планинските върхове често пъти е по-топло, отколкото в долините. Очевидно след отдалечаването ни от морето ние навлязохме в „езерото от студен въздух“, което заливаше долината на река Усури.

Ние тръгнахме на път при изгрев-слънце.

След устието на Бягаму Бикин дълго време тече право на запад, като не се смятат завоите, които реката прави на места. На голямо протежение тук брегът е висок и терасовиден. Той прилича на плато и е известен сред китайците под името Лао-бей-лаза^[1]. Изграден е от мощна лавова покривка. Горният слой на базалта се е превърнал в глина и това е станало причина терасата да се заблати, което пък на свой ред е повлияло върху растителността. Затова ние виждаме тук само брезови и трепетликови горички и хилави лиственици.

От платото Лао-бей-лаза извираят два потока: Кямту и Сигими Бяса. По-нататък в Бикин — от дясната ѝ страна — се вливат реката Бей-си-лаза, извираща от планина със същото име, малкото поточе Музейза и река Лаохозен, получила названието си от думата „лаоху“, което в превод значи тигър. Според разказите на удехейците преди

няколко години тук се бил появил тигър, който непрекъснато обикалял капаните за самури, строшавал ги и изяждал всичко, попадало в тях.

Никоя река не се разделя на толкова много ръкави, както Бикин. Удехейците казват, че има места, където могат да се изброят до 22 ръкава. Течението на Бикин е много по-спокойно от течението на Иман, но коритото ѝ е задръстено с потънали стъбла на дървета, което много затруднява движението на лодките. От устието на Бягаму до железопътната линия има около 350 километра.

Малко под Лаохозен се намираше едно удехейско селище със същото название, което се състоеше само от три юрти.

Ние стигнахме до него по здрач. Появяването на неизвестни хора някъде „отгоре“ изплаши удехейците, но щом разбраха, че в отряда ни е и Дерсу, веднага се успокоиха и ни посрещнаха много радушно. Този път не опъвахме палатки, а се настанихме в юртите.

Вечерта разпитвах удехейците за техния живот на Бикин и за отношенията им с китайците.

М. Венюков, който е пътувал из Усурийския край през 1857 година, пише, че тогава на Бикин изобщо не е имало китайци; местното население се състояло само от удехейци, които той нарича орочони. Синовете на Небесната империя се появили значително по-късно. Те донесли със себе си и едрата шарка, която вилняла толкова силно, че от някои селища не е останал жив нито един човек. През 1895 година по Бикин са живеели само 306 души от двата пола. Пристигналите тук китайци скоро станали повече от удехейците, подчинили ги и се оказали пълни господари на реката. Скоро удехейците потънали в дългове към тях и изпаднали в положението на роби. Разказите за нечовешкото отношение на китайците към местното население са изпълнени с ужас: те са убивали хора, продавали са ги като животни, пребивали са ги с тояги... А за да разберат колко са уловените самури, неведнъж прибъгвали и към изтезания. Това продължавало дотогава, докато началникът Ястребов не се притекъл на помощ на удехейците. Той се изкачил с един отряд войници по реката и изселил оттам всички китайци, като оставил само старите и сакатите. Тази мярка помогнала, удехейците въздъхнали по-свободно, но през последните години китайците отново започнали да нахлуват към Бикин. Този път обаче се заселвали в местността Сигоу.

Бяха минали вече две седмици, откакто вървахме през тайгата. По това, как стрелците се стремяха към населените места, аз схващах, че им е необходима по-продължителна почивка от обикновената нощувка: Затова реших да останем един ден в Лаохозенското селище. Когато разбраха това, стрелците започнаха да се настаняват в юртите. Нямаше ги бивачните грижи: не беше нужно да се секат смърчови клони, да се събират дърва и т.н. Те се събуха и веднага се заловиха да готвят вечеря.

Привечер се върнаха от лов младежите-удехейци. Те съобщиха, че близо до селището са забелязали следи от диви свине и на следния ден се готвят да организират хайка. Ловът обещавахе да бъде интересен и аз реших да отида с тях.

Зимно време, когато паднат дълбоки снегове, амурските туземци ходят на лов за диви свине със ски. Дивите свине тичат бързо, но скоро се уморяват. Тогава ловците ги догонват и ги убиват с копия. За такъв лов не вземат пушки, за да не се хабят патрони, които в тайгата винаги струват много скъпо. Освен това ловът с копия допада на удехейците и като спорт. При него младите хора могат да покажат силата и ловкостта си.

Те започнаха да се готвят още от вечерта: постегнаха отново ремъците на ските, изостриха копията си. Тъй като бе решено да се тръгне преди изгрев-слънце, то след вечеря всички си легнаха рано.

Беше още тъмно, когато усетих, че някой разтърсва рамото ми. Събудих се. В юртата гореше силен огън. Удехейците вече бяха готови: бавеха се само заради мене. Облякох се бързо, пяхнах два сухара в джоба си и излязох на брега на реката.

Току-що бе почнало да се зазорява. Звездите една след друга гаснеха: избледнелият месец бавно плуваше срещу леките облачета. От другата страна на небето изгряваше зората. Беше студено. Живакът в термометъра бе слязъл до -39°C . Наоколо цареше тържествена тишина: нито едно листче не трепваше. Тъмната гора стоеше като стена и сякаш се ослушваше как пукат от студ дърветата. Тези звуци се носеха в застиналия утринен въздух като плющене на бич.

Удехейците върваха отпред, а аз подире им. Като повървахме малко по река Лаохозен, те свиха встрани, след това се изкачиха на малка височина и от нея се спуснаха в съседната долчинка. Тук

ловците започнаха да се съвещават. След като си поговориха малко, те тръгнаха напред, но вече тихо, без разговори.

След половин час стана съвсем светло. Слънчевите лъчи, които осветиха планинските върхове, известиха обитателите на гората за настъпването на деня.

Тъкмо в това време ние стигнахме до мястото, където предишния ден младежите бяха видели следите от диви свине.

Трябва да отбележа, че през лятото дивите свине почиват през деня, а излизат да си търсят храна през нощта. През зимата става обратно: денем те бодърствуват, а нощем лягат да спят. За един ден дивите свине не са могли да отидат много далече. Започна преследването.

За първи път в живота си видях колко бързо удехейците карат ски из гората. Скоро започнах да изоставям от тях и след това съвсем ги изгубих от погледа си. Да се мъча да ги догоня нямаше смисъл, затова спокойно тръгнах по пъртината, направена от ските им. Бях карал така около половин час; на края се уморих и седнах да почина. Изведнъж зад мене се раздаде някакъв шум. Обърнах се и видях два глигана, които в ситен тръст пресякоха пъртината. Вдигнах бързо пушката и гръмнах, но не улучих. Изплашените глигани се метнаха встрани. Тъй като не намерих кръв по следите им, аз реших да ги преследвам. След около петнадесет-двадесет минути отново ги догоних. Те очевидно се бяха уморили и с мъка вървяха по дълбокия сняг. Изведнъж животните усетиха опасността и като войници по команда бързо се обърнаха с глави към мене. По това, как движеха челюстите си, и по звука, който долиташе до мен, аз разбрах, че острят глигите си. Очите на животните горяха, ноздрите им бяха разширени, ушите щръкнали. Да беше един глиган може би щях да стрелям, но пред мен стояха два секача. Без съмнение те ще се нахвърлят върху мен. Въздържах се и не стрелях: реших да изчакам друг, по-удобен случай. Глиганите престанаха да скърцат със зъби; вдигнаха нагоре муцуни и започнаха усилено да душат въздуха, след това бавно се обърнаха и продължиха пътя си. Тогава заобиколих отстрани и отново ги догоних. Глиганите отново спряха. Единият от тях почна да дере с глигите си кората на едно паднало дърво. Изведнъж животните настръхнаха, наддадоха кратък рев и започнаха да си проправят път вляво от мен. В това време видях четирима от удехейците. По израза на лицата им разбрах, че бяха

забелязали животните. Тръгнах след тях. Глиганите не можаха да се отдалечат много. Спряха и се приготвиха за отбрана. Удехейците ги заобиколиха и започнаха да се приближават към тях от четирите страни. Това накара глиганите да се въртят ту на една, ту на друга страна. На края те не издържаха и се спуснаха вдясно. С удивителна ловкост удехейците ги удариха с копията си. Единият глиган беше ударен точно под лопатката, а другият бе ранен във врата. Последният се хвърли напред. Младият удехеец се опита да го задържи с копието си, но в това време се чу късо сухо прашене. Глиганът бе достигнал дръжката на копието с бивните си и просто го бе прерязал като тънка пръчка. Ловецът загуби равновесие и падна напред. Глиганът се хвърли към мен. Вдигнах инстинктивно пушката си и стрелях почти в упор. По една случайност куршумът улучи животното право в главата. Едва сега забелязах, че удехеецът, на когото глиганът бе счупил копието, седеше на снега и затискаше с ръка една рана на крака си, от която обилно течеше кръв. Дори и сам пострадалият не бе забелязал кога глиганът бе успял да го нарани с глигите си. Аз го превързах, а удехейците набързо устройоха бивак и събраха дърва. Един от тях остана с ранения, друг отиде за нарти, а останалите продължиха лова.

Раняването на ловеца не предизвика в селището тревога; жена му се смееше и се шегуваше с него. Тези случаи са толкова чести, че

никой не им обръща внимание. По тялото на всеки мъж винаги може да се намерят следи от глиги или от нокти на мечка.

За един ден стрелците поправиха повредите на нартите, удехейските жени закърпиха ботушите и дрехите им. За да облекча хората си, аз наех двама души с нарти и кучета, които трябваше да ни придружат до следващото селище.

На другия ден — 23 декември — ние продължихме пътя си.

По-нататък река Бикин продължава да тече на северозапад. Долината ѝ ту се стеснява до 200 метра, ту се разширява до три километра и повече.

В планините тук расте предимно иглолистна гора, годна за строителен материал, а долу, в долината, има смесена гора от ясени, тополи, брястове, кленове, дъбове, липи и корково дърво.

След Лаохозен Бикин приема отдясно рекичките Сагде-ула, Кангату, Хабагоу, а отляво — Чугулян-куни, Давасигчи и Сагде-ге (но китайски Ситцихе). От Давасигчи може да се излезе пак при средното течение на река Арму. Двете високи сопки от дясната страна на реката се наричат Лао-бей-лаза и Сифантай.

Около устието на река Давасигчи имаше удехейско селище, което се състоеше само от четири юрти. Всички мъже бяха на лов и в селището бяха останали само жените и децата. Надявах се, че тук ще сменя водачите си и ще наема други, но поради отсъствието на мъжете това се оказа невъзможно. За моя радост лаохозенските удехейци се съгласиха да ни придружат и по-нататък.

След пладне ние отминахме още едно селище — Канготу. Тук ние се разделихме с манджуреца Чиши-у. Дадох му пари и храна.

На мръкване, малко преди да стигнем река Хабагоу, ние се натъкнахме на още една обитавана юрта и спряхме при нея на бивак. В юртата имаше една млада жена с две малки деца; мъжът ѝ също беше на лов. Този път аз останах при стрелците в палатката. Вечерта при мен дойде Дерсу и каза, че жената ме кани на гости. Обикновено удехейските жени са крайно мълчаливи. Те винаги гледат навъсено, недоверчиво, не говорят с чужди хора и често дори и лаконично не отговарят на зададените им въпроси. За разлика от тях нашата нова позната бе много приветлива и се държеше просто и непринудено. Тя ни разпитваше за кусунските тази, за живота в града, за железницата и т.н. След вечеря аз я помолих да ми развали десет рубли. Жената

започва нещо тихичко да си шепне с Дерсу. Той ѝ отговаряше и се смееше с глас. После разбрах, че не била разбирала нищо от пари и питала Дерсу дали няма да я измамя, ако ми донесе всичките си пари и ми даде сам да се оправя с тях. След като получи успокоителен отговор, тя отиде в хамбара и донесе оттам малка кутийка от брезова кора, украсена с орнаменти. В тази кутийка имаше около четиридесет рубли в банкноти. Когато ми подаваше кутийката, тя каза, че самите те предпочитат сребърните пари пред банкнотите: мъжът ѝ — защото можели да се крият в земята, а тя — защото можела да ги зашива като украшения по дрехите.

Трябваша ми по-дребни пари, затова след като сложих на коленете ѝ банкнотата от десет рубли, започнах да вадя от кутията банкноти по една рубла. Изведнъж видях в очите ѝ сълзи.

— Какво има? — попитах аз голда.

— Тя казва — отвърна Дерсу, — че ти си дал една хартийка, а от кутийката си взел десет.

Казах ѝ да не се безпокои, че няма да я излъжа и когато си дойде мъжът ѝ, ще разбере, че съм постъпил правилно. Но удехейката отговори, че и мъжът ѝ не разбира от пари и продължи да се облива в сълзи. За да я успокоя, аз се отказах от размяната на парите, сложих банкнотите от една рубла отново в кутийката, взех своите десет рубли и ѝ подарих една новичка сребърна монета от половин рубла. Тревогата веднага изчезна от лицето ѝ; тя се усмихна през сълзи, после се залови да ни гощава с каша от кощрява и хайвер и пак започна да разпитва за живота на удехейците, живеещи от другата страна на Сихоте-Алин.

Към десет часа вечерта аз излязох от юртата и неволно погледнах към небето. Кой знае защо — може би поради особено чистия въздух или по някакви други причини — звездите изглеждаха по-едри и по-ярки и от това на небето бе по-светло, отколкото на земята. Контурите на съседните планини и заострените върхове на смърчовете се виждаха отчетливо, ясно, затова пък долу всичко тънеше в мрак. Неясни, почти неуловими за ухото звуци изпълваха сънния въздух; шумът от полета на някоя нощна птица, падането на снега от клонче на клонче, шумоленето на подухваната от лекия ветреца изсъхнала тревичка — дори всичко това заедно не би могло да наруши тишината, която цареше в природата.

Влязох в палатката. Стрелците вече отдавна спяха. Поседях малко край огъня, после свалих обувките си, добрах се до мястото си и веднага заспах.

На следващия ден продължихме пътя си. В планините се виждаха разкошни кедрови гори, но затова пък в долината иглолистните дървета постепенно изчезваха и на тяхно място се появяваха широколистни дървесни видове, които обичат тинестата почва и изобилната влага.

Животинското население в тези гори е много разнообразно. Тук можем да срещнем тигър, рис, дива котка, катерица, бурундук, изюбър, сърна, кабарга, росомаха, самур, пор и летяща катерица. Хималайската мечка се среща в долното течение на Бикин само до река Хабагоу; повисоко се намират владенията на кафявата мечка. При хубава реколта от кедрови орехчета дивите свине се изкачват до река Бягаму; ако се родят малко кедрови орехчета, те се спускат надолу, зад скалите Сигонку-Гуляни. Бикин с право се смята за една от най-богатите на риба реки в този край. В нея в голямо количество се въдят: горе — хариус и ленок, в тинестата вода по ръкавите — шаран, михалца и щука, а долу, близо до устието — таймен и усурийски сом. Кетата се качва почти до изворите ѝ.

При скалите Сигонку имаше удехейци. От тях научих, че на Бикин търсят някого, че дори и приставът е излязъл да участвува в търсенето на изчезналите, но поради дълбокия сняг се е върнал обратно. Тогава още не знаех, че ставало въпрос за мене. Според думите на удехейците по-нататък имало още две празни юрти. И аз реших през последния предпразничен ден да останем на почивка в тези изоставени колиби.

— На кое място са те? — попитах аз удехейците.

— Бей-си-лаза-датани — отвърна единият от тях.

— Колко версти има дотам? — попита Захаров.

— Две — уверено отговори удехеецът.

Помелих го да ни заведе и той веднага се съгласи. От тези удехейци купихме лосово месо, риба, мечешка сланина и продължихме по-нататък. Когато минахме три километра, аз попитах водача ни далеч ли са юртите.

— Не са далече — отвърна той.

Ние обаче извървяхме още четири километра, а юртите като омагьосани все повече се отдалечаваха от нас. Време беше да спрем на бивак, но беше обидно да ровим снега и да нощуваме в палатки, щом юртите са наблизко. На всичките ни въпроси колко ни остава до тях, удехеецът отвърщаше кратко:

— Още малко.

След всеки завой на реката аз мислех, че ще видя юртите, но отминавахме завой след завой, нос след нос, а те никъде не се виждаха. Така изминахме още седем-осем километра. Изведнъж на мен ми хрумна да попитам водача ни колко версти са останали още до Бей-си-лаза-датани.

— Седем — отвърна той със същия уверен тон.

Стрелците се тръшнаха на земята и почнаха да ругаят. Оказа се, че нашият водач нищо не разбирал от версти. Удехейците никога не трябва да се питат за разстояния, защото те ги измерват с време: половин ден път, един ден, два дни път и т.н.

Тогава аз дадох знак за спиране. Удехеецът ни разправяше, че юртите са съвсем близо, но никой вече не му вярваше. Стрелците започнаха бързо да разчистват снега, да събират дърва и да опъват палатките. Бяхме много закъснели: дълбокият здрач ни завари на работа. Въпреки това бивакът стана много удобен.

Вечерта аз гощавах спътниците си с шоколад и ром. После им разказах за живота в древния Рим, за Колизея и гладиаторите, които е трябвало със страданията си да развличат развратената аристокрация.

Стрелците ме слушаха с дълбоко внимание.

После им показвах съзвездията по небето. Денем, на слънчева светлина, ние виждаме само земята, а нощем — цялата вселена. Сякаш по необятния небосклон бяха разпръснати блестящи светлинни пращинки. Имахме чувството, че от тихите сияещи звезди към земята се спускаше покой и поради това всичко в природата беше толкова тържествено и тихо.

На следния ден почивахме.

Още при заминаването ни от Владивосток бях взел със себе си елхови украшения, позлатени орехи, свещници с щипки, златист прашец, парафинови свещи, разнообразни по форма колачета и други подобни подаръци: сребърна чашка, джобно ножче със седефена

дръжка, кехлибарено цигаре и т.н. Всичко това пазех в колекционните сандъци за празника.

Край нашата палатка растеше малка елхичка. Украсихме я с бомбониерки и ледени висулки.

През деня организирахме на реката игри. Забихме в леда кол и вързахме за него две въжета. Краищата на въжетата закачихме за коланите на двама души, на които завързахме очите. На единия бе дадено в ръцете звънче, а на другия — усукана кърпа. Играта се състоеше в следното: единият трябваше да звъни със звънчето, а другият да се ориентира по звука и да удря първия с кърпата. Играта увлече всички. Туземците се смееха до припадък и се търкаляха по земята, така че аз не на шега започнах да се безпокоя за здравето им. Когато се стъмни, наредих да запалят бенгалски огньове. Вечерта беше ясна и тиха. Подаръците бяха разиграни на лотария. Дерсу спечели лула и това беше добре дошло за него. След това раздадох и сладките неща. Всички бяха доволни и весели. Песента на стрелците се разнасяше далеч по реката, будеше ехото и горските животни.

Около полунощ всички влязоха в палатките и легнали на сухата трева, разказваха анекдоти, подхвърляха си остроти и се смееха. Лека-полека гласовете им започнаха да стихват, репликите им ставаха все по-редки и по-редки. Стрелецът Туртигин се опита да възобнови разговора, но никой не му отговори.

Скоро дружното хъркане извести, че всички са заспали.

[1] Лао-бей-ла-цзи — стара северна скала — Б.авт. ↑

XXII ГЛАВА

НАПАДЕНИЕТО НА ТИГЪРА

ПАРИТЕ. — ЗАМРЪЗВАНЕТО НА РЕКАТА. — ТАЗАТА КИТЕНБУ. — РЕКА КАТЕТАБАУНИ. — ПРЕВАЛЪТ
КЪМ РЕКА ХОР. — ЛОШО ВРЕМЕ. — БИВАКЪТ В СНЕГА. — ДЕРСУ И АЛПА. — БУРЯ. — ДИВИТЕ СВИНЕ.
— ТРЕВОЖНА НОЩ. — ТИГЪРЪТ. — РАЗСЪМВАНЕ. — ПРЕСЛЕДВАНЕТО НА ЗВЯРА. — СЛЕДИТЕ. —
ЗАВРЪЩАНЕ В БИВАКА. — РОСОМАХАТА.

Сутринта освободих двамата ни водачи. И тук се случи нещо доста забавно. Дадох и на двамата по десет рубли: на единия банкнота от 10 рубли, на другия — две банкноти по 5 рубли. Първият обаче се обиди. Помислих, че е недоволен от възнаграждението и посочих другаря му, който явно изразяваше задоволството си. Излезе нещо съвсем друго: удехеецът се беше обидил, загдето на него бях дал една банкнота, а на другаря му — две. Бях забравил, че те не разбират от пари. Тъй като исках да доставя удоволствие и на него, вместо банкнотата от десет рубли аз му дадох три банкноти по три рубли и още една рубла. Тогава се обиди онзи, който имаше две банкноти по пет рубли. За да ги задоволя, наложи се да дам и на единия, и на другия еднакво количество банкноти. Трябваше да се види с какъв доволен вид си отидоха и двамата!

След едnodневната почивка всички бяха в добро настроение; хората вървяха бодро и весело.

От удехейците научих, че гръмотевична буря, придружена със сняг, която бяхме наблюдавали на 26 ноември на река Нахтоху, е бушувала в същото време и на Бикин. Първият сняг бе паднал тук на 11 ноември, когато реката току-що започвала да замръзва. Покритият със сняг лед не станал по-дебел. Обратно, там, където снегът бил

издухан от ветровете, реката замръзнала по-дълбоко. Затова именно дебелината на леда на местните реки се отличава с такава неравномерност. Тя често се колебае от 1 до 70 сантиметра. Ето защо, ако снегът е паднал рано, по реката трябва да се ходи предпазливо, като през цялото време ледът се проверява с дебела пръчка. В този случай ските са нещо незаменимо. Ако ледът издържа ударите на пръчката, може да се върви спокойно и без ски. Стрелците се отнесоха недоверчиво към думите на удехейците и вървяха наслуки, но след едно-две изкъпвания се убедиха, че подобни съвети не бива да се пренебрегват.

През този ден минахме около осемнадесет километра и спряхме на бивак при рекичката Катетабауни.

Тук се натъкнахме на три юрти и една фанза, която се наричаше Сидунгоу. В нея живееха двама старци; единият от тях беше таза, другият — китаец, ловец на самури. Стопаните на фанзичката излязоха много гостоприемни хора и се стараеха по всякакъв начин да ни служат.

Много ми се искаше да се изкача на превала към река Хор. Започнах да разпитвам за пътя. Тазата Китенбу (така наричаха нашия нов познат) се съгласи да ни стане водач. Беше навярно около шестдесетгодишен. В косата му вече блестяха сребърни нишки, а лицето му бе покрито с бръчки. По външност той никак не се отличаваше от китайците. Това, че има местен произход, можеше да се разбере само от собственото му твърдение. Той казваше, че по-рано бил живял на Усури, но притеснен от руските преселници, се прехвърлил на река Бикин, където живеел вече повече от десет години.

Китенбу веднага започна да се стяга за път. Той взе със себе си едно изпокърпено одеяло, сърнешка кожа и стара, многократно поправяна бердана, аз — чайник, бележник и спален чувал, а Дерсу — палатка, лулата си и храната.

Освен нас тримата в отряда ни имаше още две живи същества; моята Алпа и едно друго сивичко кученце с остра муцунка и щръкнали уши, на име Кади, което принадлежеше на тазата.

Кате-Табан (Катетабауни) е малка планинска рекичка, която тече по долина, стеснена при устието и малко разширяваща се при изворите. Околните планини са покрити със стара иглолистно-смесена гора.

Още от сутринта времето беше хубаво. Ние се надявахме, че вечер ще успеем да стигнем до звероловната фанза от другата страна на вододела. Нашите надежди обаче не се оправдаха. След пладне небето започна да се покрива със слоести облаци; около слънцето се появиха кръгове и едновременно с това задуха вятър. Аз вече исках да се връщаме, но Дерсу ме успокои, като каза, че виелица няма да има, а ще духа само силен вятър, който утре ще спре. Така и стана. Към четири часа след пладне слънцето се скри — трудно е да се каже дали в облаци или в мъгла. Във въздуха се носеше гъст и сух снежен прах.

Появилият се вятър духаше насреща и режеше лицата ни като с нож. Когато започна да мръква, ние бяхме точно на вододела. Тук Дерсу спря и започна нещо да се съветва със стария таза. Отидох при тях и разбрах, че тазата се е отклонил малко от пътя.

Страхувайки се да не се заблудим, те решиха да пренощуваме под открито небе.

— Капитан — обърна се Дерсу към мен, — днес нашата фанза не намирай, трябва бивак прави.

— Добре — казах аз, — хайде да изберем място.

Двамата ми спътника си поговориха още малко, отдалечиха се на двадесетина крачки и започнаха да свалят раниците си.

Не може да се каже, че избрахме подходящо място за бивак. Това беше една равна седловина, обрасла с гъста гора. Встрани от нея се простираше дълго планинско разклонение, завършващо с малка конусообразна сопка. От двете страни на седловината имаше гъста кедрова гора и още някакъв храсталак с неокапали сухи листа. Ние нарочно се вмъкнахме в най-големия гъсталак, за да се скрием от вятъра, и се разположихме в подножието на огромен кедър, висок навярно двадесетина метра.

Дерсу взе брадвата и отиде за дърва, старият таза започна да реже клони за постилка, а аз да кладя огън.

Едва към шест часа и половина ние приключихме работата си около устройството на бивака, но бяхме капнали от умора. След като огънят се разгоря, в бивака изведнъж стана по-уютно. Сега можехме да се преобуем, да се изсушим и да помислим за вечеря. След половин час ние пиехме чай и говорехме за времето.

Моята Алпа нямаше такава топла шуба, каквато имаше Кади. Премръзнала и уморена от пътя, тя седеше със затворени очи край огъня и изглеждаше, че спи. Кучето на тазата, свикнало от рождение с всевъзможни несгоди, съвсем не обръщаше внимание на трудностите на походния живот. То легна свито на кравайче отстрани и веднага заспа. Снегът го покри напълно. Понякога то ставаше, за да се отърси, пораздвигваше се на място, лягаше на другата си страна и забило муцуна под корема си, се мъчеше да се стопли с дишането си.

Дерсу винаги жалеше Алпа и всеки път, преди да се събуе, ѝ правеше постилка от смърчови клони и суха трева. Ако наблизко нямаше нито едното, нито другото, той ѝ отстъпваше куртката си и Алпа разбираше това. На почивките тя намираще Дерсу, скачаше около него, докосваше го с лапи и по всевъзможни начини се мъчеше да привлече вниманието му. Щом Дерсу се хващаше за брадвата, тя се успокояваше и вече търпеливо го чакаше да се завърне с наръч от смърчови клони.

Самите ние бяхме уморени не по-малко от кучетата. Затова, веднага след като пихме чай, хвърлихме повече дърва в огъня и започнахме да се готвим за сън.

Бяхме се разположили край огъня всеки, поотделно: аз — на завет, а Дерсу — встрани от мен. Беше си направил нещо като палатка и бе наметнал на рамената си шинел. Старият таза легна до ствола на кедъра и се покри с одеялото. Той пое задължението да охранява бивака и да поддържа огъня през цялата нощ. След като насякох смърчови клони и постлах върху тях своя спален чувал, аз се настаних много удобно. От едната страна ме пазеше от вятъра някакво повалено дърво, а от другата гореше огънят.

Когато при лошо време се намира в голяма гора, човек винаги изпитва смътна тревога. Струва му се, че тъкмо дървото, под което спи, ще падне и ще го смаже. Ето защо, въпреки умората, аз дълго време не можах да заспя.

Вятърът бе изпаднал в такава ярост, че се хвърляше като свиреп звяр върху всичко, което се изпречваше на пътя му. Особено много страдаха дърветата. Това беше истинска борба на горските великани с обезумялата въздушна стихия. Вятърът връхлиташе на пориви, прекършваше дървета, след това избягваше някъде настрани и жално виеше в далечината. Създаваше се впечатлението, че сме попаднали

точно в центъра на гигантски вихър. Вятърът описваше голя кръг, връщаше се в бивака ни и нападаше кедъра, като се стараеше на всяка цена да го събори на земята. Но това не му се удаваше.

Горският великан се мръщеше и само солидно се поклащаше от една страна на друга. Спомних си виелицата при езерото Ханка и снежната буря при прехвърлянето ни през Сихоте-Алин. Чух как тазата хвърляше още дърва в огъня и как шумяха раздухваните от вятъра пламъци. След това всичко се обърка и аз задряхмах. Събудих се към полунощ. Дерсу и Китенбу не спяха и нещо си говореха. По интонацията на гласовете им отгатнах, че са разтревожени.

„Навярно кедърът се клати и има опасност да падне“ — се мярна в главата ми.

Аз бързо свалих качулката на спалния чувал от главата си и политах какво се е случило.

— Нищо, капитан, нищо — отвърна ми Дерсу, но забелязах, че не бе искрен. Просто не му се искаше да ме тревожи.

Огънят гореше с ярък пламък. Дерсу седеше край него и заслонил с ръка лицето си от горещината, стъкваше дървета, като събираше въглените на едно място; старецът Китенбу галеше своето куче. Алпа седеше до мен и явно трепереше от студ.

Изглежда, че всички зли духове се бяха събрали на едно място и с плач и вой се носеха един след друг из тайгата. Те сякаш искаха да нарушат вечната хармония на природата и да създадат отново хаос на земята. Чувахе се ту яростен плач и стенания, ту диво кикотене и вой; изведнъж за миг настъпваше тишина и тогава можеше да се разбере какво става наоколо. От тези затишия вече личеше, че вятърът скоро ще започне да стихва.

Дървата в огъня горяха с ярък пламък. Черните сенки и червените отблясъци се движеха по земята, редувайки се помежду си; те ту се отдалечаваха от огъня, ту плътно се приближаваха към него и подскачаха по храстите и снежните преспи.

— Нищо, капитан — каза ми пак Дерсу. — Твоята може спи. Нашата така, сами говори.

Не стана нужда да ме молят, покрих се пак през глава и заспах. След около половин час отново се събудих.

„Става нещо нередно“ — помислих си аз и се измъкнах от чувала.

Бурята постепенно стихваше. Тук-там по небето се бяха появили звезди. При всеки порив на вятъра върху земята толкова шумно се силеше сух сняг, сякаш това беше пясък. Около огъня аз видях приятелите си. Тазата беше на крака и се вслушваше в нещо. Дерсу стоеше настрани и заслонил с длан светлината на огъня, се вглеждаше в мрака на нощта. Кучетата също не спяха; те се притискаха към огъня, опитваха се да легнат, но веднага скачаха и отиваха на друго място. Те усещаха нещо и гледаха нататък, накъдето бяха отправени погледите на Дерсу и стария таза.

Вятърът силно раздухваше огъня, издигаше нагоре хиляди искри, въртеше ги във въздуха и ги отнасяше някъде навътре в гората.

— Какво има, Дерсу? — попитах аз голда.

— Диви свине ходи — отвърна той.

— Е, и какво от това?

Дивите свине в гората са нещо съвсем естествено: животните са вървели, натъкнали са се на нашия бивак и сега шумно изразяваха своето недоволство.

Дерсу направи с ръка жест на досада и каза:

— Как твоята толкова години в тайга ходи — и не разбирай!... През зимна нощ диви свине не искай ходи.

Оттам, накъдето гледаха Дерсу и Китенбу, се чуваше прашене от чупене на клони и характерното „кихане“ на дивите свине.

Малко преди да стигнат до нашия бивак, свинете слязоха от седловината и заобиколиха конусообразната сопка.

Аз се поразкърших, повече не ми се спеше.

— А защо тези свине се движат нощем? — попитах Дерсу.

— Негов напразно не ходи — отвърна той. — Негов друг хора гони.

Помислих, че той говори за удехейците и мислено се учудих, че могат и нощем да карат ски из тайгата. Но се сетих, че Дерсу нарича „хора“ не само хората и веднага разбрах всичко: тигър преследваше дивите свине. Значи хищникът беше някъде близо до нас.

Постепенно в природата започна да се въдворява ред. Някаква друга сила надвиваше вятъра и го караше да утихва. Но ако се съди по това, как се клатеха старите кедри, личеше, че там горе все още не всичко бе благополучно.

Не дочаках чая, довлякох своя чувал по-близо до огъня, пъхнах се в него и пак заспах. Стори ми се, че съм спал много дълго. Изведнъж нещо тежко притисна гърдите ми и същевременно чух скимтенето на Алпа и отчаяния вик на Дерсу:

— Бързо!

Мигновено отхвърлих от себе си качулката на кожения чувал. Снегът и сухите листа поръсиха лицето ми. В този миг видях как някаква дълга сянка се плъзна напреки към гората. Върху гърдите ми лежеше Алпа.

Огънят беше почти угаснал: в него тлееха само две главнички. Вятърът раздухваше въглените и разнасяше искрите по снега. Дерсу седеше на земята, опрял крака в снега. С лявата си ръка той се държеше за гърдите и сякаш искаше да спре биенето на сърцето си. Старият таза лежеше по очи в снега и не мърдаше.

В продължение на няколко мига не можах да съобразя какво е станало и какво трябва да правя. С мъка прогоних от себе си кучето, измъкнах се от чувала и отидох при Дерсу.

— Какво се е случило? — попитах го аз, като го разтърсвах за рамото.

— Амба, Амба! — изплашено завика той. — Амба съвсем нашата бивак ходи! Един куче отмъквай.

Едва сега забелязах, че кучето на тазата липсва.

Дерсу стана от земята и започна да оправя огъня.

Щом огънят светна, тазата също дойде на себе си; озърташе се изплашено и имаше вид на смахнат. В друго време той би изглеждал смешен.

Този път най-голямо самообладание запазих аз. Бях спал и не бях видял онова, което се беше случило. Скоро обаче ние разменихме ролите си: когато Дерсу се успокои, изплаших се аз. Кой ще ни гарантира, че тигърът отново няма да дойде в бивака и няма да се нахвърли на човек? Как се беше случило това и как така никой не беше стрелял?

Оказа се, че пръв се събудил Дерсу; разбудили го кучетата, които непрекъснато скачали ту на едната, ту на другата страна на огъня. За да се спаси от тигъра, Алпа се хвърлила право на главата на Дерсу. В просъница той я блъснал и в това време видял съвсем близо до себе си тигъра. Страшният хищник хванал кучето на тазата и спокойно, без да бърза, сякаш разбирайки, че никой не може да му попречи, го понесъл към гората. Изплашена от тласъка, Алпа прескочила през огъня и попаднала на гърдите ми. В това време аз бях чул вика на Дерсу.

Инстинктивно хванах пушката си, но не знаех къде да стрелям. Изведнъж в гъсталака зад мене се чу шумолене.

— Тук — прошепна тазата, като сочеше с ръка вдясно от кедъра.

— Не, тук — отвърна Дерсу и посочи точно в противоположната страна.

Шумоленето се повтори, но този път от двете страни едновременно. Вятърът свиреше във върховете на дърветата и ни пречеше да чуваме. Понякога ми се струваше, че наистина долавям прашене на съчки и дори виждам самия звяр, но скоро се убеждавах, че това съвсем не е така: беше или паднало дърво, или младо смърчово дръвче.

Наоколо растеше такъв гъсталак, през който и през деня нищо не би могло да се види.

— Дерсу — казах аз на голда, — качи се на дървото. Ти отгоре добре ще виждаш.

— Не — отвърна той, — моята не може. Моята стар хора: сега на дърво ходи — съвсем не умей.

И старият таза отказа да се покатери на дървото. Тогава реших да се изкатеря на кедъра аз. Стволът му беше равен, гладък и откъм защитената от вятъра страна бе покрит със сняг.

С големи усилия се изкачих на не повече от три метра. Скоро ръцете ми премръзнаха и аз трябваше да се спусна обратно на земята.

— Не трябва — каза Дерсу, като поглеждаше небето. — Скоро нощ свършвай.

Той взе пушката си и гръмна във въздуха. Тъкмо в това време връхлетя вятър. Пушечният изстрел заглъхна някъде наблизо.

Накладохме голям огън и се заловихме да варим чай. Алпа през цялото време се притискаше ту към мене, ту към Дерсу и при най-малкия шум трепваше и уплашено се озърташе.

Около четиридесет минути ние седяхме край огъня и споделяхме впечатленията си.

Най-после започна да се съмва. Въздухът се изпълни с неясните сенки на здрача, звездите взеха да гаснат, сякаш потъваха някъде в бездънното небе. Още малко и кървавочервената зора се показва на изток. Вятърът започна бързо да стихва, а студът да се усилва. Тогава Дерсу и Китенбу тръгнаха към храстите. По следите те установиха, че покрай нас са минали девет диви свине и че тигърът е бил голям и стар. Той дълго е обиколял около бивака ни и едва когато огънят напълно угаснал, нападнал кучетата.

Предложих на Дерсу да оставим вещите си в бивака и да тръгнем по следите на тигъра. Мислех, че ще откаже, и бях учуден, когато разбрах, че е съгласен да отнеме на тигъра удушеното куче.

Голдът започна да говори, че за тигъра има много храна в гората и му е забранено да напада човек. Този тигър е следял дивите свине, но по пътя си ни е видял, нападнал е нашия бивак и е отвлякъл кучето.

— Такъв Амба може стреляй, не грях — завърши той дългата си реч.

Като закусихме набързо от студеното месо и пихме горещ чай, ние сложихме ските си и тръгнахме по следите на тигъра.

Вятърът почти съвсем беше стихнал. Вековните смърчове и кедри бяха отърсили бялото си наметало, затова пък по земята на много места се бяха образували големи преспи. Слънчевите лъчи се плъзгаха по тях и от това в гората беше светло като в празник.

От нашия бивак тигърът бе вървял назад по старите си следи, които ни отведоха при едно паднало дърво. Следите водеха право през повалените от буря дървета.

— Не бързай, капитан — каза ми Дерсу. — Направо не трябва ходи; трябва наоколо ходи, добре види.

Започнахме да заобикаляме ветровалния участък отстрани.

— Заминали! — изведнъж завика Дерсу и бързо се обърна в посока на новата следа.

Тук ясно личеше, че тигърът дълго бе седял на едно място. Под него снегът се беше стопил. Той бе сложил кучето пред себе си и се бе слушвал дали не го преследват. След това бе понесъл жертвата си по-нататък. Така вървахме още три часа.

Тигърът не бе вървял направо, а бе избирал такива места, където имаше по-малко сняг, където храстите бяха по-гъсти и имаше повече повалени дървета. На едно място се бе изкачил на такова дърво и дълго бе стоял там, но изведнъж от нещо се бе изплашил, скочил бе на земята и няколко метра бе пълзял по корем. От време на време бе спирал и се бе слушвал. Когато ние сме приближавали, той е бягал отначало на скокове, след това бавно и в тръс.

Най-после Дерсу спря и започна да се съветва със стария таза. Според него трябваше да се връщаме назад. Тигърът не бе ранен, снегът не бе достатъчно дълбок и затова преследването бе напразно губене на време.

Чудех се и никак не можех да си обясня защо тигърът не изяжда кучето, а го мъкне със себе си. В отговор на моите мисли Дерсу каза, че животното не било тигър, а тигрица, която имала тигърчета; на тях именно носела кучето. Тя нямало да ни отведе при своето леговище, а щяла да ни води по сопките, докато не престанем да я преследваме. С тези доводи не можех да не се съглася.

Когато решихме да се връщаме в бивака, Дерсу се обърна натам, накъдето бе отишъл тигърът, и завика:

— Амба! Твоята лице няма. Твоята — крадец по-лош от куче. Моята от тебе не се страхувай. Друг път види твоята — стреляй.

След това той запали лулата си и тръгна назад по утъпканата пъртина.

Малко преди да стигнем бивака, стана някак си така, че аз избързах напред, а тазата и Дерсу изостанаха. Когато се изкачих на превала, ми се стори, че от нашия бивак някой се спусна надолу. След минута ние бяхме там.

Всичките ни вещи бяха разхвърляни и изпокъсани. От моя спален чувал бяха останали само парченца. Следите по снега показваха, че погромът е извършен от две росомахи. Навярно тях именно бях видял, когато приближавахме към бивака.

Събрахме онова, което можахме, и бързо се спуснахме от билото обратно към юртите.

Слизането надолу беше леко, тъй като по старата пъртина се бе образувала здрава кора, макар и засипана със сняг. Ние не вървахме, а просто летяхме и привечер се присъединихме към своя отряд.

XXIII ГЛАВА

КРАЯТ НА ПЪТЕШЕСТВИЕТО

ДОЛНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА БИКИН. — НОЩУВКА В ИЗОСТАВЕНАТА ЮРТА. — „МРЪСНАТА ВОДА“. — МЕСТНОСТТА СИГОУ. — НОВА ГОДИНА. — ПРИЕМЪТ У КИТАЙЦИТЕ. — СРЕЩА С МЕРЗЛЯКОВ. — ОЛОН. — ПОРОЧНОТО НАСЕЛЕНИЕ. — ТАБАН ДА. — РЕКА АЛЧАН. — ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА СПИРКА.

На 29 декември ние започнахме следващия си поход надолу по река Бикин, която тук тече точно на запад. С приближаването си към Усури Бикин все повече и повече се разделя на ръкави. Ако човек умее да ги използва, може значително да съкращава пътя си.

По островите между ръкавите, в местностите Хойтун и Митахеза, ние срещаме туземци, които произхождаха от смесени бракове между китайци и удехейски жени. Това са същите „чжагубай“ (на китайски „кръвосмешение“), които се срещат и в крайбрежния район по реките Тадуцу, Тетюхе и Санхобе. Те живееха във фанзи от китайски тип и се занимаваха с лов, риболов и градинарство. Колко отскоро се бяха заложили със земеделие, личеше по това, че на обработваната от тях земя имаше още пънове, които не бяха успели да изкоренят.

Басейнът на река Бикин се смята за най-гористият в този край. Гора покрива всичко: планините, долините и островите. На стотици километри наоколо се простира безкрайна тайга. Нищо чудно, че тези места в басейна на Усури се смятат за най-богати на диви животни. Около планината Бомидинза, която се намира от дясната страна на Бикин, ние се натъкнахме на една празна удехейска юрта. Дерсу я разгледа и стигна до заключението, че хората са напуснали жилището, защото дяволът им пречел да живеят и им създавал разни

неприятности: един умрял, друг си счупил крака, идвал тигър и отмъквал кучета. Ние се възползувахме от тази юрта и доста удобно се разположихме за нощувка.

Стрелците отидоха за дърва, а Дерсу пак захвана да гони с пушек дявола от юртата. Аз взех пушката си и тръгнах надолу по реката на разузнаване.

Намръщаното от сутринта време се разрази в едър и мокър сняг, който валеше при пълно безветрие.

Грамадните кедри стояха сега неподвижно като исполински стражи и не шепнеха помежду си.

Вечерният здрач, снежните парцали, които лениво падаха от небето, и мрачната, мълчалива гора — всичко това заедно създаваше безкрайно тъжна картина...

Покрай мен безшумно прелетя сова; едно изплашено зайче бързо се скри в храстите и совата веднага се спусна подире му. Поседях малко на върха и тръгнах да се връщам. След няколко минути вече приближавах към юртата. От отвора на покрива ѝ се кълбеше примесен с искри дим, от което заключих, че моите спътници вече са се настанили и готвят вечеря.

По време на чая те пак заговориха за привидения и зли духове.

Захаров все се мъчеше да разбере какъв дявол имат голдите. Дерсу каза, че дяволът нямал постоянен облик и често сменял „ризата си“. На въпроса, дали дяволът се бие с добрия бог Ендури, голдът съвсем сериозно отвърна:

— Не знам! Моята никога това не виждай.

Когато след чая всички легнаха по местата си, аз поработих още около половин час, приведох в ред дневника си и след това заспах.

На 30 декември нашият отряд стигна до местността Тугулу, където населението се състоеше от „кръвосмесени“ туземци. Колкото повече приближавахме към Усури, толкова повече изчезваше типът на удехейците.

По тези места Бикин приема следните малки рекички: Амба, Фунзилаза, Уголикоколи, Рохоло и Тугулу. От възвишенията в този район трябва да се отбележат: отдясно — гранитните сопки Фунзилаза, Рохоло, Джара-Хонкони и местността Ванзиками; отляво — планината Вамбабоза с върховете Амбан, Уголи и Лансогой и скалата Банга, която се състои от мелафир.

След Сифантия Бикин достига до двеста метра на ширина и около два метра на дълбочина. Бързината на течението ѝ е четири километра в час.

Дали защото земята се бе преместила в плоскостта на еклиптиката по отношение на слънцето, или защото ние все повече и повече се отдалечавахме от морето (навярно имаше значение и едното, и другото), но така или иначе денят значително се увеличи и климатът стана по-установен. Силните ветрове останаха зад нас. Барометърът бавно се качваше към 760. Сутринта температурата беше ниска (-30°C), през деня малко се повишаваше, но привечер отново падаше до -25°C .

Днес се случи нещо, което натъжи Дерсу и много развесели мен.

В моята чанта имаше какви ли не дреболии: цветни моливи, джобно ножче, гумичка, игленик с конци, шило, часовник, секундомер и т.н. Част от тези предмети, включително и кокалената мастилница със завинтващо се капаче, пълна с мастило, бях дал да носи Дерсу. Следобед той неочаквано пристигна при мен и тревожно ми съобщи, че е загубил...

— Какво? — попитах аз.

Той стоеше нерешително и не знаеше какво да отговори. Виждах, че се намира в затруднено положение и мислено прехвърля в паметта си всички известни руски думи.

— Какво си загубил — попитах аз отново.

— Мръсната вода — отвърна сконфузено той.

В неговия речник още липсваше думата „мастило“ и той не знаеше как да нарече течността, която така цапаше всичко.

Спътниците ми се разсмяха, а той се обиди. Помисли, че се смеем на неговата немарливост и заговори, че много пазел „мръсната вода“. Едни думи, казваше той, излизат от устата на човека и се разнасят из въздуха наоколо. Други са затворени в шише. Те се нареждат на хартията и отиват далеч. Първите бързо изчезват, вторите могат да живеят сто и повече години. Тази чудотворна „мръсна вода“ той изобщо не бивало да носи, тъй като не знаел как да борави с нея.

Последният ден на 1907 година ние посветихме на прехода до местността Сигоу (Западната долина), най-големия населен пункт на Бикин. В 1882 година това селище се е наричало Сиа-моу-диуза и в 1894 година в него са живеели 70 души.

Малко по-горе от Сигоу (на около два километра) има още две селища — Цамодинза и Дафанзигоу (последното сега е изоставено). Жителите на Сигоу се занимават със събиране на женшен и лов на самури и други животни, добиват спирт и експлоатират удехейците. С голяма мъка те изкореняват гората и засяват освободените участъци с жито и царевица.

Планинският хребет отдясно на реката се нарича Олонцинза и има два по-значителни върха: Дангоза и Цамодинза. Техните склонове свършват при реката с високите отвесни скали Чжагали, Хонкони и Дайгу.

В съседство и почти успоредно на Бикин тече голямата река Алчан. В планината Нюосидицзи, по която става прехвърлянето от едната река на другата, има естествен, овален по форма водоем със 150 метра окръжност.

Обстоятелството, че самият пристав беше излизал да ни посрещне, бе издигнало моя престиж в очите на местните жители. Затова навярно те ни бяха уредили тържествено посрещане със знаменца, кречетала, ракети и хартиени фенери. Ние влязохме в селището Сигоу много импозантно.

Китайците бяха заклали свиня и настойчиво ме молеха да прекарам следващия ден при тях. Продоволствените ни запаси бяха на привършване, пък и перспективата да посрещнат Нова година в по-културна обстановка допадна на стрелците ми. Приех поканата на китайците, но накарах спътниците ми да обещаят, че няма да пият много вино. Те удържаха думата си и аз не видях нито един от тях в нетрезво състояние.

Следващият ден беше слънчев и студен. Сутринта аз построих отряда си и произнесох тост за всички, които бяха съдействували за екипирането на нашата експедиция. В заключение казах няколко приветствени думи на хората си и им благодарих за добрата служба. Из гората се разнесоха викове „ура“.

От съседните фанзи наизскачаха китайци и като разбраха каква е работата, пак пуснаха в ход кречеталата си.

Току-що се бяхме пръснали по фанзите, за да обядваме, когато отвън неочаквано се чу звън на звънче. Дотичаха китайците и ни съобщиха, че е пристигнал приставът. След няколко минути във фанзата нахълта някакъв човек с шуба. И изведнъж този пристав се

превърна в А. И. Мерзляков. Здрависахме се. Започнахме да се разпитваме. Оказа се, че той (а съвсем не приставът) искал да ме пресрещне, но отложил пътуването си поради дълбокия сняг.

Пътешествието ни беше към края си. От Сигоу потеглихме с конете, пристигнали заедно с А. И. Мерзляков. Шейните бяха три.

От Сигоу до железопътната спирка Бикин води 160-километров хубав път за шейни, прокаран от дърварите. Минахме го за три дни.

Трудно е да се каже колко е широка тук реката, както не може да се изчисли и бързината на течението ѝ в коритото. В различните ръкави тя е различна. По долното течение на Бикин свличат много дървени трупи, затова ежегодно чистят коритото от повалените от буря дървета, но въпреки това саловете невинаги се движат благополучно. Много от тях се разбиват около скалите Чжагали, Хонкони и Дайгу.

Високият планински хребет, който се простира отдясно на Бикин, се нарича Олонцинза. От него на юг се проточва мощно разклонение, което завършва със сопката Олонгу-Уони. Бикин заобикаля сопката от юг и после отново завива на запад. По-значителните върхове на планинското разклонение се наричат Богоулаза, Чжунтайза и Госхондза. Последният завършва при реката с високите отвесни скали Синдафу и Гсанза. Около Чжунтайза има открити залежи на каменни въглища.

На петнадесетима километра от Сигоу, надолу по река Бикин, се намира една открита местност с годна за обработване земя. Тук живееха покитайчили се голди.

Местните китайци в повечето случаи бяха разни скитници, прекарвали живота си в грабежи. Те обичаха леката печалба и прекарваха дните си в пушене на опиум и хазартни игри, през време на които работата често стигаше до кръвопролития. Всички безпокойни и порочни елементи на китайското население на Усурийския край са избрали долното течение на Бикин за свое постоянно местожителство. По островите, в лабиринта от речни ръкави, в юртите, направени по туземски образец от дървесни кори, те намираха твърде удобни условия за съществуване.

Местното население е трябвало да им се подчини и да ги снабдява с продоволствие. Нещо повече, китайците искаха месото и рибата да им се носят от жени. Наплашените тази изпълняваха прищевките им. Чудно просто как руските власти се примиряваха с

това положение и не вземаха никакви мерки, за да облекчат участта на заробените туземци.

След Сигоу ние често срещаме надолу по Бикин зимовища, построени от руските собственици на дъскорезници, търгуващи с дървен материал. Зимовищата се намираха на 25 километра едно от друго. За един ден ние минахме около петдесет километра и спряхме да нощуваме при устието на река Гооголауза.

На 3 януари ние тръгнахме рано преди изгрев-слънце. Коларите — казаци ни караха да бързаме, пък и на всички ни се искаше час по-скоро да стигнем до железопътната линия.

Когато на човек му предстои още много път, върви, без да бърза, но колкото повече приближава към края на пътуването си, толкова повече се вълнува, става нетърпелив, прави грешки и често изпада в неудобни положения. В такива случаи той трябва да се овладее и търпеливо да се движи напред, без да ускорява крачката.

От Олон до Табандо има около четиридесет километра. Тук реката тече в десния край на долината, а отляво се простира голямо блато. Планините се отдръпват далеч встрани и изчезват в мъгливата далечина на югозапад.

Река Алчан е десен, най-голям и последен приток на Бикин. Горното ѝ течение се намира в планината Оло (на китайски Олонцзинза).

Реката е дълга към сто километра и в най-горното си течение се образува от две реки: Санго (което на удехейски значи мечка) и самата Алчан, която в горната си част тече успоредно на географския паралел.

По-нататък посоката на реката се определя от ниския и широк планински рид, който се простира от север-североизток на юг-югозапад. Той завършва при Бикин и в края си се нарича Даютай.

Това място се нарича Банадо, което значи „място за прехвърляне“. Обикновено тук влекат лодките по суша, за да ги прехвърлят от едната река в другата, с което в значителна степен се съкращава пътът и се печели време.

Сред казаците се носят лоши слухове за Табандо. Той е постоянното свърталище на хунхузите. Те причакват тук китайците, които отиват на Усури, и ги обират до конец. Хунхузите не прощават и на руснаците, ако съдбата ги запрати там без охрана.

Широката долина на Алчан от дясната си страна е висока, от лявата — полегата. Около мястото за прехвърляне на лодките тя се стеснява до един километър. Това е точно там, където реката се е вливала по-рано в Бикин. Оттук Алчан тече вече като голяма река, широка от 60 до 80 и дълбока от 2 до 21/3 метра. По долината в средното течение на реката се забелязва развитие на диорити, малафити, базалти, андезити и техни туфи.

След като заобиколи планината Даютай, Алчан, както вече беше казано, влиза в старото корито на Бикин и по пътя си приема отдясно още три пълноводни притока: Олда (на китайски Култухе), Таудахе и Малая Лултухе. Алчан се влива в Бикин на десет километра на юг от железопътната спирка със същото име. Нейната долина отдавна се слави като хубаво място за лов и като край на женшеновия поминък.

От животните тук са се запазили изюбърът, сърната, кабаргата, дивата свиня, тигърът, росомахата, енотовидното куче, самурът и рисът. Последният се среща най-много на река Култухе. От 1904 година по река Алчан е започнала незаконна сеч на горите и свличане на дървения материал по реката. Това до голяма степен е пропъдило животните, но въпреки това и сега още казаците по стар навик ходят на Алчан и никога не се връщат с празни ръце.

Привечер стигнахме до селището Табандо. В него имаше осем фанзи, в които живееха към седемдесет души.

4 януари беше последният ден от нашето пътешествие. Казаците ме събудиха много рано.

Беше тъмно, но звездите по небето вече показаха, че слънцето се приближава към хоризонта. Беше и студено... Термометърът показваше -34°C . Гривите, гърбовете и муцуните на конете бяха покрити със скреж. Когато потеглихме, току-що бе започнало да се съмва.

На мястото за прехвърляне на лодките имаше толкова малко сняг, че се наложи да слизаме от шейните и сами да носим багажа си на гръб.

Дъното на Бикин в долното му течение е тинесто и пясъчно. Край бреговете често се срещат сухи дерета и между тях малки езерца, а по-настрани — блата, обраснали с рядка лиственица и хилава бяла бреза.

Малко след пладне ние пристигнахме в казашкото селище Георгиевское, починахме си и тръгнахме към спирката на Усурийската железопътна линия.

Красотата на живота се заключава в резките му контрасти. Колко приятно би било от удехейската юрта да попаднеш направо в богата градска къща! За съжаление този преход винаги е постепенен: отначало виждаш юрти, после китайски фанзи, след тях селски къщи и едва на края града.

След като дълго бях пил от канче евтин пресуван чай с привкус на дим, с какво удоволствие пих хубав чай от чаша! С какво удоволствие отидох на бръснар, изкъпах се в баня и след това легнах в чисто легло с мека възглавница!...

XXIV ГЛАВА

СМЪРТТА НА ДЕРСУ

На 7 януари вечерта пристигнахме в Хабаровск. Стрелците се прибраха в ротите си, а ние с Дерсу отидохме в къщи, където вече се бяха събрали близките ми приятели.

Всички поглеждаха Дерсу учудено и с любопитство. Той също се чувствуваше неловко и дълго време не можа да свикне с новите условия на живот.

Предоставих му една малка стая, в която имаше само креват, дървена маса и две табуретки. Струва ми се, че табуретките съвсем не му бяха нужни, защото той предпочиташе да сяде или на пода, или — по-често — на кревата, с кръстосани по турски крака. В този си вид Дерсу приличаше на идол от будистки параклис. Когато лягаше да спи, върху напълнения със сено дюшек и върху юргана той всеки път постилаше по стар навик и сърнешката си кожа.

Най-любимото му място беше при печката. Сядаше там на дървата и дълго гледаше огъня. Всичко в стаята беше чуждо за него и само горящите дърва му напомняха тайгата. Когато дървата горяха лошо, той се сърдеше на печката и казваше:

— Лош хора, негов съвсем не иска гори.

Понякога сядах до него и ние си припомняхме всичко, което бяхме преживели през време на пътешествията ни. Тези разговори доставяха и на двамата ни удоволствие.

Веднъж ми хрумна да запиша речта на Дерсу на фонограф. Той скоро разбра какво се изисква от него и разказа пред тръбата на апарата дълга приказка, която зае почти цяло въсърно валяче. След

това аз нагласих мембраната да възпроизвежда записаното и навих машината отново. Като чу своята приказка, разказана му обратно от фонографа, Дерсу никак не се учуди, нито един мускул по лицето му не трепна. Той внимателно я изслуша до края, а след това каза:

— Негов — посочи фонографа — приказвай вярно, нито една дума не пропускай.

Беше си останал непоправим анимист: одушеви и фонографа.

След връщане от експедиция винаги имах много работа: съставях парични и служебни отчети, чертаех маршрути, сортирах колекции и т.н. Дерсу забеляза, че по цели дни седя на масата и пиша.

— Моята по-рано мисли — каза той, — капитанът така седи — и показва как седи капитанът, — яде, хора съди, друга работа няма. Сега моята разбирай: капитан сопка ходи — работи, назад град ходи — работи. Съвсем разхождай се не мога.

Тази представа на туземците за началстващите лица бе нещо напълно естествено. В думите на Дерсу можеха да се познаят китайските чиновници, които изпълняват най-често длъжността на съдии: помилват и наказват по свое усмотрение. Самият Дерсу може би не ги беше виждал, но навярно много бе слушал за тях от онези голди, които бяха ходили в Сан-Син.

Влязох веднъж в стаята му и го заварих облечен. В ръцете си държеше пушка.

— Къде — попитах аз.

— Да стреляй — отвърна той просто и като забеляза в очите ми учудване, започна да ми разправя, че в цевта на пушката сее натрупал много прах. При изстрела куршумът щял да мине по резбата и да я изчисти; след това каналът на цевта трябвало само да се протрие с парцал.

Това, че в града е забранено да се стреля, бе за него неприятно откритие. Той повъртя пушката в ръцете си, въздъхна и я постави обратно в ъгъла. Кой знае защо този факт много го развълнува.

Когато на другия ден минавах край стаята му, видях, че вратата е леко откrehната. Така някак си стана, че влязох безшумно. Дерсу стоеше до прозореца и нещо си говореше. Прави впечатление, че хората, които дълго живеят сами в тайгата, свикват гласно да изразяват мислите си.

— Дерсу — повиках го аз.

Той се обърна. В очите му се мярна горчива усмивка.

— Ти какво? — обърнах се към него с въпрос.

— Така — отвърна той. — Моята тук седи като патица. Как може хора в сандък седи? — посочи той тавана и стените на стаята. — Хора трябва постоянно сопка ходи, стреляй.

Дерсу замълча, обърна се към прозореца и пак се загледа към улицата. Тъгуваше по загубената си свобода. „Нищо — помислих аз. — Ще поживее и ще свикне с къщата.“

Веднъж в неговата стая трябваше да се направи малък ремонт: да се поправи печката и да се боядисат стените. Казах му, че за два дни трябва да се прехвърли в кабинета ми и че когато стаята бъде готова, пак ще се върне в нея.

— Нищо, капитан — каза той. — Моята може на улица спи: палатка направи, огън накладе, не пречи.

На него всичко му изглеждаше много просто и аз с голяма мъка го отклоних от тази идея. Не беше обиден, но беше недоволен от това, че в града има много ограничения: не можело да се стреля, защото това щяло да пречи на минувачите.

Веднъж Дерсу видя как купувах дърва; порази го фактът, че аз дадох за тях пари.

— Как! — развика се той. — В гората много дърва имай, защо напразно пари давай?

Той ругаеше доставчика, като го наричаше „лош хора“ и по всякакъв начин се мъчеше да ме убеди, че са ме измамили. Опитвах се да му обясня, че плащам не толкова за дървата, колкото за труда, но напразно. Дерсу дълго не можа да се успокои и вечерта не запали печката си. За да не ме вкарва в разходи, на другия ден сам бе отишъл в гората за дърва. Бяха го задържали и съставили протокол. Дерсу по свой начин бе протестирал, шумял. Тогава го отведоха в полицейското управление. Когато ми съобщиха за това по телефона, аз се постарях да оправя работата.

Колкото и да му обяснявах после защо не може да се секат дърветата около града, той не ме разбра.

Този случай му направи силно впечатление. Той схвана, че в града трябва да живее не така, както самият той иска, а така, както искат другите. От всички страни го заобикаляха чужди хора, които го

ограничаваха на всяка крачка. Старият голд започна да се замисля и да се уединява; той отслабна, пребледня и сякаш още повече остаря.

Следното малко събитие окончателно наруши душевното му спокойствие. Той видя, че заплатих и за водата.

— Как! — отново се развика той. — И водата трябва пари плащай? Гледай река — посочи той Амур, — вода много имай. Земя, въздух, вода бог даром давай. Как може?

Той не довърши мисълта си, закри лицето си с ръце и се прибра в стаята си.

Вечерта седях в моя кабинет и нещо пишех. Изведнъж чух, че вратата тихо изскърца. Обърнах се: на прага седеше Дерсу. От пръв поглед разбрах, че се готви да ме моли за нещо. На лицето му бяха изписани смущение и тревога. Преди още да попитам за какво е дошъл, той коленичи и заговори:

— Капитан! Моля, пускай мене в сопки. Моята съвсем не мога в град живея... дърва купи, и вода трябва купи, дърво сечи — други хора ругай.

Вдигнах го и го накарах да седне на стол.

— Къде ще отидеш? — попитах аз.

— Нататък! — посочи той синеещия в далечината хребет Хехцир.

Жал ми беше да се разделя с него, но жал ми беше и да го задържа. Трябваше да отстъпя. Накарах го обаче да обещае, че след един месец ще се върне и тогава двамата ще отидем на река Усури. Исках да го настаня там при едни познати тази.

Предполагах, че Дерсу ще остане още един-два дни при мен и мислех да го снабдя с пари, храна и дрехи.

Но излезе другояче.

На другата сутрин, когато минавах край стаята му, аз видях, че вратата е отворена. Надникнах — стаята беше празна.

Заминаването на Дерсу ме потисна: имах усещането, че нещо се бе откъснало от гърдите ми; в душата ми се промъкна някакво лошо предчувствие; страхувах се от нещо, нещо ми подсказваше, че повече няма да го видя. Бях разстроен през целия ден; работата ми не спореше. Най-после захвърлих перото, облякох се и излязох.

Навън вече беше пролет. Снегът бързо се топеше: от бял беше станал мръсен, сякаш го бяха посипали със сажди. В преспите по

направление на слънчевите лъчи се бяха появили тънки ледени преградки; денем те се топяха, а нощем пак замръзваха. По канавките шуртеше вода. Тя весело блъбукаше и сякаш бързаше да съобщи на сухите тревички, че вече се е събудила и сега ще се погрижи да съживи природата.

Връщащите се от полето стрелци разправяха, че видели по пътя някакъв човек с торба през рамо и пушка в ръцете. Вървял радостен, весел и си тананикал. Ако се съди по описанията им, това трябва да е бил Дерсу.

Две седмици след заминаването му получих телеграма от моя приятел И. А. Дзюл, в която пишеше:

„Човекът, когото сте изпратили в тайгата, е намерен убит“.

„Дерсу“ — мярна се в главата ми. Спомних си, че за да не го задържа полицията в града, аз му бях дал визитната си картичка. На обратната ѝ страна бях писал кой е той и адреса му у дома. Навярно бяха намерили картичката и сега ми съобщаваха телеграфически за станалото.

На другия ден заминах за спирка Корфовская, която се намираше на южната страна на хребета Хехцир. Там научих, че работниците са видели Дерсу в гората. Той вървял по пътя с пушка в ръка и разговарял с една врана, кацнала на някакво дърво. Това ги накарало да помислят, че сигурно е пиан.

Когато влакът пристигна на спирката Корфовская, беше почти тъмно.

Тъй като беше вече късно, ние с И. А. Дзюл решихме да идем на местопроизшествието на другия ден сутринта.

Цяла нощ не спях. Сърцето ми се свиваше от мъка.

Чувствувах, че съм загубил близък човек. Колко много неща бяхме преживели заедно! Колко пъти ме беше спасявал, когато самият той се бе намирал на границата на своята гибел!

За да се разсея, вземах книгата, но това не помагаше. Очите ми механично прехвърляха буквите, а в главата ми през цялото време стоеше Дерсу, онзи Дерсу, който последния път ме бе молил да го пусна на свобода.

Обвинявах себе си за това, че го бях довел в града. Но кой би могъл да помисли, че всичко ще свърши така!

На разсъмване позадрямах и веднага засънувах странен сън: ние — аз и Дерсу — бяхме на някакъв бивак в гората. Дерсу връзваше торбата си и се готвеше да отива някъде, а аз го убеждавах да остане с мен. Когато всичко беше готово, той ми каза, че отива при жена си и след това бързо тръгна към гората. Достраша ме; спуснах се подире му, но се заплетох в храсти от блатен багулник. Появиха се петпръстните листа на женшена. Те се превърнаха в ръце, хванаха ме и ме събориха на земята.

Слабо извиках и отхвърлих одеялото от главата си. В очите ми удари ярка светлина. Пред мен стоеше И. А. Дзюл и разтърсваше рамото ми.

— Много се успахте! — каза той. — Време е да ставате.

Към девет часа сутринта ние излязохме от къщата.

Беше краят на март. Слънцето стоеше високо в небето и изпращаше на земята ярките си лъчи. Във въздуха, особено на сянка, още се усещаше нощният хлад, но по размекнатия сняг, по водата в потоците и по веселия празничен вид на дърветата личеше, че студът вече не може никого да уплаши.

Малка пътечка ни поведе в тайгата. Дълго вървахме по нея, почти без да разменим дума. На около километър и половина вдясно от пътечката аз видях огън и около него три фигури. В една от тях познах полицейския пристав. Двама работници копаеха гроб, а на земята до него лежеше покрито с рогозка тяло. По обувките на краката аз познах кой е покойникът.

— Дерсу! Дерсу! — неволно се изтръгна от гърдите ми.

Работниците учудено ме погледнаха. Не исках да давам воля на чувствата си пред чужди хора, отидох настрани, седнах на един пън и се предадох на мъката си.

Земята беше замръзнала; работниците се мъчеха да я размекнат с огън и изхвърляха само онова, което можеха да поемат с лопата. След пет минути при мен дойде приставът. Изглеждаше весел и радостен, сякаш бе дошъл на празник. Дали защото много пъти в живота му се беше случвало да прибира захвърлени трупове и беше свикнал да се отнася към тази работа равнодушно, или защото погребвах някакъв неизвестен „инородец“, но по израза на лицето му аз разбрах, че няма да се занимава много с търсенето на убиеца и че има намерение да се ограничи само с един протокол. Той ми разказа, че Дерсу бил намерен

мъртъв около огъня. Ако се съди по обстановката, бил убит сънен. Убийците му са търсили у него пари и са отмъкнали пушката му.

След час и половина гробът беше готов. Работниците отидоха при Дерсу и махнаха рогозката. Промъкналият се през гъстите смърчови клони слънчев лъч падна на земята и озари лицето на покойника. То почти не се беше изменило. Отворените му очи гледаха към небето; изразът им беше такъв, сякаш Дерсу беше забравил нещо и сега се напругаше да си го спомни. Работниците го спуснаха в гроба и почнаха да го засипват с пръст.

— Прощавай, Дерсу — промълвих аз. — В гората си се родил, в гората се и прости с живота.

След двадесетина минути над мястото, където бяха спуснали тялото на голда, се издигаше малка могилка от пръст.

Щом свършиха работата си, работниците запушиха лули, събраха инструментите си и тръгнаха след пристава към железопътната спирка. Аз седнах на земята край пътя и дълго мислих за у мрелия си приятел.

Пред мен като на филмова лента се занизаха картини от миналото: първата ми среща с Дерсу на река Лефу, езерото Ханка, срещата с тигъра на Ли-Фузин, горският пожар на река Санхобе, наводнението на река Билимбе, минаването на река Такема със сала, маршрутът ни по река Иман, гладуването на Кулумбе, пътят ни по Бикин и т.н.

В това време долетя една зидарка, кацна на храста край гроба погледна ме доверчиво и зачирика.

„Мирен хора“ — спомних си аз как Дерсу наричаше тези пернати обитатели на тайгата. Изведнъж птичката изпърха и полетя в храстите. И отново мъка сви сърцето ми.

— Прощавай, Дерсу — за последен път казах аз и тръгнах по пътя.

През лятото на 1908 година потеглих на третото си пътешествие, което продължи две години.

През зимата на 1910 година аз се върнах в Хабаровск и веднага заминах за спирката Корфовская, за да навестя скъпия гроб. Не можах да позная мястото — всичко се бе изменило: около спирката бе възникнало цяло селище: в предпланините на Хехцир бяха започнали да разбиват гранита, да изсичат гората, да правят траверси. Ние с А. И. Дзюл на няколко пъти търсихме гроба на Дерсу, но напразно. Кедрите,

по които можехме да го познаем, бяха изчезнали; бяха се появили нови пътища, насипи, ями, могилки и ровини...

Прощавай, Дерсу!

УКАЗАТЕЛ НА БЪЛГАРСКИТЕ И ЛАТИНСКИТЕ НАИМЕНОВАНИЯ НА ЖИВОТНИТЕ И РАСТЕНИЯТА, СПОМЕНАТИ В ТЕКСТА

Зоологически наименования

Бодлоперка далекоизточна	<i>Pygosteus sinensis</i>
Брезова скатия	<i>Acanthls flammea</i>
Бурундук	<i>Eutamias sblbricusorientalls</i>
Бързолет иглоопашат	<i>Hirundapus caudacutus</i>
Видра	<i>Lutra lutra</i>
Водобегач	<i>Trlnga sp.</i>
Врана големоклюна	<i>Corvus levaillantl mandshurlcus</i>
Главоч	<i>Cottus poecilopus</i>
Глиган далекоизточен	<i>Sus scrofa continentalis</i>
Глухар	<i>Tetrao urogalioides</i>
Горал	<i>Naemorhedus caudatus</i>
Горска зидарка амурска	<i>Sitta europaea amurensis</i>
Гърбуша	<i>Oncorhynchus gorbuscha</i>
Дива котка далекоизточна	<i>Felis euplllura</i>
Дикуша	<i>Falcipennis falcipennis</i>
Дрозд ръждив	<i>Turdus naumannl</i>
Дрозд скален	<i>Montlcola solitarius magnus</i>
Дропла	<i>Otis tarda</i>
Елен петнист	<i>Cervus nlppon hortulorum</i>

Енот (миеща мечка)	<i>Procyon lotor</i>
Заек манджуеки	<i>Lepus mandshuricus</i>
Златка — харза	<i>Martes flaviventris</i>
Ивичест кит	<i>Balaenoptera</i> sp.
Изюбър	<i>Cervus elaphus xanthopygus</i>
Кабарга далекоизточна	<i>Moschus moschiferus parvipes</i>
Каменарка	<i>Arenaria Interpres</i>
Катерица далекоизточна	<i>Scylurus vulgaris mandshuricus</i>
Кета (вид тихоокеанска пъстърва)	<i>Oncorhynchus keta</i>
Кръсточовка	<i>Loxia</i> sp.
Кълвач зелен	<i>Picus viridis viridis</i>
Кълвач усурйски пъстър	<i>Dryobates japonicus</i>
Кълвач черен	<i>Dryocopus martius martius</i>
Ленок	<i>Brachymyrtax lenok</i>
Летяща катерица	<i>Pteromys volans arsenjevi</i>
Лешанка	<i>Phoxinus lagowskii</i>
Лещарка	<i>Tetrastes bonasia ussuriensis</i>
Лисица	<i>Vulpes vulpes</i>
Литорина (порски охлюв)	<i>Littorina littorea</i>
Лопатарка	<i>Querquedula Formosa</i>
Лос	<i>Alces Alces bedfordi</i>
Малма (вид морска пъстърва)	<i>Salvelinus alpinus malma</i>
Махаон, жълт (мааков) полумесец (вид пеперуда)	<i>Papilio maackii</i>
Мечка кафява	<i>Ursus arctos</i>
Мечка хималайска (черна мечка)	<i>Ursus tibetanus ussuriicus</i>
Морски орел	<i>Haliaeetus albicilla</i>
Мухоловка сибирска	<i>Muscicapa sibirica</i>
Нерпа (вид тюлен)	<i>Phoca hispida</i>
Пантера (леопард)	<i>Felis (panthera) pardus orientalis</i>

Патица-каменарка	<i>Clangula histrionica pacifica</i>
Патица сива	<i>Anas platyrhynchos</i>
Пор	<i>Mustela sibirica</i>
Потапник бял	<i>Mergus</i> sp.
Потапница ледовита	<i>Clangula hyemalis</i>
Потапница траурна	<i>Melanitta nigra</i>
Промолоск	<i>Cryptochiton stelleri</i>
Пустинарка (степна кокошка)	<i>Pterocles</i> sp.
Пясъчник голям	<i>Erolia</i> sp.
Рак крайбрежен	<i>Homalgrapsus penicillatus</i>
Ресарка	вж. лещарка
Рис	<i>Felis lynx</i>
Росомаха	<i>Gulo gulo</i>
Салвелинус (вид морска пъстърва)	<i>Salvelinus leucomaenis</i>
Самур	<i>Martes zibellina arsenjevi</i>
Сврака	<i>Pica pica jankowskii</i>
Сврачка	<i>Lanius</i> sp.
Сечко-бечко Бръмбар от сем.	<i>Cerambycidae</i>
Сивуч (морски бозайник от разред Перконоги)	<i>Eumetopias jubatus</i>
Синигер белокорем	<i>Parus</i> sp.
Синявица (синя гарга)	<i>Eurystomus orientalis calonyx</i>
Скорец сив	<i>Spodoparus dierckxii</i>
Снеток	<i>Osmerus</i> sp.
Сойка-ронжа	<i>Crates iohannis maritimus</i>
Сойка ръждива	<i>Garrulus glandarius</i>
Сокерица (лешничарка)	<i>Nucifraga caryocatactes macrorhynchos</i>
Сокол-скитник	<i>Falco peregrinus brevirostris</i>
Сом усурийски	<i>Parasilurus asotus</i>
Стридожд	<i>Haematopus ostralegus</i>

	osculens
Стърчиопашка	Motacilla sp.
Сърна	Capreolus capreolus
Таймен	Salvelinus perryi
Тигър усурийски	Felis (panthera) tigris longipillis
Толстолоб	Hypophthalmichthys molotrix
Тюлен пръстенчат	Phoca hispida slbirica
Фазан монголски	Phasianus mongolicus
Хариус (риба от сем. Пъстървови)	Thymallus arcticus grubel
Червеноперка	Leuciscus brandti
Червенушка	Pyrrhula griseiventris
Черен лешояд (картал)	Aegipius monachus
Шаварче	Acrocephalus sp.
Шаран	Cyprlnus carpio
Шикалкотворка	Cynipidae
Шука	Esox reicherti
Язовец (борсук)	Meles meles
Ястреб	Accipiter virgatus gularis

Ботанически наименования

Акация	Maackia amurensis
Актинидия	Actlnidia kolomikta
Аралия манджурска (дяволско дърво).	Aralia manshurica
Астра грапаволистна	Aster scaber
Астра татарска	Aster tataricus
Астра трижилчеста	Aster trinervius
Атраген охотски	Atragene ochotensis

Багульник блатен	<i>Ledum palustre</i>
Богородична лъжичка	<i>Menyanthes trifoliata</i>
Бор корейски	<i>Pinus koraiensis</i>
Боровинка кокоз	<i>Vaccinium vitis idaea</i>
Бреза даурска черна	<i>Betula dahurica</i>
Бреза каменна (бреза на Ерман)	<i>Betula Ermani</i>
Бреза манджурска	<i>Betula manshurica</i>
Брей на Жиралди	<i>Dioscorea Giraldii</i>
Бряст планински	<i>Ulmus montana</i> wither v. <i>heterophylla</i>
Бряст японски белокор	<i>Ulmus japonica</i>
Бъз	<i>Sambucus nigra</i>
Великденче	<i>Veronica grandis</i>
Върба кошничарска	<i>Salix viminalis</i>
Върба пирамидална	<i>Salix rorida</i>
Глог на Максимович	<i>Crataegus Maximoviczii</i>
Глухарче (радика)	<i>Taraxacum officiale</i>
Глушина усурийска	<i>Vicia ussuriensis</i>
Гнездица	<i>Neottia nidus avis</i>
Горски нокът	<i>Lonlcer a edulis</i>
Гъшеница	<i>Polygonum divaricatum</i>
Див планински лук	<i>Allium victorialis</i>
Динка (кървавка)	<i>Sanguisorba officinalis</i>
Донтостемон хиспидус	<i>Dontostemon hispidus</i>
Дрян канадски	<i>Cornus canadensis</i>
Дъб монголски	<i>Quercus mongolica</i>
Елша аянска	вж. смърч аянски
Елша	<i>Alnus hirsuta</i>
Елша храстовидна	<i>Alnus frutlcosa</i> Rupr. v. <i>manshurica</i>
Емпетрум черен	<i>Empetrum nigrum</i>

Енювче (лепка)	<i>Galium</i> sp.
Жасмин тънколист	<i>Philadelphus cenuifolius</i>
Женска папрат	<i>Athyrium</i> sp.
Жълт кантарион	<i>Hypericum</i> sp.
Звездел (димитровче)	<i>Aster</i> sp.
Звездица лъчевидна	<i>Stellaria radians</i>
Здравец на Власов	<i>Geranium Wlasovianum</i>
Калина даурска	<i>Viburnum Sargentii</i>
Киселец обикновен	<i>Oxalis acetosella</i>
Кисел трън — амурски	<i>Berberis amurensis</i>
Клен жълт	<i>Acer ukurunduense</i>
Клен дребнолист	<i>Acer mono</i>
Клен храстовиден	<i>Acer ginnala</i>
Клен ясенороден	<i>Acer Negundo</i>
Клин (сграбиче)	<i>Astragalus membranaceus</i>
Клинтония удензис	<i>Clintonia udensis</i>
Кокеш белоствол	<i>Scorzonera albicaulis</i>
Корково дърво	<i>Phellodendron amurense</i>
Кошрява	<i>Setaria viridis</i>
Кубус	<i>Kubus chamaemorus</i>
Курилски чай	<i>Dasiphora fruticosa</i>
Леска манджурска	<i>Corylus manshurica</i>
Леска разнолиста	<i>Corylus heterophylla</i>
Леспедеца двуцветна	<i>Lespedeza bicolor</i>
Лимонник китайски, лозина	<i>Schisandra chinensis</i>
Липа на Такет	<i>Tilia Tschetili</i>
Лисичина охотска	<i>Corydalis ochotensis</i>
Лиственица даурска	<i>Larix dahurica</i>
Лоза амурска	<i>Vitis amurensis</i>
Люляк амурски	<i>Syringa amurensis</i>
Маакия амурска	<i>Maackia amurensis</i>

Майнатеум камчатски	<i>Majanthemum kamtschaticum</i>
Мащерка	<i>Thymus serpyllum</i>
Момина сълза	<i>Convallaria majalis</i>
Орех манджурски	<i>Juglans manshurica</i>
Орлова папрат	<i>Pteridium aquilium</i>
Острица горска	<i>Carex pilosa</i>
Офика обикновена	<i>Sorbus discolor</i>
Офика храстовидна	<i>Sorbus sambucifolia</i>
Офиколистник	<i>Sorbaria sorbifolia</i>
Папрат женска	<i>Athyrium filix femina</i>
Папрат игловида	<i>Athyrium spinulosum</i>
Папрат широка	<i>Dryopteris dilatata</i>
Пелин обикновен	<i>Artemisia vulgaris</i>
Пелин скален	<i>Artemisia Kelskeana</i>
Перуника	<i>Iris laevigata</i>
Песъкия на Мааки (дива череша)	<i>Padus Maackii</i>
Плаун пръстенчат	<i>Lycopodium annotinum</i>
Плюскавче листовидно	<i>Silene foliosa</i>
Повет манджурски	<i>Clematis manshurica</i>
Пушица широколистна	<i>Eriophorum latifolium</i>
Ралица на Мааки	<i>Delphinium Maackianum</i>
Роза даурска	<i>Rosa dahurica</i>
Роза иглеста	<i>Rosa acicularis</i>
Рододендрон даурски	<i>Rhododendron dahuricum</i>
Сабица блатна	<i>Comarum palustre</i>
Самокирка на Фишер	<i>Aconitum Fischeri</i>
Секирка блатна (секирче)	<i>Lathyrus palustris</i>
Синя боровинка	<i>Vaccinium uliginosum</i>
Скоруша усурийска	<i>Pirus ussuriensis</i>
Смрика даурска	вж. хвойна даурска

Смърч аянски	<i>Picea ajanensis</i>
Сосюрея на Максимович	<i>Saussurea Maximowiczii</i>
Схизопепон	<i>Schizopepon bryoniifolius</i>
Тинтява едролита	<i>Gentiana macrophylla</i>
Тис	<i>Taxus cuspidata</i>
Топола миризлива	<i>Populus suaveolens</i>
Трепетлика	<i>Populus tremula</i>
Тръстика	<i>Phragmites communis</i>
Тъжовник върболистен	<i>Spiraea salicifolia</i>
Урока	<i>Bupleurum longiradlatum</i>
Френско грозде	<i>Ribes horridum</i>
Хвойна даурска	<i>Juniperus dahurica</i>
Цариградско грозде	<i>Ribes burejense</i>
Чемерика бяла	<i>Veratrum Lobellianum</i>
Ченгепче зеленоцветно	<i>Platanthera chlorantha</i>
Чобанка дланестовидна	<i>Petasites palmata</i>
Шипка даурска	вж. роза даурска
Шипка иглест	вж. роза иглеста
Ясен татарски (китайски)	<i>Fraxinus phynchophylla</i>
Ясен манджурски	<i>Fraxinus manshurica</i>

Файлов източник на илюстрациите: Книжно братство Флибуста
(<http://flibusta.net>)

Издание:

В. К. Арсение. Дерсу Узала

Руска, първо издание

Редактор: Стефан Зайцаров

Художествен редактор: Иван Илков

Коректор: Тотка Робева

Технически редактор: Фани Владишка

Художествен редактор: Иван Илков

Корица: Николай Буков

ИК „Земиздат“, 1969 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.